MUSTAFA CELÂLETTİN PAŞA

ESKİ VE MODERN TÜRKLER

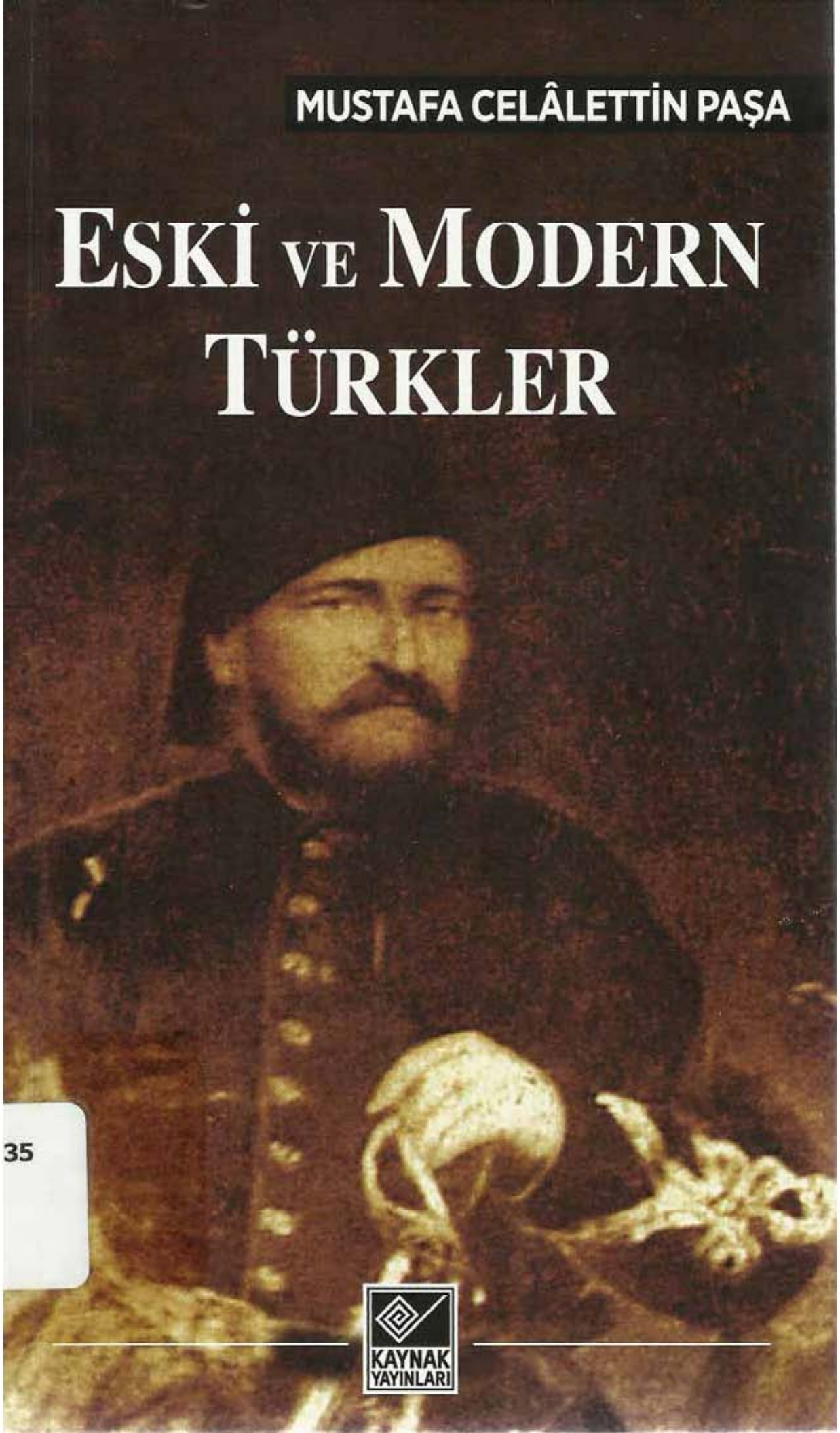

35

KAYNAK YAYINLARI

MUSTAFA CELÂLETTİN PAŞA

Eski VE Modern Türkler

Fransızcadan Çeviri ve Açıklamalar

Güven Beker

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART
ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ

Kaynak Yayınları No: 751

Yayıncı Sertifika No: 14071

ISBN: 978-975-343-895-7

Fransızca 1. Basım: Moustapha Djelaleddin,
Les Turcs Anciens et Modernes,
Imprimerie du Courrier d'Orient, İstanbul, 1869.

Fransızca 2. Basım: Moustapha Djelaleddin,
Les Turcs Anciens et Modernes,
Librairie Internationale, Paris, 1870.

Türkçe 1. Basım: Eylül 2014

Genel Yayın Yönetmeni
Sadık Usta

Redaktör
Ali Eren

Sayfa Tasarım
Güler Kızılelma

Kapak Tasarım
Çağlar Yalçın

Baskı ve Cilt
Kayhan Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No: 244
Topkapı-Zeytinburnu/İstanbul
Sertifika No: 12156

© Bu kitabın yayın hakları Analiz Bas. Yay. Tas. Gıda Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.nindir. Eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

KAYNAK YAYINLARI

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM GIDA TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Galatasaray, Meşrutiyet Caddesi Kardeşler Han No: 6/3 Beyoğlu
34430 İstanbul
www.kaynakyayinlari.com • iletisim@kaynakyayinlari.com
Tel: 0212 252 21 56-99 Faks: 0212 249 28 92

MUSTAFA CELÂLETTİN PAŞA

Eski ve Modern Türkler

Fransızcadan Çeviri ve Açıklamalar
Güven Beker

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ 9

MUSTAFA CELÂLETTİN PAŞA VE
ESKİ VE MODERN TÜRKLER (Dr. Arda Odabaşı) 13

Osmanlı'ya Sığınan 1848 Devrimcileri 13

1848 Leh Devrimcisi 15

Vatansever Osmanlı Paşası 17

1848/1849 Mültecilerinin Osmanlı'ya Etkileri 20

Eski ve Modern Türkler 23

Mustafa Celâlettin Paşa'nın Türkçülüğünün Karakteri 26

Jön Türk 28

Nâzım Hikmet'in Büyük Dedesi 31

Atatürk'ün Esinleyicisi 32

ÖNSÖZ 41

ESKİ VE MODERN TÜRKLER 43

I - ESKİ TÜRKLER 43

BİRİNCİ BÖLÜM 43

İKİNCİ BÖLÜM 69

II. - OSMANLILAR 79

III - REFORM VEYA TANZİMAT 85

IV - REFORMUN KÖTÜLÜKLERİ 89

V - MÜSLÜMANLIK 93

VI - HAREMLER 101

VII - YASALAR 105

VIII - RÜŞVET ALMA 109

IX - TÜRKİYE HRİSTİYANLARI 115

I) Ermeniler 116

II) Bulgarlar 117

III) Grekler 120

X - TÜRK ORDUSU DOĞU SEFERİ SONRASI 127

XI - İLKELER 145

XII - HALK MECLİSLERİ 147

XIII - EYALETLERİN ÖRGÜTLENMESİ
VEYA VİLÂYETLER 149

XIV - MİLLÎ TEMSİL 153

XV - YEREL SORUNLAR 157

XVI - TÜRKİYE'NİN DEĞİŞMEZ ANAYASASI VE GELECEĞİ 165
Kurucu veya Yapısal Yasalar 166
Millî Meclisin Öngörülen Çalışmaları 168

XVII - AVRUPA'NIN GÖREVİ 173

AVRUPA VE TURO-ARYANİZM 179

NOTLAR / I 227

II / İLHANLILAR, CAÏANIENS - KEYYANİLER VE ASENALAR 229

GREKLER VE ROMALILAR / EK 243

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN
ESKİ VE MODERN TÜRKLER KİTABI
ÜZERİNE DÜŞTÜĞÜ NOTLAR 281

KAYNAK BİLGİSUNAR (İnternet) SİTELERİ 299

ÖZEL ADLAR DİZİNİ 305

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ

Bu kitabın çevrilmesi teklif edildiğinde, önce bu kadar ağır yükü kaldıramayacağım korkusuyla, öneriyi geri çevirmiştim. Kaynak Yayınları Genel Yönetmeni Sn. Arslan KILIÇ, "Olsun biz size gene de gönderelim, bakarsınız" demişti. Birkaç gün sonra kargodan kitap fotokopisiyle, "Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar" serisinde yayınlanan, bu "Eski ve Modern Türkler" kitabının, sadece Atatürk'ün okuyup kenarlarına notlar düştüğü sayfalarının, çevirileriyle birlikte basılan fotokopileri çıktı. Çeviri metinlerine göz atarken, 48. sayfanın çevirisinde, "Türklerin Nice'de Haçlılara yenildikleri..."ni görünce (Fransa'dan başka yerde "Nice" yok! Fransızca metinde ise "Nicée" yani İznik belirtiliyor), çeviriyi yapmaya karar verdim. Sayfalar ilerledikçe, ne kadar büyük bir bilgi hazinesinin içine düştüğümü fark ettim. Mitoloji, tarih, coğrafya... her şey vardı kitapta. Bu özel isimlerin ve söylencelerin kısa dipnotlar olarak okuyucuya sunulmasında yarar vardı. Aksi halde Antik Çağ söylencelerinde geçen bütün tanrı adları, insanüstü yaratıklar, hepsi havada kalacaktı. Aynı durum, antik coğrafya ve kabile adları için de geçerliydi. Günümüzde hiç kullanmadığımız coğrafî bölge ve kent adlarının nerede olduğunu bilmeden, kitabı okumak okuyucuya anlamsız gelebilirdi.

Ayrıca Türk dünyasındaki Han ve Hakan adları da, Batı'nın kullandığı şekliyle belirtilmişti ve kimin kim olduğunu anlamamız olanaksızdı. O yüzden her sayfanın neredeyse yarısı açıklama dipnotları ile doldu.

Açıklamaların büyük kısmı Bilgisunar'da (internet) "google kitaplar" sitelerinden çıkartıldı; 13. yüzyıl başlarında Grekçe ve Latince yazılmış kitapların 17.-18. yüzyıllarda Fransızca, İngilizce ve Almancaya çevrilmiş kopyalarından fuaydalanıldı.

Fransızca metinde, özellikle Turo-Aryanizm bölümünde, birçok Latince ve Grekçe kelime, Fransızca açıklayıcı anlamıyla verilmişti; böyle kelimelerin anlamları Fransızca okunuşunda da sezildiği için, bu kelimeler parantez içinde okunuşları belirtilerek verildi. Yazarın italik harflerle belirttiği yabancı kelimeler, asılları kaybolmaması için, aynı şekilde aktarıldı; yanlarına Türkçe okunuşları eklendi. Yazar tarafından Fransızca okunuş şekline uydurulmuş Türkçe kelimeler, italik harflerle verilirken, kısa çizgi ile ayrılıp Türkçe yazım şekline göre tekrarlandı. Günümüz Türkçesine göre anlamlandırılamayan Türkçe yazımları da, olduğu gibi bırakıldı. Yazarın dipnot numaraları, ( ) parantez içinde, çevirenin dipnotları, * simgesiyle gösterildi. Metin içindeki açıklamalar parantez içine alınarak belirtildi.

Yunanların, kendilerine verdikleri isim olan Hellen - Helen (Ελλάδα - Ellada) adı, metindeki gibi aynen korundu. Grek terimi, eski çağlardaki Yunanlar icin aynen metindeki şekliyle korundu. Yazar, yer yer Bizans için, Grek imparatorluğu terimini kullanmıştı, bunu Yunan imparatorluğu olarak çevirmek komik olacaktı. Yunan ve Yunanistan terimleri, açıklamalarda, ancak 19. yüzyıldan bu yana metinde geçen yer adları için kullanıldı.

Güven BEKER
Çeşmealtı, 23 Aralık 2013

Not: Kitabı özgün metninden Fransızca okumak isteyenler için, Bilgisunar'dan (internet) ulaşım adresi:

Harvard University Library
"Les Turcs Anciens et Modernes"

http://pds.lib.harvard.edu/pds//44825871?n=1&imagesize=1200&jp2Res=.25&printThumbnails=no

Kitap, e-posta ile istek yapıldığında, PDF formatında ücretsiz olarak gönderiliyor.

ESKİ VE MODERN TÜRKLER

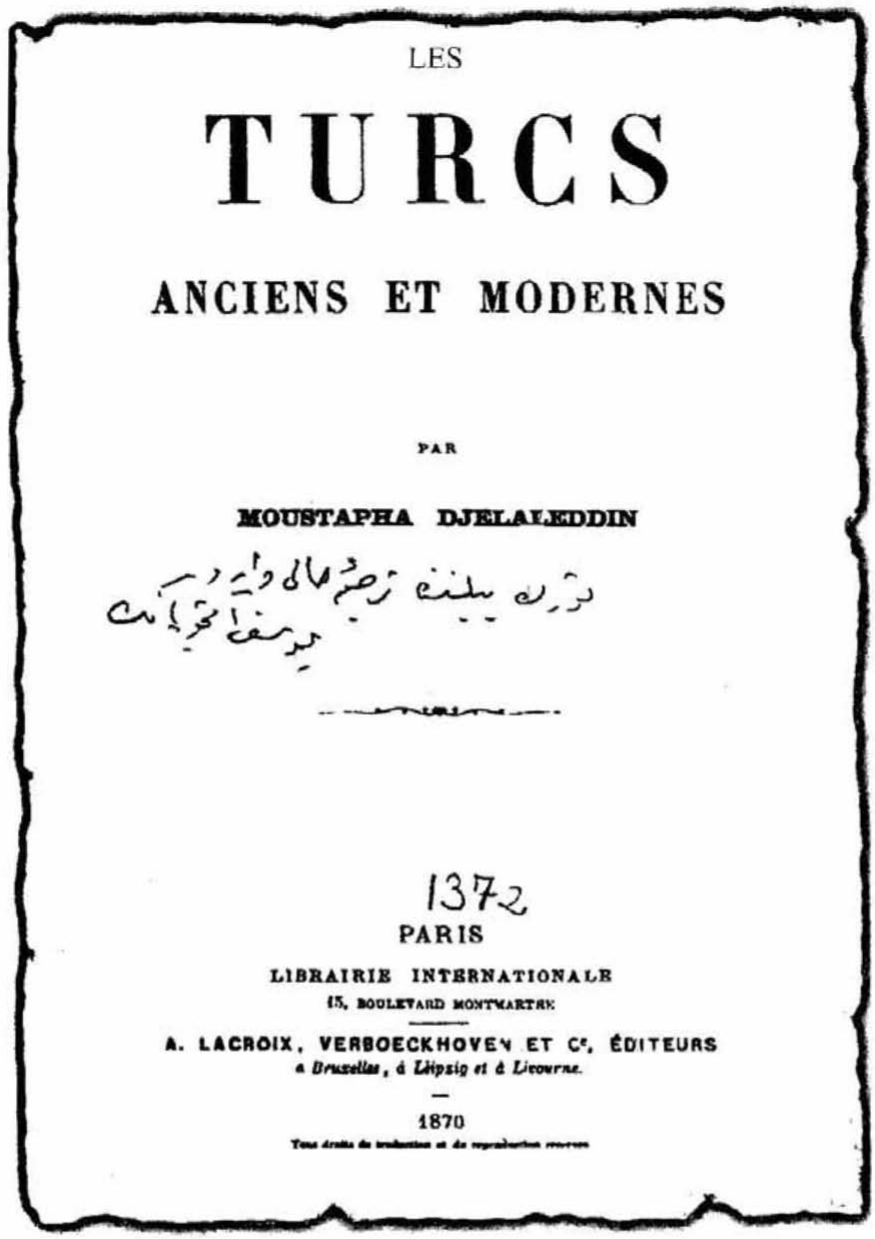

LES

TURCS

ANCIENS ET MODERNES

PAR

MOUSTAPHA DJELALEDDIN

1372

PARIS

LIBRAIRIE INTERNATIONALE

15, BOULEVARD MONTMARTRE

A. LACROIX, VERBOECKHOVEN ET Cᵉ, ÉDITEURS

à Bruxelles, à Leipzig et à Livourne.

1870

Mustafa Kemal Atatürk'ün *Eski ve Modern Türkler* kitabının (Paris, 1870) girişi üzerine Mustafa Celâlettin hakkında elyazısıyla düştüğü not:
"Yusuf Akçura'nın *Türk Yılı*'nda terceme-i hali [yaşamöyküsü] vardır."
Mustafa Celâlettin'in, Akçura'nın *Türk Yılı*'ndaki (1928) "Türkçülük" başlıklı yazısı içinde yer alan kısa yaşamöyküsü için bkz. Yusuf Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, Çevriyazı ve Yayıma Hazırlayan: Sadık Perinçek, Kaynak Yayınları, 2008, s.32-37.

ESKİ VE MODERN TÜRKLER

I – ESKİ TÜRKLER

BİRİNCİ BÖLÜM

Bir milleti derinlemesine incelemek için, varoluşunun değişik dönemlerinde gözlemek gerekir; dolayısıyla geçmişinin bilinmesi, bu inceleme için kaçınılmaz bir şarttır.

Osmanlı Türkleri, Türk Kafkas ırkındandır; yani halen Türkiye'nin Avrupa ve Asya'daki parçalarıyla, Kuzey Buz Denizinden Kazan ve Lena'ya*1; Kıpçak*2 ve Kırgız steplerine, Türkistan veya bağımsız Tataristan, Horasan, Med ve Pers ülkelerinin ve Kırım'ın bir kısmı ile Çin'in kuzeyinde, bu ırkın moğol veya sarı ırkla karışıp kaybolduğu bölgelere kadar yayılan, dünyanın en büyük ırklarından birine aittirler. Bu millet, kısmen değişik kabile veya hanedan adlarını, değişik lehçeleri ve inançları benimseyerek, Mısır,

---

*1 Lena Nehri: Doğu Sibirya'da Baykal gölü yakınından çıkıp Kuzey Buz Denizine 4.400 Km boyunca akar. (çn)

*2 Kıpçak Stepleri: Ukrayna, eski adıyla Deşt-i Kıpçak stepleri. (çn)

Barbaresk*1 ülkeler, Afganistan, Hindistan, Rusya, Macaristan, Daçya (eski Romanya) vb ülkeler halklarına değişik derecelerde karışmış olarak bulunurlar. Gerçekten de, Sayın Mallouf'un*2 iyi saptadığı gibi, yarıküremizde Türklerin galip olarak ziyaret etmediği ya da hâkim olarak yönetmediği ülke çok azdır.

Türkistan uygarlığının eskiliği hakkında Bailly'nin*3 araştırmalarından çok daha önce; Pline*4 (Hist.nat.VI,7), Pomponius Mela*5,(1,19),Strabon*6 hattâ Herodot'un*7 belirttiği gibi, Türklerin şimdiki Türkistan'da çok eskilerden beri yerleşik oldukları kesindir.

Bu ülkede yabancı bir işgalin ve İslâmiyet öncesi bir uygarlığın izlerinin halen görüldüğü bir gerçektir. Tacik veya Sarti şehirlerinin nüfus yapısı buna örnektir. Bu durumu, Heleno-Baktrien veya Samanidler*8 saltanatına bağlamak mı gerektiğini bilemiyoruz. Bütün bunlar, büyük Türk milletini Orta Asya'nın yerli halkı olarak kabul etmemizi engellemez. Türklerin Sogdia*9 ve Baktria'da*10 eskiden beri tarımla uğraştıkları, diğer ülkelerde yarı göçebe veya göçebe olarak yaşadıkları ve kabilelerinin göçleri sırasında, Ceyhun - Seyhun ırmakları bölgesi ile Pers ve Çin devletleri arasında çok aktif bir ticaret yürüttükleri anlaşılmaktadır. Pers tarihi ve gelenekleri, bu ülke şehirlerinin görkemini, halkının yiğitliğini, Turan kadınlarının

*1 Barbaresque ülkeler: Barbaros kardeşlerin Cezayir'e 1516'da gelişlerinden itibaren Kuzey Afrika ülkelerine verilen ad. (çn)

*2 Mallouf Nassif (1823-1865): Lübnan doğumlu yazar, İzmir'de yaşadı; İngiliz Konsolosluğu'nda dragoman-simültane tercüman'lık yaptı. 7 dilde kitaplar yazdı. (çn)

*3 Bailly Jean Sylvain (1736-1793): Astronom, Fransız Bilimler Akademisi Üyesi, Politikacı. 1789'da Paris Belediye Başkanı oldu. Devrimde halkın üstüne ateş açtırdı. Marie-Antoinette aleyhinde tanıklık yapmayı reddedince, giyotinle idam edildi. (çn)

*4 Pline (Plinius Maior-Büyük/Yaşlı Plinius, MS 23-79): Romalı yazar, hukukçu, filozof ve asker. 37ciltlik Naturalis Historiae'nin (Fr. *Histoire Naturelle*) yazarı. (çn)

*5 Pomponius Mela: MS 43'lerde yazan, en eski Romalı coğrafyacı. (çn)

*6 Strabon: (MÖ 64-MS 24) Amasya'lı coğrafyacı, filozof ve tarihçi. (çn)

*7 Herodot: MÖ 5. yy'da yaşamış Halikarnas - Bodrum'lu tarihçi ve yazar. (çn)

*8 Samanidler: Antik Çağda bugünkü Tacikistan bölgesinde, sırasıyla Pers Aşemenidler, Büyük İskender ve devamında Seleusidler ve daha sonra Heleno- Baktrien krallığı hüküm sürdü. Bundan sonra ilk bağımsız Pers devleti İsmail Samani tarafından kurulan Samanidler Devleti (819-999) oldu. (çn)

*9 Sogdia: Antik Çağda, Ceyhun-Amuderya ve Seyhun-Siriderya nehirleri arasında, bugünkü Özbekistan, Tacikistan ve Afganistan arasında kalan ve tarihî Semerkand ve Buhara şehirlerinin bulunduğu bölge. (çn)

*10 Baktria: Antik Çağda, Hindikuş dağlarıyla Ceyhun ırmağı arasında kalan, başkenti Belh - Balkh (eski adı Baktra) olan ülke. (çn)

güzelliğini, cins atlarını, yayları ve misk'i ile ünlülüğünü, ünlü Kırgız Takvimi'nden[1] daha iyi kanıtlamaktadır.

Ancak itiraf etmek gerekir ki, Avrupa'ya barbar göçleri ve istilâları tarihinde ve Çin yıllıklarının verdiği ipuçlarında Türklerin katkısını görmek zordur. Atilla'nın*1 Hunlarının, Çincede Hiong'lar (Hung-ares), Türk olduğu varsayımı, tarihçilerin birkaç alıntısıyla yeterince desteklenmiş olmaz. Oysa, Rusya Türkleri günümüzde, küçük Tata kabilesinden esinlenerek, Cengiz Hanın hizmetindeki Tatarlar (Tat-ares) olarak adlandırılmıştır; Bizanslı tarihçilerin, dokuzuncu asırdan itibaren Macaristan'a (Hongrie) yerleşen Magy-ares'lerin milliyetleri hakkında çok az bilgileri vardır; bu yüzden Selçuklu Uygurlara veya bugünkü Türklere, sıklıkla Hongres (Macar) veya Hun adı vermektedirler.[2]

Daha doğrusu, bu yerel isim, altıncı yüzyılda Hunların enkazı üzerinde yükselen, Lombard'ların*2 İtalya'ya inmelerinden itibaren Oder'den*3 Kafkasya'ya kadar yayılan ve ancak 799'da, Şarlman*4 tarafından yıkılana kadar, Avar (Av-ares) İmparatorluk veya Hanlığı içerisinde yaşayanlara verilmekteydi. Aynı durum, günümüzde Kafkasya'da yaşayan kabileler mozayiği içinde çekirdek kitleyi oluşturan Türk halkı Hazarlar (Haz-ares) için de geçerlidir; bu kabilelerin bir kısmı Tauroiskitya*5 bölgesinde yaşarken Hristiyanlığı kabul etmiş ve Ukrayna halklarına karışmışlardır.

Ancak, bu konuda öne sürülen pek çok varsayım mevcuttur. Çihaçov'a*6 göre, Orta Asya ve Kuzeyinde İndo-Germen*7 ırkın kalıntı-

---

(1) Yılları saymak için Orta Asya'da kullanılan, 12 hayvanla betimlenen 12 aylık takvim (Abel Rémusat). (Abel-Rémusat Jean Pierre (1788-1832): Tıp doktoru ve Çince dil uzmanı. Koleradan öldü. -çn)

*1 Atilla: Germen'lerden Romalılara Attila olarak geçmiş ve Yunanca ve Latincede de aynı şekilde kullanılmıştır. (çn)

(2) Cedrénus, Zonaras.

*2 Lombardlar: 6. yy'da K. İtalya'ya yerleşen Germen Kavimleri. (çn)

*3 Oder Nehri: Çek Cumhuriyeti'nden doğar, Polonya-Almanya sınırını çizerek, Baltık Denizi'ne dökülür. (çn)

*4 Şarlman: Charlemagne veya Büyük Karl I.(742-814), Frank ve Lombard Kralı; Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun kurucusu kabul edilir. (çn)

*5 Tauroiskitya: Taurid (Kırım Yarımadası) ve İskit Bölgesi (Ukrayna'dan Hazar Denizi'ne uzanan bölge). İskitler (Sakalar) MÖ 8. yy-3. yy arasında bu bölgede yaşamıştır. (çn)

*6 Pyotr Aleksandroviç Çihaçov (Petr Aleksandrovitch Tchihatcheff - 1808?-1890): Rus jeolog ve doğabilimci. Altaylar'da ve Anadolu'da uzun araştırmalar yaptı. Türkiye hakkında birçok kitap yazdı.(çn)

*7 İndo-Germen: 18. yy'da aynı kökten gelen dillerin sınıflandırılmasında, Hint-Germen dil ailesine verilen isim. Sonradan Hint-Avrupa Dil Ailesi adını almıştır. (çn)

ları dışında, günümüzde olduğu gibi, önceki on yedi yüzyıl boyunca da, sadece üç insan grubu görülüyordu: Türk, Éleutho-Mongol*1 ve Tunguz-Mançur[2]*. Bu milliyetlerden Türklerin, en kalabalık, en enerjik ve bazı bölgelerde Moğol ırkıyla karışarak bozulmakla birlikte, sonuçta Kafkas tipine en yakın ırk olduğu bilinmektedir. Özellikle bu nedenle, Avrupa'da, Avarlar adı altında Hunların artıklarını ve bazı Uygur kabilelerini bir araya getiren bir Türk İmparatorluğunun varlığı, oldukça yeterli tarihi verilere dayanarak, neredeyse kesinleşmektedir. Paul Diacre'ın*3 *Gestis Longobardorum* adlı tarih kitabında, Avarların, Hunların artıklarıyla yaptığı bu ittifak nedeniyle, bu iki halkın aynı millet olduğunu kabul ettiğine inanıyoruz. Avarların yönetiminde birleşen halkların çokluğunu görmek ve Türklerin kendine mahsus tutuculuğunu tanımak için, Avar Hakanının, İmparator Heraklius dönemindeki Konstantinopolis kuşatmasının öyküsünü okumak yeterlidir. Zaten Avarlar, Hunlar gibi yıkıcı değillerdi: Hazarların 650 yılından itibaren Siévériens - Sieverien'lere*4 ve Dinyeper(1) Polonyalılarına uyguladıkları haracı, Slavlara, Chrobat'lara*5, Bohemyalılara, Carinthialılara*6 dayattılar. Sarı Hunlar, Çin yıllıklarında ortaya konduğu gibi, Türk iseler, büyük olasılıkla *etobur* Moğol(2) ırkıyla ilişkileri sonucunda yozlaşmışlardı. Tarihçilerin Beyaz Hunlar yani Uygurlar ve On-Uygurlar diye adlandırdıkları boylar ise en saf Türk ırkıydılar.

Okuyucu, yukarıda bahsedilen millet isimlerinin, halklar grubunu belirten, -ar ile bittiğini fark etmiştir. Ptolémée*7, Pline ve Pomponius Mela gibi Antik Çağ coğrafyacıları bu halkları, merkezi Horasan olabilecek *Ariana regio* bölgesine yerleştirmektedirler. Türkler tekil halde, bu eki taşımıyorlarsa da, Latincedeki *vir* (erkek) anlamındaki *er* gibi veya çoğul takısı *lar*'da olduğu gibi, *-ar* eki dilimizin

---

*1 Éleutho: Doğumlara yardım eden Grek tanrıçası Illithyie veya Lucine. Eski Yunancada "geliyorum" anlamında. Doğumda yardıma geliyorum. Metinde Ön-Moğollar anlamında? (çn)

*2 Tunguz: Yenisey ve Ob nehirleri arasında ve Amur nehriyle Kuzey Buz Denizi arasındaki havzada yaşayan, dilleri Moğol ve Türk dilleri ailesine yakın etnik grup; Mançur (Mandchoure): Mançurya'da yaşayan Tunguz halkı. (çn)

*3 Paul Diacre: 8. yy'da yaşamış Lombardiyalı Benediktin rahibi, tarihçi ve şair. (çn)

*4 Sieverienler - Siévériens: Karadeniz K'inde, Ukrayna'da yaşayan Slav boyu. (çn)

(1) Théodore Vaga, *Histoire de Pologne* - Polonya Tarihi, Lelevel yayınları.

*5 Chrobat'lar - Krobatlar: Dağlık Hırvatistan halkı (çn)

*6 Carinthia: Avusturya'nın en G'inde Doğu Alpler bölgesi. İsim Kelt kökenli. (çn)

(2) Moğolların sadece etle beslenmeleri nedeniyle, Çihaçov'un isimlendirmesi.

*7 Ptolémée - Claudius Ptolemaeus: (MS 90-168) İskenderiye'de yaşamış coğrafyacı, astronom ve astrolog (çn)

temelinde yoktur diyemeyiz. Tekhece *ar* olmaksızın çekilebilecek bir tek Türkçe fiil veya isim yoktur.

Eski çağların Aryanizm teriminin, dünyanın bütün milletlerini memnun eden *barbar* kelimesinin icatçısı eski Yunanlar tarafından bilindiği görülüyor. Gerçekten de, Türklerin Sarmatlar*1 adıyla Avrupa'daki varlığını düşündüren pek çok veri mevcuttur. Türkiye'deki değişik milliyetlerin en eski zamanlardan bu tarafa, ilgili konumlarının da değişmediğini düşünebiliriz. Aynı şekilde, niteleyici olmaktan çok, genel bir isim şeklinde Sarmat adı, yanlış bir uygulamayla, Slav ve Germen gruplarına da verilmiştir. Tarihteki verilere bir bakalım:

Ptolémée (Kitap 3, Bölüm 5): "Sarmatya büyük milletleri barındırır: Vened'ler Venedik körfezi*2 boyunca yayılırlar; Daçya'nın*3 üstünde Peucin'ler (Pösenler) ve Bastarn'lar*4 vardır; Palus Méothide*5 boyunca Jasyge'ler*6 yerleşmişlerdir."

Moréri*7 *Dictionnaire historique et géographique* - Tarih ve Coğrafya Sözlüğü'nde, Sarmatya üzerindeki bütün görüşleri özetledikten sonra, şu sonuca varıyor: "Bu değişik Sarmatların, eski coğrafyacıların bir hayal ürünü olduğunu gözlemek ilginçtir; zira bu boylar hiçbir zaman bu kadar geniş toprakları işgal etmemişlerdir; sadece Hazar Denizinin kuzeyindeki bölgelerde ve ne zaman gelip yerleştikleri bilinmemekle beraber, bugünkü Polonya'nın bir bölümünde yaşamışlardır."

---

*1 Sarmatlar: MÖ 6.-4. yy arasında Orta Asya'dan Güney Rusya, Kuzey Kafkasya ve Balkanlara yayılan Türk ve İranî(?) boylar. M.Ö. 4. yy'da Don Nehri ötesine geçip İskit topraklarını ele geçiren Sarmatlar, Neron (MS 54-68) döneminde Germen kabileleriyle ittifaklar kurarak Roma topraklarına girmişlerdir. MS 3. yy'da Sarmat toprakları büyük ölçüde Got istilâsına uğramıştır. M.S. 370'ten sonraki Hun göçleri Sarmatları büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Sarmatlar, M.S. 6. yy'da başka halklarla karışarak tarihten silinmiştir. (çn)

*2 Venedik Körfezi: Eski Çağda Baltık Denizi. (çn)

*3 Daçya (*Dacia*) eski bir coğrafi isimdir. Daçyalıların yaşadıkları toprakları kapsar. Balkanlarda K'de Karpat dağları, G'de Tuna nehri, B'da Tisa nehri, D'da ise Dinyester nehri ile sınırlıydı. Bugünkü Romanya, Moldavya ve Ukrayna'nın bir bölümüne denk gelir. Başkenti Sarmizegetusa'dır. Ahalisi genellikle Traklara mensup kabul edilir. (çn)

*4 Peucin (Pösen) ve Bastarn kabileleri: Yaya ve mızrakla savaşmaları nedeniyle Germenlerden sayılıyor ve at üstünde yaşayan Sarmatlardan ayrılıyorlardı. (çn)

*5 Palus Méothide: Azak Denizi. (çn)

*6 Jasyge'ler –Jazij veya Yasiş'ler: Kuman ve Sarmatların bir boyu. (çn)

*7 Louis Moréri (1643-1680): Fransız Katolik papaz ve bilgin. *Büyük Tarih Sözlüğü* adlı eserinin özelliği, Latince değil de, halk diliyle yazılmış birçok benzer sözlüğü bir araya getirmiş olması ve yirmiden fazla baskı yapılmış olmasıdır. (çn)

Ayrıca. Türk Jasyge'lerin Polonya'daki kısa ömürlü mevcudiyetine dayandırılan, Polonyalıların Sarmat oluşu varsayımının da bir hata olduğunu ekleyelim. Polonyalılar da, tıpkı Macarlar gibi, destanımsı bir tarih yazmışlardır; birileri Part'larla*1 beraber Crassus'un*2 ölümüne yardımcı olurken, diğerleri Hun'larla birlikte İspanya Sultanını öldürmüştür. Bugün biliyoruz ki Slavlar; Vendes - Vand'lar*3, Pomorien'ler, Chrobat'lar, Drévilien'ler, Çek'ler, Polan'lar, vb adlar altında Alp Dağları ile Elbe ve Dinyeper nehirleri arasında sıkışmış bir bölgede, Almanya ve Baltık kıyısı arasında yaşayan Germen boylarıyla yan yana ve Rusya ortalarında Türk veya Sarmat boyları arasında yaşamaktaydılar. İşte eskiden beri Avrupa'da yerleşmiş olan Türk Boyları:

1. Jasyge'ler: MÖ I. yüzyıla doğru ortaya çıktılar ve Büyük Mitridat*4 ile birleşerek İskit topraklarını ele geçirdiler; Tanais*5 ile Boristen*6 arasına yerleştiler. Augustus döneminde bir boyları nehri geçerek Tuna ağzı bölgesine yerleşmiştir. Bir diğeri, Claudius döneminde, batı ve güneyde Tuna, doğuda Theisse*7 ve kuzeyde Aşağı Karpatlar arasına yerleşmiştir. Bunlara Metanast veya nakledilmiş Jasyge'ler adı verilmişti; bir yüzyıl boyunca Roma'yla dost kalan kabile, Daçya kralı Decebal'in*8 hücumuna uğradı ve bir kısım topraklarını kaybetti. Trayan*9, zaferinden sonra, bu toprakları

*1 Partlar: Part Krallığı, Part İmparatorluğu, Parthia; bugünkü İran'ın KD'sunda yer alan ülke (MÖ 147- MS 224). Eski İran'da Med'ler ve Akamenid-Ahamenişler'den sonra hüküm sürdüler. Ağır Süvariyi icad eden Partlar, Sasaniler tarafından yıkıldılar. (çn)

*2 Marcus Licinus Crassus: (MÖ 115-53) Romalı general ve siyasetçi. Sulla'nın Colline'deki nihaî zaferine komutanlık etmiş, Spartaküs'ün başını çektiği köle isyanını bastırmış ve Jül Sezar ve Pompei ile Birinci Triumvira olarak bilinen gizli anlaşmayı yapmıştı. Döneminin en zengin insanlarından biri olmasına karşın askerî zaferlerle tanınmak için can atmıştır. Bu tutkusu, onu Suriye'ye kadar sürüklemiş ve Romalıların bugünkü Harran yakınlarında yaşadıkları yenilgi sırasında öldürülmüştü. (çn)

*3 Vendes – Vand'lar: Elbe nehriyle Saksonlardan ayrılmış olarak yaşayan Slav(?) boyu. (çn)

*4 Büyük Mitridat: VI. Mithridathes (MÖ 120-63) Romalıların Anadolu'ya girmesine çeşitli savaş taktikleriyle engel olmuştur. Roma Cumhuriyetinin en başarılı komutanları Sulla, Lucullus ve Pompei'yi yenmeyi başarmıştır. (çn)

*5 Tanais: Azak Denizinin KD ucuna dökülen Don Nehrinin Antik Çağdaki adı. (çn)

*6 Boristen: Dnieper-Dinyeper-Özi nehrinin Antik Çağdaki adı. (çn)

*7 Theisse: Doğu Macaristan'da akan Tisza Nehrinin Antik Çağdaki adı. (çn)

*8 Decebal-Desebal-Decebalus-Diurpaneus: 87-106 arasında Daçya kralı, Roma İmp. Trayan'a yenilince kendini öldürdü. (çn)

*9 Trayan (Trajan): (MS 98-117) Roma İmp.; Döneminde imparatorluk en geniş sınırlarına ulaştı. (çn)

kendilerine geri vermedi. Marcus Aurelius'a*1 karşı Marcoman'ların*2 tarafını tuttular ve Moesia*3 ile Pannonia'yı*4 (1) tahrip ettiler. Daha sonra Gotların imparatorluğunda, onlardan sonra da Atilla ve Avarlarla beraber yaşadılar. Jasyge'ler hafif süvari olup, okçu olarak savaşıyorlardı ve ancak askerî bir aristokrasiye itaat ediyorlardı. Eski şehirleri Uscenum, Baimanum, Pessium, Trissum, Partiscum idi. Günümüzde, Türk Kumanlarla birlikte Macaristan'ın Pesth (Peşte) bölgesinin bir bölümünde yaşamaktadırlar.

2. Jasyge'ler veya Yassys'leri, Ptolémée'nin bahsettiği (Ktap 3, Bölüm 5) Azak Kıyısında yaşayan Sarmat Jasyge'leri ile karıştırmamak gerekir. Pline, Kitap 4, Bölüm 11'de Daçların komşusu Jasyge'lerden bahsederken, Strabon gibi, onları Sarmatlar olarak adlandırmaktadır; Casaubon'un da*5 dikkat çektiği gibi, Azak Denizi kuzeyi Jasyge'leri Tuna'dan çok uzakta yaşamıyorlardı... Ovide'in*6 bu dizeleri şüphesiz ki, bu iki grup Jasyge'lerle ilgilidir:

Aut quid Sauromatae faciam, quid Jasyges acres
Cultaque Orestae Taurica terra Dae... (Kitap 1, Böl.2)
Ipse vides onerata ferox ut ducat Jasyx
Per medias istri plaustra bubulcus aquas. (Kitap 4, eleg.7)
Pugnabunt jaculis dum Thraces, Jasyges arcu,
Dum tepidus Ganges frigidus Ister erit (Tris.1,2, eleg 1)
Jasyges et Colchi Metereaque turba Getasque
Danubii medis vix prohibentur aquis. (Ibid v.191)

Sarmatyalılarla veya keskin Jasyge'lerle yapılacak neler var
Kırım Oresta'larının kalan topraklarında ekili...
O Jasyx'lere yol açan bir sürü barbara da bakınız
Arada görevli arabalar ile çiftçi sularında.

---

*1 Marcus Aurelius Antoninus: (MS 161-180). Roma İmp. ve filozof. (çn)
*2 Marcoman-Markomanlar: Tuna boyunda yaşayan bir Germen boyu. (çn)
*3 Moesia: K'de Tuna nehriyle, G'de Balkanlar arasında kalan bölge. (çn)
*4 Pannonia: K ve D'da Tuna, B'da Noricum, G'de Dalmaçya ve Moesia ile çevrili Roma eyaleti. (çn)
(1) Moréri, *Dictionnaire Historique* - Tarih Sözlüğü.
*5 Casaubon Méric: (1599-1671) Fransız/İngiliz tarihçi ve filozof. Klasik yazarların, özellikle Marcus Aurelius Meditasyonları kitabının çevirmeni. (çn)
*6 Ovide - Publius Ovidius Naso (MÖ 43 - MS 18): Latin şair; Jül Sezar'ın öldürülmesinden bir yıl sonra doğdu, İmp. Agustus'un ölümünden üç yıl sonra öldü. (çn)

Trakların savaş okları, Jasyge'lerin yayları
Ganj Nehri ılıkken, Tuna soğuk akacak.
Yenilmez Jasyge'ler ve Gürcüler, kalabalık Getler
Tuna'nın Medleri yasaklanmış sularda.

3. Antik coğrafyacılar, ayrıca *Basilii, Basilicœi, Basilides* yani Krallık Jasyge'leri olarak da ayırdediyorlardı; Ptolémée'ye göre bunlar Asya Sarmatya'sında yaşıyordu, Pomponius Mela'ya göre de göçebeydiler.

4. Ayrıca Jadzvingue'ler*1 adıyla bilinen, Polonya'nın Podlasia veya Soudava Kontluğu bölgesinde yaşayan ve Litvanyalılarla birlikte Töton Şövalyelerinin Almanlaştırma girişimlerine karşı savaşan Jasyge'ler de vardır. Bu Jadzvingue'ler 1265 yılında Polonyalılar tarafından yenildi ve Litvanya ormanlarında yok oldular. Théodore Vaga, bu yok oluşu(1) şöyle tanımlıyor: "Jadzvingue'ler veya Soudave'lar denen bu bahtsız millet, Töton Şövalyelerinin yürüttüğü uygulamalarla, Polonyalıların ihmaliyle ve Litvanyalıların isteksizliği ve antipatisiyle zayıf düşmüş ve bütün komşularının düşmanı olmuştur." Biz gene Metanast Jasyge'lerimize dönelim.

Ovide'in, başarılarını naklederken küçümsemediği, okçu hafif süvari Jasyge'ler, öyle anlaşılıyor ki, bugünkü Moldavya üzerine yaptığı seferde, İmparator Trayan'a eşlik etmişlerdi. İmparator, askerî nedenlerle, Roma birliklerinin arasına metanast Jasyge'lerden bir kısmını ancak keşif kolu olarak koyabilirdi. Moldavya'daki Jassy(İaşi)*2 şehrini kuranlar, bu sonuncular veya diğer Jasyge'ler olsun, bu şehrin MS 2. yüzyılda var olduğu kesindir. Ne olursa olsun bu şehir adı, Türkistan'ın başşehri Yassı'nın bir yansımasıdır. *Cihannüma*'da*3 şehrin eski görkemi ve gücü anlatılmaktadır; biz bunun Jaxartes (Seyhun-Siriderya) üzerinde aynı adla anılan şehir olduğuna inanıyoruz; şehir, müslümanlaşma döneminde Otrar*4

*1 Jadzvingues (Jadzveng'ler): Strabon'a göre, Tuna boylarında yaşayan, iyi silâhlanmış, atları metal zırhlı, Yasok veya Yazıg adı da verilen, bir Sarmat boyu. (çn)
(1) Théodore Vaga, Lelevel yayınları, s.124.
*2 Jassy – Iassy - Iaşi: Romanya'daki Yaş şehri; 1787-1792 Osmanlı Rus savaşını bitiren anlaşma Yaş'da imzalanmıştı. (çn)
*3 Cihannüma (Cihan Görüntüsü): Kâtip Çelebi. (çn)
*4 Otrar (Farab): Bugünkü Kazakistan'da, Seyhun kenarında, Farab bölgesinde, Farabî'nin doğduğu şehir. 1405'de Çin seferine çıkan Timur Otrar'da ölmüştür. (çn)

adını almıştır; ancak Hammer*1 eski Yassy (Yassı) şehri için farklı enlem ve boylam bildirmektedir. Cihannüma'da belirtilen tarihte bu başkentin ve bu addaki eski imparatorluğun varlığı, Hammer'e göre, Küçük Asya (Anadolu)'da ve Avrupa'daki kabilelerin birçoğunun neden Jasyge'ler adıyla anıldığını açıklamaktadır. Aynı şekilde Çinliler de bu kabilelerin bazılarını Touikiches (Tuikişler) diye adlandırıyorlardı(1). Bununla beraber Yassy'dan türeyen Jasyge'ler adının, Küçük Asya'da, hattâ Rumeli'de Manastır'da olageldiği gibi, aslında tamamen Türkçe dil yapısıyla oluştuğuna inanıyoruz; böylece biziz anlamında fiillerin -ik şekli, Osmanlı -iz halinin yerini almıştır. Böylece, Horzum ve Kaçar Türkmenleri, şimdiye kadar kendilerini Horzumık, Kaçarık diye adlandırırken; günümüzde Osmanlı Lehçesinde, İstanbul'da Yassys - Yassı'lara Yassys - Yassılı'lar denecekti.

Ayrıca, Slav dilinde *iazyk* (yazık) dil anlamına geldiği için, son zamanlarda Slav kökenli Jasyge'lerin yaratıldığı da unutulmamalıdır. Bu iddia o kadar kesindir ki, onları çok iyi bilen Polonyalı tarihçileri de burada saymayı gerek görmüyorum. Onları, yabancı ve çok tanrılı bir millet olarak yok ettikten sonra, günümüzde Podolya'da*2 çocuklar bu Jadz-veng adıyla korkutulmaktadır. Ancak, Slav dilindeki *iazikh* (yazik) kelimesinin her şeyden önce, *slovo*'ya (sözcük) veya slavizme karşı olan yabancı diller anlamına geldiğini belirtmek isterim. Böylece dinî kitaplarda, zannedersem Cyril-Kiril İncilinde bile, *gentes**3 kelimesi *iazyk, iazytsi* olarak ve *paganus*, putperest, puta tapan kelimesi de *iazytchnik* diye tercüme edilmiştir. Buradan şu sonuç çıkartılamaz mı?: Bu Slavlar kendilerine İncili getiren Greko-Romenlerden başka, sadece üç halk grubu biliyorlardı: Slov-ian'lar veya konuşanlar, Nemtsys (Almanlar) veya konuşmayanlar ve Türk Jasyge'ler.

Bununla beraber, Moesia'da Jasyge'lerden önce de bir Türk topluluğu vardı gibi görünüyor: belki de Başkırlar*4, Peçenekler*5

---

*1 Joseph von Hammer (1774-1856): Avusturyalı tarihçi, diplomat ve Doğu uzmanı.(çn)

(1) *Histoire des Huns* - Hunların Tarihi.

*2 Podolya: Ukrayna'nın GB bölgesinde kalan tarihî bölge. (çn)

*3 Gentes: Roma kültüründe asil aile anlamında kullanılan kelime. (çn)

*4 Başkırlar: G. Urallar bölgesinde, Başkurtistan-Başkıriya halkı. (çn)

*5 Peçenekler: 8. yy'dan başlayarak Hazar Denizi K'ne, sonra Karadeniz K'ne, oradan da Tuna kıyılarına yerleşen, İstanbul'u kuşatan Türk boyu; Bizans İmparatoru, Kumanlarla birleşerek Peçenekleri yenebildi. (çn)

benzeri, hepsi de Kumuk*1 olan eski Kumanlar'dan*2, Bastarn'lar ve Pösenler. Ne olursa olsun, Basch-Tarnes (Baş-Tarnlar) adı, en güzel anlamıyla, Touro-Araniens (Turo-Araniyenler) demek gibi görünüyor. Tacite*3, bazılarının Pösen diye adlandırdığı Bastarnlar diye bahsediyor (*Germanie,* Bölüm 46). Pline de, *Peucini qui sunt Bastarnoe* - Bastarn olan Pösenler diyor (Kitap 4, Bölüm 14). Zozime*4 onları *Peucoe* diye adlandırıyor. Jornandès*5 ise, Tuna ağzındaki Peucé adasından esinlenerek, Peuceni(1) diyor (*De rebus Getica* -Getler Hakkında). Tacite, "Bilemiyorum; Pösenler kirlilikleriyle Germenlere, yabancılarla evlenmeleriyle Sarmatlara benzer olsalar da, Pösen, Vand ve Fennes - Fanlar*6 kabilelerini, Germenler veya Sarmatlar arasında mı saymalıyım?" diyor. Pline, (Kitap4, Bölüm14) onları Germen ırkından kabul ederek, "Bastarn da denilen Pösenler, Daç kabilelerindendir..." diye belirtiyor. Moréri, "Bu tarihçilerle aynı fikirde olarak, Tuna nehri ağzında, Büyük İskender'den sonra geldikleri Peucé (Pöse) adasında yaşadıkları reddedilemez diyor." Uzun boylu savaşçılarıyla ünlü bu halk, Trakya'nın bütününe yerleşmişti; bu durum, Makedon kralı Persée (Perseus)'nin*7 Bastarnların yardımıyla, Paul-Émile*8 komutasındaki Romalılara karşı savaş açmasına olanak sağladı. Daha sonra, Bastarnların bir kısmının Roma'nın hizmetinde, Daçya ve Karpatları işgal ettikleri görülüyor. Bu bölgelere adlarını da veriyorlar. Gerçekten de,

---

*1 Kumuklar veya Kumıklar: Çoğunluğu Dağıstan'da olmak üzere, K. Osetya ve Çeçenistan'da yaşayan, Azerbaycanlılardan sonra Kafkasya'daki en kalabalık Türk halkıdır. (çn)

*2 Kumanlar: Azak Denizine dökülen Kuban Nehri bölgesinde yaşayan Kıpçak Türkleri. Ruslar bu Kıpçaklara "Polovest" (Sarışınlar) diyordu. Kumanlar 10. yy'da, Peçenekleri kovarak Volga ve Ural arasına yerleştiler; 11. yy'da Karadeniz K'ne ve Macaristan'a yayıldılar; Macaristan'da bugün de yaşadıkları bölgeye Kumanistan adı verildi. (çn)

*3 Tacite (Publius Cornelius Tacitus: (MS 58-120) Romalı tarihçi ve senatör. (çn)

*4 Zozime-Zosime-Zozim: 5. yy Bizans tarihçisi, *Histoire nouvelle* Ιστορία νέα - Yeni Tarih adlı eserinde, Roma'nın yükselişi ve çöküşünü anlatır. (çn)

*5 Jornandès - Jordanes: 5. yy'da Bizans saray hazinedarı ve Latince tarih yazarı. (çn)

(1) Petzénigues – Peçenek kelimesini elde etmek için Türkçe -ik son ekini ilâve etmek yeterli.

*6 Fennes – Fanlar : Çok geri durumda, silâh, at ve barınakları olmayan Uralo-Finli kabileler. (çn)

*7 Persée – Perseus:(MÖ 179-167) B.İskender'in ölümünden sonra Makedonya'da hüküm süren Antigonid sülâlesinin son kralı. MÖ 168'de Pydna savaşında Romalılara yenildi ve Makedonya, Rıma'nın eyaleti oldu. (çn)

*8 Paul-Émile (Lucius Aemilius Paullus) : Romalı general ve devlet adamı ; Cannes'da Hannibal'a karşı savaşırken öldü (MÖ 216). (çn)

Peutinger Tablosunda*1 *Alpes Bastarnicæ* - Bastarn Alpleri sözcükleri bulunuyor. Şehirlerine Carrodunium, Mactonum, Vibantavarium veya Bar adı vermişlerdi. Daha sonra, bu halk için daha kesin bir görüş sahibi olacağız; Gotların ve Vandalların ortak amacına ters ve elverişsiz olduğu için ve Germanizmin Türkiye'nin Avrupa parçasında hiçbir iz bırakmadığını göz önünde bulundurursak, Bastarn veya Pösenlerin, esasında Sarmat ırkına ait olduğu sonucuna varabiliriz.

Şimdi, tarihi en iyi gözlemleyebileceğimiz bir noktaya, Daçya'ya[1] odaklanalım: Daçya, Grekçede *Dakia*, Türkçede dağlık ülke anlamına gelen *regio Dacorum*, Kral Decebal'in*2 trajik ölümü sırasında (MS 106), Türk Jasyge'ler ile sınırdaştı. Bu Desebal adı, dört yüzyıl sonra II.Justinus*3 tarafından gönderilen elçi Zémargue - Zemark tarafından ziyaret edilen, Türklerin büyük hanı Disabul'u*4 hatırlatıyor. İmparator Trayan, Daçya'da Roma kolonileri kurduğundan, Daçlar veya Daghis (Daglar-Dağlılar) bu sefer iyice teslim oldular; aynı kaderi paylaşmaya zorlayan Alanlar*5, Quades (Kadlar)*6, Getler*7 ve Gotlar'ın*8 istilâlarının yarattığı terör nedeniyle, galiplerine daha da fazla bağlandılar. Bununla beraber, Daçya'da kolonilerin kurulmasından yüz altmış sene sonra, Gotlarla Trakya'da yapılan savaş sonrasında, kararsız kalan İmparator Aurelien*9, Daçya'yı

---

*1 Peutinger Tablosu : Roma İmparatorluğu'nun anayol (toplam 200.000 km) ve şehirlerini gösteren eski bir haritanın 13. yy kopyası. Harita 12 parça parşömenden oluşuyor (biri kayıp) ve tamamı 6,82mx0,34m boyunda bir bant oluşturuyor. Konrad Peutinger: (1465-1547) Alman hümanist ve amatör antikacı. (çn)

1) Frank'lardan türeyen Fransa adını ele alırsak, Dakia, Trakia, Turkia isimleri temel alındığında, Dakların Deutsch (Alman) olamayacağı görülüyor.

*2 Décébale - Desebal - Decebalus : Bkz. s.48, *8.

*3 II. Justinus: 565-578 arasında Doğu Roma İmparatoru. (çn)

*4 Disabul: Batı Göktürk Kağanı İstemi Han-Yabgu (552-576), Taberî'ye göre Sinjibu, Bizanslı tarihçi Menander'e göre Silzibul. Disabul adı, bazı kaynaklarda Doğu Göktürk kağanı Muhan Hanla karıştırılmaktadır. (çn)

*5 Alanlar: Türk dili konuşan, İskit-Sarmat kökenli göçebe halk. MÖ Kazakistan'da yaşarken, sonra Kırım ve Kafkasya'ya yerleşmişlerdir. Osetlerin atası? (çn)

*6 Quades-Kadlar: Germen-Kelt karışımı, Markomanlarla birlikte Roma'ya karşı durdular. (çn)

*7 Getler (Gètes): Aşağı Tuna'da yerleşmiş Trak kavimleri; Herodot'a göre Hintlilerden sonra dünyanın en kalabalık kavimleriydiler. (çn)

*8 Gotlar: Kökeni tartışmalı olmakla beraber, Germen halklarından sayılırlar. 3. yy'da Ukrayna ve Belarus bölgesinde yerleşikken, Roma'yla çatışarak ikiye ayrıldılar; Ostrogotlar 375'te Hunlara baş eğdi, sonra Doğu Roma ile birleşerek İtalya Ostrogot Krallığını kurdu ve 550'de yıkıldı. Vizigotlar 378'de Edirne (Adrianople) Savaşında Doğu Roma'yı yendikten sonra, Fransa'da Toulouse Krallığı'nı, daha sonra İspanya'da Toledo Krallığını kurdular. 711 yılında Arapların istilâsıyla yok oldular. (çn)

*9 Aurelien-Lucius Domitius Aurelianus: 270-275 arasında Roma İmparatoru. (çn)

Gotlara bırakmak zorunda kaldı. Bölgede yaşayanları Moesia'ya taşıdı. Burası, bu nedenle Aurelien'in Daçyası adını aldı. O günden itibaren, Tuna yeniden İmparatorluğun sınırı oldu. Böylece Romalılaşmış Daglar Gotlarla birlikte Hristiyanlığı benimsemiş olarak, Tuna'nın karşı kıyısında kaldılar ve Osmanlıların gelişine kadar, aralarında oluşan yeni milletin yasalarına uydular.

Bununla beraber, uygarlığa ulaşamadıkları için üzülmemek gerekir. Kışın donan Tuna, sürüleriyle birlikte Trakya, Makedonya ve Tesalya bölgelerine girebilmelerine olanak sağlıyordu; Latince bilmeleri kendilerine çok yararlı oluyordu; yazın ise Karpatlar ve Bukovina*1 ormanları kendilerine barınak sağlıyordu.

Gerçekten de Daçya, batıya yönelen bütün barbar kavimlerin, özellikle de Tuna'yı geçip Trakya'ya girenlerin ana üssü ve ekseni olacaktır. Bir ordunun, özellikle de bir ordu milletin ne olduğunu bilen herkes Daçya'nın,

Getler, Kadlar, Ostrogotlar, Alanlar, Herüller*2, Vandallar*3, Hunlar, Avarlar, Bulgarlar*4, Gepidler*5, Rutenler*6, Macarlar, Peçenekler, Oğuzlar, Kumanlar ve Tatarlar gibi Trakya'yı peşpeşe işgal eden bütün kavimlerin, bir silâhlanma bölgesi ve insan deposu olduğunu kabul etmek durumundadır.

---

*1 Bukovina: Karpat Dağlarının KD'su ve bitişiğindeki vadi bölgesi. (çn)

*2 Herüller (Hérules): Germenlerin doğu boylarından olup, 3. yy'da Karadeniz'de korsanlıkla ortaya çıktılar; Tuna üzerinde, Pösen ve Karp'larla (Moldavya'da yaşayan Daç veya Getler) Roma'ya karşı savaştılar; 476'da Roma imparatorunu tahttan indirdiler. (çn)

*3 Vandallar: Germenlerin doğu boylarından olup, İskandinavya'dan 1-3. yy'da Tuna'nın K'ne göçüp Sarmatlarla komşu olmuşlardır. Bu sürede binicilikte ün salmışlardır. (çn)

*4 Bulgarlar: Bazı Türk kavimleriyle birlikte 4. yy'da Orta Asya'dan Karadeniz K'ne göç eden Türk halkıdır. 5. yy'da Avarlara yenilip, batıya göç ettiler. Kubrat Han Büyük Bulgar Devletini kurdu; 7. yy'da Hazarlara yenilip ikiye ayrıldılar: K'e göçenler İdil Bulgarları Devletini, Asparuh Hanın emri altında GB'ya göçenler Tuna Bulgarları Devletini kurdular. Bu devlet, Bizans'a ait küçük bir kısım dışında, bütün Balkan yarımadasını ele geçirdi. 9. yy'da Hristiyanlığı kabul ederek Slavlaştılar. (çn)

*5 Gepidler (Gépides): Germenlerin doğu boylarından olup, 3. yy'da Orta Avrupa'da ortaya çıktılar. Vandalları ve Vizigotları yendiler. Atilla'nın ölümünden sonra Daçya'ya yerleştiler; 539'da Doğu Roma'yı yenerek Moesia'ya yerleştiler. 565'de Lombardlar tarafından Bavyera'ya sürüldüler ve Avarlar tarafından tarihten silindiler. (çn)

*6 Rutenler (Ruthéniens-Sarışınlar): Galya'da, güney Fransa'da Rodez şehri yakınında yaşayan Kelt kökenli bir boy. (çn)

Bu barbarların paramparça ettikleri lejyon sayısı düşünülürse, yaklaşık on sekiz asır boyunca bir avuç *Daco-Romain* / Romalı Daçya'lının varlığı başka türlü açıklanabilir mi? Bunların, coğrafî ve politik konumları, ayrıca konuştukları evrensel dil nedeniyle, çok önemli uluslararası bir pozisyon elde ettikleri açıktır. Barbarların mutlaka Daçların hizmetine ve ilişkilerine gereksinmesi vardı. Tarih, onların bu akınların hiçbirine karşı koymak istemediklerini ve yeni Roma sınırlarına çekilmek isteğinde olmadıklarını, özellikle tarafsız kalamayacaklarına göre, onlara yardımcı olmaya çalıştıklarını kanıtlar.

Bu iddianın kanıtları, burada belirtilmesi gerekmeyecek kadar çoktur. Burada sadece şunu hatırlatalım: Valak'ların*1 Trakya'da ve Makedonya'da Peçenek ve Türk Kumanların sürdürdükleri seferlere katılmaları üzerine; İmparator Andronik Paleolog*2, yaklaşan Tatarları haber alınca, Valak'ların aynı şeyi yapmamaları için, kış ortasında Valak boylarını, sürülerinin bir kısmına el koyduktan sonra, Küçük Asya'ya taşıdı. Bu değerlendirmeler, bir avuç savaşçı Daç'ın nasıl olup da sonu gelmeyen yıkım ve istilâlarla azalacaklarına, Hristiyanlık ve evrensel dilleri sayesinde, Romalıya çok az benzeyen tipleriyle, bir veya iki milyon göçebe veya yarı-göçebeyi silâh altına alabildiğini açıklar. Bizi şaşırtan, Roma uyruğunu korumaları değildir: bizim esas kafamıza takılan; yiğit Daçlar, Getlerin soyundan olsalardı Gotları fetihlerinde yalnız bırakırlardı; Roma kökenli olsalardı, birbiri ardına gelen Barbar göçlerine katlanacaklarına, I. Konstantin, Konstans, Julien, Teodos veya Justinien dönemlerinde Roma'ya bağlanırlardı.

Şimdi Roma dilinin korunmuş olmasını açıklayan şartlara bakalım. Roma kolonileri 2. yüzyılın hemen başında yerleşiyorlar ve yüz altmış yıl boyunca Daçlar Romalılarla birlikte yaşıyorlar. Gotların gelişinde, Latin dili Tuna'nın her iki tarafında geçerli oluyor ve Trakya ile Makedonya'daki göçebe hayat, bu dili gerekli kılıyor. Ayrıca, 4. yüzyılda İncil onlara, Gotlara da olduğu gibi, Latince bildiriliyor; zaten Putperest Helenizm, Teodos*3 döneminde çok eziyet görüyor, Justinien*4 döneminde çok az hoş görülüyor ve Théophane'a göre

*1 Valaklar(Valaques): Romanya'nın G'inde yaşayan Daç Halkları, Ulahlar. (çn)
*2 Andronik II. Paleolog: (1282-1328) Bizans İmparatoru. (çn)
*3 Teodos I.- Büyük Theodosius: (379-395) Doğu ve Batı Roma İmp. olarak hüküm süren en son Roma İmp. (çn)
*4 Justinien I.- Büyük Jüstinien: (527-565) Doğu Roma İmp. (çn)

halk Latincesi 6. yüzyıla gelindiğinde, sadece Trakya'da değil, Küçük Asya'da da hâlâ konuşuluyor(1)*1. Bu yazar, Avarların İstanbul'u kuşatmasından önce bir Grek paniğinden bahsediyor. Bir atın kaçmasıyla, Anadolulu askerlerin *toarna frate* - geriye dön arkadaş ! diye bağırmasıyla, Bizans ordusunun arkasını döndüğünü söylüyor. Gerçekten de, ancak Photius'dan*2 sonra, büyük şehirlerin dejenere Romalıları dillerini unutmuştur(2). Oysa, bu dönemde, göçebe Daçlar, az çok yunanlaşmış başkentten ayrı kaldıklarından ve araya da Bulgar akınları girdiğinden, altı yedi yüzyıldır konuştukları Latinceyi, Cyril'in*3 dili üzerinden zorlukla gelişen Slav diline değiştirmeleri az bir olasılıktır.

Latin dilinin korunmasını etkileyen diğer bir ögeyi inceleyelim. Bu öge, barbarlar üzerinde misyonerlik için yarışan Doğu ve Batı İmparatorlukları arasındaki rekabettir. İliryalılar*4 uzun süreden beri hieronimik*5 yazıyı biliyorlardı. Moravyalıların*6, Çeklerin, Sırpların ve Bulgarların çok uzun yaşadıklarına inandıkları iki din adamı olan Cyril ve Methodius, Greko-Slav yazıyı icat ettiler ve İncil'i Slav diline tercüme ederek, görevlerini başardılar. Bu sırada İliryaya yeni gelmiş olan Hırvatlar ve Sırplar 7. yüzyılda Hristiyan oldular, Bulgarlar tamamen slavlaştılar. İncil Grekler tarafından Çeklere ve Moravyalılara bildirildi; Franklar ve Almanlar ancak Vandları, Carinth'lileri ve Pomeranyalıları*7 Almanlaştırdılar. Saksonya'da*8, Pannonia'da ve daha sonra Prusya'da çok kan aktı. 9. yüzyıldan itibaren latinlik, bin zorlukla, özellikle Şarlman'ın silâh zoruyla, Macaristan'da ve İlirya'da yerleşti. Ortodoksluklarıyla Grek, dilleriyle

---

(1) Théophane Chr.A.5. Maur. s.218.

*1 Theophanes: (758-817) Bizanslı din adamı ve tarihçi. (çn)

*2 Photius: (820-891) Bizans İstanbul patriği. (çn)

(2) Küçük Asyada halk Latincesinin 11. yy'a kadar konuşulduğuna inanıyoruz; çünkü orada yerleşmiş Romalılar veya Roma uyruklular, Selçuklular tarafından ele geçirilmeden önce, yunanlaşmaya zamanları olmadı. Bunun için bugün sadece Türkçe konuşuyorlar ve sadece ortodoks oldukları için Grek olarak biliniyorlar. Aslında onlar Grek değil Rum'dur.

*3 Cyril ve Methodius: 9. yy'da Bizans'da misyonerlik yapmış iki kardeş; bin yıldan fazla zamandır bazı Slav ve Orta Asya kabilelerince kullanılan Glagolitik alfabeden esinlenerek Kiril alfabesini geliştirdiler ve İncili Slav diline tercüme ettiler. (çn)

*4 İlirya: MÖ 2.binde Adriatik'in doğu sahillerinde yaşayan krallıkların bölgesi. (çn)

*5 Hieronimus - St.Jerome: (340-420) İncili Latinceye çeviren din adamı; Hieros (kutsal), Onoma (isim); metinde kutsal yazı anlamında. (çn)

*6 Moravya: Çek Cumhuriyeti'nin D bölgesi. (çn)

*7 Pomeranya: Baltık G'inde, Polonya'nın B'sı ve Almanya'nın D'su arasındaki bölge. (çn)

*8 Saksonya : Almanya'nın D'sunda bir eyalet; K'de Berlin, G'de Bavyera vardır. (çn)

Latin olan yarı göçebe Daçların bu iki akım arasında serbestçe yaşadıklarına şaşmak mı gerekir? Onlar, Gotlar zamanından beri Hristiyan olmaktan ve evrensel bir dil konuşmaktan çok memnundular.

Türklerin tarihinin, yeni bir sayfadan vazgeçmek için, oldukça görkemli ve yeter derecede hacimli olduğuna ikna olduğumuz için, Daçlara Romalı ünvanını gönülden veriyoruz. Caracalla'nın*1, her Romalı şahıs Roma Vatandaşıdır diyen *de Civitate* fermanı kapsamında, bu ünvan kendilerine verilmişti. Pline, Daçların Bastarnlara benzer bir ırka ait olduklarını iddia ediyor. Daçların kendileri de bu Türkçe adı, Mountagnis-Dağlılar olarak tercüme ediyorlar. Vaga'nın da doğruladığı gibi, Lelevel'e*2 göre Mountagnis'ten, Polonya dilinde nehir kıyısındaki Valahia*3 anlamına gelen Multani ve özellikle Moldavia da türemiştir. Bununla beraber, genel Valak ismi, 2. yüzyıldan itibaren Daçlar tarafından da kullanılmaya ve kabul edilmeye başlanmıştır. Aynı yazarlar, bu adın Slav dilindeki *vloka, vlotsy* göçebe kelimesinden türediğini belirtmektedir. Anne Commène*4 bu kökeni, Valak ismi, ayırım yapmaksızın bütün göçebelere verilen bir addır diyerek, destekler görünmektedir. Bu slav takma adı, aynı zamanda *saçlı-kıllı* anlamına da geliyor gibi görünüyor, çünkü Lombardlar*5 ve İtalyanlar aynı adı taşıyan bazı slav kabileler tarafından vaftiz edilmişti; bununla beraber bu Slav yakıştırmasının, İtalyanca dilinin Valaklarınkine benzemesinden ötürü yapıldığını zannediyoruz. Burada Anne Commène dönemindeki göçebeler üzerinde bir araştırma yapalım.

Önce Trakya Valaklarının Daçya'dakilerden, Kutzo-Valak*6 veya Topal-Valak adıyla ayrıldıklarını hatırlatalım. Bu isim doğal olarak, bu cesur milletin bir zamanlar uğradığı yenilgiyi belirtmektedir. Trakya'da ortadan kalkan veya bahtsız duruma düşen bu boylar arasında; İran'da, Trakya'da, Pannonia'da, Almanya'da, Fransa'da, İspanya'da ve Portekiz'de başarılarının görkemiyle dünyayı dolduran Alanlar veya Kafkasya Alanları vardır. İkonkırıcılar

---

*1 Caracalla: (211-217) Esas adı Lucius Septimius Bassianus olan Roma İmp. (çn)
*2 Lelevel Henri: Fransız din bilgini (1665- ?). (çn)
*3 Valahia (Eflâk) : Romanya'nın G bölümü ; Muntenia olarak da anılır. (çn)
*4 Anna Komnen: (1083-1153) Bizans İmp. Aleksis Komnen'in kızı; 15 ciltlik tarih kitabı Aleksiad, İmp.'un Norman ve Türklerle savaşları ve Haçlı Seferlerini anlatır. (çn)
*5 Lombardlar: Bkz s.45, *2.
*6 Koutzo-Valaque - Topal-Valak: Balkanlarda Latince konuşan Valak-Ulah boyları. (çn)

tarafından Kafkasya'ya sürülen Papa Martin'e*1 yakınlık duyan Alanlar için zamanın tarihçileri(1), dünyanın en cesurları diyordu.(2) De Guignes*2 Türk olduklarına inanıyordu. Ovide onları Kolhisliler*3 diye adlandırıyor.

Alanlar 4. yüzyılda Michel Paleolog'un varisi Prens Naghaia için çarpışıyorlardı. 4. yüzyıldan itibaren Trakya'ya gelen bu Alanların bir kısmı Hristiyanlığı kabul etti. Georgius'un komutasındaki diğer bir bölümü ise, 1308'de Katalan*4 ve Türkopol'ler*5 tarafından hemen tamamen yokedildi. Artıkları eğer Rumeli'de kaldıysa, doğaldır ki bunlar Makedonya'daki Moglena*6 Piskoposluğuna bağlı olarak yaşayan, şakacı yerlilerin bazen yabancılara gösterdikleri, Olanlar veya Çömlekçiler boyundan değildiler.

Bu bölgenin Valaklarının, seksen yıl önce hangi akla hizmetle, başlarında papazları olmak üzere müslüman oldukları bilinmiyor. Bu olayın nedeni Hristiyan Valaklara sorulduğunda, bu bahsettiklerimizin, Latinceleri biraz farklı olduğundan, başka bir kökenden olsalar gerek diyorlar. Tamam da, Komnen'lerin yönetiminde, imparatorluğun yardımcı birlikleri içindeki Peçeneklerin ileri sürülen imhasından sonra da Moglena'da(3) konuşlanan Moglenit Peçeneklerini görüyoruz. Bu şehir, taze Müslümanların merkezi olduğuna göre, bu sonuncular Virjil*7 ve Horas'ın*8 dilini konuşan Peçenekler olamaz mı ?

İşte kurmak için acele ettiğim ilginç bağ, özellikle de o Rumenlerin, önümüzdeki yirmi yılda Latincelerini unutma olasılıkları nedeniyle.

Ne olursa olsun, isimlerinden habersiz göçebe Valaklar hakkında şüpheye artık yer yok ; zira Frankların, Burgondların, Hunların,

---

*1 Papa Martin : (600-656) İkon kırıcılarca Kafkasya'ya sürüldü ve orada öldü. (çn)

(1) Le Beau, İmparatorluk Geç Dönem Tarihi. [Charles Le Beau(1701-1778). (çn)]

(2) De Guignes, *Histoire des Huns* - Hunların Tarihi.

*2 Joseph de Guignes(1720-1800): Fransız Doğubilimci; 5 ciltlik *Hun, Türk, Moğol ve Tatar Tarihi* yazarı. (çn)

*3 Kolhis: Karadeniz GD'sunda, MÖ 8. yy - MS 1. yy arası Kolha ve İberya krallıklarının (bugünkü Gürcistan) bulunduğu bölge. (çn)

*4 Catalan-Katalan: Doğu Pirenelerde, Katalonya'da yerleşik boylar. (çn)

*5 Turcopol-Türkopoller (Türk Çocukları anlamında): Bizans ve Haçlı Ordularının, Türk asıllı, okçu süvari paralı askerleri. (çn)

*6 Moglena: Yunan Makedonyasında Rumen halkının yaşadığı bölge. (çn)

(3) Bu Moglenitler Florina, Karacova ve Yenice arasında kalan bölgede yaşar; çok üstün savaşçı içgüdüleriyle tanınırlar.

*7 Virjil-Virgile-Publius Vergilius Maro: (MÖ 70-19) Ünlü Romalı yazar ve şair. (çn)

*8 Horas-Horace - Quintus Horatius Flaccus: (MÖ 65-8) Latin Şair. (çn)

Herüllerin, Gotların, Vandal ve benzerlerinin istilâsından ötürü, İtalya'daki, Galya'daki hiçbir Romalının göçebe durumuna düşmediği düşünülürse, bizim Valakların göçebe oluşu, Asya kökenlerine ve bütün geçmişlerine bağlıdır. Yaptıkları hizmetlerin ödülü olarak, İmparator Probus*1 tarafından 279 yılında Trakya'ya yerleştirilen yüz bin Bastarn göz önüne alınırsa, bu sorun kolayca anlaşılır.(1) Aynı şekilde, Eusèbe'in*2 (*De Vita Constantini Magni* - Büyük Konstantin'in Yaşam Öyküsü) belirttiği gibi, Trayan ve I. Konstantin'in*3 eski müttefiği olan üç yüz bin Jasyge, Gotlar tarafından Marosch*4 kıyısında büyük bir yenilgiye uğratıldıktan sonra, Konstantin tarafından Trakya'ya yerleştirildi ve Roma'ya bağlandı. Romalıların müttefiği bu gururlu Jasyge milletine gelince, şüphe yok ki, bu Türkler Romalı olarak, Roma Vatandaşlığını hakketmişlerdi; Gotlar ve Slavlarla, kanlarının son damlasına kadar savaştılar. Kutzo veya topal adını almaları da, olasılıkla bu nedenledir. Roma'nın Pannonia ve İlirya eyaletlerini üç asır boyunca mesken tuttuklarına göre, şüphesiz ki bu dönemde Latinceyi Daçlardan çok daha iyi konuşuyorlardı. Trakya'ya nakledildiklerinde ise sadece bu dili kullanmak zorunda kaldılar. Gerçekten de o zaman halk Latincesi, bugünün Osmanlı İmparatorluğu'nun mozayiğini oluşturan halklar arasındaki Türkçe gibiydi: Bugün bir Arap'la konuşan bir Bosnalı, bir Kürt, bir Arnavut, ancak Türkçe anlaşabilir. Günümüzde Anadolu'nun derinliklerinde Türkçe'den başka dil bilmeyen, doğu halklarından eski Romalılar varsa, Latince konuşan eski Türkleri görmek neden şaşırtıcı olsun?

Kimliklerinden emin olmak için, Macaristandaki Jasyge'lerin tipleri ve zevklerini Trakya Valaklarınınkiyle karşılaştırmak yeterli olur. Sonuç olarak, Türkiye'nin Avrupa parçasında Osmanlı hâkimiyetinin kurulmasıyla, kökence Türk olan bu kabilelerin, isimlerini yoketmekte meşru çıkar gördüklerini belirtmek gerekir; bu durum, kökenini bilmeyen bir milletin olgusunu açıklar. Günümüzde Osmanlı artık din misyonerliği yapmıyor ve son olarak da, birkaç yüz müslüman ailenin Hristiyanlığa geçişini bile kayıtsızlıkla karşıladığı

---

*1 Probus Marcus Aurelius : (276-282) Roma İmp. (çn)

1) Duruy, *Histoire Romaine* - Roma Tarihi, s.518.

*2 Eusèbe - Caesarea'lı Eusebius: (263?-339?) Kayserya Maritima (Filistin) Piskoposu, Kilise Tarihçiliğinin kurucusu. (çn)

*3 Konstantin I. - Büyük Konstantin:(306-337) Roma İmp. ve ilk Doğu Roma İmp.(çn)

*4 Marosch-Mureş Nehri: D. Karpatlardan doğar, Macaristan GD'sunda Szeged'de Tisza'ya karışır. (çn)

görüldü. O zaman kan ve ırk bağının, Hristiyan ve Müslüman hepimizi, sağlam ve kuvvetli bir yapıda birleştirmesini reddetmek niye? Bu düşünce daha da güncel oluyor, çünkü Phanar'ın*1 politik misyonerliği sayesinde İmparatorluk Geç Dönem'inde o kadar feci durumda olan bu Valakların bir kısmı, birkaç yıl önce bizimle beraber Klepht'lere*2 karşı aynı amaç için uğraş verirken, ikinci defa milliyetlerini reddederek, bugün Yunanlaşmaya karar vermiş görünüyorlar ve Romen okulu istemiyorlar.

Bununla birlikte, mürekkep yalamış Valaklar için asıl milliyetleri bir sır değildir. Türkiye içlerinde kitaplık kaynaklarından yoksunsam da, elimin altındaki kitaplarla yine de kökenlerinin bilindiğini kanıtlayabilirim. Bu gerçeği bir türlü sahtekârlıkla örtmeye çalışıyorlar. Valaklar hakkında Almanca basılan bir kitap, *Georg Constantin Rosa, Untersuchungen über die Romanier – Romalılar Üzerinde İncelemeler, Trattner*, 1800, Pesth, s.56,57 ve 58, Yunanca tercümesinden şöyle diyor:

"Claude'un*3 saltanatı sırasında Trakya, İmparatorluğun eyaleti oldu. MS 29 yılına doğru, birçok lejyon Trakya halkıyla karıştı; daha sonra Romalı göçmenler geldi ve en sonunda büyük şehirlerde Roma kolonileri oluştu.(1)*4 279 yılında İmparator Probus, Gotlara, Gepidlere ve Vandallara Trakya'da yerleşme izni verdi.(2)*5 Ancak, Gotlar 382'de Moesia'ya geldiler ve içlerinden bazıları Hémus'un*6 kuzeyine yerleşti. 332 yılında Slavların kovaladığı Jasyge'ler geldi(3)..."

İşte kesinlikle karışık bir tarih parçası; özellikle dikkati çeken, yazarın yukarıda Jasyge'ler hakkında belirtilen kelimeleri: Κατά το 332 ήλθεν έτη εν μερος ενταφτα των διοθέντων από τους Σλάβους - *Kata to 332 ilthen eti en meros entafta ton diohthenton apo tus Slavous* - 332 yılı boyunca Slavlar tarafından kovulanlardan bir kısmı buraya gelmişlerdir... diye çevirmesi. Jasyge ismi için Yunancada bu

---

*1 Phanar: İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesi. (çn)
*2 Klephtes-Kleft'ler: Osmanlı döneminde Balkan ülkelerinde türeyen haydutlar. (çn)
*3 Claude-Claudius: (MS 41-54) Roma İmp. (çn)
(1) Dio Cass. Kitap 77, n.9, s.1295.
*4 Cassius Dion: (MS 155-235) İznik doğumlu, Yunanca yazan Romalı tarihçi. 80 ciltlik Roma Tarihi'nin yazarı. (çn)
(2) Vopisc. in Probo, s.639, Bölüm 18.
*5 Flavius Vopiscus: Historia Augustae serisinin sanal yazarlarından biri. (çn)
*6 Hémus-Hemus Dağı: Rodop Dağlarının bir tepesi.(çn)
(3) Eusebius, de Vita Constantini Magni.

baskı neden? 1808'de belki de henüz unutulmamış olan bir isimden sözetmekten mi korkuluyordu? Avusturyalı Valaklara başka, Osmanlı Valaklara bir başka türlü söz etmek niye? Bu kadar asil ve şanlı bir ırktan gelen eski Bastarnlar ve Jasyge'ler konusunda bu sessizlik neden?

Vopiscus'un yetkinliğini doğrulayamadığımız için, bu karalamanın yazarı, bize öyle geliyor ki, okurlarının cehaletine biraz fazla güveniyor. Gerçekten de, İmparator Decius'un*1 Moesia'da Gotlar tarafından öldürüldüğü 251 yılındaki kanlı savaş sonrasında ve Aurelien'in 273'deki başka bir savaş sonrasında Gotların Trakya'yı boşaltmasını sağlamak için Daçya'yı bırakmasının ardından, hemen altı yıl sonra Probus'un bu barbarları oraya yerleştirmiş olacağına nasıl inanılabilir? Hunlardan kaçan Gotların Trakya'ya yerleşmesinin, Valens'in*2 380 yılında hayatıyla ödediği bir zayıflık sonucu olduğu bilinmez mi? Ayrıca, Probus dönemindeki Vandalların tarih hatası ne anlama geliyor; Duruy'e göre "Trakya üzerinden geri dönüşünde Probus, daha önce Bretanya'ya*3 Germenleri yerleştirdiği gibi, kendisine sadık kalan yüzbin Bastarnı imparatorluk topraklarına yerleştirdi... "(1) demesi gerekirdi.

Bu tartışmayı bırakalım şimdi ve Avrupa'daki diğer Türk halklarının tarihine bakalım. İkinci yüzyılda günümüz Moldavya'sında yerleşen Jasyge halkı, görünüşe göre, zamanla önce Avarlar, daha sonra Uzlar veya Oğuzlar, Peçenekler ve Kumanların, Dinyester, Prut*4, Séret*5 ve Tuna üzerine bıraktıkları kolonilerle, çoğaldı.

Bizans tarihinde(2), 1065'de Konstantin Dukas'ın*6 Oğuzlara resmî sıfat verdiği, önde gelenlerinden birçoğunun imparatorluğun saygın makamlarına getirildiği ve bu Oğuz kolonilerinin Romen IV'e*7

---

*1 Decius: 249-251 yılları arasında Roma İmp. Oğlu Herennius ile Abrittus savaşında öldü. (çn)

*2 Valens: 364-378 arasında Doğu Roma İmp. Son Gerçek Romalı olarak anılır. (çn)

*3 Bretanya veya Bretonya: Fransa'nın KB'sındaki geniş yarımada; adını Büyük Britanya'dan gelen Kelt kökenli Bretonlardan alır. (çn)

1) Roma Tarihi, s.518.

*4 Prut Prout-Pruth Nehri: Ukrayna'da Karpatlar'dan doğup, G'de Tuna'ya dökülür. (çn)

*5 Séret - Seret Nehri: Dinyester'in sol kollarından biri. (çn)

2) A.Blanchet, s.202.

*6 Konstantin X. Dukas: (1059-1067) Bizans İmp. (çn)

*7 Romen IV. Diyojen: (1067-1071) Bizans İmp. Malazgirt'te Bizans ordusundaki Uz, Peçenek ve Kıpçak birlikleri saf değiştirince, yenildi ve Alparslan'a esir düştü. (çn)

sağladıkları silâhlı birlikler daha sonra Selçuklu Türklerine katılmış olsalar da, bu kabileler ve Volga'dan Tuna'ya bütün Rusya güneyine hâkim büyük Kuman milleti halklarının orada kaldıkları görülüyor.

Kumanların Hazar, Moğol ve Ruslarla ittifaklarının değişkenlik göstermesinden ötürü, Moğollara çok ödün verdikleri ve Moğolların yaklaşmasıyla dağıldıkları biliniyor. Kaçaklar (metinde *katchaks*) Dinyeper'in ve Azak Denizinin ulaşılamaz adalarına sığındılar. Bu bölgelerden de Zaporog*1 Kozakları ve Don Kozakları oluştu; bir kısmı, bugün de yaşadıkları Macaristan'a kaçtı. Otuz bin kadar aile Tuna'yı geçti ve Bulgarlara karıştı; büyük bir kısmı, öyle görünüyor ki, Bukovina ormanlarına sığındı. Macarların reddetmediği bu gerçeği inkâr etmek neden? 1264'te veya daha doğrusu, önemli verilere göre 1290'da Valakia-Eflâk'ın doğuşu; 1330'da Moldavya'nın, birkaç yıl sonra Ukrayna Zaporog Kazaklarının ve Don Kazaklarının doğuşu nasıl açıklanabilir? Aynı şekilde neredeyse dördüncü yüzyıl sonundan beri bilinen Transilvanya'nın, Moğol istilâsına denk gelen 1223 yılında doğuşu nasıl açıklanır? Kanıt, 1330 yılında Boğdan Prensi veya Dragusu, Marmarach'tan*2 Macarların yetkilendirmesiyle, Soudjava*3 kıyılarına geldiğinde, orada seçkin ve sağlam bir Moldav milleti oluşturabileceği bir toplum bulmasıdır. Bu halk bir asır sonra, Bukovina ormanlarına sürülen Polonya Kralı Jean-Albert'i*4, ok yağmuruyla yenmeyi bilmiş ve daha sonra Tatarlarla birlikte istilâlar yapmıştır.(1)

Bu durumu açıklarken, Moldav milliyetinin fazlasıyla Rumen olduğunu reddetmek istemiyoruz; aksine daha fazlasıyla öyle olduğuna inanıyoruz; bu nedenledir ki, Hristiyanlık sayesinde hemen kendiliğinden toparlanmışlardır. Bununla beraber, Moğol

---

*1 Kozaklar-Kazaklar: 15. yy'da Don ve Dinyeper'in Zaporog bölgesinde, yarı-Slav yarı-Türkomoğol maceracı, paralı asker ve korsanlık yapan etnik grup. Kazakistan Türk topluluğuyla bir ilgisi yoktur. (çn)

*2 Marmarach-Maramureş: Romanya'nın KB'sında bir il. (çn)

*3 Soudjava-Suceava: Romanya KD'sunda Bukovina'da bir nehir. (çn)

*4 Jean I. Albert Jagellon: (1492-1501) Polonya kralı. Türklere karşı çıktığı Moldavya seferinde Cosmin Ormanı savaşında yenildi(1497). (çn)

(1) Sn Hammer, *Turkey und Griechenland* (metinde aynen)-Türkiye ve Yunanistan adlı eserinde, cilt 4, s.237, Moldo-Valakların Daçlar, Kumanlar, Peçenekler, Slavlar ve Bizanslıların bir karışımından ibarettir fikrini desteklemektedir. Bu sonuncuları dikkate almazsak, yazarın 1284'teki Daçların aşağılık duygusuna getirdiği eleştiri, günümüzde gösterdikleri gözalıcı gelişmeyle reddedildiğine göre; buradan, milletlerin yükselmesini sağlayan şeyin, herşeyden önce zamanın koşulları olduğu sonucunu çıkartıyoruz.

terörü yüzünden de oluşan ve Osmanlı sistemiyle taçlanan bu durum, Romalıların özel çene yapılarına sahip olmaksızın Latince konuşan Moldavlar üzerinde araştırma yapmamıza engel olamaz. Aynı durum sarı saçları olmaksızın Malo-Russe*1 dilini konuşan Hazarlar ve Kumanlar için de geçerlidir. Aynı örneği günümüzde Ural Kozakları olarak bilinen Kıpçakların ve bir sürü Turanlının*2 uğradığı dönüşümde de görüyoruz. Birkaç yıl daha geçerse, Rusya'nın bu eski efendilerinden hiçbiri tanınır halde olmayacak.

Son olarak da Peçeneklerin tarihini görelim. Bu millet, merkezleri olan Pöse adası Rusça yazımından gelen Peçenek adıyla olsun veya Yunanların dilinde Patzinak veya Badjinak ismiyle anılsın veya Hammer'in dediği gibi evliliklerle birleşmiş kabileler densin, her iki şıkkın da benimsenebileceğine inanıyoruz. Gerçekten de, eskilerin adını saydıkları hiçbir kabile kaybolmadığına göre, eski Pösenlerin yok olmasına hiçbir neden görmüyoruz. Sayın Meyendorff'a[1] göre, günümüzde aptallaşmış ve Moğol ırkına benzemiş güzelim Türk ırkının zararına olarak, modern Kırgız ve Başkır kabilelerinde olduğu gibi, kabilelerin evlilik bağıyla birlik kurmaları, Kırgızlarda da görülür.

Peçenekler, dokuzuncu yüzyılda Macarları Macaristan'a doğru sürdükten sonra, iki kez Kiev'i kuşattılar ve 917 yılında Tuna kıyılarına yerleştiler. 1036'da Trakya'ya doğru bir keşif gezisi yaptılar; bunun sonrasında Bulgarlar, İmparatorluğa karşı ayaklandılar. Ardından Peçenekler on üç kabile oluşturdular; fakat bir anlaşmazlık sonucunda, Cegène*3, iki kabileden arta kalan yirmi bin askeriyle Trakya'ya girdi, Hristiyanlığı kabul etti ve İmparator Konstantin Monomak'tan*4 konaklamak için Tuna kıyılarına yakın yerler elde etti. Ertesi yıl, zamanın tarihçilerinin değerlendirmesine göre, başlarında kralları Tyrac*5, sekiz yüz bin Peçenek, Trakya ve Makedonya'ya yayıldılar. Kimse karşı koymaya cesaret edemiyordu, herkes şehirlere kaçtı; fakat daha sonra hastalıkların kırıp geçirdiği Peçenekleri Bulgaristan'ın *nüfusu azalmış* bölgelerine yerleştirmenin

---

*1 Malo-Russe: Karpatlar kökenli saf Slav halkı tarafından konuşulan antik dil. (çn)

*2 Turanlı: Altaylardan Batı Asya'ya geniş İskitya ovalarına, Baltık Denizine, Balkan Yarımadasına, Anadolu'ya ve Macaristan'a yayılan bölgede yaşayan eklemeli dillerle/Türkçe konuşan halklar. (çn)

[1] *Voyage d'Orenbourg à Boukhara - Orenburg'dan Buhara'ya Yolculuk.*

*3 Cegène-Kegenis: Kara Süyeklerden (halk çocuğu) olan Han Kegen. (çn)

*4 Konstantin IX. Monomak: (1042-1055) Bizans İmp. (çn)

*5 Tyrac: Ak Süyeklerden (aristokrat) olan Han Turak. (çn)

yararlı olacağı düşünüldü[1], kralları Tyrac, diğer komutanlarla birlikte vaftiz edildi. Bununla beraber, İmparator bu halkın bir kısmını Küçük Asya'ya nakletmek isteyince, tarım araç gereçleriyle silâhlanıp Grekleri yendiler ve 1053 yılında İmparatorlukla otuz yıllık bir ateşkese vardılar.

Bu ateşkese uyulmadı; içlerinden bazıları Makedonya'ya yerleştiyse de, göçebeliği sürdüren Peçenekler yerleşim bölgelerini talan ettiler, Tuna'yı tekrar tekrar geçtiler, Aleksis Komnen'i*1 yendiler; daha sonra yenilince Tuna'nın karşı kıyısına atıldılar. Ancak 1121 yılında Jean Komnen'in*2 Peçeneklere karşı bir sefer yaptığını, Makedonya'da Berroe yakınındaki kışlaklarını geçip, arabalardan oluşmuş kamplarını ele geçirdiğini ve birçoğunu öldürüp, çok sayıda esir aldığını görüyoruz. "Dikkat çekici olan, diyor Le Beau, bunların aileleri ve arkadaşlarının sonraki günlerde Greklerin ordugâhına gelip, tutsaklarla birlikte imparatorluğun kanunları korumasında yaşamak istediklerini belirtmeleridir. En kuvvetli ve eğitimli olanları Grek ordusuna eklendi; diğerlerine işleyecek topraklar verildi.

Bu topraklarda birçok yeni köy inşa ettiler ve bu eyaletlere, babaları ve kendilerinin verdiği zararı gidererek, eski verimliliklerini kazandırdılar."[2]

Burada, Tesalya sınırlarına yaslanmış Berroe veya Karaferia'da*3, süvarisiz kalmış, arabalarıyla ne Balkanları ne de Tuna'yı aşamayacak duruma gelmiş bu Peçeneklerin, bu milletin göçebe bölümüne hiç benzerliğinin kalmadığını da vurgulayalım

Diğer taraftan, göçebe Peçenekler 1150 yılında Tuna yakınında Manuel Komnen'in*4 generali Calaman'ı yendiler ve 1158'de tekrar ortaya çıktılar.

Bu arada Isaac Ange'a*5 karşı Branas'ın*6 başlattığı iç savaştan yararlanan Bulgarlar, Makedonya Valakları ve Peçeneklerle birlikte

---

(1) Alex Blanchet, *Yunanistan.*
*1 Aleksis Komnen: (1081-1118) Bizans İmp. (çn)
*2 Jean II. Komnen: (1118-1143) Bizans İmp. Güzel Jean olarak bilinir. (çn)
(2) Le Beau, *Histoire du Bas-Empire* - İmparatorluk Geç Dönem Tarihi.
*3 Karaferia: Selânik-Manastır arasında bir kent. (çn)
*4 Manuel I. Komnen: (1143-1180) Bizans İmp. (çn)
*5 Isaac - İsaakios II. Angelos: (1185-1195) sonra (1203-1204) Bizans İmp. (çn)
*6 Aleksios Branas: Selanik'i ele geçiren Norman asıllı Sicilya kralını yenip Bizans'ı kurtaran, sonra da II. İsaakios'a başkaldırıp öldürülen general. (çn)

Hemus dağını aştılar. Bu ayaklanmanın merkezi gene Moglena ve Berroe yakınında olduğu için Isaac Ange, Bastarn (?) yakınında ordugâh kurdu; orada Peçeneklerin kardeşlerine yardıma gitmek için Tuna'yı geçmekte olduklarını öğrendi; onlarla savaşa tutuşmak için acele davrandı ve Berroe yakınında hezimete uğrayınca, ateşkes istedi.[1]

"Daha sonra Alexis III*1, Valak ve Bulgarların Serrès'e*2 (gene Makedonya'da) doğru yürüdüklerini öğrenince, diyor Le Beau, yollarını kesmek için üstlerine gitti ve bir Patzinak*3 tarafından esir edildi." Bu da o zamanda bile, çiftçi Patzinakların belki Bulgar adı altında anılması gibi, yarı göçebe Peçeneklerin de Valak adı altında anıldığını kanıtlar. Sonuç olarak, Makedonya'daki birçok faydasız seferden sonra İmparator, 1200 yılında Constantinople'a*4 dönmek için bölgeyi terketmesiyle, peşini kovalayan Peçenekler Trakya'ya girmiş ve bölgeyi tahrip etmişlerdir. Bu nedenle bu milletin adını artık duymuyoruz, diğer taraftan Makedonya'nın büyük Valakları adı tarihte ortaya çıkıyor. Nasıl meydana geldiler? Bu büyük Valaklar ne istiyorlardı? Bilinmiyor; kesin olan, Makedonya'daki ayaklanmanın başarısı tamamen sağlandığı için, Peçenekleri Rusya'ya kaçmaya zorlayacak bir neden hayal etmek imkânsızdır. Tam tersine, Grek imparatorluğunun bozgun haberi üzerine, yeni Türk kabilelerinin ganimetten pay almak için akın ettiklerini görüyoruz. Bunlar, uzun zamandır Peçeneklerin müttefiki ve efendisi Kumanlardı. İşte bu büyük millet için birkaç ayrıntı:

Xénophon'un*5 bahsettiği (*Expédition de Cyrus*, kitap 7, bölüm 8, 15; Pline, kitap 6, bölüm 16; Pomponius Mela, kitap 1, bölüm 22) ve kalıntılarının Kumuklar ve Macaristan Kumanları olan Kumania-Kumanistan halkı, çok tanrılı, büyük bir milletti; fakat Hristiyan olmak için çoktan olgunlaşmıştı ve bütün güney ve batı Rusya'ya yayılmışlardı. Kumanlar daha Aleksis Komnen zamanından beri göçebe Peçeneklerin seferlerine katılıyorlardı, fakat Makedonya'da yerleşmiş olanların başarılarından sonra, on bin Kuman aile Tuna'yı

1) Le Beau, İmparatorluk Geç Dönem Tarihi.

*1 Alexis III - Aleksis Angelos: (1195-1203) Bizans İmp. İsaakos II'nin kardeşi. (çn)

*2 Serez: Selanik KD'sunda; Osmanlı döneminde Balkanların önemli merkezlerinden.(çn)

*3 Patzinak: Greklerin Peçeneklere verdikleri isim. (çn)

*4 Constantinople-Konstantinopolis: İstanbul. (çn)

*5 Xénophon-Ksenofon: (MÖ 430-355) Yunan filozof, tarihçi, asker; Anabasis-Onbinlerin Dönüşü'nün yazarı. (çn)

geçti ve 1205'te Valak ve Bulgarların kralı Joannice'in*1 başlıca kuvvetini oluşturdular.

Latinlerin, İmparator Baudouin*2 ve Boniface de Monferrat'nın*3 hayatlarını kaybettikleri, hüzünlü ve politik olmayan savaşı biliniyor. 1237 yılında, Moğolların yaklaşmasıyla, Türk kabileler Tuna'nın kıyısında toplanmış ve sallarla nehri geçerek, Makedonya ve Trakya'ya yayılmışlardı. Fransızlar, bunların büyük kısmını askere aldılar. 1240 yılında Kumanların kralı Jonas ve bir diğer başbuğ Soronius, Kumanların geri kalanlarıyla Konstantinopolis'e geldiler. Burada Jonas'ın iki kızı vaftiz edildi; biri Guillaume de Méri ile, diğeri ise Baudouin de Haynaut*4 ile evlendirildi. Jonas'ın ölümünden sonra, Soronius, Lascaris'lerin*5 tarafına geçti. O tarihten bu yana, 1271'de İmparator Michel Paleolog'da gördüğümüz gibi, Grek imparatorlarının esas kuvvetleri Kumanlar ve Türkopollerden oluşuyordu. Bu hikâyeyi daha fazla izlemeyelim. Müslüman Türklerden çok farklı olan bu Türkopoller, Katalanlarla birlikte yaşadıkları bin türlü maceradan sonra, 1312'de Sırp Kralından bu bölgede yerleşme izni aldılar. Bu tarih bizi Osmanlıların Rumeli'yi ele geçirme tarihine yaklaştırmaktadır.

Peşi peşine gelen bu Türk kabileleri daha sonra ne oldular? Sanıyoruz ki, yerleşmeleri kesinleştikçe isimlerini unutarak, Trakya ve Makedonya'da kaldılar.

Sonuç olarak, Trakya'da Türk Sarmatların belirgin eskiliğini ve İmparatorluk Geç Dönemi*6 tarihçilerinin bugünkü Bulgar

---

*1 Joannice-Jean I.- Kaloyan(İvan II): (1197-1207) II. Bulgar Devleti 1187 yılında asil bir Kuman-Bulgar ailesinden gelen Asen ve Petro kardeşler tarafından Tırnova'da kuruldu, önce Asen(1196), sonra da Petro(1197) öldürülünce, Joannice kral oldu. 1204'te Papa III. Innocentus tarafından Bulgaristan ve Valakia-Eflâk kralı ilân edildi. 1207 yılında Selânik'i kuşattığı sırada öldürüldü. Kızı Maria daha sonra, Baudouin'in yerine geçen Henri de Hainaut ile evlendirildi. (çn)

*2 Baudouin I. de Hainaut(Haynaut): (1204-1205) IV. Haçlı Seferi sonunda Konstantinopolis'te kurulan Latin İmparatorluğunun ilk imparatoru. 1205 yılında Edirne Savaşında Bulgar, Kuman ve Eflâklıların ordusuna yenildi ve öldürüldü. (çn)

*3 Boniface de Monferrat: Montferrat Markisi ve Selânik Kralı (1205-1207), Bulgarlara karşı harekât dönüşü öldürüldü. (çn)

*4 Baudouin II. de Courtenay(de Haynaut): (1228-1261)Hainaut sülâlesinin kayınbiraderi kanalıyla tahta geçen Courtenay'lerin oğlu, Latin İmp.luğunun son imparatoru.(çn)

*5 Laskarisler: Latinlere karşı Bizans'ı İznik'te devam ettiren imparatorlar. (çn)

*6 İmparatorluk Geç Dönemi: "Bas-Empire" terimi Charles le Beau tarafından 1752'de kullanılmıştır, gerileme anlamı da taşıdığından, şimdilerde Geç Dönem denilmektedir. (çn)

nüfusunun önemiyle pek uyuşmayan verilerini düşünürsek, Hristiyanlık uygarlığı değişimiyle, oralara gelen Türk boylarının bu topluluk tarafından yavaş yavaş eritildiğini kabul edebiliriz. Bu konudaki araştırmalarımız, durumumuz ve bazı önemli değerlendirmelerle kısıtlı olduğundan, karşıtlarımıza kanaatlerinin bütün özgürlüğünü bırakarak, hiç bir şık öne sürmüyoruz.

Bastarnların, Jasyge'lerin, Badjinakların, Uzların, Kumanların birbiri ardına Hristiyan uygarlığı içinde kaybolmaları tablosunu neden çizdim? Türkiye'de, birkaç istisna dışında, Hristiyan ve Müslüman bütün halkın aynı Arien aileden olduğunu hatırlatmak istedim; öyle görünüyor ki, içlerinden çoğu Türk veya hemen hemen Türk asıllıdır; köken benzerliği ve kan bağı, Hükümdarımızın uygarlaştırma çabalarına yardımcı olacaktır. Bu büyük insanî kaynaşmada, dinler arasındaki ayrımın sonsuza dek yasaklanması, hoşgörü, eşitlik, kardeşlik, çıkarlarımızın benzerliği ve coğrafî konumumuzun beraberliği ve nihayet özgürlüklerimizin önemi, bütün Osmanlıları, Hristiyan ve Müslüman, bolluk içinde, tek vücut ve güçlü olarak birleştirmelidir. Osmanlı Hristiyanlarının özgürlüklerini sağlamak için ileri sürülen tehlikeli doktrinlerin niteliklerine gözümüzü açmanın zamanıdır. Slavizmin havarilerine de aşağıdaki cevabı vermenin zamanıdır:

"Slavların birçoğunun bugün Almanca konuştuğu gibi, Moskova Mordvas'larının Slav dilinde, Polonyalıların Rusça; Kozakların Malo-Rus ve Kalmukların Tatarca konuştuğuna bakarak, yanlış olan lehçe kriteriyle, köle sayınızı arttıramazsınız."

İKİNCİ BÖLÜM

Şimdi Krallık Jasyge'lerini veya millet olarak Türkleri görelim. Türklerden bahsedildiğini, ilk defa ancak altıncı yüzyıl ortasında, İmparator II. Justinus zamanında Bizans yıllıklarında görüyoruz; Türkistan'ın büyük hanının elçilerinin Konstantinopolis'e, Romalılarla ticaret ilişkisi kurmak ve özellikle Çin ipeği ticaret bağlantıları geliştirmek için gelişleri anlatılıyor. Eğer Justinus'un Türkistan'a gönderdiği Zemark; hanın ipek çadırlarının, som altından yapılmış tekerlekli tahtının, seyyar divanının lüks tablosunu çiziyorsa, bunlardan Türklerin göçebeden başka bir şey olmadığı sonucunu çıkartmak pek de akla yakın olmaz; zira aynı Zemark, Transoxane*1 şehirlerinden söz etmektedir. Daha sonra, Tibère III.'ün*2 gönderdiği Valentin*3 bu imparatorluğun yayıldığı bölgeyi anlatmaktadır.

Yedinci ve sekizinci yüzyıl Çin tarihi baştan aşağı, Türkistan büyük hanlarının Çin İmparatorluğuna karşı yaptığı uzun savaşlarla doludur.(1) Dokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru, Araplar ve Perslerle

---

*1 Transoxiane: Orta Asya'da, Oxus (Ceyhun-Amuderya) nehri ötesi. Bugünkü Özbekistan ve GB Kazakistan'ı kapsayan bölge. Semerkant ve Buhara şehirleri bu bölgededir. (çn)

*2 Tibère III.: 698-705 arasında Bizans İmp. (çn)

*3 Valentin: 576'da Türklere giden ikinci Bizans elçisi. (çn)

(1) De Guignes, *Hunların Tarihi.*

yaptıkları uzun savaşlardan sonra, Türkler Müslümanlığı kabul ettiler ve Arap uygarlığı gelişti. Mouça-Khan*1 etrafına bilginleri topladı ve okullar yaptırdı. Daha onuncu yüzyıl sonunda Türkler güçlenmişti; Gazneli Mahmut'un Hindistan'ı ele geçirmesinden az zaman sonra, Selçuklu İmparatorluğu Çin'den Antakya'ya ve Volga'dan Bab'ül Mendep Boğazına kadar yayılmıştı.(1) Horasan'da Büyük Sencer'in*2 sarayını şairler, dilbilimciler, Veysî, Enverî, Harîrî ve Nesefî gibi törebilimciler doldurmuştu. Doğulu bilginler, 11. ve 12. yüzyılları,"*djélilé" (metinde aynen)celîle dönemi* - yüce dönem, deyim yerindeyse Doğuda bilimlerin zirve dönemi olarak saydılar.

Hive*3 büyük kanalı, hâlâ görülebilen sayısız sulama kanalları kalıntıları ve Türkistan ve Horasan'da bulunan bazı eski anıt kalıntıları, Khavarism veya Khiva imparatorluğunun geçmiş yüksek uygarlığını kanıtlamaktadır. Bu kanalların anlatımı, Pétis de la Croix, Rubruquis ve Carpini gibi katolik misyonerlerce toparlanan, bu imparatorluğun Moğollar tarafından 1220'de ele geçirildiğini anlatan Cengiz Han yıllıklarında vardır. Çok sayıda, yağmalanmış Türkistan şehri, dört beş milyon nüfusun katledilmesi, götürülen zenginlikler, bu Türk imparatorluğunun yıkılmadan önceki büyüklüğü hakkında bir fikir vermektedir. Diğer taraftan, Moğolların Türkistan'dan vatanlarına götürdükleri sanatkâr işçi sayısı, Türklerin sanayideki gelişiminin en iyi kanıtıdır. Çin'in fatihleri ve efendileri olan Moğolların, Türkistan'ın meslek ustaları ve sanatına gerek duymalarını başka türlü nasıl açıklayabiliriz?

Bununla beraber, amacımız Harezm Türklerini tanımlamak değil bugünkü Türkiye'ye yerleşenleri araştırmak olduğu için; özellikle Harezm İmparatorluğu'nun çöküşünden iki yüzyıl öncesinde, gittikçe artan kuvvetlerinin, Türklerin başka ülkeleri zaptetmesine olanak sağladığına dikkat çekelim. Daha dokuzuncu yüzyıl başlarında, birçok Türk, Küçük Asya'ya*4 yerleşti ve Abbâsî*5

---

*1 Mouça-Musa Tunga Han: Karahanlılar hakanı Satuk Buğra Hanın (920-958) oğlu. (çn)

(1) Hammer.

*2 Sultan Sencer: 1119-1153 arası Büyük Selçuklu İmparatorluğu Sultanı. (çn)

*3 Khiva/Hive (eski adı Khavarism/Horezm): Ceyhun nehrine 40 Km mesafede Özbek şehri; MÖ 2.binde yapılan sulama kanallarıyla bilinir. MS 12 .yy'da Harezm veya Harzemşahların hüküm sürdüğü bölge. (çn)

*4 Küçük Asya: Anadolu. (çn)

*5 Abbâsîler: Emevîlerden (661-750) sonraki İslâm Devleti (750-1258). (çn)

halifelerinin emrinde küçük koloniler kurdular. Toulounide*1 ve Ikchidite'lerin*2 Türk hanedanlıkları daha dokuzuncu ve onuncu yüzyılda Mısır'da hüküm sürüyordu; İran'ın hâkimi Selçuklu Türkleri, ancak on birinci yüzyıl ortalarına doğru Akdeniz'e kadar kesin egemenliklerini kurdular.

Bu Türkler, Grek ve Latin tarihçilerin gösterdiği kadar barbar mıydılar? Zannetmiyoruz, zira aynı tarihçiler, Selçuklu Alparslan'ın sarayında şairleri filozofları topladığını ve meşhur veziri Nizamülmülk'ün, hakanı yeni ülkeler fethettikçe, bu yerlerde doğanın sunduğu olanaklar ve halkların âdetlerinden faydalanmasını bilerek düzenlemeler yaptığını belirtmektedir. İsfahan'da, Nişabur'da, Merv'de, Belh'te, Herat'ta, Musul ve Basra'da okullar ve medreseler kuran da Nizamülmülk'dür. Son olarak, kurucusunun adıyla *Nizamiye* olarak anılan ve doğunun bütün yüksek okullarının model olarak aldığı meşhur medreseyi de kendisi kurmuştur.

Nihayet, Alparslan'ın Doğu Roma İmparatoru Romen IV. Diyojen'i esir almasından sonra, eğer zafer Greklerin olsaydı bana ne yapardın? diye sorduğunu hatırlatalım.

-- Gülünç imparator "Kamçılatırdım" diye cevap verdi.

-- "İyi, ben bu üzücü gurura kapılmazdım" dedi Sultan. "Demek istiyorum ki, İsa size hakareti unutmanızı emrediyor ve kibirlinin düşmanı olduğunu söylüyor."

Bu kutsal kuralları ileri süren Türk Hakanı, Diyojen ile bir barış anlaşması yaptı ve ona özgürlüğünü bağışladı. Daha sonra dostluk bağlarını daha da sıkılamak için çocuklarını birlikte evlendirdiler. Bu iki adamdan barbar olan hangisiydi? (1)

Burada Türklerin tarihini yazmak iddiasında değiliz; ancak gönlümüzde, eski Türklerin vahşi âdetlerini konu yapan, o dönemin abartılı anlatımları üzerine kurulu, genel bir görüşle savaşmak yatıyor. – Bu görüş ancak on birinci yüzyıla doğru Filistin'e yerleşen bir Türkmen boyunda olduğu gibi, bazı göçebe kabilelere uygun olabilir.

---

*1 Tolunoğulları Emirliği: Abbâsî Halifesinin Bağdat'tan Mısır Valisi olarak gönderdiği Ahmet bin Tolun'un kurduğu ilk müslüman Türk devleti (868-905). (çn)

*2 Ikchidites-İhşidoğulları (Akşitler): Mısır ve Suriye'de hüküm süren ikinci Türk Hanedanı (935-969). Kurucusu Toğaç'ın oğlu Muhammed Ebubekir'dir. (çn)

(1) Jules David, Alexandre Blanchet.

– Bu görüşe göre, Türkler millî bir topluluktan çok, savaşta acımasız, ateşkes süresinde bile talancı, haydut sürüsünden ibaret, piç bir ırktır.

Bu suçlamaların tutarsızlığı, Haçlı Seferlerinin hristiyan tarihçileri tarafından ortaya konmuştur. Latinler, Doğuya ulaştıklarında, Türkleri buralarda yerleşmiş ve Haçlıların pek hayran oldukları Arap uygarlığını korur buldular. Bir işgale benzemekten uzak olan Selçuklu'nun laik hâkimiyetinin kesin olarak kurulması, hiç şüphe yok ki, halifelerin dinsel yüce gücü için sarsıntısız ve önyargısız olarak gelişti. Üstelik halifelik makamı Selçuklu Tuğrul Bey'e, prensler prensi sıfatıyla birlikte, müslüman dünyası Doğu ve Batı geçici hâkimi unvanını da verdi.

Türkler oralara kalıcı olarak daha yeni yerleşmişlerdi ki, 1088 yılında, o zamana kadar dünyayı böylesine kana boğduğu görülmemiş, en uzun ve en çetin savaşla yüz yüze geldiler. Alparslan'ın ardılları arasında gücün bölünmesi ile zayıflayan Türkler, Haçlılar tarafından *Nicée* - İznik'te, *Dorylée*'de*1 ve *Antioche* - Antakya'da yenildiler; bu son şehir halkının kılıçtan geçirilmesini bir şey yapamamanın öfkesiyle seyrettiler; Marrah*2 halkının zarif imhasını ve Kudüs'ün yüz bin sakininin, Hristiyanlığın en meşhur şövalyeleri tarafından diri diri yakıldığını ve katledildiğini gördüler.

Türkler, çeşitli yerel savaşlarla Bohémond d'Antioche*3, Kral Baudouin II.*4, Josselin d'Édesse*5, Renaud de Châtillon*6, Hugues de Lusignan*7, Kral Guy de Lusignan*8 gibi prensleri esir aldılar;

---

*1 Dorylée-Dorileon: Eskişehir yakınında antik kent; Frigler döneminden beri önemli ticaret merkezi ve askeri üs. Bu bölgede Türkler 1097'de I.Haçlı Ordusuna yenildi, 1147'de II.Haçlı Ordusunu yendi. (çn)

*2 Marrah: Suriye'nin KB'sında, Halep-Hama arasında Maaret El Numan şehri I. Haçlı Seferinde kuşatılan şehir el geçirildiğinde, açlık çeken Hristiyanlar öldürdükleri Türk ve Arapların etini yemekten çekinmediler. (çn)

*3 Bohémond II. Antakya Kralı: İtalya Norman Prensi iken, 1111'de babası öldükten sonra, 1126'da Antakya prensi oldu, 1130'da Kilikya'da, Adana'nın KD'sunda, Danişmend emiri Gümüştekin ile savaşırken öldü. (çn)

*4 Baudouin II.: Ardenlerde Bourcq Senyörü iken, Edessa (Urfa) kontu (1100-1118), sonra Baudouin I.'in yerine II. Baudouin olarak Kudüs kralı (1118-1131). Döneminde, Tapınak Şövalyeleri kral sarayının bir bölümünde örgütlenmeye başladı. (çn)

*5 Josselin d'Édesse: 1119 – 1131 arası Urfa Kontu. (çn)

*6 Renaud de Châtillon: Antakya Prensi (1153-1163), Doğu Ürdün Senyörü (1177-1187) Selâhaddin Eyyubî tarafından kafası kesilerek öldürüldü. (çn)

*7 Hugues VIII. de Lusignan: Lusignan Senyörü, 1164'te Halep ve Şam Emiri Nureddin'e esir düştü. (çn)

*8 Guy de Lusignan: Hugues VIII.'in oğlu, Kudüs Kralı (1186-1192), Kıbrıs Kralı (1192-1194). (çn)

hayatlarını bağışlayıp fidye ödeyerek serbest kalmalarına izin verdiler. Latinlerin müslüman esirlerin hayatına saygı duymadığı tartışma götürmez; diğer taraftan, Türklerin insancıl davranışlarını da görmekteyiz; böylece Türklerin barbarlığı hakkında bir fikir sahibi olunabilir.

Şair Saadi'nin*1 Müslümanların saflarında Haçlılara karşı savaştığı ve bir sürü Türk bilgininin Arap adları ile yaşadığı o devirlerde, din düşmanlığı ve geleneklerin katılığı henüz Türkleri nitelendirmiyordu. Bununla beraber kabul edelim ki, Bağdat ve Buhara'da edebiyat gelişirken, Türklerin uygarlığı ancak belirli sınırlarda kalacaktır. Bu sınırlama, önce sonu gelmeyen savaşlar yüzünden, sonra da Türklerin Türk diline hiç uymayan Arap alfabesi ve yazısını benimsemesi sonucu, eğitimin hiçbir zaman yeterince millî ve yaygın hale gelememesi yüzünden oluştu. Böylece Konya'lı Büyük Alaaddin'in*2(1) saltanatı her türlü şair ve yazarların çokluğuyla parıldarken, Türkler, Arap ve İran ögelerini kullanmaya mahkûm oluyorlardı; bütün eserleri, popülerlikte Bizanslıların hece yazım avantajı olan sıradan eserleriyle ancak yarışabiliyordu. Neyse, konumuza dönelim.

Kudüs'teki Ömer Camisinde akan kan derelerini kutlayan Hristiyan şairleri vardı; o camide, atlarının göğüslerine kadar kan olan süvariler yüzünden, piyadeler orayı terk etmek zorunda kalmışlardı. Söylendiğine göre, o zamanlar iki inancın düşmanlığı yüzünden her iki tarafta da kitleler acımasızlığın son kertesine teslim oluyorlardı. Selçuklular için bu durumun doğru olduğuna inanmıyoruz. Bunu kanıtlamak için suçlu sayılabilecekleri tek intikamı, tek katliamı aktarabiliriz. Édesse'in*3 yağmalanmasından bahsediyoruz. Olayın haber alınması Avrupa'yı şaşkına çevirmiş ve bütün Hristiyanlığı dehşete düşürmüştü.

İşte Ermeni tarihçi Abdoul-Faradj'ın*4 öyküsü; doğal olarak, Türkler yönünde taraf tuttuğundan şüphelenilmeyecektir. Bu tarihçi,

---

*1 Sadi - Şair Sadî Şirâzî: (1213-1291) Gülistan ve Bostan en önemli iki eseridir. (çn)

*2 I. Alaeddin Keykubat: (1221-1237) En ünlü Anadolu Selçuklu Sultanı. (çn)

(1) Bu sultanı Osmanlı gücünün başlangıç döneminde hüküm süren Alaeddin'le karıştırmamak gerekir.

*3 Édesse: günümüzdeki Şanlıurfa. (çn)

*4 Abdoul-Faradj: (1226-1286) Malatya yakınında Ebro köyünde doğmuş, Arap asıllı Hristiyan tarihçi, doktor, filozof, jakobit (Süryani Ortodoks) piskoposu, Süryani dilinde yazar; asıl adı Gregorios Abu'l Farac; Batı'da Bar Hebraeus olarak bilinir. (çn)

Türklerin hücumu hakkında acıklı bir manzara çizdikten ve ok yağmuru altında dinî giysileri ile papazları, şehit kutsal kutularını taşıyan diyakozları, dindar erkek ve kadınları, şehir surlarından iç kaleye doğru kaçan aileleri belirttikten sonra, şöyle bitiriyor: "Sonunda, Édesse'i boğan kötülüklerden bunalan Zenghi*1 (Türk Sultanı), kılıçları kınlarına koyma emrini verdi." Bundan sonra da yazar safça şöyle ekliyor: "Türkler Édesse'in alınmasından sonra, yetersiz bir askerî birlik bıraktıkları için, Édesse'in (katledilmiş) halkı katliamdan birkaç gün sonra, intikamlarını almak için iki yüz süvariyle koşup gelen Josselin'e merdivenler sarkıttılar..."

Şimdi olduğunca, olayların tarihsel sıralamasına bakalım. I. Haçlı Seferi sonrasında Müslümanların uğradıkları büyük kayıplar nedeniyle, Türk milletinde kuvvetli olmak gerektiği duygusu oluştu. Kısa sürede, Zenghi ve Noureddin*2 gibi komutanlar güçlerini merkezîleştirdiler; 1146'da Konya Türkleri de, Almanya İmparatoru Conrad III.'ü*3 ve Kral Louis VII.'yi*4 yenmeyi başardılar. Bu yenilgilerin öcünü almak için 1181'de, İmparator Frédéric Barberousse*5 ve iki kral Philippe-Auguste*6 ve Richard Coeur de-Lion*7, Doğuya hücum ettikleri zaman, şartlar büyük ölçüde değişmişti. Noureddin'in öğrencisi bir Kürt, Salaheddin*8, manevî gücü çökmüş olan Mısır'ı Türklerle kuvvetlendirmeyi başarmıştı

*1 Zenghi: Ak Sunguroğlu İmadeddin Zengi, Büyük Selçuklu Devletinin Musul ve Halep Atabeyi (1127-1146). Urfa'daki Haçlıları yenerek Urfa Kontluğunun varlığına 1144'te son verdi. ((çn)

*2 Nureddin Mahmut Zengi: 1146 yılında babası İmadettin Zengi ölünce, Halep Atabeyi, 1156'da Şam Sultanı oldu. Musul, geleneğe göre kardeşi Seyfettin Gazi'ye bırakıldı. Selâhaddin Eyyubî'yi Mısır'a naip olarak gönderdi. 1174'te öldü. (çn)

*3 Konrad III.: 1138-1152 arasında Alman kralı. 1147'de Eskişehir yakınında Dorileon'da Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesud'a yenildi. II. Haçlı Ordusu imha oldu. (çn)

*4 Louis VII.- Genç Louis: 1137-1180 arasında Fransa kralı. II.Haçlı Seferi sırasında Fransız ordusu Selçuklu akın ve baskınlarıyla yıprandı, Kudüs'e zor erişti. (çn)

*5 Frederik Barbaros: 1155-1190 arasında Almanya kralı ve Kutsal Roma Germen İmp. 1190 yılında III. Haçlı Seferinde, Göksu ırmağını geçerken nehre düşüp, ağır zırhı nedeniyle boğuldu. (çn)

*6 Philippe-Auguste-II. Filip: Babası VII. Louis ölünce Fransa kralı oldu (1180-1223). III. Haçlı Seferinde 1190'da Filistin'e deniz yoluyla ulaşıp başarısız olan Akkâ kuşatmasını başlattı, hastalandı, I. Richard'la anlaşmazlığa düştü ve 1191'de Fransa'ya geri döndü. (çn)

*7 Richard I. veya Aslan Yürekli Richard: 1189-1199 arasında Norman Fransız asıllı İngiltere Kralı. III. Haçlı Seferinde Philippe Auguste ayrıldıktan sonra komutayı sürdürmüş, Selâhaddin Eyyubî ile birçok kere savaşmış, birçok başarı kazanmasına rağmen Kudüs'ü ele geçirememiştir. (çn)

*8 Salâheddin-Selâhaddin Eyyubî: Şam Emiri (1169-1186), Mısır Sultanı (1169-1193), Eyyubî hanedanının kurucusu; Hittin savaşıyla 1187'de Kudüs'ü, 88 yıl işgalden sonra Haçlılardan geri aldı; III. Haçlı Seferini etkisiz hale getirdi. (çn)

bile. O sayede Irak ve Suriye Türklerini de kendisine bağlamıştı. İslâm birliği hemen hemen sağlanınca, Kudüs Müslümanlar tarafından tekrar ele geçirildiğinde, bundan cömertlik kanıtı, Hristiyanlara karşı insanlık gösterisi olarak faydalanmayı bildiler. Bu arada şunu da not edelim ki, Richard Coeur-de Lion'un kendisine yaraşır bir rakip, Salaheddin Coeur-d'Or'u*1 bulduğu bu son Haçlı Seferinde Müslümanlar, Avrupa'nın bitmeyen düşmanlık duygusunu zaten görmüşlerdi; kuvvetli olmayı, zamana uymayı, nezaketle rekabet etmeyi biliyorlardı. Faydasız uğraş; Haçlı Seferleri kan içinde tamamen söndürülememişti...

Milyonlarca insanın kanının toprağa döküldüğü bu üzücü savaşları ayrıntılarıyla yazma isteksizliğime rağmen, Türk milletinin hayatını yakından etkileyen sonuçları da belirtmem gerekiyor. Kudüs'te verilen özgürlüklere rağmen Latinlerin inatçılığı, İmparator Henri IV.'ün*2, Baudouin de Flandre'ın*3, Macar Kralı André II'nin*4, Jean Briennne'in*5 İmparator Frédéric'in*6, Thibaut de Navarre'ın*7, İngiltere Kralı III. Henri'nin*8, 1251 yılında Fransız Saint Louis'nin*9 ve son olarak İngiliz Edouard'ın*10 uzak ülkelere seferleri,

---

*1 Salaheddin Coeur-d'Or: Altın Kalpli Selâhaddin. (çn)

*2 Henri IV.: 1056 yılında Alman Kralı (6 yaşında), 1084-1105 arası Kutsal Roma İmp.(çn)

*3 Baudouin de Flandre: IX.Baudouin olarak Flandr Kontu (1194-1205), Latin İmparatorluğunun ilk imparatoru (Konstantinopolisli I. Baudouin) (1204-1205). (çn)

*4 André II: 1205-1235 arasında Macar Kralı. 1217'de V. Haçlı Seferine katıldı. (çn)

*5 Jean de Brienne: Champagne'da (Fransa KD'su) Şövalye iken Kudüs Kralı (1210-1225), Baudouin II. ile birlikte Konstantinopolis Latin İmparatoru (1229-1237). (çn)

*6 İmp.Frédéric II.: (1220-1250) Kutsal Roma Germen İmp., Frederic I. olarak Kudüs Kralı (İsabelle II. ile birlikte 1225-1228; Conrad IV. İle birlikte 1232-1250). 1228'de VI. Haçlı Seferini başlattı, Kudüs'ü savaşmadan geri aldı. 1241'de, Kilisenin karşı çıkmasına rağmen, insan kadavrasında diseksiyon izni verdi. (çn)

*7 Thibaut de Navarre: Champagne Kontu (1201-1253), Navarre (Batı Pireneler bölgesi) Kralı (1234-1253); 1238-1240 arası Haçlı Seferini sürdürdü. Halk ozanı. (çn)

*8 Henri III.: (1216-1272) İngiltere Kralı; öldüğünde, kral olacak büyük oğlu I. Edouard VIII. Haçlı Seferindeydi. (çn)

*9 Saint Louis - IX. Louis: (1226-1270) Fransa Kralı olan. VII. Haçlı Seferinde 1247'de Kıbrıs üzerinden Mısır'a gitti, Fariskur savaşında yenildi, Mansura'da Memlûk Komutanı Baybars'a esir düştü. Tapınak Şövalyelerinin verdiği fidye ile kurtuldu. VIII. Haçlı Seferi sırasında Tunus'ta dizanteriden öldü. 1297'de aziz ilân edildi. Katolikliği kabul etmeyen Yahudilerin ülkeden kovulması (1254). İleride Sorbonne Üniversitesi olacak Teoloji Enstitüsünün kurulması (1257). (çn)

*10 İngiliz Edouard - İngiltere kralı I.Edouard (Uzunbacak): (1272-1307) VIII. Haçlı Seferi için 1270'de Tunus'a vardığında IX. Louis ölmüştü; 1271'de Akkâ'ya ulaştı. (IX. Haçlı Seferi olarak kabul edilir). Moğollarla anlaşarak Kakun'a saldırdı. Baybars'la ateşkes yapıldığından, geri döndü (1272). Sicilya'ya geldiğinde babasının öldüğünü öğrendi. 1274'te taç giydi. Yahudilerin ülkeden kovulması 1290. (çn)

bağnazlıkla dolu bu iki yüzyıllık kavga, moral değerler üzerinde ancak yıkıcı bir etki yapabildi; bu da, daha sonra doğal bir tepkiyle, Türkleri Avrupa'da bir fetihler sürecine savurdu. Bundan bahsetmeden önce, Türk halkının geçmişini kendi karakteriyle açıklayabilir miyiz, ona bakalım.

Güçlü, ölçülü, cesur, iyi kalpli ve sabırlı bir ırk olan Türkler, her zaman gerçekçi bir uygulama içindeydiler. Özellikle bu sonuncu özellik onları, aynı şekilde ölçülü, cesur ve cömert fakat Hicaz'ın yakıcı güneşi altında coşkulu hayal gücüne sahip Arap fatihlerden farklı kılar. Türklerin Araplar üzerinde her zaman sahip olduğu akıl almaz ve neredeyse kabul edilmiş etkiyi açıklayan, bu gerçekçi uygulamadır; bu sayede doğu halkları mozaiği üzerinde uzun süre *policemen* (metinde aynen) polis rolünü başarı ile sürdürmüşlerdir. Türkler, bu pozitivizme yetenekli olduklarından, doğal olarak Yahudiler, Araplar, Grekler ve İranlıların mistisizmine pek yatkın değillerdi. Evet, Türkler iyi müslüman ve dinî geleneklerin titiz uygulayıcısı idiler; gerçek veya yalancı, peygamberin soyundan gelen dinî şeyhlere ve şeriflere saygı gösteriyorlardı; ancak her şeyden çok, mezhepler ve dogmatik tartışmalardan nefret ediyorlardı. Türk otoritesini ve düzenini kuvvetlendirme ihtiyacını hissediyorlardı; gerçekçi uygulamaları, dinî zulümler fikrine o kadar ters geliyordu ki, sonuçta bütün mezhepleri müslüman birliği ve hoşgörüsü ile sarmaladılar. Binlerce yenilikçi derviş tarikatının oluşmasını kayıtsızlıkla seyrettiler ve onların çığlıklarla zikir çekmelerine, istediklerini öğretmelerine izin verdiler. İleride göreceğimiz gibi hoşgörü, Türklerin karakterinin bir parçası olduğu için, onların çok iyi bilinen pozitivizmleri ile, kendilerine yapılan bunaltıcı bağnazlık suçlamalarını kolayca bağdaştıramayız. Soğuk yaradılışlı fakat iyi kalpli, sıradan, fakat sürekli heyecanlı bu Asya Bretonları, bu Türkler bana göre büyük olasılıkla, bağnazlığa hiçbir zaman gerek duymadılar. Elbette kutsal huriler ve cennetin nimetleri fikriyle kendinden geçmiş olarak savaşanlar onlar değildi.

Hayır, Türk insanı, asırlar boyunca görüldüğü gibi, Harezmliler, Selçuklular, Atabekler, Eyyubîler, Karakoyunlu hanedanları ve hatta Osmanlılarda[1], sadece bir bağnazlık gösterir; ben onu, bildiği ve

(1) Türkler, Osman'ın görkemli ırkından başka, Mısır'a Tolunoğulları, İhşidîler, Bahriyye Memlûkları; İran'a Selçuklular, Salgurlular, Harezmliler, Çobanîler ve şimdiki Kadjars-Kacarlar; Afganistan ve Hindistan'a Gazneliler, Gurlular; Küçük Asya'ya Selçuklular, Atabeyler, Artuklular, Karakoyun ve Akkoyun hanedanlarını hediye ettiler. Türk kuvvetiyle kurulan Moğol hanedanlarından söz etmiyoruz. Burada, De Guignes'in *Hunların Genel Tarihi* içinde özetlediği, Çin'de, Tibet'te, Doğu Türkistan'da ve Peçeli'de (Çin Kuzeyinde) kurulan birçok Türk hanedanından ve İlhanlılar, Turanlılar vb hanedanlardan da bahsetmiyoruz.

aklının onayladığı bir neden için, sürekli bir kararlılık olarak adlandırıyorum. Açıklamaya çalışalım: Türkler kadar hiçbir halk bu kadar değişim ve yıkım yaşamamıştır. Pek çok olayı açıklayan bu kararlılığı ortaya koymak için, izninizle bunları, geçmişe yönelik bir tablo içinde özetleyelim. Bu halkın tarihini yazmak değil de, kendisini tanımlamak isteği ile bazen aynı gerçekleri tekrarlıyorsak da kusurumuza bakılmasın.

1. 8. yüzyılda Araplar ve İranlılarla yapılan inatçı bir savaştan sonra, Türklerin 10. yüzyılda yönetici olarak saltanat sürdüklerini hatırlıyoruz.
2. Fatih olarak, 11. yüzyılın hemen başından itibaren Haçlılarla üçüncü seferin ortasına kadar savaşıyorlar.
3. Haçlı Seferleri henüz kan içinde sönmemişken, felâketlerin en korkuncu, Cengiz Hanın Moğol istilâsı gelişti. Türkler bu sefer, Hristiyanlarla birlikte bu çığa karşı koymaya veya yönlendirmeye çalıştılar. Din birliği, istilâcı Budistlerin komutanı Houlako*1 tarafından öldürülen son Abbâsîlerin kanında boğuldu ve doğu uygarlığı, katliamların ve harabelerin içinde kayboldu.
4. Burada, Türk milletinin büyük canlılığını, her zamankinden daha fazla takdir etmek gerekir. Gerçekten de, Küçük Asya'nın daha dumanı tütüyordu; deyim yerindeyse, Moğollar tarafından yakılan şehirlerin yangınıyla uğraşırken, Latinlerin son direniş noktası Saint Jean-d'Acre*2 henüz ellerindeyken; yeni yönetim çekirdeği şimdiye kadar görülmemiş bir şekilde parlayan, güçlü Osmanlı örgütlenmesi, 1300 yılından başlayarak, Avrupa ve Asya'da zaferlerle büyüdü.
5. Bu örgütlenme, bütün kudretiyle ancak bir asır sürdürülebildi; 1402 yılında Tamerlan'ın*3 Tatarları (Türkler) onu yok etti. Osmanlı İmparatorluğu temellerine kadar çöktü; kazanan taraf, onun edip, bilgin ve sanayi adamlarının bütün el yazmalarını memleketine götürdü.

---

*1 Hülagû Han: (1217-1265) Cengiz Hanın torunu, Mengü Han ve Kubilay Hanın kardeşi; İlhanlılar'ın (1256-1335) kurucusu; 1255'te ağabeyi Mengü Han tarafından Orta Doğu'nun fethi için görevlendirildi. (çn)

*2 Saint Jean d'Acre: Akkâ, İsrail'in K'inde liman kenti. 12. yy sonunda Tapınak Şövalyeleri tarikatı burada kuruldu. III. Haçlı Seferi sırasında, 1187 yılında Selâhaddin Eyyubî tarafından Haçlılardan geri alındı. (çn)

*3 Timur-Aksak Timur: (1336-1405) Büyük Timur İmparatorluğunun kurucusu. (çn)

6. Bununla birlikte, bu yaraların düzelmesi için otuz kadar yıl yeterli oldu. Osmanlılar yeniden silâhlı güçleri ve örgütlenmeleri ile çok daha kuvvetli olarak, dünya imparatorluğu için Charles-Quint'le*1 yarışır duruma geldiler.

7. Bu sefer aptalca bir savaş; çünkü Viyana bozgununu yaşadıkları 1683 yılından başlayarak, Avrupa'nın bilimde ve sanatta ilerlemesi ile engellenen Türkler, gerçek bir siyasal yaşam sürdürmek için, Avrupa uygarlığında ve *halkların mutluluğunda* iyileştirici bir güç kullanmak gerektiğini hissettiler. Ancak, olaylar üzerinde tahmin yürütmektense, önce Osmanlı örgütlenmesinin ögelerini görelim.

*1 Şarlken - V.Karl: 1516-1556 arasında Kutsal Roma Germen İmp. (çn)

Osmanlı Gücünün 13. yüzyılda olağanüstü gelişmesini doğrudan etkileyen nedenlerin farkında olan çok az insan vardır. Bazıları bunu, yeni ve daha zinde bir ırkın istilâsına bağlar ki, bilindiği gibi böyle bir istilâ yoktur; diğerleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun inanılmaz büyümesinde kalabalık ve dövüşken bir halkın savaşçılarının başarısından başka bir neden görmezler. Hepsi de hatalıdır.

Gerçekçi olmak için okuyucularımız, zihinlerinde güçlü, zinde ve sabırlı bir halk canlandırmalıdır. Bu halk, gücünün ve tecrübesinin bilincini kazanana kadar, binlerce tehlike atlattı, binlerce felâket deneyimi oldu ve her çeşit sarsıntıyı yaşadı: Abbâsîlerin yükseliş ve çöküşünü, Selçuklu Türklerinin kısa ömürlü gücünü gördü; Arapların yıkıcı bölünmelerine üzüldü, Mısır Alevîleri veya Fâtımîlerinin*1 rahatsız edici bağnazlığını nefretle karşıladı. Oysa, üç yüzyıl boyunca süren bu düşüşlerin ruhunda yarattığı boşluk, belirsiz bir özlem gibi kabul edilebilir mi? Bütün bu uğursuzluklar, Doğulu yazarlar, törebilimciler ve tarihçilerde binlerce yeni kavram geliştirdi; görüşlerini oluşturdular ve programlarını hazırladılar.

*1 Fâtımîler: (909-1171) Merkezi Tunus'ta kurulup sonra Kahire'ye taşınan, Şiilerin İsmailî mezhebine bağlı devlet. (çn)

İşte o dönemdeki geçmişe dönük düşünceler. Müslümanlık, başlangıcından beri iç kavgalar yaşıyordu deniyordu, çünkü Peygamber soyundan gelen kutsal hanedan istemeyen ve evrensel seçme hakkı öngören Sünnîler, sonunda art arda iki hanedan kurdular, Emevîler ve Abbâsîler. Her ikisi de Peygamberin soyundan dolaylı olarak geliyordu.

Bu değişimler o kadar çekilmez olmuştu ki, hükümdarların en insancılı olan Harun Reşid*1, bu hırslı azizler ırkına son vermek için, vücutlarını imparatorluğu süsleyen anıtların temellerine harç olarak koymaya karar verdi. Bu uğraş bir işe yaramadı; şerifler ve yalancı şerifler ortalıkta cirit atıyorlardı ve yeni fakat kabul edilir ilkelerle, İslâm'ın yorgun düştüğü bu duruma son vermek gerekti.

Uzun süredir gücü ellerinde bulunduran Türkler, İslâm birliğini sağlamak için iyi konumdaydılar; ne yazık ki onların da karışık soyağaçları, kabilelerinin ve boylarının anlaşmazlıkları ve dışlayıcılıkları vardı. Durum hemen tedavi gerektiriyordu; Moğolların istilâsından sonra halifelerin manevî gücü de düştüğü için, İslâmın manevî bütünlüğü kaybolmuştu ve bütün yapıyı yeniden kurmak gerekiyordu.

Bunun için gereken neydi? Tartışılmayacak ilkeler. Bu ilkeleri şöyle oluşturdular: Asla kutsal hanedan olmayacak; soyluluk, ırk ve kabile ayrıcalıklığı, soydan gelen özel kişisel hak tanınmayacak. Adalet ile genel bir kaynaşma sağlanacak; sonradan görme biri için, bir Hristiyan, Musevi veya bir yabancının oğlu için de olsa, onur en değerli kavram olacak; sürekli bir ordu, adaletli bir misyonerlik yürütülecek; yeni bir hanedanın sarsılmaz birliği altında, iş ve savaş ganimetlerinin hakça paylaşımı sağlanacak.

İşte 13. yüzyıldaki tasavvuf felsefecileri Celâlettin Rumî ve müritleri Edebali*2, Cendereli*3 ve Alaeddin Paşa'nın*4 fikirleri. Bu fikirler doğal olarak Haçlı Seferlerinin yıkıcı zehirinden etkilenmişler,

*1 Harun Reşid: (786-809) Abbâsîlerin beşinci ve tanınmış halifesidir. (çn)

*2 Şeyh Edebali: Söğüt bölgesinde Ahî Reisi. Gazi Osman Bey'le kızını evlendirdi ve Osmanlı beyliğinin kurulmasında Cendereli Kara Halil ve diğer ahîlerle el ele verdi. (çn)

*3 Cendereli: Ahî Çandarlı Kara Halil Efendi (Ankara Nallıhan Cendereli Köyünden) sırasıyla Bilecik, İznik ve Bursa kadılığı yapmış, vezir olunca Hayrettin adını almıştır. Hayrettin Paşa Yeniçeri Ocağının kurulmasında öncülük etmiştir. (çn)

*4 Alaaddin Paşa - Alaeddin: Osman Bey'in büyük oğlu olduğu için Paşa olarak anılmıştır. Osman Bey öldüğünde, tahtı kardeşi Orhan'a bırakmıştır. (çn)

fakat sonunda Osman'ın görkemli ırkının hazırladığı ve gerçekleştirdiği kaçınılmaz etki ortaya çıkmıştır.

Moğol istilâsından sonra Harezm'den göç eden yönetici ailenin torunlarından I. Osman, küçük bir devletin yönetimini ele alarak, bu programın ve Osmanlı kuruluşunun gerçek açılışını yaptı. Bu kuruluş, hanedanının şanlı geleceğini öngören tasavvuf felsefecisinin kızı ile evlenmesiyle tasdik edilmiş oldu. Böylece I. Osman kendi yarattığı imparatorluğa, haklı olarak kendi adını verdi.

Bu imparatorluğun tarihi, tam olarak Osmanlı düzenini tanımlar. Osmanlı gücünün daha başlangıcında, ilk sırada en cesur Türklerin, dönek Michel-Kiosé'nin yanında, çoğu Hristiyan çocuğu olan ve Geç Dönem Bizans İmparatorluğu'nun vahşet ve çürümesinden kaçmak isteyen gönüllülerden oluşan yeniçeriler görülüyor. Tarihi izlersek, hepsi de Makedon, Bulgar, Boşnak, Arnavut vb kökenli, Mahmut Paşa*1, İbrahim Han*2, Sokollu*3, Hayrettin*4, Sinan*5 gibi tanınmış sadrazam ve amiraller serisi görürüz. O zamanlar henüz Hristiyanların beşinci çocuklarına el koymaya gerek yoktu. Kan vergisi henüz sadece Türkler tarafından ve Mingrélie*6 ve Kafkasya gençlerinin yıllık haraçlarıyla ödenmiyordu. Adalet, misyonerliğin en şaşmaz aracıydı. Osmanlılara saygı göstermeye alışmış olan Arnavutlar ve Boşnaklar, İncil'deki (Jean XVI. Bölüm) *paracletus**7 - danışmanlık vaadini paracl*ytus*-gitmek veya Ahmet ile izah etmeye çalıştılar*8, Müslüman oldular ve Osmanlıların çok iyi düzenlediği beylik yönetimine girdiler. Sonuç olarak, bu fetih ve adalet yapısıyla

*1 Mahmut Paşa Angeloviç: Hırvat kökenli olup II. Mehmet'in sadrazamlığını (1456-1468 ve 1472-1474) yapmıştır. (çn)

*2 Pargalı İbrahim Paşa: Rum veya İtalyan kökenli, Kanunî Süleyman'ın Sadrazamı (1523-1536). Önce Makbul, sonra Maktul İbrahim Paşa. (çn)

*3 Sokollu Mehmet Paşa: Sırp kökenlidir. 1565-1579 arasında sadrazam. (çn)

*4 Barbaros Hayrettin Paşa: Midilli fatihlerinden Yakup Ağa ile Midilli'li (Rum?) kökenli Mukaddes'in oğludur. Asıl adı Hızır'dır. Kanunî tarafından 1533'de Kaptanıderya makamına getirildi ve Hayrettin adı verildi. (çn)

*5 Koca Sinan Paşa: Arnavut kökenlidir. 1580-1596 arasında beş kere sadrazamlık yapmıştır. (çn)

*6 Mingrélie-Megrelya: Gürcistan'ın batısında, Karadeniz kıyısında bir bölge. Önce Gürcistan krallığının eyaleti, sonra bağımsız prenslik oldu. (çn)

*7 Paracletus - Parakliit: İncil'in Yunanca metinlerinde Kutsal Ruh için "beraberinde gelen" anlamında kullanılan bir sıfattır. (çn)

*8 İncil'in Yunanca metninde kullanılan "Parakletos", Arapçaya çevrildiğinde iki farklı şekilde okunabilmektedir. Müslüman yazarlar kelimenin Perikletos (Ahmed ya da Muhammed olarak yorumlanan, övülmüş anlamında) şeklinde okunuşu üzerinden yola çıkarak İncil'in İslâm peygamberi Muhammed'i müjdelediği sonucuna ulaşırlar. (çn)

gelişen Osmanlı gücünün nerede duracağı öngörülemezdi. Avrupa prensleri 1396 yılında, Macaristan kralı Sigismond*1 ile anlaşarak, Nevers dükünün*2 komutasında en iyi süvari birliklerinden oluşan, yeni bir Haçlı Seferini boşuna düzenlediler. Yeni bir birleşik kuvvetin başında Macaristan ve Polonya kralı Ladislas*3 1444 yılında Varna'da boşuna mahvoldu. İspanya ile Fransa donanmalarının desteğindeki Venedik, Roma ve Macaristan kuvvetlerinin bir araya geldiği 1501 yılındaki seferi, 1571'deki Venedik, Roma ve İspanya ordularının seferi ve XIV. Louis'nin*4, Papa'nın, Almanya'nın ve Malta Şövalyeleri Tarikatının desteklediği Venedik kuvvetlerinin 1667'deki seferi gibi bütün bu kutsal ittifaklar, Türklerin enerjisi karşısında yenik düştüler. İmparatorluklar yıkıldı, Akdeniz bir Türk gölü oldu; İslâm birliği sağlandı ve Osmanlı sultanları halifenin kılıcını kuşanarak, Karpatlar Volga ve Lena'dan Atlantik'e ve Hint Okyanusuna kadar bütün Sünnîlerin *emir-ül-müminin*'leri, ruhanî liderleri oldular.

Bu gelişmelerin ortasında ve Osmanlı İmparatorluğu'nun maddî gücü tam zirvedeyken, birden bire, zor fark edilebilecek bazı belirtilerle, derin bir sorun ortaya çıktı. Bu hastalığın sebebi neydi? Örneği olmayan bir hevesle, Osman, Orhan, Murat, Bayezit, II. Murat, Fatih Mehmet, Yavuz Selim, Muhteşem Süleyman gibi on büyük fatih ve kanun yapıcı hükümdar, arkalarından dâhî sadrazamlar dizisi doğuran doğa mı tükenmişti? Türklerin yozlaşması, edebiyat ve sanatın, geleneklerin bozulması olabilir miydi? Görkem, yumuşaklık, gönüllülerin karmaşası, bağımlı olanların hırsı olabilir miydi?

Hayır, bu olayın birincil nedenleri bunlar değildir. Türklerin bozulmasının tek nedeni, sonraki Osmanlı sultanlarının, halifelik

*1 Sigismond: Macaristan Kralı (1387-1437), Kutsal Roma İmp. (1433-1437), Tuna nehri üzerinde Niğbolu'da Yıldırım Bayezid'e yenildi (1396). (çn)

*2 Nevers Dükü: Niğbolu Savaşında Fransız birliğinin komutanı Korkusuz Jean; esir düştü, 1398'de fidye ödenince Fransa'ya döndü. (çn)

*3 Ladislas III. Jagellon: Polonya kralı (1434-1444) ve Macaristan Kralı (1440-1444). Tahtını II. Mehmet'e bırakan II. Murat tekrar ordunun başına geçerek Varna'da Haçlı Ordusunu yendi, Ladislas ve barış anlaşmasını bozmasını öneren Kardinal Cesarini ölenler arasındaydı. (çn)

*4 Louis-Dieudonné de France veya XIV. Louis: Fransa'nın en uzun süre tahtta kalan kralıdır. 1643-1715 yılları arasında 72 yıl Fransa krallığı yapmıştır. Fransızlar tarafından *Louis Le Grand (Büyük Louis)* veya *le Roi-Soleil (Güneş Kral)* olarak da anılır. *Devlet benim (l'État c'est moi)* sözlerinden de anlaşılacağı gibi Fransa'yı mutlak monarşiyle yönetmiştir. (çn)

aylasıyla çevrilince, var olan programı uygulamayabileceklerini zannetmeleridir. Böylece rütbe ve görevleri, sert yaradılışlı fakat adalet duygularıyla yetişmiş sınır bekçilerine değil, sarayın ve başkentin gözdelerine dağıtarak tımar ve dirlik sahiplerini yaraladılar. Sipahiler kendi tımarlarında, İstanbul'dan gelen paşalar yüzünden, kendilerini tehdit altında görmeye başladılar. Gönüllü kaynağı kalmayan Yeniçerilik kurumu, ailesine bakmak zorunda olan Türkler arasından asker aramak zorunda kaldı. Bu nedenle, başkentten dışarı adımını atmadan, hoşa gitmeyi ve kandırmayı bilen için, her şeyi elde etmek olası duruma geldi. Bu dönemden başlayarak, Türk milleti içinde yabancı bir oluşum, renksiz ve kişiliksiz, yarı Fenerli Rum, yarı İranlı bir sosyal sınıf gelişti; bu dalkavuk yazmanlar ve saraylılar kastı, Türklere Farsça, Hristiyanlara Arapça yanıt veriyordu.

İşte, bana göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun tek çöküş nedeni. Gerçekten de, neden başka sebep aransın? Türk halkında hiçbir çöküş belirtisi görmüyoruz. Böylece, dini yayma isteği, acemilerin coşkusu ve zaferlerin Türk gönüllülerinin dînî gururunu çok yücelttiği ve ruhlarını katılaştırdığı doğru ise de, aslında bağnazlık hiç oluşmamıştır. Tam tersine Osmanlı hoşgörüsü, Grek Kilisesine özerklik, koruma ve refah sağlayarak ve yabancılara kapitülasyonlar vererek, Devlet içinde bir Devletler sürüsü yaratmıştır. Türkler reayanın*1 ve Müslümanların din işlerine karışmak istemiyorlardı; I. Selim*2 ve IV. Murad'ın*3 Greklere zulüm yapma düşüncesi, düşmanlığın algılanmasıyla o kadar sevimsiz oldu ki, bu hükümdarlar bundan geri adım atmak zorunda kaldılar. Grekler, Valaklar ve Moldavyalıların milliyetlerini korumaları, bu manevî eğilimler sayesinde oldu; aksi halde, Bizanslıların, İtalya, Avusturya Polonya ve Rusya'nın egemenliğinde, bu halklar milliyetlerini korumayı bilemezlerdi.

Bu dönemde, Bizans İmparatorluk Geç Dönemi'nin zehirli soluğuna rağmen, Türk halkının örf ve âdetleri saftı; millet dürüst ve konukseverdi. Sonu gelmeyen savaşların zorluklarına rağmen,

---

*1 Reaya: Osmanlı İmparatorluğu'nda yönetime katılmayan, askeri sınıf dışında kalan, geçimini tarım ve ticaretle sağlayan kesim. Tanzimat'tan önce Osmanlı Devleti'nin müslüman olmayan uyrukları. (çn)

*2 Selim I.: (1512-1520) 9. Osmanlı Padişahı ve ilk Osmanlı halifesi. (çn)

*3 Murat IV.: (1623-1640) 17. Osmanlı Padişahı. Ağabeyi Genç Osman yeniçerilerce öldürülünce, yerine geçen amcası I. Mustafa da aklî dengesinin yerinde olmadığı savıyla tahttan indirilince, 11 yaşında padişah oldu. Revan ve Bağdat fatihidir. İstanbul'da alkol, tütün ve kahveyi yasaklamasıyla ünlüdür. (çn)

sipahiler Hristiyanları korumaya ve tımarlarının tarım işlerini gözetmeye hazırdılar. Millî kalkınma, sanayiyi geliştiriyor ve dünyada var olan en güzel üretim mallarını sağlıyordu. Levant'ın*1 ticareti büyük çaptaydı ve Türk tüccarların dürüstlüğü meşhurdu. Birçok han, kervansaray, köprüler, su kemerleri, pazarlar ve hastaneler, sanayi yatırımlarının akıllılığını, hükümdarların ve Osmanlı halkının cömertliğini ortaya koyuyordu. Bazı sanatlar gelişiyor, tabyaların, dubaların, taş gülle atan topların(1), hendek siperlerin, hücum siperlerinin icatçısı olan Türkler, yanlış bir şekilde Bizanslı diye adlandırılan Doğu mimarisi veya Süryani-Arap zevkini sürdürüyordu. Bu akım yalnız Konstantinopolis camilerinde değil, İran'da Sultaniye'de*2, Necef*3 ve Kerbelâ*4 camilerinde, Şam kervansaraylarında ve Doğu'nun eski pagan ve Müslüman tapınaklarının kalıntılarında da görülüyordu.

Nihayet Osmanlı edebiyatı, Farsça ve Arapçanın giderek artan istilâsından rahatsız olmakla beraber, Sayın Mallouf'un da gözlemlediği gibi, basılı veya el yazması olan çok sayıda ilâhiyat, coğrafya, tıp kitaplarıyla, düzyazı veya şiir olarak kaleme alınmış romanlardan oluşmaktaydı. Osmanlılar her alanda yazarlara, tarihçilere, astronomlara, matematikçilere, coğrafyacılara, şairlere, hem de büyük sayılarda, sahiptiler. Bursa'da, Edirne'de, Istamboul'da*5 üniversiteler ve birçok kütüphane kuruldu. Hükümdarlar her zaman bilim, edebiyat ve sanatların koruyucusu unvanına sahip olmaktan onur duydular.

Bununla beraber, yönetim zayıflığı her tarafta hissediliyordu. Gönüllüler küstahlaşmıştı; birçok tımar sahibi, gelirlerini kaybetmemek için bağımsız havalara girdiler. Sultanlar, kendileri de, yeniçerilerin oyuncağı oldular. Bu durum artık katlanılır gibi değildi, oysa Avrupa'da uygarlık gelişiyor ve Osmanlılar kendilerini her gün biraz daha baskı altında görüyorlardı. Köklü bir yenileşme gerekliydi ve bu yenileşme meydana geldi.

---

*1 Levant: Güneşin doğduğu yer; Doğu Akdeniz, Yakın Doğu bölgesi. (çn)

(1) Bugün, Türk ordugâhında ilk yivli topların Eupatorie'de* görüldüğünün hatırlandığını da ekleyebiliriz. İcatçısı Ateş Hafız Paşa idi.

* Eupatorie: Kırım B'sında, Gözleve kenti. (çn)

*2 Sultaniye: İran'ın KB'sında, Zencan eyaletinde kent. 14. yy başında İlhanlı Devletinin (1256-1353) başkenti yapıldı. (çn)

*3 Necef: Irak'ın başkenti Bağdat'ın 160 Km G'inde kent. (çn)

*4 Kerbelâ: Bağdat'ın 100 Km GB'sındadır. (çn)

*5 Istamboul: İstanbul. Yazar burada Constantinople yerine Fransızların son dönemlerde kullandığı yazılışı tercih etmiş. Şehrin adı Avrupa'da Constantinople, yurt içinde Konstantiniyye iken, ancak 1930'da kesin olarak İstanbul olmuştur. (çn)

Osmanlı İmparatorluğu'nun geçmişteki büyüklüğünün ve aynı zamanda bugünkü yenileşme hareketinin, bu şanlı soydan gelen hükümdarların girişimi ile oluştuğu tartışma götürmez; bu hanedan, yönetimde olan hiçbir ırkta görülmemiş şekilde, fetihlerle uğraşan bir milletin zor dönemlerinde olamayacak kadar, büyük insanlar yetiştirmiştir. Bugünkü yenileşme III. Selim*1 tarafından tasarlanmış, fakat ancak 1826 yılında II. Mahmut*2 tarafından,

*1 Selim III.: (1789-1807) 28. Osmanlı padişahı. 1793 yılında Nizam-ı Cedid ordusunu kurdu. Bu sırada Napolyon Bonapart'ın komutası altındaki Fransız orduları Osmanlı Devleti'ne ait olan Mısır'a saldırmıştı (1798). Osmanlı ordusu Mısır'ı başarıyla savundu. 1801 yılında yapılan El-Ariş Antlaşmasıyla Fransa Mısır'daki emellerinden vazgeçti. 1807 yılında Nizam-ı Cedid ordusunun kaldırılmasını isteyen yeniçeriler Kabakçı Mustafa'nın önderliği altında ayaklandılar. III. Selim Nizam-ı Cedid ordusunu dağıtmak ve 29 Mayıs 1807 tarihinde de tahttan çekilmek zorunda kaldı. 28 Temmuz 1808 tarihinde III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak amacıyla Rusçuk ayanı Alemdar Mustafa Paşa saraya yaklaşırken III. Selim, padişah IV. Mustafa'nın emriyle boğduruldu. (çn)

*2 Mahmut II.: (1808-1839) 30. Osmanlı padişahı. Yeniçeri Ocağı'nın kanlı bir şekilde kaldırılması (Vaka-i Hayriye) sonrasında kurduğu modern eğitim gören Asakir-i Mansure-i Muhammediye (Muhammed'in zafer kazanmış orduları) ordusu ile modern Türk ordusunun temellerini attı. İstanbul'da, Türkiye'nin ilk modern tıp okulu olan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane ve modern anlamda ilk harp okulu olan Mekteb-i Harbiye'yi kurdu. (çn)

yeniçeriliğin kaldırılması ve düzenli birliklerin oluşturulması ile, başlatılmıştır. Sultan Abdülmecit bunu devam ettirdi. Ancak özellikle bugünkü hükümdarımız Sultan Abdülaziz Han, sağlam ve cömert bir elle, bin bir zorluğa karşın, halklarının kutsadığı bir şekilde bunu devam ettirdi.

Bu yenileşme veya Tanzimatın sonuçları şunlardır:

1. Ülkede güvenliği sağlayan ve Kürdistan, Bosna, Oltenitza*1, Silistre*2, Kırım ve Karadağ'da zafer kazanan, uyum ve disiplin örneği, düzenli kara ve deniz ordusunun kurulması.
2. Yönetim tarafından baskı altına alınarak, sipahi ve derebeylerinin tımar sisteminin kaldırılması. Artık sipahi gönüllülerine gerek kalmadığı için, yıllık küçük bir gelir getiren toprakları ellerinden alındı ve çoğunluğu hristiyan olan bu toprakların köylüleri bu şekilde toprak sahibi oldular; gerçekten de, Türkiye'deki Hristiyanların ellerinde bulunan topraklar neredeyse taşınmazların tamamıdır. Bu gelişme çok büyüktür ve hangisine daha çok hayranlık duymamız gerekir bilemiyoruz: bu olayda yönetimin gösterdiği kararlılığa mı, yoksa Hükümdarın iradesine uyma uysallığını gösteren halka mı?
3. İmparatorluğun bütün kullarının canını, onurunu ve malını güvenlik altına alan, meşhur Gülhane Hattı Şerifi'nin, 3 Kasım 1839'da yayınlanması. Bu Hattı-Şerif, (ilke olarak) vergiyi, askerlik görevini düzenliyor; tekelleri ve rüşveti kaldırıyor; yargılamanın gizli kapaklı değil, açık olarak yapılmasını emrediyor; mülkiyetin serbest el değiştirmesine izin veriyor.
4. Derebeyliğin yıkılmasıyla, Halifelerin tahtı ile halk arasında oluşan boşluğu doldurmak için, yöneticilere yardım edecek halk adamlarından oluşan kasaba, bölge ve eyalet halk danışmanlıkları kuruldu. Eğer mantıklı bir şekilde gelişebilseydi, tek başına imparatorluğun refahını sağlayabilecek olan bu güzel kurum hakkında, daha sonra konuşacağız. Nihayet, değişik bakanlıklar oluşturarak sadrazamın gücünün dağıtılması amacıyla bazı yenilikler getirildi.

---

*1 Oltenitza: Romanya'da, Tuna nehri K. kıyısında kent. 1853'te Kırım Savaşı başlarında Rus ordularına karşı, Ömer Paşa burada zafer kazandı. (çn)

*2 Silistre: Bulgaristan'da, Tuna nehri G. kıyısında şehir. 1854'te Ruslara karşı Silistre savunması yapıldı, sonunda Ruslar çekildi. (çn)

5. Dilimizi felç eden engellere rağmen, büyük bir gayretle harp sanatını öğrenmek için gerekli bütün bilimlerin öğretildiği, parasız askerî okulların kurulması.
6. Bütün Osmanlı uyruklular için, Fransızca dilinde eğitim veren parasız tıbbiye okulunun kurulması; karantina kurumlarının, asker ve sivil hastanelerinin ve bazı hijyen önlemlerinin yaşama geçirilmesi. Nihayet, her şehirde parasız olarak aritmetik ve Türkçe, Farsça ve Arapça dil ögelerinin öğretildiği düzeltilmiş ilköğretim okullarının kurulması.
7. Türk ve yabancı uyruklu temsilcilerden oluşan ticaret mahkemeleri kurulması.
8. Osmanlı uyruğundaki Hristiyanların refahının, bütün söylenenlere karşın, askerlik görevinden muaf tutulmaları, dinî örgütlenme ve özerklikleri ve Türk yetkililerin zorunlu koruyuculuğu sayesinde, artması.
10. (metinde 9 numara atlanmış) Ruslara karşı olan dışında, yabancılara karşı düşmanlık fikirlerinin en kesin şekilde yok olması. Bu sonuç, özellikle Kırım savaşı sırasında müttefik ordularının yardıma gelmesinden kaynaklanmıştır. Bazı önyargı ve kötü alışkanlıkların yok olması; Avrupalı tarzında giyimin yüksek sınıf bütün Türkler tarafından benimsenmesi; *à la franka* - Avrupalı uygarlık biçemine genel istek.
11. Bulgaristan'ın akılcı örgütlenmesi ve bu eyalette taşınmaz kredileri için yerel ortak fonlar oluşturulması.
12. İzmir, Köstence ve Varna demiryolları; Bulgaristan ve Bosna'da bazı karayolları ve birçok yolun kullanılır duruma getirilmesi için çalışmalar; birçok telgraf hattının kurulması.
13. Konstantinopolis ve Boğaz'da, çapımızı aşan bir buharlı gemi (*Chirket i hairié* - Şirketi Hayriye) ve devlet yolcu gemileri (Fevaidi) şirketi -Fevaid-i Osmaniye kurulması; imparatorluğun büyük merkezlerinde bazı karma belediyelerin kurulması; Osmanlı Bankası'nın kurulması.
14. Divan-ı Âlî / Yüce Divan'ın kurulması; ilke olarak yürütme ve yargı gücünün ayrılması; gazeteciliğin Türkiye'ye getirilmesi; milletin gerçek gereksinimleri hakkında halkın fikirlerindeki büyük gelişme.
15. Fransız Büyükelçisi Ekselans M.Bourée'nin önerisiyle, Majesteleri Sultanın girişimiyle, Fransızca dilinde eğitim veren

İmparatorluk Galatasaray Lisesi / Galatasaray Sultanîsi'nin kurulması.

16. Türkiye'nin Avrupa Devletleri ailesine girmesi ve imparatorluğun uluslararası törelerle bütünleşmesinin güvencesi, vb.

Yukarıda sıralanan ve Reform'un 34 yılı içinde, başarılanların sonuçları çok büyüktür. Şimdi madalyonun diğer yüzünü görelim.

Türkiye, geçmişiyle bağlarını kopartarak, Avrupa Uygarlığının kollarına atılarak iyi yaptı. Bununla birlikte, ilgisizlikle birlikte milliyetinin, giyiminin ve davranış şeklinin aşağılanması, Avrupa'dan gelen her şeye duyulan hayranlık ve yabancıların çevirdikleri dolaplar, sanayimizin yok olmasına mal oldu.

Birçok ticaret anlaşmasının yanı sıra, Osmanlı bireylerinin dışsatım için, yabancı ithal malları üzerine uygulanan vergilerin üç mislini ödemelerini zorunlu kılan meşhur kural ve buna benzer düzenlemeler, memleketlerinin sanayisinin yıkılmasına izin verenler için, utanç abideleri olacaktır. Bu durumları engellemek için alınan yeni önlemlere rağmen, kötü durum o kadar derindir ki, gümrük gelirlerini altüst etme korkusu, ancak kademeli ve çok dikkatli önlemler alma olanağı vermektedir.

Sanayimizin zararının başka şekilde karşılandığı zannedilmesin. Sosyal ekonomide, herhangi bir organının hasarının bütün organizmaya acı çektirmemesi için, piyasanın meta sistemi ve toplumun etik sistemi sıkı sıkıya bağlantılıdır. Aynı ölümcül nedenler ticaretimizi, hammadde ve tahılla sınırlamıştır; deniz ticareti yok denecek kadar azdır ve bugün ağırbaşlı, titiz, ölçülü tüccarlar nerede diye soruyoruz. Cevabı kolay. Türkler karasularındaki ticarette

Greklerle rekabet edemeyince ve yabancı malların ticareti de karakterlerine pek uymayınca, birkaç istisna dışında, çiftçi, asker, sanatkâr, katırcı veya hamal oldular. Bundan da, bu kötülüklerin suç ortaklarının suçladığı, sanayicilerimizin bağnazlığı ve cesaretlerinin kırılması ortaya çıktı. Gerçekten de gazetelerde, Türkiye'de başarılan gelişmenin övgüleriyle birlikte, en tehlikeli önerileri ve açıklamaları hangimiz okumadı? Daha birkaç ay önce, Péra gazetesi, serbest ticaret sistemini kurmamızı öneriyordu. "Türkiye'nin, diyordu, bireylerine ayrıcalık tanıması için hiçbir nedeni yoktur; yararı ancak aldatıcı olabilir; Türkler, dışsatım vergilerinin düşürülmesinden kazandıklarını, Avrupa mallarının fiyat artışına ödemektedirler." İşte yazarına yaraşır bir tavsiye. Buna ancak, şu anda sahip olduğumuz tek varlık, köylülerimizin yetiştirdiği hammadde ve tahıldır ve Allaha şükür köylümüzün Avrupa mallarına ihtiyacı da yoktur, diye cevap verebiliriz. Onlar, hanımlarının dokuduğu kaba ve sağlam kumaşlardan yapılan elbiseleri giyerler; bu durum sayesinde, pulluk ve toprağın bereketi, Ermenilerin etkinlikleri ve bazı insanların birikimi sayesinde, henüz yoksulluk sıkıntısı seviyesinde değiliz. Ümit edelim ki, Osmanlı bireylerinin etkinliği bir gün daha yaygın örgütlenmeyle kendini göstersin.

Türkiye'de tarım, yurtdışına tahıl dışsatımı ve iyi tohumların tanıtılmasıyla gelişiyorsa da, reayanın kurduğu tekeller ve yabancı tefeciler tarafından korkunç derecede sömürülmektedir. Bu terim nedeniyle bizi affetsinler, fakat Avrupa'nın medenileştirme eylemi, sıradan halkımıza tefecilikle kendini göstermektedir. Zorunlu askerlik görevi nedeniyle her zaman tedirgin olan Türk üreticileri, Yahudilerden beter olan bu iyi niyetli sülüklerden asla vazgeçemezler. Çoğunlukla, sürülmüş ve ekilmiş tarlaların hasadını yapanlar Türkler olmuyor. Kamulaştırılmaları durmaksızın devam ediyor; o kadar ki, Selânik, Edirne ve İzmir gibi büyük merkezlerde, Müslümanların üçte ikisinin toprakları kamulaştırılmış durumdadır. Tarım ve refahın en üst düzeyde olduğu dünyanın birçok ülkesinden de daha iyi durumda olan Drama Yenice gibi, bütünüyle Türk olan diğer merkezlerde de, Selânik tefecileri ağlarını şimdiden atmışlardır; eğer devlet, gerekli baskılayıcı tedbirleri almaz ve taşınmaz kredileri için, şehir halkının katılacağı yerel kuruluşlar örgütlemesine gitmezse, bu merkezler de genel yasaya uyacaklar ve buralarda yaşayan gariban çiftçiler de beceriksizlik, bağnazlık ve tembellikle suçlanacaklardır.

Her ne kadar Reform, yukarıda sayılanlardan İmparatorluğu kurtardıysa da, birçok sancılı ödüne de mal olduğunu görüyoruz. Düzenli ordu memlekette kamu güvenliğini sağladıysa da, askerlik görevi sadece Müslümanlara zorunlu olduğu için, zorunlu askerlerin tarlaları çoğunlukla işlenmemiş olarak kalıyor ve bu durum, Hristiyanlara oranla Türkleri çok eşitsiz bir konuma getiriyor. Bununla birlikte, bütün bu ödünlerin millet ve devlet için hiçbir getirisi olmuyor.

Böylece, örneğin eskiden Türkiye'de kamu güvenliği yokken ve yeniçerilerin çalkantılı milisleri dur otur dinlemezken, Avrupalı tüccarlara mesken dokunulmazlığı gibi doğal ayrıcalıklar vermek doğruydu; ama şimdi, bütün bunlar ortadan kalktığına göre, bu ayrıcalıkların varlık nedeni kalmamıştır. Günümüzde mesken dokunulmazlığı, ancak Rus casuslarını korumaya ve sıklıkla adaletten kaçan katilleri saklamaya yaramaktadır.

Şimdilerde Türk milleti Moskova'nın entrikalarıyla boğuşurken ve devlet Hristiyanların ve tüccarların güvenliği için yetmiş bin kişiden fazla jandarma ve polis gücü beslerken, bu ayrıcalıkları ve mesken dokunulmazlığını hâlâ sürdürmek, Devlet içinde o kadar Devlete katlanmak zorunda bırakılmak; yabancıların çiftliklerinde kotarılan isyanlara ve soygunlara karşın, Sysyphe'in*1 cezasına mahkûm edilmek, ne akla ne de Hristiyanlığa uyar; üstelik, Reformdan sonra zorba davranışları bırakan Türkiye, Avrupa'nın ilke ve görüşlerine içtenlikle bağlanmışken. Oldukça uzun bir zamandan beri Osmanlı yönetimi, batılı güçlerin önerilerinden esinleniyor ve bu nedenle de milletin gözünde yeni bir saygınlık edindi. En etraflı boyun eğme, en yumuşak uysallık, şaşmaz bir sabır, hatırı sayılır maddî ve manevî özveriler, Avrupa'ya Osmanlı halklarının, modern yönetimlerin yeni toplumsal düzeni içinde yer almak istediğini göstermiştir. Bu ne işe yaramıştır? Silâhlarımızın başarısını, her zaman politik başarısızlıklar izliyor ve tarihi ve edebiyatı olmayan bağlılarımız; Rusya'nın, gerçek kurumların ve uluslararası yasaların kanatları altında durumun tadını çıkarıyor.

Bu çabaların ve etkilerin sonucunda, Türkiye'de işlerin yoğunluğuyla boğuşan, çeşitli akımlarla parçalanmış, buhar yüzyılının gereksinimleriyle ve medenî dünyanın alaycı sabırsızlığıyla şaşkına

*1 Sisyphe – Sisyphose: Grek mitolojisinde, sonsuza dek büyük bir kayayı bir tepenin en yüksek noktasına kadar yuvarlamaya mahkûm edilmiş bir kral. (çn)

dönmüş, ancak birkaç bürokrat görüyoruz. O kadar zengin ve o kadar sanayileşmiş güzelim Doğu, büyük kozmopolit bir kervansaray, çıkarların Bâbil'i ve sömürünün Cennet'i haline geldi. Eğer yabancılar lehine yeni çıkartılan mülkiyet yasaları, Türklerdeki bir gelişmeyi gösteriyorsa, herhangi bir genelgede açıkça gösterilen ve daha da acı veren bir gelişmeye ne demeli? Türkleri içtenlikle seven yabancı yüksek düzeyde bir görevli, bu konu için şöyle diyordu: "Eğer yabancılar bir Osmanlı mahkemesine girecek olursa, bu yüzde doksan olasılıkla, bir hak istemek veya davacı olmak içindir." Sonradan, "Bu kurallar sonucunda, açık olarak, 230 frankı geçen anlaşmazlıklarda, Osmanlı bireylerinin yabancılarla, konsolosluk konaklarında görev yapacak mahkemelerde boğuşmaları gerekecektir." Oysa fizik ve manevî dünyanın yasaları Allah'ınkiler gibi değiştirilemez olduğundan, birbirlerini yok eden kuvvetlerden ne elde edilebilir? Hiçbir şey, ancak güvensizlik, bazı özlemler, Rus dayanışmasının devamlı gelişmesi ve çalışanlarımızın sağlamayı başardıkları sorumsuzluk.

Türkiye'de o kadar parlak şekilde başlatılan Reform'daki beklenmedik engeller, Hükümdarlarının katı iradesi ve çabalarına karşın, koskoca bir devletin politik iktisadında bu yetersizlik ve beceriksizlik nereden kaynaklanıyor?

Bize denecektir ki, bu durum ancak Türk halkının düşünce ve törelerinden ve İslâm dininin değişmezliğindendir. Türkler, kadercilikleri, harem hayatları, dinginlikleri ve *Allah kiérim*[*1] (metinde aynen) veya takdiri ilâhi inançları ile, Avrupa uygarlığı ile birlikte davranmayı hiç bilemeyecekler. Bu, çok yetkili insanlar ve Levanten bilim adamlarınca yerleştirilmiş çok yaygın bir görüş.

Bu görüşün, talihsizlik çıkmazında olduğu varsayılan birisi için kabul edilmiş olmasını reddetmiyorum; yüzyılımızın ansiklopedi eğitimi, bize peşin hükümle konuşma ve hazır fikirler, *de omni re scibili* bilinebilen hakkında her şeyi, sağlıyor: Bir görüşle ve gerçeklerle suçlu varsayılan bir şeyi savunmak, peşin peşin mantıkla çelişen bir suçlamayla karşı karşıya kalmak olur. Böyle bir uğraş, bizim bilgi ve becerimizi aşar. Konstantinopolis'e henüz ayak basmış ve

*1 Allah kerim: "Tanrı büyüktür, Tanrı'ya güvenmeli" anlamında kullanılan bir söz. (çn)

bağırarak zikreden dervişleri gören ve Türklerin bağnazlığını haykıran bir Avrupalıya, eski ve modern bütün müslüman bilim adamlarının, haklı olarak kızararak izin verdikleri, kınanan uygulamalara aşırı hoşgörülerine, çok daha fazla şaşması gerektiği söylenebilir mi? Türklerdeki cesaretsizlik belirtilerini gören birisini, bu kaderciliğin, Rus düşmanlığıyla oluşan vergi indiriminden, Avrupa'nın yetersiz desteğinden ve üvey bir uygarlığın her konuda onları suçlama korkusundan olduğuna, inandırabilir misiniz? Tabii ki hayır. Eğer Avrupa'da, Tanrı bilimi, Doğu'daki dinî renkleri sahiplenme dışında, sevilmiyorsa, Türklerin bu konudaki aşırı nefretlerine inanmayı reddetmek niye? Müslümanlığın, günden güne artan kötüleyiciler tarafından dayanılmaz hale getirilen durumumuz sonucunda, inançların karşılaştırmalı tarihine başvurmak elzem oluyor. Üzüntüyle üstlendiğimiz bu görev, eğer gözlemlerimiz daha çok *ad hominem* insan kaynaklı olursa, bunda bizim kusurumuz olamaz.

Evet, diyeceğim o ki, Türkler, özgür iradenin abartılması nedeniyle Katolik Kilisesi tarafından mahkûm edilmiş Pélagien'ler*1 veya Cécilien'ler*2 değildir. Kadercidirler, katolikler gibi alınyazısına, lânetlenmeye ve bağışlanmaya inanırlar; ancak lütuf'un mutlak, kutsanan, etkili, olağan, sanal, sevaplı, sürekli, yeterli ve yetersiz gibi tanımlarını bilmezler. Evet, Türkler, özgür iradeyi reddettikleri için değil, eylemlerimizin beklenen kutsal öngörüsünde var olduğu kabul edildiği için kadere inanır. Türklerin Tanzimat'a kadar, kavgacılık, yağmacılıkla ün salması ve Tanrı'nın, ertesi günü düşünme sorunu olmayan ilâhi kuşları besleme örneğine tepeden bakması da, özgür irade anlayışları nedeniyledir. Bazı Arap ve İranlı halkların da bugüne kadar aynı şekilde ünlenmeleri bu nedenledir. Bu anlamda her iki inanışın dogmaları arasında hiç fark yoktur; Türklerin aslında neden Hristiyanlardan daha kaderci olduklarını, zaman, yer, iklim, yönetim, politik ve sosyal devrimler gibi diğer verilerde aramak gerekir.

İslâmiyet'in bir milletin sosyal durumu üzerindeki etkisi hakkında karar vermek için, Doğu'nun kutsanmış ve can sıkıcı gökyüzü altındaki bir müslüman milleti; iklimin ve doğanın, insanı

---

*1 Pélage – Pelagius: (350–420) Kilise tarafından kâfir ilân edilen Bretanyalı rahip. İsa'nın "Doğuştan Günahkârlık" öğretisine karşı çıkıyor ve insanın doğası gereği iyiyi seçebileceğini kabul ediyordu. (çn)

*2 Cécilien: Kartaca Piskoposluğunda diyakoz. Kutsal kitapları Paganlara vermekle suçlanmış, İmp. Konstantin'in 312'de topladığı konsilde suçsuz bulunmuştur. (çn)

hummalı bir etkinliğe, etkenlerle devamlı bir boğuşmaya ve ardı arkası kesilmeyen irade çabalarına mahkûm ettiği İngiltere, Fransa veya Hollanda'yla kıyaslamak istemek anlamsızdır. Türkiye'yi değerlendirmek için, onu aynı iklim şartlarına, coğrafya hatta zaman konumuna yerleştirilmiş bir Hristiyan devleti ile benzer çizgiye koymak gerekir: yani demek istiyoruz ki Doğu Roma İmparatorluğu ile. Bu karşılaştırmaya hemen karşı çıkılmasın. Bu imparatorluğun kurucusu Constantin, Muhammet'ten ancak üç yüzyıl önce geldi ve Doğu'daki Hristiyanlık, göçebe kabileleri birleştirmekle uğraşmadı. Din birliği ile sağlamlaştırılması gereken bir dünya imparatorluğu buldu. Helen ve Roma Uygarlıkları Ağacı üzerine; Augustus, Titus, Marcus Aurelius ve Antoninler imparatorluğu üzerine, Virjil*1, Seneca*2 ve Pline, Plutarkhos*3 gibi Platoncular*4, Lucien*5 gibi sofistler*6, Epictète*7 ve Julien*8 gibi Stoacılar'ın*9 yüzyılları üzerine, aşılandı.

Bu nedenle, imparatorluğun tarihini bir izleyelim bakalım: önce Hristiyan Platoncuların, dünya görüşleri ve kutsal kitap yorumlarında, barbar yöntemi ve Septante'ların*10 kural dışılıklarını benimsediklerini ve pagan sanatlarının yasaklanmış olduğunu göreceğiz.

Constantin her şeyden önce, zarif bir tanrıbilimcidir; Constance*11, Ariusçudur*12 ve putperestlere zulüm uygulamıştır;

---

*1 Virjil–Virgile-Publius Vergilius Maro: Bkz. s.58, *7.

*2 Seneca – Lucius Annaeus Seneca: (MÖ 4 - MS 65) Romalı düşünür, devlet adamı, oyun yazarı. Stoacı ahlâk görüşüyle tanınır, ilkesi doğaya uygun yaşamaktır. (çn)

*3 Plutharkos - Mestrius Plutharchus: (MS 46-120?) Grek asıllı, Romalı tarihçi ve düşünür; orta dönem Platonculardandır. (çn)

*4 Platonculuk: Platon (Eflâtun)'un ve izleyicilerinin nesnel düşünceci öğretisi. (çn)

*5 Lucien – Samsat'lı Lukianos: (MS 125-180) Süryani retorikçi, hiciv yazarı (çn)

*6 Sofist: Para karşılığında felsefe öğreten gezgin felsefeci. Göreceli ve kuşkucu düşüncenin köklerini atmışlar ve geliştirici olmuşlardır. (çn)

*7 Epictète – Epiktetos: (55-135) Frigya'da doğan ve Roma'da Stoacı öğretiyi veren Grek filozof. (çn)

*8 Julien – Flavius Claudius Julianus: (361-363) Son pagan Roma İmp. Hristiyanlığı reddettiği için Dönme Julianus diye de anılır. (çn)

*9 Stoacılık: Kıbrıs'lı Zenon'un kurduğu, doğaya uygun yaşamayı benimseyen felsefe okulu. (çn)

*10 Septantlar: 70 anlamına geldiği için LXX şeklinde kısaltılır. Tanah (Eski Ahit)'ın İbraniceden Eski Grekçeye çevirisi. İsrailoğullarının 12 kabilesinden seçilen altışar kişinin (toplam 72) yaptığı çeviri. (çn)

*11 Constance II.- Flavius Julius Constantinus: 324-361 arası Son Dönem Roma İmp. (çn)

*12 Ariusçuluk – Arianizm: 4. yy'da İskenderiye'de yaşayan Arius'un, Hristiyanlıktaki Baba-Oğul ilişkisini irdeleyen, İsa'nın tanrısallığını reddeden kuramsal öğretisi. (çn)

Théodose*[1] inanç özgürlüğünü, sanat eserlerini yok etti; okulları ve anıtlarından yoksun bırakılan Atina, bundan böyle yalnız balıyla anılır oldu. Barbarlar, imparatorluğu yakıp yıkarken, Arius, Nestorius*[2], Eutychès*[3] art arda dinî incelikleriyle beğeniliyordu; daha sonraları Suriye'de zulüm gören resim karşıtları ve Mısır'ın Monofizitleri*[4] bir avuç Arap tarafından ele geçiriliyordu.

İslâmiyetin dünyayı ele geçirme tehdidi sürerken, Théodore*[5] yeni bir inanç bildirisi hazırlıyordu ve ondan sonra gelenler sadece din bilimiyle uğraşıyorlardı. Léon*[6] yenileşme olasılığına inanıyor ve ikonları imha ediyor; Copronyme*[7], Léon l'Arménien*[8] ve Théophile*[9] mezarlara saldırıyorlar, kutsal anılara saygısızlık ediyorlar ve iki imparatoriçe, Irène*[10] ve Eudoxie'nin*[11] iki kez geri getirdikleri ikonlara tapmayı, yasaklıyorlar ve nihayet Basile*[12], Photius'un*[13] insanlık için büyük kötülükler kaynağı olacak bölünme kararını, kesin olarak onaylıyor. Böylece, yüzyıllar boyunca ve bin türlü belânın ortasında, Türkler ve Bulgarlar Konstantinopolis'i

*1 Théodose I.- Flavius Theodosius, Augustus – Büyük Theodosius: 379-395 arası Roma İmp. Barbar kavimlerin Balkanlara yerleşmesine izin verdi, bu durum Batı Roma'nın sonunu hazırladı. (çn)

*2 Nestorius: 428-431 arası Konstantinopolis Patriği. 431'de I. Efes Konsilinde İsa'nın insanî ve tanrısal doğalarını ayrı tutmuş, Meryem'in tanrı anası olarak kabulünü reddetmiştir. 433'de aforoz edilmiş, inananları Nasturî, Keldanî mezheplerini sürdürmüşlerdir. (çn)

*3 Eutychès: 5. yy'da Konstantinopolis yakınında bir manastırda keşiş iken, Nestorius'a karşı çıktı. (çn)

*4 Monofizit: İsa'da insan ve tanrısal tabiatların tek vücutta birleşmesi inancı. (çn)

*5 Théodore – I. Teodor Laskaris: 1204-1222 arasında İznik İmp. Hristiyan Kiliselerini birleştirmek için boşuna uğraştı. (çn)

*6 Leon - Leo III.: 717-741 arası Bizans İmp. Yahudilerin zorla vaftiz edilmesi ve ikonların yok edilmesi emrini verdi. (çn)

*7 Copronyme V.Konstantin: 741-775 arası Bizans İmp. 2. İkonkırıcı imparator oldu. İkona Sevenler kendisine Copronym-hayvan boku adını taktılar. Babası III. Leo, kendisini Hazar kağanı Bihar'ın kızı, vaftiz edilip İren olan Çiçek ile evlendirdi. (çn)

*8 Léon l'Arménien – Ermeni Leo: 813-820 arasında Bizans İmp. İkonkırıcılığı ile ün yaptı. Noel gecesi, Ayasofya'da öldürüldü. (çn)

*9 Théophile: 829-842 arasında Bizans İmp. En katı İkonkırıcı olarak bilinir. (çn)

*10 Irène – İmparatoriçe İrene: 797-802 arasında Bizans İmparatoru(!) unvanını kullanmıştır. Taht naipliği sırasında ikonkırıcılığa son vermiş ve ikon ve heykellere yeniden dinsel önem verilmesini sağlamıştır. (çn)

*11 Eudoxie – Evdoksiya: V. Konstantin'nin 3. karısı, imparatoriçe. İmparatorun ikonkırıcı tavrına karşı çıkıyordu.(çn)

*12 Basile - Makedonyalı I. Basileios: 867-886 arasında Bizans İmp. Patrik Photios'u önce manastıra gönderdi, sonra tekrar patrik olmasını sağladı. (çn)

*13 Photius – Photios: 858-867 ve 877-886 arasında iki defa Konstantinopolis Patriği; bilim ve devlet adamı. Bulgar Hanının Hristiyanlığı kabulünü ve Bizans'a bağlanmasını sağladı. Bu yüzden Papalıkla arası açıldı (çn)

kuşatabiliyor; Latinler grekleşmiş Romalılara yardıma koşadursun, bunlar imparatorundan patriğine, son diyakozundan laikine kadar, yalnız din bilimiyle uğraşıyorlar; bundan böyle, imparator olmak için, barbar yönteminde, Kutsal Ruh geçit töreni üzerine veya Omphalopsyques'lerin(1) ışığı, kurallar dizisi kaleme almak yeterli olacaktır.

Burada tam bir Hristiyan kaderciliği yok mudur? Bu nedenle, Bizanslı dostlarımızın, fazlasıyla hristiyan olan bu milletin, uygarlığını ve geleneklerini inceleme ve onları, Gotlar, Bulgarlar ve Türkler gibi barbarların gelenekleriyle karşılaştırma hakkımız var. Bu hak, Türklerin Bizanslılarla dört yüzyıldan fazla bir süre komşu yaşadıktan ve bir dört yüzyıl daha birlikte yaşadıklarından, kendi varlıklarını bugüne kadar etkileyen, bazı güzel gelenekleri ve Son Dönem Bizans İmparatorluğu'nun birkaç verimli tohumunu da aldıklarından, daha da açıktır.

Konstantin bir tarafa, Constance'ın*1, bütün ailesini katlederek, Sultanlara ilk örneği verdiğini görüyoruz. Zénon*2 Basiliscos'u*3 kuyuya attırdı, kendisi de karısı tarafından canlı canlı gömüldü; Phocas*4 Narsès'i, Maurice ve ailesini öldürttü, kendisi de Héraclius'un*5 gözleri önünde işkenceyle öldürüldü; Héraclionas*6 kardeşi Constantin'i zehirledi, kendisinin de daha sonra annesi ile birlikte burun ve dilleri kesildi.

Héraclionas'ın sakat bırakılmasından sonra, bu vahşi burun kesme alışkanlığı o kadar kök saldı ki, bugün de Karadağ'da

(1) Çenesi göğsünde dua ederken, bir göz kamaşmasıyla, göbeklerinden bir ışık huzmesi çıktığını görebilen kör inançlı bağnaz kimseler.

*1 Constance - II. Konstantinus: 337-361 arasında Son Dönem Roma İmp. Erkek yeğenlerini öldürterek göreve başladı. (çn)

*2 Zénon – Zeno: 474-475 ve 476-491 arasında iki defa Roma İmp. Zamanında Batı Roma imparatorluğu ortadan kalktı. (çn)

*3 Basiliscos – Basiliscus: 475-476 arasında Doğu Roma/Bizans İmp.; Zeno 475'de kaçınca yerine geçti, geri gelince ailesi birlikte öldürüldü. (çn)

*4 Phocas: 602-610 arasında Bizans İmp. Balkan ordsununun başında Konstantinopolis'e gelerek, tahttaki İmp. Mavrikios – Maurice (582-602), beş oğlu ve erkek kardeşini idam ettirdi; kendisini tanımayan Doğu Ordusu komutanı Narsès'in canlı olarak yakılmasını emretti. (çn)

*5 Heraclius: 610-641 arasında Bizans İmp. Phocas'ı yakalatıp gemisine getirtti, el ve kafasını kestirdi, derisini yüzdürdü ve yaktırdı. (çn)

*6 Héraclionas – Heraklonas: Şb 641-Eyl 641 arası Bizans İmp. Kendisiyle ortak imp. olan III. Konstantin'i (Şb 641-My 641) zehirletince, Senato kararıyla tahttan indirildi, annesiyle birlikte burunları kesildi. Rodos'a sürgün edildiler ve orada öldüler. (çn)

Türk burunları için kullanılmakta. İmparator Pogonate*1 bütün kardeşlerinin burnunu kesiyor; Léonce*2, Pogonate'ın oğlu Justinien'in*3 burnunu, Tibère*4 Léonce'unkini hallediyor. Tibère, Burunsuz Justinien tarafından öldürülüyor, onun da Bardan Philippique*5 tarafından icabına bakılıyor. Nihayet, gereksiz burun kesme alışkanlığı terk ediliyor ve bu yenileşmeyi getiren Bardan'ın da gözleri çıkartılıyor.

Böylece, Copronyme erkek kardeşi ve yeğenlerinin gözlerini çıkarttırıyor; VI. Konstantin*6 erkek kardeşleri için aynı örneği sürdürüyor, kendisi de öz annesi Aziz İrene*7 tarafından gözleri kör ediliyor. İmparatoriçe Théophane, kocası Romanos*8 için, onun babası VII. Konstantin'i*9 zehirliyor. Daha sonra, meşhur Nicéphore Phocas*10 için kocasını zehirliyor. Sonunda daha az meşhur olmayan Jean Trimiscès*11 eliyle onu da zehirletiyor. Bu sonuncu da kendi hadım adamı tarafından zehirleniyor. Benzer şekilde, İmparatoriçe Zoé, kocası III. Romanos'u, yakışıklı Paflagonyalı Mişel için zehirliyor. Mişel keşişliği seçerken, yerine geçen İmparator Kalafat, Zoé'nin sevgilisi Konstantin Monomak tarafından gözlerine mil çekilerek kör ediliyor.

Ne gelenek! İnsanlık için tiksinme yaratan ve aşağıdaki genel görüntüyle biten bu tarih için, ne söylenebilir?

---

*1 Pogonate-Sakallı Konstantin IV: 668-685 arasında Bizans İmp. (çn)

*2 Léonce-Leontios: 695-698 arasında Bizans İmp. II. Justinyen'e (685-695) isyan ederek hipodromda burnunu ve dilini kestirdi, yandaşları ayaklarından sürüklenerek, diri diri yakıldı. (çn)

*3 II. Justinyen/Justinianos (Kesik Burunlu): 685-695 ve 705-711 yılları arasında Bizans imparatoru. (çn)

*4 Tibère III.: 698-705 arasında Bizans İmp. Leontios'un Kırım'a sürgüne gönderdiği II .Justinyen gizlice başkente dönerek yeniden imp. oldu (705-711). Her iki gaspçı imparator, kafaları kılıçla kesilerek öldürüldü. (çn)

*5 Bardan Philippique-Philippicos Bardanes: 711-713 arasında Bizans İmp. (çn)

*6 VI. Konstantin (Kör): 780-797 arasında Bizans İmp. (çn)

*7 Atinalı İrene: 780-790 arasında kral naibi. 797 yılında öz oğlu VI. Konstantin'in gözlerini çıkarttırıp, bir manastıra sürdükten sonra, 802'ye kadar İmparatoriçelik yaptı. 803 yılında Midilli'ye sürüldü. 864 yılında aziz ilân edildi. (çn)

*8 II. Romanos: 959-963 arasında Bizans imparatoru. (çn)

*9 VII. Konstantin Porfirogennetos: 913-959 arasında Bizans İmp. (çn)

*10 Nikeforos Fokas: VII.Konstantin'in oğlu II. Romanos 'un (959-963 arasında İmp.) şüpheli ölümü sonrasında Bizans İmp. oldu.(963-969) Romanos'un dul eşi Teofano ile evlendi. (çn)

*11 Jean I. Tzimiskès - Yannis Çimiskes: 969-976 arasında Bizans İmp. Anadolu kökenli asker bir aileden olup, tahtı ele geçirmek için, metresi olan Nikeforos'un karısı Teofano lie birlikte bir komplo düzenledi, Nikeforos Aralık 969'da öldürüldü. (çn)

Genç Komnen*1, annesi güzel imparatoriçe Marie de Poitiers'yi boğduruyor ve denize attırıyor; kendisi de amcası Andronik tarafından boğuluyor ve denize atılıyor; o da Yannis Angelos tarafından parçalanıyor.

Yannis de, kardeşi Aleksis Angelos tarafından kör ediliyor; o da yeğeni Aleksis'ten kaçarken, Dukas tarafından öldürülüyor. Dukas da üçüncü bir Aleksis tarafından öldürülüyor, vb.

Okuyucuya saygımdan, bu cinayetler ve zinalar tarihini bitiriyorum. Tanrı bizi, insanlığı alçaltan musibetlerden sorumlu Yunan Hristiyanlığı veya herhangi bir dinî inanıştan korusun. Bunu konu etmemizin nedeni, İslâmiyeti sorumlu tutmaya kimsenin hakkı olmadığını belirtmek içindir; çünkü Muhammed'in diniyle, bazı pagan yasa derlemeleri dışında, aynı şartlarda gelişen Hristiyanlık, pek de ilham verici bir tarih ortaya koyamadı.

Okuyucunun, her iki inanışın karşılaştırılması gereksinimini duyduğumu göz önüne almasını diliyorum. Türkler iğneli sözlerle o kadar çok örselenmişlerdir ki, bugün bir şeyin özüne varabilmek için, yüzeysel hatta anlamsız değerlendirmelerde bile, *Allah* adını kullanmak yeter. Bu iğneleyenler tarihi iyi düşünsünler; dinler çoğu zaman devrimlere ve sosyal ilişkilere kaldıraç görevi yaptıysa da; Sokrates, Gutenberg, Belediye İmtiyazları*2, X. Leo, Luther, Voltaire, Kepler, Franklin, La Constituante*3 ve James Watt gibi kilometre taşlarıyla süslenmiş yüzyıllar boyunca, insanlığın gelişim sürecinin, dinî fikirlerden çok az etkilendiğini göreceklerdir.

Bu nedenle okuyucuya, Türklerin şimdiki durumunu, dinî fikirlerin oluşturmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

---

*1 Aleksios II. Komnenos – Genç Komnenos: 1180-1183 arasında Bizans İmp. Amcası Andronik'in isteğiyle, annesi Marie de Poitiers'nin (Antakya prensi Raymond de Poitiers'nin kızı) ölüm emrini verdi. Andronik, ortak imparator olarak taç giydikten iki ay sonra kendisini öldürttü. (çn)

*2 Bizans döneminde tanınan Belediye İmtiyazları. İngiltere'de 1869 yılında kabul edilen Belediye İmtiyazları yasasıyla, vergi mükellefi kadınlara yerel seçimlerde oy verme hakkı tanınmıştır. (çn)

*3 La Constituante: Fransız İhtilâli'nde oluşturulan Kurucu Meclis. 17 Temmuz 1789-30 Eylül 1791 arasında görev yaptı. (çn)

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ

VI. - HAREMLER

Bizans Geç Dönem'inin iğrenç tablosundan sonra okuyucu, kendisine haremlerimizin kapılarını açtığımız ve bu büyüleyici yerlerden, bir uygarlık akışı ve doğu medeniyetinin güçlü bağlantısının fışkırıp fışkırmadığını aradığımız için, bize minnettar olacak. Öncelikle okuyucu, haremlerimizin genellikle artık siyah hadımlar tarafından korunmadığına ve Türkiye'de kadınların eve hapsedilmesinin anlamsız bir kavram olduğuna inanmalıdır. Eğer Doğulular, zarif zevklerinin dinginliğinde, hazinelerini ortaya yaymıyorlarsa, onları saklı da tutmuyorlar; haremlerin güzellikleri, bütün saygısız gözlerden ırak, bu nedenle daha da çekici olarak, sakin ve huzurlu, ailenin bağrında ve rahatlatıcı ortamında açılırlar. Orada mutlak hâkim hanımlar olarak egemendirler ve her bir isteklerine uyan genç Çerkez kızlar, onlara hiçbir zaman gölge etmezler.

Fakat denebilir ki, bu kadınlar hiç mi yakınmazlar? Genellikle öyle görünmüyorlar; önce, zamanın gelişmesiyle, fakat daha çok, selim etkisi ve tutumuyla, çok eşlilik, erkeklerin kadınlara oranının yeterli olmadığı bazı eyaletler dışında, yeni nesilde hemen hemen hiç yoktur. Diğer taraftan, Çerkez ve Afrika kökenli kızların köleliği, aslında, çocukluklarından başlayarak onları aileden gençlerle

veya başkalarıyla evlendirmek üzere yapılan bir hazırlıktır. Türk kadınlarının, özellikle memur ve asker eşlerinin, kendi aralarında önemli bir dayanışma oluşturmaları dikkat çekicidir: karşılıklı olarak kendilerini korurlar. Karısına bir yakınma konusu çıkaranın vay haline; kadın, yakınmasını bakanın haremine veya genel müdürünkine iletecektir.

Bir gelişmeye daha dikkat çekelim: Türk hanımlar, özellikle üst sınıflardakiler, güçlerini, kendi zevkleriyle Fransız modasının unsurlarını kullanarak, bütün bakanlar ve genel müdürlerden daha üstün duruma getirmeyi bilmişlerdir; hattâ kendi zevklerinin bazen modanın kötüye kullanılma durumlarını aştığı bile iddia ediliyor; aynı Elhamra sarayı sanatının bazı Alman Panteonlar mimarisini aştığı gibi. Türk güzelliklerine yapılan bu küçük vandallık, onların zekâsına bağlanamaz mı?

Bu iddianın çok havada olduğu zannedilmesin. Türk hanımlarının sadece Arapça Kur'an okuyabildikleri bilinir, yani genellikle okuryazarlıkları çok azdır; bunun yanında, bu kadar zahmetsiz ve doğal yüksek değerler, bu kadar yumuşak ve esnek bağlılığın zengin ince ayrıntıları, doğal şiirsel arka plan! Çünkü, burasını iyi not ediniz, Türk şiirinde saf ve doğal ne varsa onların eseridir. Bu durumun nedeni, önyargısız düşünen herhangi birisi için kolay anlaşılır. Bu haremlerin kadınları, bu çiçekler, bir serada hapsolmamış, fakat çürümenin nefesinin gölgesinde istedikleri gibi açılmaktadırlar; kendilerine uygun doğada ve gök kubbe altında geliştikleri gibi, her şeyden önce kelimenin tam anlamıyla kadındırlar, saf ve hoş kokulu çiçekler, tutkuları içinde bile iffetli kadınlar.

Fakat mutlu mudurlar diye bana sorulacaktır? Çelişkiyle ve özel eğilimle suçlanmamak için, doğubilimci Sayın Jules David'in cevaplamasına bırakalım:

"Ceylânların, diyor, kaplan pençesine düşmemek şartıyla gönüllü olarak, bazı ormanlara yerleştirilmeyi kabul etmeyeceklerini sanıyor musunuz? Doğunun kadınları ceylânlardır; onların da iri gözleri ve ince bacakları, şıklık ve zarafeti vardır, üstelik kendileri de kaplanlar olan erkeklerin koruması altında olma mutluluğunun tadını çıkarırlar."

Sayın Jules David'in, zaten kabullenilmiş bu hapislik, kibir ve cilvenin doyumuna bir engel olmadığına göre, belki de hakkı var;

bizde kadını koruyan, haremin parmaklıkları değil, alışkanlıklar ve din kurallarıdır. Geri kalmış uygarlığımızın bu durumu sayesinde, bizde ne aldatılmış genç kızlar, ne terkedilmiş çocuklar, evlilik içi zehirlemeler, ne intiharlar vardır. Bu korunma sayesinde, halkın içinden Türk kadınları bir bakanı taşla kovalayabilirler, fakat karısına kötü davranan bir erkek, bir anda mahallenin bütün sakinlerini, bu küstahı cezalandırmak için ayaklanmış görebilir. Nihayet, bizde, bazı uyuşmazlıklar dışında, çok kolay olan boşanmalar, genellikle ancak sefalet ve değişken nüfusun etkisiyle bozulan şehrin alt tabakasında, görülür. Zaten, çocukların anasını, çok büyük bir suç yoksa, reddetmenin daha da zor olduğu, boşanmaların seyrekliğinden kolayca anlaşılır; bunun yanısıra çeyiz iadesi dışında, koca, hâkimin yasa ve vicdanıyla, kadının yararına kocasına karşı önlemler almak zorunda olduğu mahkeme (*chériiat* - şeriat) ile karşı karşıya kalacaktır.

Bununla birlikte, Avrupa uygarlığının verdiği havayla, şimdiden belirsiz özlemler kendisini hissettiriyor. Topluluk içinde taşıdıkları çirkin mantoları içinde çok rahatsız olan Türk hanımlar, erkeklerin eylem gücünü harekete geçirerek, milletin düşüncelerini ve toplumsallığını etkileyerek kısa zamanda, lâyık oldukları şekilde, toplumda parlayacaklar mı? Neden olmasın? Peçe dinî bir zorunluluk değildir. Çok eski zamanlarda Doğuda kadınlar keşiş gibi özel kadın evlerine kapatılırdı; köylerdekiler ancak yabancılardan kaçarlardı ve göçebe kabilelerin kadınları hiçbir zaman saklanmazdı. Bu alışkanlık, geleneklerle korunarak, günümüzde de değişik yerel tonlarda sürmektedir. Bizim Türkmen, Kürt ve Arap kabilelerimizin kadınları hiçbir zaman peçe takmazlar. Aşkın köylerimizde yeri vardır; oysa Bosna'da evli kadınlar peçe takarlar, genç kızlar giyimli ve yüzleri açık, beğenilme uğraşındadır. Bu nedenle, bu yenileşme bir gün mümkün olabilir. Bugünkü mevcut şartlara bakalım.

Konstantinopolis'in her Türk hanımının, toplumda peçesiz görünme eğilimleri sorgulansaydı, şöyle cevap verirlerdi: "Evet, şüphesiz görünmek isterdim, ama kocamın benden daha güzelleri görmesini istemezdim." Bu saf ve anlamsız cevap, Türk hanımların erkeklerin ahlâkî arka planına güvenlerinin az olduğunu gösterir; ailenin özgür sözleşmeye, dolayısıyla babalık zorunlulukları dışında boşanma serbestliğine dayanan bir ülkede bu durum da gayet doğaldır. Fakat içi dışı bir Türklere, haremlerin özgürleşmesini sorarsak, şu cevabı alacağımız kesindir: "Milletimiz, geçmişini,

onurunu, haklarını, alışkanlıklarını, neredeyse inançlarını Avrupa uygarlığı için feda etti ve neredeyse kırk yılı bulan bu yenileşmeden ne kazandık? Sanayimizin, ticaretimizin kayıpları, siyasî yönden zayıf düşme, ciddî kurumların eksikliği, Hristiyan yurttaşlarımıza oranla donatımda düşme ve yoksulluk. Bugün sadece geleneklerimiz var ve onlara her türlü bahtsızlık olasılığına karşın, gereksinimimiz var. Kadınların peçesi bizleri, memurların sorumluluklarının sağlamaktan, bir kontrol yaratmaktan ve Osmanlı halklarının çıkarlarını korumaktan engelliyor mu?

Bu nedenlerin, en kesinleri olduğu yadsınamaz. Türkler, İmparatorluğun son Anayasasıyla güvence altına alınan uygarlığın nimetlerini hissetmedikçe, bütün diğer anlamsızlıklar gibi, bu peçelerin yok olması rüyaları, çok daha iyi bir geleceğe lâyık bir halka yapılan haksız aşağılamalar olacaktır.

Avrupalı ahlâkçılarla birlikte, harem hapislerini ve Türklerin toplum dışı olduğu suçlamalarından önce, önerilen ölçüm kapsamını oluşturalım.

Avrupa'daki evlilik dışı doğum istatistiklerini ve uygarlığın diğer kötü taraflarını göz önüne alalım. O kadar genç fakat şimdiden çok yıpranmış, ancak teknik kuvveti ve sanayinin itici gücüyle ayakta kalabilen bu uygarlık içinde, Müslümanların, kadının toplumdaki yeri gibi yakıcı bir sorun ile, daha ileri gitmiş olabilecekleri doğru olabilir mi? Türk kadınını topluma kazandırmanın yolunun, bazı yasal kuramların hayal kırıklığına rağmen, sözde sosyalist ve yeni-hristiyan ütopyalarını akıllı bir şekilde çözmekten geçtiğini kabul ediyoruz. Bu toplumda boşanma isteğe bağlı olduğu için, fakir veya zengin, genç kız ve kadınlar, şöyle cevap vereceklerdir: "Beni seviyorsanız, kanun önünde, benim ve adınızı taşıyacak çocuğumuzun önünde, bunu sağlayınız." Buna rağmen, ne yolsuzluk, ne zina, ne cinayet, ne intihar, ne de utanç ve yoksullukla damgalanmış bir halkı barındıran hastaneler; yalnız aşk ve gelenekler olacaktır.

Şu an için, Türkiye'nin gelişimini felç eden şeyin, haremlerin varlığı olmadığını desteklemekle yetinelim.

VII. - YASALAR

Herkes, "Türkiye'de neden iyi yasalar yapılmıyor?" diye soruyor. Durumumuzu bize özgü bir öyküyle, en kesin bir örnekle cevaplayacağım.

Osmanlı imparatorluk ordusunun, askerlik ruhu ve örgütü ile, bir disiplin modeli olduğu bilinir; ne yazık ki, sıklıkla maaş ödemelerinde düzensizlikler yaşanıyor. Bununla birlikte birçok kişi, bizim subay ve askerlerimizin, Avrupa askerlerinin giyimleri, yaşam şartları, tutumları gibi neden değil, diye merak ediyorlardı; bu durumun, askerî kuralların hatalarından olduğunu zannediyorlardı. Orduya yasalar gerekiyor, diyorlardı ve sonunda Sultan Abdülmecid'in*1 emriyle, uzman subaylardan oluşan bir kurul, yeni askerî yasaların hazırlanmasıyla görevlendirildi.

Bu görevlendirme, tam da Doğu Seferinden*2 sonra, zaferle taçlanmış müttefik orduları, Türkiye topraklarını terk ederken yapıldı. Bu zaferle, bu ülkeye yapılan hizmetler ve yarattığı saygınlık, Osmanlı halklarının kalbinde silinmez bir anı olarak kalmıştı.

---

*1 Abdülmecid I.: (1839-1861) 31. Osmanlı Padişahı. Mustafa Reşit Paşanın önerisiyle, Tanzimat Fermanı Gülhane'de okundu. 38 yaşında öldü. (çn)

*2 Doğu Seferi: İngiltere, Fransa ve Piyemonte-Sardinya Krallığı'nın Osmanlı'yla müttefik olarak Rusya'ya karşı yaptıkları Kırım Savaşı (1853-1856). (çn)

Zamanlama iyi seçilmişti ve Serasker*[1], Kurulun ilk toplantısında yaptığı konuşmada, onların coşkusuna ve yurtseverliğine seslenerek bütün kalpleri titretti.

Bu ilk toplantı bu duygular altında yapıldı; program yazıya döküldü, personel, terfiler, emeklilikteki haklar, cezalar, vb. üzerinde çalışmalar yapılması öngörüldü.

İkinci toplantıda, Kurul içinde önemli bir soru dile getirildi. Kurul üyelerinden birisi, Kurul yasaya uygun mudur? diye sordu.

- Bu soru nereden çıktı? diye kendisine soruldu.

- Çünkü yasa yapmak yetmez, onları uygulatmak da gerekir. Bu yasanın koruyucusu kurumları düzenleme veya yaratma yetkimiz var mı, yoksa sadece basılmak ve imparatorluğun muhteşem *tougrah* - tuğrasıyla onaylanmak üzere bir kitap yazmak üzere mi çağırıldık?

Bu soruyla derin bir sessizlik oldu. Bu sorunun doğruluğu kabul görmüştü. Kurul, durumu Serasker'e aksettirmeyi kararlaştırdı. Birkaç gün beklemeden sonra, Kurulun sadece askerî yasalar kitabını kaleme alması gerektiği yorumu geldi. Bundan daha mantıklı bir şey olamazdı. Gerçekten de, Kurul, Seraskerliğin ilişkilerini veya önceliklerini düzenlemek isteyebilir mi; genel önerileri yeniden düzenleme hakkını üstlenebilir mi? Kesinlikle hayır; bu nedenle, bu açıklamadan sonra çalışmalar tekrar başladı.

Bir üye, "İlerleme haklarıyla başlayalım." dedi. "Değişik dönemlerde yürürlüğe giren bu konudaki yasaları incelemekte yarar var."

Arşiv memurunu çağırdılar.

-"Elinizde Ordudaki ilerlemeler konusunda yönetmelikler var mı?"

-"Bilmiyorum ama bakabilirim."

Birkaç saat sonra, bir demet eski evrakla geri geldi. Bir yığın yasa. Bunlar okundu, hepsi çok güzeldi.

*1 Serasker: Osmanlı Devleti'nde 1826-1908 yılları arasında kullanılan ve bugünkü Millî Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı görevine denk düşen unvan. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Harbiye Nazırlığı kuruldu. Kurtuluş Savaşı'nın başlamasından sonra bu nezaret yerini Müdafaa-i Milliye Vekâletine bırakmış, Cumhuriyetin ilânından sonra 1945 yılında Millî Savunma Bakanlığı adını almıştır. (çn)

- "Bu konuda ne düşünüyorsunuz?" diye sordu başkan.

- "Hepsi çok güzel."

- "Bunlara ekleyeceğiniz bir konu var mı?"

- "Hayır" diye yanıtlandı, "hepsi çok güzel yapılmış."

- "Öyleyse, subayların emekliliklerine geçelim."

Arşiv memuru yeniden yönetmelik dosyalarıyla dolu çantalarla geri geldi; bu sonuncular da incelendi ve hepsi de çok güzel bulundu; bu çalışma, yönetimin ve kuruluşun bütün dallarında yürütüldü. Kısacası, orduda eksik olanın yasalar olmadığı ve bazı yerlerde yasaların uygulanmadığı görüldü.

Zannediyoruz ki, bu örnek Türkiye'deki yasalar konusunda yeterlidir; üstelik, eğer bir ordunun karmaşık olmayan aygıtını tam bir hassaslıkla işletebilmek ve az sayıdaki ilgili yasaları bir yönetmeliğe sığdırmak kolaysa da; bu kolaylık, konu bir Devletin yönetimsel, yargısal, ticarî, insanî ilişkilerini düzenleme olunca, ortadan kalkıyor. Fransa'da, çok eskiden beri, yasaları kaydedebilecek veya etmeyecek bir Meclis kurumu vardı. Aynı şekilde Türkiye'de, benzer ayrıcalıkta *fetwas* - fetvaları veren *Oulémas* - Ulema kuruluşu vardı; fakat bu artık yok ve hiç var olamaz. Bugün, yasalar yapılabilir ve tekrar tekrar yapılabilir, kimsenin umurunda olmaz; çünkü onları yapan ve tekrar tekrar yapan bürokratlar, yasaların ilgili uygulanmasıyla, izlenmesiyle ve denetlenmesiyle yükümlü ve uygulanmaması durumunda, cezaların işletilmesinden sorumludur; bu şekilde de gerçek anlamda ne kontrol, ne sorumluluk ne de bu kontrol ve bu sorumluluğu yürütecek bir kurumun gölgesi vardı.

Türkiye'de bulunduğum yirmi yıldır, rütbeleri sökülmüş veya kurşuna dizilmiş birçok asker gördüğümü, fakat buna karşın darbe nedeniyle cezalandırılmış hiçbir sivil memur görmediğimi söylüyorsam, bu sonuncuların ahlâkını takdir etmek veya etmemek okuyucuya kalmıştır. Hakikaten takdir edilmesi gereken, Osmanlı halkının ahlâkı ve düzen anlayışıdır; yasaların devamlılığı olmamasına karşın – ki tam günümüzü nitelendirmektedir – durumu katlanılır kılmak için, egemen güçlerin çabalarına uysallıkla ve özveriyle baş eğmektedir.

Bu durumlar dürüst ruhlara hüzün vermesin. Biz, her milletin politik hayatında geçirdiği bir evreyi geçirmekteyiz. Sorunumuzu anlamak, onu çözmek demektir. İleride göreceğiz ki, Sultan Hazretlerinin görüşleri ve medenî dünyanın sıcak yaklaşımlarının tatmin olması için hiçbir ciddî engel yoktur.

Son olarak şunu da not edelim, şimdiki geçici durumumuz nedeniyle ve kesin anayasamızı tamamlamadan, yeni yasalar fikri kabul edilemez. Yabancılara mülkiyet hakkı verilmesini öngören yeni yasalarla toplumumuzun özelliklerinin değişeceği görülmüyor mu?

Şu anda, her grubun çıkarını gözeten tek yüce ilke vardır ve bu ilke daha önceden, Mithat Paşa'nın*1 düzenlemesinde kısmen kabul edilmiştir. Bu uygulama, halk tarafından bir yıllığına seçilen altı kişilik jürinin görev yapmasıdır. Her mahkemeye bir Kadı başkanlık yapar ve Türkiye'de var olan yasaların içeriğine göre karar verir, fakat bir oyu vardır ve her uyuşmazlıkta, karar oy çokluğu ile alınır. Kanımızca yeterli ve akla uygunu da budur.

*1 Mithat Paşa: (1822 İst.-1884 Taif) Osmanlı devlet adamı; iki kez sadrazam, Tuna, Aydın, Suriye Valisi, ilk Osmanlı anayasası olan Kanun-i Esasi'yi hazırlayan kurulun başkanı. (çn)

VIII. - RÜŞVET ALMA

Bir önceki bölümde, dayanışma kurumlarının hatasının, sorumsuzluğa, hatta memurların cezalandırılamamasına yol açtığını gördük. Yolsuzluk, gerçekten de Türklerin yapısında ve geleneklerinde mi var? Yolsuzluklar, rüşvet alma, *bakchichs* – bahşişler, açgözlülük, Rusların veya Rus dostlarının öne sürdüğü gibi, Osmanlı milletinin özelliklerinden mi?

Bu sorulara cevap vermek için, önce Türklerin bütün söylenenlere karşın, bu konuda Rusların ve Lycurgue*1 soyundan gelenlerin sahip oldukları ünün seviyesine yükselemediklerini dikkat çekelim. Bu ünleri, bizimkinden daha yetenekli kalemler tarafından betimlenmiştir.

Prens Galitzin'in*2 anılarına göz atarsak, orada, Başsavcı Iaguchinski'nin, hırsızların asılması için yazılan *ukase*'a*3 karşı

---

*1 Lycurgue – Likurgos: Eski Grek söylencesinde, şarap tanrısı Dionisos'a saldıran, kadınlarını kovalayan ve kutsal asmaları kesen Trakya Kralı. Zeus, gözlerini kör ederek kendisini cezalandırır. (çn)

*2 Dimitri Dimitrievitch Galitzine: (1770-1840) II. Katerina'nın koruması altında Rus Ortodoks Kilisesi'nde eğitilmiş, sonra Katolikliğe döndürülmüş Rus aristokratı. 1792 yılında, yeni kurulan ABD'ne gitti, papaz oldu. Tanrının Hizmetkârı lâkabı verildi. (çn)

*3 Ukase – ukaz: Çarlık Rusyasında, Çar veya Patrik'in kanun hükmünde emri. (çn)

çıktığını görürüz; çünkü bu iyi kalpli savcı, çarın hizmetkârsız ve tebaasız, tek başına kalmaması gerektiğini fark etmişti. Bu aynı zamanda, Pierre le-Grand'ın*1 da fikriydi; şöyle diyordu: "Eğer kilisede tam da ibadet sırasında, tebaamdan birisi, yanındakinin eşyasını çalma olanağını bulursa, bunu tam da sunak önünde yapar." Sankt Petersbourg sarayının kuyumcusunun, çarın kendisine tamir edilmesi için kendi elleriyle teslim ettiği tacını çaldığını hatırlatalım. Kuyumcu, ertesi gün, haydutlar tarafından soyulduğunu iddia etmişti. Rusya'da, gelip geçenin çalmaması için, her fenerin dibine bir bekçi konması gerektiği zamanları da hatırlayalım. *Vrat* ve *vorrovat*, yani yalan söylemek ve çalmak fiilleri Rusçanın yegâne yardımcı fiilleridir diyen seçkin Rus yazarı Butharin ile bitirmek iyi olacak.

Bununla beraber, Rusya'da kaydedilen gelişmelere seviniyoruz ve bu konuda kıyaslama şerefini reddediyorsak, göreceli farkın çok belirgin olmasındandır. Bir zamanlar, Türk memurları, kendilerine çok başarı sağlayan, adaletleriyle tanınırdı. Esnafımızın dürüstlüğü meşhurdu. Türk milleti, kendisine yozlaşma aşılamak için bütün yapılanlara rağmen, hâlâ atalarının iyi, dürüst ve misafirperver olmakla ünlü mirasının tadını çıkarıyor. Günümüzde hâlâ, Türk haremlerinin kapısı önünde, görünmeyen bir kadının ancak görülebilen eline, birkaç gün boyunca, hiç güvensizlik göstermeden, asla herhangi bir dolandırıcılık olmaksızın, mücevherlerini emanet eden ermeni kuyumcular göreceksiniz.

Fakir veya zengin, bir Türkün misafirperver çatısı altında, onun inancı ve onuru, sizin hayatınızın ve malınızın en sağlam garantisidir. Katırcılarımız ve hatta hamallarımız bile, bağlantılarındaki dürüstlük ve bütün işlerde gösterdikleri bütünlükle ayırt edilirler. İmparatorluğu baştan başa geçelim, genellikle Türk halkının, sefaleti ve onu tanımlayan tehlikeyi küçümseme alışkanlığı, birçok düzensizliği affettirecektir; insanların soyulduğu bölgeler daha çok, bütünüyle Türk olmayan yerleşim alanlarıdır; en azından Türk soyguncular, İmparatorluğun diğer halkları veya komşu ülkelerinkilerle asla aynı oranda değildir. Açgözlülük; rahatı, keyfi ve cömertlik edebini çok seven Türklerin, zaten yapısında yoktur.

---

*1 Petro I.- Piyotr I.: 1682-1725 arasında Rus Çarı. Büyük veya Deli olarak anılır. (çn)

Dayanışma kurumlarının yokluğu ile desteklenen, bazı Türk memurların rüşvet alması, henüz gözlenecek veya kıyaslanacak büyüklük oranına ulaşmamıştır. Bununla beraber, düşmanlarımızın suçlamalarıyla karşı karşıya kaldığımız için ve Avrupa'nın denetimi altına girdiğimiz için, kabul etmek gerekir ki, yönetimimiz her suçlamanın üstünde olmalıdır, yani melekler gibi, insanüstü...

Zaten, dikkat edilmelidir ki, bizde, memurların rüşvet alma ve aç gözlülüğü, ancak 17. yüzyıldan bu yanadır. Bu kusur vardır ve dürüst insanların, birçok aile babasını kaybetmek istemediklerini söyleyerek, var olan bu kusuru örtmeleri, daha da tehlikelidir.

Ayrıca şunu da ekleyelim; yönetim hiyerarşisinde hüküm süren merkezcilik sayesinde, sorumlu olmak için gerekli bağımsızlık, Konstantinopolis'te hiçbir bakanda yoktur. İl temelinde, yönetim birimi olarak Languedoc'dan*1 iki defa daha büyük vilâyetleri veya eyaletleri benimsemiş olduğumuza, bu yüzden mahalle ve ilçelerin yöneticilerinin sorumluluklarının ortadan kalktığına da dikkat çekelim. Genel valiler, bundan kaçınmak için, sürekli olarak bakana başvurmak zorundadırlar. Gene hatırlatalım, Türkiye'de aynı bürokratlar, kusurlu kurumlar yüzünden, hem kanun yapıcı, hem yönetici, hem denetçi, hem savcı, hem de hâkimdir. Okuyucu, bizimle birlikte, Galile'*2 gibi "Ama o hareket ediyor" diye bağırabilir. Biz de, büyük bir gelişmenin olduğunu ekleyeceğiz. Okuyucunun hiç şüphesi olmasın; Türk halkının nitelikleri o kadar iyidir ki, bütün bunlar gözlemlendiğinde, ona ancak acınabilir ve bu üzücü durumun nedeni olan Rus dayanışması lânetlenebilir.

Ayrıca, yöneticilerimizin birçoğu yolsuzlukla suçlanabilirse de, bu ancak kurumların mutlak yokluğundandır. Kendini adayan ve kötülük engellerine karşı çırpınan dürüst insanların sayısı, Türk ırkına karşı yöneltilen yolsuzluk suçlamalarını reddettirecektir; bu kötü gidiş, sadece bugünkü durumumuzun sonuçlarından biridir.

Bununla birlikte, zamanın gidişi ve ahlâkî gelişme, yeni bir fikirler dizisi başlatacaktır; özverili ve dürüst insanlar yarışa gireceklerdir. Öyleyse, Osmanlı Reformu için bütün söylediklerimizi özetlemek

*1 Languedoc: Fransa'nın G'inde, Pirenelerle Rhône nehri arasında, merkezi Montpellier olan eyalet. Yerel dil olan "langue d'oc" (Oc dili) adını bölgeye vermiştir. (çn)

*2 Galileo Galilei: (1564-1642) İtalyan fizikçi, matematikçi, gökbilimci ve filozof. Galileo, kendisinden önce Kopernik'in öne sürdüğü güneş merkezli evren kuramını benimsemiş ve bu nedenle Vatikan Kilisesi tarafından iki defa yargılanmıştır. (çn)

için acele edelim ve kazanımlarını ve kusurlarını daha elle tutulur hale getirmek için, Osmanlı reformuyla Büyük Petro'nunkileri kıyaslayalım.

Ruslar ve Türkler'in, değişik derecelerde olmakla birlikte, aynı zorlukların üstesinden gelme zorunlulukları, aynı Strélitz Milisleri*1 ile Yeniçerileri ve yenilmesi gereken aynı dinî duyarlılıkları vardı. Önceleri aralarındaki fark, sadece her iki milletin ahlâk ve düşünsel eşitsizliğindeydi. Buna karar vermek için, işte Rusların, Sankt Petersburg'da kendi reformcularının anıtı üzerine kazıdıkları yazıt:

Ille
.....
.....
Qui bruta vixque humani nominis
Dignos subditos invenit
Etiam hos, compatriis ursis simillimos
Et aversantes expolivit
Barbaritatis hereditariae etc.
(Vahşileri ehlileştiren O, insan adına bile lâyık olmayan,
tam anlamıyla inatçı ayılara benzeyen, yurttaşlarını.)

Türklerin kendi Doğu medeniyetleri, bir edebiyatları, yasaları, bir sanayisi olduğunu belirtelim; fakat bu üstünlük, bir takım sakıncalarla dengeleniyordu: Gerçekten Ruslar, coğrafî konumlarıyla saldırılamaz iken, reformlarını fetihleriyle kuvvetlendirirken, Türkiye bütünlüğünü korumak derdiyle içine kapanıyor ve Avrupa'daki uluslararası hakların keyfini çıkartamadan, her tarafı açık ve hassas sınırlar içinde, kendi yağıyla kavruluyordu.

Büyük Petro, Moskova'da bir Alman okulu kurarak işe başladı. Bizler ise, edebiyatımızla gururlanarak, zarif dilimizle milletimizi uygarlaştırabiliriz zannettik. Çar, her şeyden önce, kilisenin Kiril alfabesini ortadan kaldırdı ve gazeteleri, uzun süre sökülemeyen yeni harflerle bastırttı. Biz Arap hiyerogliflerimizi, hiçbir değişiklik yapmadan ve Arap ve İran engellerinden uzak tutmayı düşünmeden, koruduk; bu da bürokratlarımızın bir kast ayrıcalığını ele geçirmelerine yol açtı.

*1 Strélitz Milisleri: Çarlık Rusyasında çarı koruduğu kadar da deviren, kırk bin kişilik milis gücü. (çn)

Çar, Ruslara ot biçme sanatını ve koyun yetiştirmeyi, hiç bilmedikleri tereyağı yapmasını öğretti, bir meslek okulu kurdu; zengin insanları, bez, çorap, kâğıt, cam, şeker arıtım fabrikaları kurmaya zorladı ve bu malların dışalımını yasakladı.

Navarin savaşından*1 sonra çok zayıf düşen Türkler, olanaklarını yabancı mal dışalımına açtılar, sanayilerini yok ettiler. Birkaç fabrika kurmayı düşündüler, fakat ilk adım özel kişilerden gelmedi, yönetim bazı zayıf girişimlerde bulundu.

Ruslar, topraklarına yalnız Avrupa sanatlarının girmesine izin verdiler ve medeniyeti sadece küçük bir öncü grubu için sunarak; zorba yönetim alışkanlıklarını terk etmek, milliyetlerini zayıflatmak, ortaçağ köylüsü özlemlerini uyandırmak istemediler.

Türkler, yalnız dogma bütünlüğüne sığınarak, geçmişleriyle bağlarını koparabileceklerini sandılar ve yeni medeniyetlerine kalpten inanarak, bir çırpıda ılımlılığın üstünlüğünü, eşitlik, kardeşlik ve hoşgörü programını kabul ettiler. Bu programın, yeterli zorlayıcı tedbirlerden yoksun olduğu için, ancak zamanla ve ahlâkî gelişmeyle uygulanabilir olması doğaldır.

Büyük Petro, cellât baltası elinde, tüccarlardan oluşan bir İmparatorluk Denetleme Kurulu ve yolsuzlukları incelemek için bir Yüksek Adalet Mahkemesi kurdu. Türkler, tam tersine, ticaretin ve milletin çıkarını, güvenilir fakat sorumsuz bürokratlara emanet ettiler.

Ruslar, ortodoks nefretlerini özenle korudular ve Avrupa'nın yenilikçilerini Sibirya'ya gönderdiler. Türkler, savaş ilân edilmeden yapılan Navarin baskını sonrasında, uluslararası haklardan faydalanamadıklarını hissettiklerinde, kapitülasyonları değiştirebilme gücünü bulamadılar. Bütün bu ödünler, sonuç olarak siyasal gerilimlere, Avrupa'nın bazı Rus yandaşlarına özgürlük yönünde desteğine, yabancı pasaport edinen bazı Osmanlı bireylerinin doğal haklarını kaybetme ve yurtdışına kaçmasına, sömürü ve yıpranmaya yol açtı. Bütün Osmanlıların kalbinde silinmez bir şükran duygusu yaratan, Kırım'a müttefik ordularının gönderilmesi olayını bunun dışında tutuyoruz.

*1 Navarin Deniz Savaşı - Navarin Baskını: 20 Ekim 1827'de Yunanistan, Mora yarımadası B'sında Osmanlı- Mısır donanmaları Navarin limanındayken, İngiliz, Rus ve Fransız donanmaları, Yunanistan'a bağımsızlık isteğiyle limana girdiler ve Osmanlı-Mısır donanmasını imha ettiler. (çn)

Bununla birlikte, sadece maddî sonuçlara bakarak, Türk reformunun tamamen başarısız olduğuna inanmak mantıksızlık olur. Bu yenileşme otuz küsur yıldır sürerken, Büyük Petro'nunkinin varlığı iki yüzyıla yakın süreyi doldurmuştur. Rusların, zorbalık ve bilgisizlik üzerine kurulmuş sosyal düzeninin, bağrında ölümcül tohumlar barındırdığını, kim yok sayıyor? Bu konuda Türklerin, yöneticilerinin belirlediği ve millet tarafından kabul gören ilkelerinin üstünlüğü var; bu konuda komşularımızdan çok daha ileri durumdayız ve büyük olasılıkla, daha sonra göreceğimiz gibi, şimdi üstünde tartıştığımız bu aynı ilkeler, bizim refahımız ve büyüklüğümüzün kaynağı olacak.

Fakat önce Osmanlı asasına tâbî Hristiyanların durumunu inceleyelim.

Karadağ, Sırbistan ve Valakia'dan ele geçirilenlerle beraber, Türkiye'de çoğunluğu Hristiyan, birbirine karışmış ama inanışları, duyguları ve uyrukları farklı, müslüman olmayan birçok insan vardır. Bu halkları, önem sırasına göre, şöyle sıralayabiliriz: Ermeniler, Bulgarlar, Yunanlar, Nasturîler, Marunîler, ortodoks Arnavutlar, Yahudiler, katolik Arnavutlar, ortodoks Boşnaklar, katolik Boşnaklar, Rumeli'nin ortodoks Valakları, Birleşmiş Ermeniler*1, Jacobite'ler*2, Lazlar, Kozaklar (Eski İnananlar), Pavlicien'ler*3, Protestanlar, Birleşmiş Bulgarlar*4, vb. Bütün bu halklar, Türkiye'nin toplam nüfusunun yarısını bulmazlar; bunun içinde bütünüyle müslüman

*1 Birleşmiş Ermeniler: Ermenilerin % 94'ünün bağlı olduğu Gregorien mezhebi dışında kalan, Vatikan'la birleşmiş Katolik Ermeniler. (çn)

*2 Jakobitler: Kadim Süryani (Ortodoks) Kilisesine bağlı halk. Hristiyanlığın en eski kilisesi olup Aziz Petrus tarafından MS 34 yılında kurulmuştur. Adı, Antakya Süryani Patrikliği ise de, merkez daha önce Mardin'deyken şimdi Şam'dadır. Jacobit adı 6. yy'da Edessa (Urfa) piskoposu olan Jakob Baradaeus'dan alınmıştır. (çn)

*3 Paulusçular: 7. yy'da ortaya çıkan ve Ermenistan ile Bizans doğusunda yayılan dualist Hristiyan mezhebine bağlı grup. Adını 3. yy'da Antakya piskoposu olan Samsat'lı Paulus'dan alır. (çn)

*4 Birleşmiş Bulgarlar: 1393 Tırnova ve 1396 Niğbolu yenilgilerinden sonra Bulgarlar Osmanlı hâkimiyetine girdiler, kiliseleri de Fener'e bağlandı. 19. yy'da milli devlet arayışları döneminde, Bulgarlar hem Osmanlı hem de Fener hâkimiyetinden kurtulabilme ümidiyle Roma'yla anlaştılar, Birleşmiş Bulgarlar adını aldılar. (çn)

olan Mezopotamya, Havran, Hicaz, Yemen, Mısır ve Tunus halkı yoktur.

Burada sadece üç büyük milliyetten bahsedeceğiz: Ermeni, Bulgar ve Yunan.

I. – ERMENİLER

Ermeniler; (Rusya'ya bağımlı olanlar dışında) Türklerle birlikte Küçük-Ermenistan vadilerinde yaşarlar; bu ülkenin dağlarında, çok eski zamanlardan beri, Müslüman Kürtler[1] yaşar. Ayrıca, Musul, Maraş, Urfa, Kayseri gibi uzak ve geniş bölgelerde ve Küçük Asya'nın diğer değişik noktalarında yaşarlar. Ermeniler, dünyanın en eski milletlerinden biri olarak, dürüst ve yiğit bir halkın değerli tarihine sahiptir. Macera hevesiyle parlamaktan uzak, ülkelerini yüzyıllar boyunca, Medlere, Perslere, Makedonyalılara ve Romalılara karşı kahramanca savundular. Onları savunmayı beceremeyen Doğu Roma İmparatorluğuna teslim oldukları halde, Araplara inatla ve yiğitçe direndiler. Bununla birlikte, Selçuklu Türklerinin bölgeyi ele geçirmesiyle, Asya'nın bütün fatihlerinin yolu üzerinde yerleşmiş olan Ermeniler direnmenin olanaksızlığını anladılar ve bundan böyle tarıma ve ticarete yöneldiler; her yerde zekâları ve etkinlikleri ile öne çıkmayı bildiler. Diğer taraftan Türkler, arkalarında düşman bir millet bırakmak istemediklerinden, o savaş günlerinde, olabildiğince kabul edilebilir bir kader sunmak için, fermanlarla, ellerinden geleni yaptılar. O dönemden bu yana geçen sekiz yüzyıl içinde, Ermenistan'ın bir bölümü uzun süre parlak dönemini sürdürdü; bugün ise, yüksek perdeden dillendirilen Osmanlı halklarının kardeşliği ilkeleri, anlık ve Asya derinliklerinde zaten engellenemez zorluklara rağmen, yeni Osmanlı programı içinde Ermenilere çok önemli bir rol sağladı. Gerçekten, eğer Doğu, coğrafya konumunun getirdiği olanaklarla yenilenmiş, zengin ve birleşmiş olarak, medeniyetin aklı ve çıkarlarının ona biçtiği seviyeye gelebilirse, Ermeni milliyeti de aklı, etkinliği ve sanayi ruhuyla her zaman birinci sırada olacaktır.

Bu halkın bu rol için ellerindeki verileri inceleyelim. Türklerle Ermeniler arasında önemli bir ırksal nefret olmadığına inandığımızı rahatça söyleyebiliriz. Eğer Ermeniler, Türkiye'nin ilerlemesine pek güven duymuyorsa, sıradan insanlar bazı sıkıntılara çare görmüyor

(1) Ksenofon'un Carduhes-Karduh'ları.

ve Rus propagandasına kulak veriyorsa da, akıllı ve namuslu Ermenilerin Ruslara katılmanın, bugünkü olanaklarını kaybetmek ve o kadar savaş ve istilânın saygı gösterdiği Kiliselerinin varlığından ödün vermek olacağını anlayacakları kesindir; bu, aristokrasinin, militarizmin, ticaret kısıtlamalarının ve Rus zorbalığının gölgesine sığınmak olacaktır; bu, gururlu ve rakip Helenizm içinde kaybolmak ve bir şekilde Ermenilerin alışkanlıkları ve geleneklerine hiç uymayan tarzlarıyla, bir krallığın Göçebe Yahudi'si*1 olmayı istemek demektir.

Zaten Ermeniler Katolikos Nersès'in Rusya'daki sürgününü ve çektiklerini hatırlarlar ve Katolikos Mathéos'a yapılan zulüm ve aldatma sistemini de unutmamışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniden yapılanmasının gelişme ve başarısına karşı, Ermeni milletinin tutumunun, ancak sempatiyle yaklaşmak olması gerektiğini anlatabildiğimizi sanıyoruz.

II. – BULGARLAR

Osmanlı İmparatorluğu halkları arasında, Hristiyan olmalarına rağmen, özellikleriyle olduğu kadar, geçmişleriyle de Türklerle en çok benzerlik gösteren halkın Bulgarlar olduğu şüphesizdir. Aynı pratik olguculuk, aynı davranış, aynı yapısal enerji, aynı kusursuz sabır, aynı doğruluk ve bazen aynı dostluklar ve aynı nefretler. Aynı şartlarda bulunsalardı, her iki milletin aynı şekilde çalışkan, dürüst ve yiğit olacaklarını kim reddedebilir?

Bizans Geç Dönem tarih kayıtları, ancak her iki halkın kabul ettiği değişik inançları nedeniyle bozulan, bu karakter ve gelenek benzerliğini, yeteri kadar açıklar. Bu tarih kayıtları, Türklere ve Bulgarlara aynı barbar adını vermektedir; onlara göre, az çok Türk olan Bulgarlar, Avarlar, Hazarlar, Oğuzlar, Kumanlar, Jasyge'ler ve Kıpçaklar birbirlerinden az aralıklarla, Volga üzerinden Tuna kıyılarına geldiler. 626 yılında, Bulgarlar Avarların kağanıyla birlikte Konstantinopolis'i kuşattılar. Araplar Küçük Asya ve Afrika'yı fethettiler; Bulgarlar, onlarla yarışarak, Rumeli ve Mora'yı fethetti ve

*1 Göçebe Yahudi: Orta Çağda, ölümü kaybettiği için yaşamı bitiremeyen efsane şahıs. Efsane, 16. yy'da Avrupa'da yayıldı, Yahudi'nin adı Ahasverus oldu. (çn)

kralları Crum*1, 811 yılında İmparator Nicéphore'un*2 kafatasından kendine içki kabı yaptı. 9. yüzyılın ortalarına doğru Hristiyan oldular; birkaç yıl sonra kralları Siméon*3, Bizans ordusunu darmadağın etti ve Greklerin yardıma çağırdıkları Macarları geri püskürttü; Konstantinopolis'i birkaç defa kuşattıktan sonra, karadan ve denizden eşzamanlı bir hücum hazırlamak için, Afrika Halifesiyle*4 görüşmeler yaptı. Simeon, Geç Dönem Bizans İmparatorluğu'nun tarafını tutan Sırplarla da savaştı.

Greklerin Bulgarlara kini o kadar büyüktü ki, bir yüzyıl sonra, İmparator Basile*5, *Bulgaroctone* – Bulgar kıran lâkabını almaktan çekinmedi. Otuz yedi yıl süren kanlı bir savaştan sonra, onlara gözlerini kör ettirdiği on beş bin tutsağı geri gönderdi: bu zavallıların her yüzlük grubu, bir gözü sağlam bırakılmış bir tutsak tarafından yönlendiriliyordu.(1)

Bu darbe Bulgarlar için öldürücü oldu; 1076'da boyunduruklarını sökmek için boşuna uğraştılar; 1087'de ancak kısa ömürlü bir bağımsızlık elde etmeyi başardılar; ancak 1204 yılına doğru, kralları Joannice*6 Türk Kuman süvarilerinin yardımıyla, Grek ve Latinlere korku salabildi. Latinlerin İmparatoru Baudouin ve Selânik Kralı Boniface de Montferrat'yı öldürdü.

Konstantinopolis Latin İmparatorluğunun yıkılışıyla, Bulgarlar gene Greklere baş eğdiler; daha sonra Katalan, Türk ve Türkopol maceracılarının meşhur savaşları sırasında bağımsızlığın tadını çıkarttılarsa da, sonunda Sırpları püskürtmek için, 1332 yılında Greklerle müttefik oldular. Bununla birlikte, bütün bu savaşlar, özellikle Peçeneklerin, Oğuzların Trakya'ya göçü, Norman ve Tatar istilâsı, bu halkı çok yıprattı.

---

*1 Crum: Bulgar Hanı Kurum (803-814). (çn)

*2 Nicéphore I. Logothète: Nikeforos I. Logotet, 802-811 arası Bizans İmp. İmparatoriçe İrene'nin Logotet'i - Hazine Yöneticisi iken, İrene'yi tahttan indiren sivil darbeyle imp. oldu. D'da Harun Reşid'in Abbâsî Ordularına yenildi(803). Pliska savaşında Bulgar Hanı Kurum'a yenildi, ordusu imha oldu (26.7.811). (çn)

*3 Siméon: I. Simeon veya Büyük Simeon, 893-913 Knez, 913-927 Çar. (çn)

*4 Afrika Halifesi: Abbâsî Halifesi. (çn)

*5 Basile - Basileos II. Bulgaroktonos: 960-1025 arası Bizans İmp. (çn)

(1) Alex Blanchet, *Grèce*-Yunanistan, s.189.

*6 Joannice: İvan II. Kaloyan (Güzel Jean) Latin-Kıran, Bulgar Çarı (1197-1207). (çn)

Son olarak, daha önce zaten harap olmuş Arnavutluk'u ve Trakya'yı daha da harap etmek için İmparator Andronik'in*1 Türklerle birleştiğini, daha sonra Sırp kralının Grek ve Sırp İmparatoru lâkabını aldığını ve son olarak da İmparator Jean Palélologue'un,*2 Türklerin en alçakgönüllü kulu olduğunu görerek, Bulgarların kendilerini bekleyen kaderi tahmin ettikleri anlaşılıyor; Rumeli'deki güçlerinin oluşturulmasını, Osmanlılarla neredeyse hiç tartışmadılar. Bundan böyle, tarımla uğraşarak, kaderleri, kendilerini aşağılayan birkaç Osmanlı seferine rağmen, gergin ve çoğunlukla zavallı bir hayattan sonra, en azından somut şekilde çekilebilir oldu.

Günümüzde Bulgarlar, Tuna eyaletlerinde daha yoğun olmakla birlikte, Trakya'nın geri kalan bölümünde ve Makedonya'da dağınık olarak bulunurlar; Arnavutlar, Grekler, Müslüman Slavlar ve Türkler arasında sıkışıp kalmışlardır. Yine de, bu halkın refahı, özellikle olanakları ve akıllı bir yönetimi olan bölgelerde, komşu ülkelerin halkının refahına oranla çok iyi durumdadır. Zaten Bulgar adı, bir Türkün ağzında hoş bir kelimedir; Bulgarlara gelince, Greklerden nefret etmelerine, Sırpları sevmemelerine ve Ruslardan çekinmelerine rağmen, Türklere katlanabildiklerini söyleyebiliriz. Bugün Hristiyan veya Müslüman Bulgar çiftçiler, iyi bir uyum içinde yaşamaktadırlar; bu düşünceyle, Bulgarlar arasında birçok Hristiyan Türk olduğu gibi, Bulgar kökenli veya en azından Bulgaro-Rumelili olmaları mümkün birçok Müslüman Rumelili olması açıklanabilir. Bulgaristan Türklerinin aslında Hristiyanlar kadar iyi Bulgar oldukları da reddedilemez. Bulgaristan'ın kendine has, birleştiren bir çekiciliği vardır. Osmanlı ordusunda gözlenen bütün özlemler arasında, Bulgar askerlerininki en canlı olanıdır. Tuna'nın görkemli dalgalarının akıp gittiği, geniş ufuklu bu bereketli yamaçların görüntüsü, beyaz evlerini gölgeleyen kalın dallarıyla ağaçların altında gizlenen uzun örgülü genç dansçı kızların dönen halkaları, bütün bu anılar, bir Rumelilinin kalbinde her zaman canlıdır ve evlerinden uzakta olunca gözyaşlarını tutamazlar.

Genellikle, Bulgarlar arasında hemen her yerde, özellikle Rusların halkın bilgisizliğini sömürmesinin daha kolay olduğu Tuna'nın

*1 Andronic - III. Andronikos Paleologos: 1328-1341 arası Bizans İmp. 1328'de Bulgar Çarı Mikhail Şişman'la Edirne'de karşılaştı, Şişman 1330'da anlaşma yolunu seçti. İznik ve İzmit Osmanlıların eline geçince 1329'da Orhan Bey'e barış önerdi. (çn)

*2 Jean Paléologue - V. Yannis Paleologos: 1341-1391 arası Bizans İmp. Osmanlı Sultanı I. Murat'a haraç vererek, üst egemenliğini tanımış (1371), tamir ettirdiği Yedikule (Altın Kapı) surlarını, Yıldırım Bayezid'in isteği üzerine yıktırmıştır. (çn)

uzak eyaletlerinde, Rus hayranlığı gözlenirse de, halkın tamamının sağduyusuna güvenilebilir. Rusya'nın son yıllardaki girişimleri, Bulgarları fazlasıyla nitelendiren bu sağduyu ile aşılmıştır.

Gerçekten, düşünce yapısı, gelenekleri, alışkanlıkları ve sosyal durumu ile demokratik olan bu halk, savaşın kötülüklerine rağmen, ne esirliği, ne aristokrasiyi, ne geleneklerin yozlaşmasını ve ne de *knout* rejimini*1 tatmadı; aksi halde kesindir ki, Rusların zorba merkezciliği içinde kaybolur giderdi. Orada dilini, milliyetini, saf geleneklerini, özgürlüğünü ve onurunu kaybederdi; oysa, dogmaları ayrı olmasına rağmen, aynı şekilde genç ve enerji dolu iki milletin birleşmesiyle, insancıl bir kaynaşmayı sağlama ve özgürlük zaferini elde etme şanını da yakalamış olacaktı. Bilinmeyenin büyüsü için, aile huzurunu ve sağlığını yitirmek olmaz. Birkaç sırma apolet için, Beloudji'lerle*2 savaşmaya Buhara'ya gidilmez. İki ırkın, kesin yeniden yapılanma yoluyla dost olmalarının, Doğu'nun yenilenmesini başlatacağını ve bütün bu halkları kuvvetli ve gelişen bir bütün içinde birleştireceğini umalım. Bulgarlar da, bu oluşum içinde, İmparatorluğun verimli toprakları üzerinde, çok olanaklı bir durumda yerleşmiş olarak, çok önemli bir rol oynayacaklardır.

III. – GREKLER

Grekler, Osmanlı bireyleri olarak, Takımadalardan başka, Pinde*3, Olympe*4, Athos Dağı*5 yamaçlarında, İmparatorluğun büyük şehirlerinin kenarlarında otururlar. Bütün bu halkın toplam nüfusu dokuz yüz bini geçmez(1). Eylem ve atılımlarının

*1 Knout Rejimi: Rus kamçısı. (Knut: bir cins kamçı). (çn)

*2 Beloudji- Belucî: Pakistan'nın GB'sında, Belucistan eyaletinde, İran ve Afganistan'da varlığını sürdüren İranî halk. (çn)

*3 Pinde: K.Yunanistan, GD Arnavutluk ve GB Makedonya bölgesinde yayılan Pindos Dağları. (çn)

*4 Olympe: Olimpos Dağı, K.Yunanistan'da Tesalya'da 2917m ile en yüksek zirve. (çn)

*5 Athos Dağı: Yunanistan'da Halkidiki'de Ege denizine uzanan üç dar ve uzun yarımadanın en doğuda olanı üzerinde bulunur (2033m). Yunanistan'a bağlı otonom Aynaroz bölgesinde, İstanbul Ortodoks patriğine bağlı 20 manastırdan oluşan bir devletçik vardır. (çn)

(1) Burada Helenlerin, Türklerin kendilerine yanlışlıkla Rum veya Romalı adını vermelerinden faydalanarak, İmparatorluk topraklarında dağılmış, bütün Ortodoks Rumları, hattâ bir kelime bile Grekçe bilmeyenleri bile, Grek olarak kabul ettirmek istediklerini belirtelim. Yönetim, Müslüman ve Hristiyanlar için, laik Türk-Fransız okullarını yaygınlaştırmalı ve Helenizm'in şimdiye kadar hiç bulunmadığı yerlere girmesini engellemelidir. Osmanlı yönetiminde Helenizm, Komnenler ve Paleologlar döneminde olmadığı kadar çok yaygın mı olmalıdır?

gücüyle önem kazanmayı becermişlerdir. Birçok Grek, Osmanlı boyunduruğundayken elde ettikleri refahı beğeniyorsa da, günümüzde Atina ve Girit'te panhelenizm*1 fikrinin yayılmakta olduğu şüphe götürmez. Bu fikire dayanarak ve Avrupa'nın, çekici öyküleriyle ilgi çekmeyi bilen romancılarının hayal gücüyle kışkırtılan Helenler, egemenliklerinin ve Bulgar, Fenike ve İyonya kolonilerinin yeniden kurulmasından başka bir şey düşünmezler; ardılları, Rusya'nın çar ailesi olacaktır.

Bugünün Helenlerinin eskilerden hiç farkı yoktur; aynı fikir yapısına sahiptirler. Gerçekten de, ataları gibi tarımı sevmiyorlarsa, onlar gibi hasadı kolay zeytin ağacı dikmiyorlarsa, köleleri olmadığındandır. Buna karşın, gemiciliği, ticareti ve kolonileri severler; bireycilik, işletme ve macera ruhu ile dolu, hemen her yerde boy gösteren bu mükemmel Kleftler, bu deniz kevgirleri, silâhlarının başarısından çok, bildirileriyle ve ince esprileriyle daha çok kazanacaklarından emindirler. Atalarından farkları, bugün Portiko ve Akademi'nin*2, Kiev papazları ve Moskova Anacharsis'leriyle*3 dolu olmasıdır. Okuyucularımızı Hellade*4 toprağında ürperen ögelerin doğası ve davranışı hakkında bilgilendirmeye çalışalım.

Günümüzde Yunanlarda, bütün içgüdü, özlem, gelecek güvencelerinin toplamı ve bu huyları bir araya getiren, tarihte meşhur olan ateşli bireyciliğinin tek duygusu vardır: bu duygu, Ortodoksluklarının gururudur. Bir Yunan'ın, bir şeyi yüce kabul etmesi ve dünyanın beğenisine sunması için, onun Ortodoksluktan gelmesi yeterlidir: onun aracılığıyla *klephte*'ten (hırsız) bir kahraman yaratmış ve Batı'nın şairleri de aynı sazı çalmaktan usanmamıştır.

Yunan Ortodoksluğu sever, çünkü önce kendisine aittir, sonra kendisine dünyada bir onur sağlamıştır. İskender ve Agésilas*5 günleri geçmiş, Eflatun'un sesi susmuş, fakat Ortodoksluk yaşamaktadır;

---

*1 Panhelenizm: Antik Çağda, Grek şehir devletlerinin Perslere karşı birleşmesini öneren politik akım. Yunan söylevci İsokrates (MÖ 436-338) bu akımın en önde gelen destekçisiydi. 19. yy'da bu akım, Ortodoks Kilisesinin öncülüğünde ve İngiltere, Fransa ve Rusya'nın desteğiyle, Megali İdea - Büyük Fikir adıyla, Bizans İmp. luğunu yeniden Helen İmparatorluğu adıyla canlandırma olarak ortaya çıktı. (çn)

*2 Akademi: Atina'lı kahraman Akademos'un mezarı yakınında, portikoların (sütunlu revaklar) bulunduğu bahçelerde, Eflâtun'un kurduğu Felsefe Okulu. Modern dünyanın bilim merkezleri, adlarını bu akademiden alır. (çn)

*3 Anacharsis: MÖ 6. yy'da Karadeniz K'inden Atina'ya gelen İskit filozofu. (çn)

*4 Hellade: Eski Yunanistan'da Peloponez'e karşıt olan Orta Yunan illeri. (çn)

*5 Agésilas - Agesilaus II: MÖ 400-360 arasında Sparta Kralı. (çn)

dünyanın öbür ucuna kadar uzanmış ve Yunan zekâsına tâbî olmuştur, veya en azından Hazar Denizine ve Kuzey Buz Denizine nehirlerini boşaltan bir büyük imparatorluğu, Yunan ittifakına zincirlemiştir. Böylece Yunanistan'ın, Ortodoksluğu, bugün hayatını korumaya alan bir zırh, bir gün olup katlarından parlak bir kelebeğin çıkacağı bir koza gibi kabul etmesinde hiç gariplik yoktur. Yunanistan'ın canlı bağrında beslenmiş, Çarların muzaffer elleriyle silâhlanmış ve zırha bürünmüş Ortodoksluğun, kendisini bir gerçeklik ve hangi gizemli Kudüs'te bilinmez, bir taht ayrılmış kutsallık zannetmesinde de gene hiç gariplik görülmemelidir[1].

Kendinde kudreti, gururu ve yaşama arzusunu hissettiğinden beri, Ortodoksluk, hükmettiği bölgedeki olayların ve politik kargaşanın gerçekten birinci nedeni olmuştur. İşte 18. yüzyılın Polonya'ya karşı bölücü Kazak ayaklanmalarından, Rus yönetiminin kışkırttığı Avusturya Slavyası ve Türk Slavyasındaki entrikalara kadar olanlar; işte Macar ayaklanması sırasında Transilvanya Sırp ve Valaklarının, Rus girişiminde öncü kuvvet gibi Macarların üstüne saldırmaları; işte Yunanların Batılı koruyucularına karşı gösterdikleri nankörlük: gerçekten de 1855'te, Fransızlar ve İngilizler'in, Navarin'de kurtardıklarına jandarmalık yapmak zorunda kaldıkları hatırlardadır.

Görünüşte akıl dışı olan bu davranış niye, özgürlüğün en eski çocukları olduklarını öne süren bu insanlardaki zorbalıkla uyuşma eğilimi niye? Uydukları bu davranış, onların, Ortodoksluğun buyurgan eğilimi ile, iliklerine kadar işlemiş ve bugün somutlaşmış maddesel kuvveti içinde, özel ve hırslı bir kişilik halini almıştır.

Gerçekten de, Giritlilerin yakınmalarını incelersek: bu halkı içler acısı bir kavganın içine sürükleyen derin ve kalıcı bir nedenin, varlık sonucunun anlamsızlığını kabul etmek yetecektir.

Yunan gazeteleri "Giritliler bağımsızlıklarının kutsal nedeni için savaşıyorlar. Türk zorbalığıyla dayanma güçlerinin sonuna gelenler, ölmek veya Anavatanın bağrında yer almak için yemin ettiler." diye yazıyorlar.

Türk yönetimine yöneltilen bu zorbalık suçlamasının ne demek olduğuna bakalım. Bu yönetim, daha iki yüzyıl önce, 1669'da

(1) Bu makale daha önce tarafımızdan *Doğu'daki Rus ve Batı Etkileri* içinde yayınlanmıştı.

Venediklilerin ağır boyunduruğundan çok şükür kurtulan Giritlilerin kutsamaları arasında, Girit'i ele geçiriyordu.

Ve bu kutsamalar hak ediliyordu, çünkü yeni fatih, geleneklerine uygun olarak, ayrıcalıklar getiriyordu ve bu ayrıcalıklar hiçbir zaman geri alınmış veya azaltılmış değildi. Türk yönetimi, tersine, ayaklanmadan önceki yıllarda, yönetim kurulları, Hristiyan polis ve önemli ticarî kolaylıklar gibi ek ayrıcalıklar getirdi.

Türkler, Giritlilere fazladan vergi yükü getirmişler miydi? İlgisi yok. Devlete, Hristiyan çiftçilerin ödediği vergi kadar ödeme yapıyorlardı.

Türkler, Yunan dilinin kullanılması ve gelişmesine bir engel koymuşlar mıydı? Tersine Girit'te, diğer adalarda olduğu gibi, bu çevrede genel ve resmî dil olmuş olan Yunan lehçesini kabul ettiler.

Türkler, adadaki maddî refahın gelişmesini engellediler mi? Hayır, Giritliler, ilk yeni yolların yapılması fikriyle birlikte, 1858'de ayaklandılar. Buna rağmen, Girit'in zenginliği ve tarımı, Eubée*1 adası ve bütün Yunan krallığınınkine göre çok daha iyi durumdadır.

Türkler, Hristiyan dinine baskı yaptılar mı veya Polonya'da Rusların yaptığı gibi, Ortodoks nişanlanmalarını imams - imamlarla birlikte kutlattılar mı? Asla. Ortodoks Kilisesi, Osmanlı egemenliğinde zenginleşti ve kuvvetlendi; aynı zamanda davranışlarında o kadar serbest oldu ki, son zamanlarda Giritli Müslümanlar Hristiyanlığa geçtiklerinde, Türkler dikkat çekici bir tarafsızlık dışında, başka bir duygu belirtisi göstermiyorlardı.

Türkler, Giritlilerin mallarını kamulaştırıp, göçebelerle yer değiştirmek üzere, sürgün ettiler mi? Tersine, eskiden Venedikliler tarafından işletilen devlete ait orman ve meraları köylülerin kullanımına açtılar.

Türkler, serbestçe düşündüklerinden şüphelendikleri Girit gençliğine işkence edip, falakaya yatırdı, astı, kurşuna dizdi, canlı canlı yaktı mı? Hayır, tam anlamıyla etkili olabilmek için, çok yumuşak bir adalet uygulaması getirdiler ve iyilikle davranarak suçluları kazanmak istediler.

---

*1 Eubée – Eğriboz adası: Ege Denizi'nin Girit'ten sonra en büyük ikinci adası. Yunan anakarasındaki Attika'dan Eğriboz kanalıyla ayrılır. (çn)

Hayır, Giritlileri isyana iten, ne maddî durumları, ne de yönetimin sertliğiydi. Helenizmin hırsı ve atalarının parlak günlerine geri dönmek arzusu da değildi: bilgisizlik batağına dalmış bir halkı, iki bin yıl sonra, bu tarz özlemler heyecanlandıramaz. Bu kitleleri harekete geçirebilecek olası güç, ancak Rusya tarafından kullanılan ve korunan Ortodoks gururu ve dışlayıcılığıdır.

Aynı şekilde, Girit'deki ayaklanmanın uzun sürmesini, Grek gerillalara da bağlamamak gerekir. Savaşanların herhangi bir yığınak yapma fikri, özellikle ulaşım olanaklarının zor olduğu bir ülkede, gıda ve cephane stokunun her zaman var olduğunu düşündürüyor. Grekler bazı çarpışmalardan kaçınabilirler; ancak, herhangi bir hareket üslerine hücum edildiğinde, zorunlu olarak savaşacaklardır. Diğer taraftan, bilindiği gibi, kışın Girit'in dağları karla kaplı olduğundan, isyancılara barınak sağlamaz. Kışlama sorunları o kadar ağırdır ki, sonbahardan başlayarak ayaklanma, oralarda Sankt Petersburg Sen Sinod'u*1 aracılığı ve diplomasinin akılsız girişimi olmaksızın tutunamaz.

Bize göre, ayaklanmanın uzun sürmesi, bir takım becerikli eller tarafından yapılan şaşırtmalara ve Avrupa'nın burnunu sokmasına bağlanmalıdır. Bu durumu kanıtlamak için, savaşın ince ayrıntılarına girmek gerektiğine inanıyoruz. Önce, kışın yaklaşmasıyla oynanan boyun eğme komedilerine ve yaz boyunca süren savaş yanlısı gösterilere, savaş adını vermekten, yüzümüzün kızardığını söylemekten çekinmiyoruz.

Düşmanına her zaman saygı duymak gerektiğinin farkında olarak, her birinde Türklerin birkaç adam ve isyancıların iki mislini kaybettikleri *bu büyük savaşları* nitelendirmek bize itici geliyor. Zaten hemen söyleyelim ki, her zaman savaşanlar arasına giren ve yenilmiş kahramanı ayağa kaldıran diplomasinin *Deus ex machina* - Hızır gibi yetişen yardımının oynadığı bu yorucu komedi, neyse ki ancak birkaç ay sürdü.

Daha sonraki iki yıl boyunca, *adaya barış getirme çalışmaları*'ndan başka bir şey yapılmadı. Porte'un*2, isyancılara bu şekilde

*1 Sen Sinod-Saint Synod: Ortodoks Kiliselerinde en üst din kurulu. Çar Büyük Petro'nun din reformu ile 1721'de Patrik görevini de üstlendi. (çn)

*2 Porte–Porte Sublime: Kapı-Yüce Kapı, yani Bâb-ı Âlî, Osmanlı İmp.'nda Sadaret (Başbakanlık), Dahiliye ve Hariciye Nezaretleri (İçişleri ve Dışişleri Bakanlıkları) ile Şûra-yı Devlet (Danıştay) dairelerinin bulunduğu yapı; *mec.* Osmanlı Hükümeti. (çn)

davranmasında ne çıkarı vardı? Doğaldır ki, Osmanlı hoşgörüsü geleneğine sadık kalmak tutkusu ve sonra da Avrupa'nın görüşünden emin olmadığı için, Aali Paşa*1 Hazretlerinin Rus emellerinin nerelere varacağını gösterme sağduyusu. Sadrazam ve Hüseyin Paşa Hazretleri ülkeye ve insanlığa büyük hizmet etmişlerdir.

Bununla beraber, bizim hakkımızdaki bu görüş belirsizliği, oldukça ağır bir durum yaratmaktadır.

Rus yanlısı prensliklerle çevrili ve prenslerin engelleyemediklerini ileri sürdükleri yönlendirme ve istilâlardan sorumlu olmayan Türkiye; Karadağ karşısında kazandığı başarılardan geri adım atmak zorunda kalmış ve atalarımızın zafer abideleri olan yedi kaleyi onlara bırakarak, kendi elleriyle Sırp gücünü pekiştiren Türkiye; son olarak, Avrupa'nın Hristiyan devletleri arasında tek müslüman (*de jure / hukuka göre)* ve İncil'in kendisine taş atanlara ekmek uzatma prensibine göre tek hristiyan (*de facto / fiilen*) güç olan Türkiye; -- Türkiye'nin gördüğü akıl almaz, insanlık dışı ve Rusya'ya teslim olmaya eşdeğer, bir tek yüce ütopya vardır. Ve bize iç hoşnutsuzluktan söz edilmektedir!

Bununla birlikte, zaten kara bir görüntü olan bu durumu daha da kötüleştirmemek için, başka konulara geçelim ve Türkiye'nin zengin kaynaklarını inceleyelim; ordusu, savaşçı elemanları, Türk halkının ruh yapısı, toprağın zenginliği, var olan yasa ve ilkeler, Osmanlı Anayasasının elemanları, görevlerimiz ve son olarak da Avrupa'nınkiler.

Türkiye'nin yeni gereksinimleri hakkındaki fikirlerin, her şeyden önce Osmanlı halklarının büyük kısmının gereksinimi olduğunu okuyucuya belirtmeliyim; Bu görüşleri göz ardı edersek, eksik ve hatalı bir tablo çizmiş oluruz, -- hayat belirtisi ve hareket olmayan bir tablo.

Bu fikirler, zaten, devletin Tanzimat'tan bu yana halklarına verdiği eğitimin, ilk ve elle tutulur meyveleridir. Bu yönleriyle, Türkiye'ye yakıştırılan eksiklik suçlamalarına verilebilecek en iyi

*1 Mehmed Emin Âli Paşa: (1815-1871) Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Dönemindeki (1839-1876) önde gelen devlet adamlarından biridir. Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz saltanatlarında 5 kez sadrazamlık, 8 kez hariciye nazırlığı yaptı. Islahat Fermanı'nı hazırlayarak, 18 Şubat 1856 tarihinde Sultan Abdülmecid'in emriyle yürürlüğe koymuştur. (çn)

cevabı oluştururlar: Bu ülkenin, Yöneticilerimiz tarafından ilân edilen ilkelere yönelmesindeki canlılığı gösterirler.

Yazdıklarımız, zaten politik olmaktan çok, halkbilimiyle ilgilidir: Türk ırklarının, tarihî haklarından başka, geleceğini irdelemek için olmakla birlikte, günümüzdeki ruhlarını betimlemek gereğini duyuyorum. Tanzimat'ın filizlendirdiği fikirler ve eğilimlerden bizim sorumlu tutulmamamız gerekir.

X. – TÜRK ORDUSU
DOĞU SEFERİ SONRASI

Büyük Corneille*1, Maures'lara*2 karşı bir gece akınını betimlerken, Le Cid'in*3 ağzından aşağıdaki yakınmayı söylüyor:

> Oo! Ne çok eylem, ne çok ünlü başarı
> Karanlıklar içinde zafersiz kaybolmuştur!

Ancak, Le Cid ve diğer birçok Avrupalı kahraman, hiçbir zaman şairsiz ve tarihçisiz kalmamıştır. Yalnız Osmanlı Ordusu hep gölgelerde savaşmış; ne bütün dünyaya karşı bin yıldır sürdürülen savaş sırasında ne de dönemimizde, gösterdiği özveri ve savunduğu değerlere karşın, hiçbir kalem Türklerin gösterdiği kahramanlıklara gönül borcunu belirtmemiştir. Elinde azıcık azıkla, en erişilmez yerlerden geçerken binlerce kayıp veren, bu ağırbaşlı ve gözü pek askerler, kendilerine lâyık bir şekilde hiç anıldı mı? Onları çeken neydi? Kendilerine ödenen azıcık harçlık, yükselme veya zafer arzusu olamazdı, - hayır, bu ancak görevlerindeki acılara katlanma bilinciydi.

---

*1 Corneille Pierre: Molière ve Racine ile birlikte 17. yy'ın en büyük üç Fransız tiyatro yazarından biri. (çn)

*2 Maures: Morlar veya Berberiler; Kuzey Afrika'nın yerli halkı. (çn)

*3 Le Cid: Corneille'in 1637'de sahneye konan manzum traji-komedisi. (çn)

Genellikle denebilir ki, Osmanlı Ordusu yeteri kadar takdir edilmemiştir; Kırım Savaşı sonrasında oluşan genel kanı, günümüzde yeterli olmaktan çıkmıştır. Aslında hatırlatalım ki, 1855 yılında subayların yarısı, 1828'in hezimetleri nedeniyle cesaretini kaybedenlerden oluşuyordu; gene hatırlatalım, yeni ordu, Tuna Nehri üzerinde ve Kırım'da ilk defa kendini kanıtlıyordu; bütün bunlara ek olarak, Anadolu'da bizim birliklere komuta eden veya İngiltere ve Fransa kontenjanı içinde olan Avrupalı subayların birçoğu, ne Doğuyu, ne birliklerimizi, ne bizim millî taktiğimizi, ne de Türk, Arnavut, Rumelili, Kürt. vb halklarımızı harekete geçiren özel içgüdüleri biliyorlardı.

Benim amacım, ordumuzun bireylerinin özelliklerini belirtmek, Türk milletinin hakkını vermek, insancıl ve askerî amacının yüceliğini doğrulamak, her şartta Osmanlı halklarının yanılma belirtilerini kurcalayan, Türkiye'nin sistemli düşmanlarının, iddialarının ne kadar boşuna olduğunu göstermektir.

*
* *

Bir yabancının, Osmanlı Ordusunu dikkate alarak, edindiği ilk izlenim, onun disiplin anlayışı, görünüşünün sakinliği ve askerlerimizin dinginliği ile oluşur. Avrupalının şaşkınlığı, bizde Ceza Yasasının işletilme olasılığının hemen hiç olmadığına inandığı zaman artar. Bir yıl süresinde bir albay, ancak iki üç kötü davranış olayında, daha da nadir olarak bazı hizmet aksaması durumunda ceza vermek durumunda kalır.

- "Ne yaptın Uğursuz!" diye subay suçluya bağırır.
- *"Chéitana ouidym éfendym"* - Şeytana uydum efendim, diye suçlu cevap verir; ve kovuşturma genellikle amirin vaaz gibi uzun öğüdüyle sonlanır.

Yabancıların etkisiyle az çok morali bozulan bazı şehirler dışında eyaletler, ordularımıza sıradan cesur, namuslu, harika bir gençlik sağlarlar. Kendilerine has neşeleriyle bu delikanlılar, bir ay sonunda düzenli askerler haline gelirler, çünkü Türk milleti her zaman doğuştan askerdir. Bu asker içgüdüsü bazen bizim redif (*landvehrs*) lerde[*1] de ortaya çıkar; bunlar genellikle sıradan askerlerdir ve

[*1] Redif: Son dönem Osmanlı ordusunda, askerlik görevini bitirdikten sonra yedeğe ayrılan er. (çn)

hemen hepsi evlidir; çünkü sadece bunların milis yükümlülükleri yoktur ve ailelerini geçindirmek için çalışmak zorundadırlar. Bu rediflerin, kıtalarına katılırken *Ei gazyler iol guorundi* - Ey gaziler yol göründü! marşını söylemeleri kadar heyecan verici bir şey yoktur.

Çektikleri memleket hasretine(1) rağmen, İmparatorluğun en canlı ve en militan ögesi olan bu rediflerin bağlılığını anlamak için, kenti kendi ailesi içinde ve vatanı doğduğu dağda gören, ev kuşu Osmanlı'nın zevklerini bilmek gerekir. Gerçekten de, 1861'de Karadağ'da büyük Réka saldırısında, Osmaniye Nişanının yeşil kordon derecesini kazanan, Ohri rediflerinin sancağı idi. Aynı şekilde, 1866 yılında Mısırlılarla birlikte, Girit'te Arkadion*1 gediğine atılan İzmir redif taburu olmuştu.

Karadağ'da, 1861 yılında, Martynik savaşından sonra, birçok redif grubu neşeyle sohbet ediyorlardı. Aralarından geçtiğimi görünce, bana doğru geldiler ve resmî selâmı verdikten sonra, bana, başkomutana savaş hakkındaki görüşlerini iletmek istediklerini belirttiler.

- "Peki, ona ne söylemek istiyorsunuz" diye sordum.

- "En az üç günde bir, savaşmak istiyoruz."

- "O da neden?"

- "Memleketlerimizde bizi bekleyen tarlalarımız, bağlarımız var; harplerin, bir dizi savaş sonunda ancak bittiğini biliyoruz; komutanın da bizim gayretimizi bilip, bize güvenmesini istiyoruz."

Tabii ki, rediflerin hepsini kendi taburlarına gönderdim ama, iyi niyetlerini Çerkez Abdi Paşa'ya ileteceğimi de ekledim.

Oysa, evlerine kavuşmaya o kadar istekli oldukları halde, buna iki üç yıl boyunca katlanabilen, aile ocaklarından uzaklaşma acısına ve yorgunluğa dayanabilen böyle insanları görmek, beni her zaman şaşırtmıştır; Avrupa'da böyle bir şeyin hayal edilmesi bile zordur.

---

(1) Memleket hasreti devamlı ordunun birliklerinde asla yoktur.

*1 Arkadion: Girit'in K'inde Retimnon'un KD'sunda yüksek bir tepede Manastır. Ayaklanma nedeniyle adaya gönderilen Giritli Mustafa Paşa, Osmanlı ve Mısır askerlerini isyancıların komuta yeri olan manastıra yönlendirmiş, Batı kapısında açılan gedikten askerler girerken, içerdekiler barut deposunu havaya uçurmuştur. (çn)

Bununla birlikte, Türk vatanseverliğinin derinlerinde, eski zamanların maceracı ve savaşçı içgüdüsü hâlâ kıpırdamaktadır. Avrupa'da, bütün Türkler Osmanlı olarak anılır; fakat bizim halkımız bu kelimeden, dünyayı görmüş, hayatın çemberinden geçmiş, kendine sadık bir ata binip, uzaklarda *memlekiet*- memleket'inde kendisini bekleyen güzelin anısıyla, şarkılarını dağlarda yankılandıran birini anlar.

Türkiye için yeni başlayan toplumsal konum, bin yıllık savaşın yerleştirdiği tohumlara karşı henüz yarar sağlayamamıştır; halkımızın bağrında, onu asker yapan yetenekleri olduğu gibi bırakmıştır.

Gerçekte, iletişim yollarının eksikliği ve bazen erzak dağıtımında giderilemeyen zorlukları yaşayan Türkler, gereklerinin çokluğu ve demiryolu eksikliğinden, önemli yer değiştirmeleri bile yapamayan Avrupa ordularının kaderine acımaktadırlar. Kışlasında et ve *sans pilau* - pilavsız yapamayan Türk askeri, sefere çıkarken dört günlük peksimet ve on üç paket fişeği sırtına vurur, bu yüküyle beş gün, günde dokuz ile on iki lieue(liyö)*1 yolu, arkasında dökülen bırakmadan yürür. Bir tabur, sırtlarında cephanenin ve peksimetin kalanı yüklü yirmi beş veya otuz katır ile birlikte, yürüyüşteki taktik birliğin tamamını oluşturur. Genellikle Türk, yönetmeliğe uygun sırt çantasını sevmez ve taşımaz. Matarası, fişekleri, peksimetleri, biraz sabun, değişmek için bir iç çamaşırı, hepsi bir torbaya konmuş olarak, bütün yürüyüş ve savaş donanımıdır. Ayak parmaklarını ve tabanını koruyan bir parça ham deri, hareketlerini kolaylaştırır. Uzun bir yürüyüş sonunda, asker, rüzgârın yaladığı herhangi bir tepenin üstünde bir ateş yakar, terden ıslanmış gömleğini ve *kaftanını* kurutur ve huzurla uyur.

Bu vurdumduymazlığı sadece gereksinimlere bağlamayınız. Yürüyüş veya kurşun sesleri arasında, bir askeri, sıklıkla, kendisine peksimet yerine verilen ununu yere atarken görebilirsiniz; ona bunun sebebini sorun, size şöyle cevap verecektir:

- "*Ağalarımız* bize sadece on üç paket fişek taşıma izni veriyorlar, bir şekilde daha fazlasını bulduğum için, yüküm çok ağır oldu; hafifletmek için, barutumdansa unumdan kurtulmayı yeğlerim."

- "Un yerine peksimet almış olsaydın, onları da aynı şekilde atar mıydın?"

*1 Lieue: Lig, bir saatte yürünecek mesafe, 4 Km'lik uzunluk birimi. (çn)

- "Hayır ama, onları ilk günden başlayarak çift tayın olarak yer, sonraki günlere daha az yük bırakırdım. Allah merhametlidir!"

Türk askerinin bu dayanıklı doğası, yine de onu yönetenlere, bir ordunun özverisinin, gördüğü hedefin önemi ile birlikte arttığını unutturmamalıdır. Devletimiz, birliklerinin sağlığıyla ilgilenerek, cephede askerlere günün terinden bir anda gecenin soğumasına dönüşen fanilalar gibi, eksiksiz olduğu görüntüsüne rağmen, önemli ayrıntılara girerek, hatırı sayılır sonuçlar elde edecektir. Diğer taraftan, İmparatorluğun bütün askerleri aynı yapıda değildir. Arap, Kürt, Rumelili ve özellikle Arnavutlar, ağırbaşlılıkları ve sabırlarıyla ayırt ediliyorlarsa da, Bitinya*1, Pontus*2 ve Frigya*3 bölgelerinin Türkü biraz rahatına düşkündür. Arnavut, gecikmiş birkaç *ailiks* - aylık ödenmesi ümidiyle sevinirken, *Zéïbek* - Zeybek bir et yemeği ve *helva* - helva'ya daha duyarlı görünür.

Benzer bir fark, Osmanlı yönetimine girmiş halkların cesaret özelliğinde de görülür. Kuzey Arnavutluk veya Guègne*4 bölgesi insanı, saldırıda tez canlı ve düzensizdir, ancak ataklığına uygun bir inatçılık göstermez. Epir*5 veya Tosk bölgesi Arnavutu, hücumda daha az başarılıdır, savaşın değişik aşamalarında kararlı ve akıllı davranır. Herhangi bir kalede sıkışmış bir avuç Tosk, teslim olmaktansa kaleyi havaya uçurur. Boşnak, hücumda bütün şevkini ve çoğunlukla Pomak Slavlara(1) ve Tuna kıyısındaki Türklere has heyecanı gösterir. Türk Kirdjali(2)*6 - Kırcaali ve Gumurdjina - Gümülcine ve Drama'lı Ahrian ateş yerken sabırlı, hücumda ataktır. Süvari olarak eşsiz olan Araplar, ateş hattında harika piyade, fakat keskin nişancı olarak daha az başarılıdır. Göçebe Arapların cephe hattında düzenlenme içgüdüsüne inanmak için, onları düşmana

---

*1 Bitinya: Anadolu'nun KB'sında Bursa, Kocaeli, Sakarya, Bilecik, İznik, Düzce, Yalova, Bolu, Kastamonu, Bartın ve Zonguldak illerini kapsayan coğrafî bölgenin Antik Çağ ve sonrasındaki adı. (çn)

*2 Pontus: Anadolu'nun Orta ve Doğu Karadeniz bölgelerini içine alan coğrafî terim. (çn)

*3 Frigya: Anadolu'nun Sakarya nehri ile B.Menderes nehrinin yukarı çığırı arasında kalan bölge. (çn)

*4 Guègne (Geny): Arnavutluk'un iki etnik grubundan biri olan Geg'lerin yaşadığı Kuzey Arnavutluk (İşkodra, Tiran, Elbasan) bölgesi. Dağlık ve kapalı olan bu bölgenin halkı, güneydeki Tosk'lara göre daha tutucudur. (çn)

*5 Épire-Epir: Arnavutluk ile Yunanistan arasındaki dağlık bölge. (çn)

(1) Pomak, Makedonya'nın Slav Müslümanları.

(2) Kirdjali, Makedonya'lı eski Türk milisin adı.

*6 Kırcaali: GD Bulgaristan'da Arda nehri üzerinde şehir. (çn)

karşı ilerlerken, yürüyüşlerini *hossah* marşıyla uygun adım yaparken görmek gerekir. Cephe hattında kendini rahat hissetmeyen Kürt'ün, dağlardaki savaşta ve pusuda, hafif süvari hücumunda üstüne yoktur. Dürzî*1 hücumda ve geri çekilmede iyi savaşır, var gücüyle saldırır, inatla direnir. Nihayet, Rumeli ve Anadolu Türkü, kendinde iyi bir askerin bütün üstün vasıflarını birleştirir. Üstün atış becerisi, disiplini, savunmada olduğu kadar hücumda da, ateş hattında olduğu kadar geri çekilmede de başarılı, kelimenin tam anlamıyla sağlamdır ve soğukkanlılıkla direnmeyi bağdaştırmasını bilir.

Geçmişteki ve bugün de parlayan Türklerin gerçek değerini anlamak için, 1861 seferinde, *bachi-bozouk Zeïbeks* - başıbozuk*2 Zeybek'lerin(1) Karadağlılara karşı savaşmasını izlemek gerekirdi. *Yéni-keui* / Yeniköy savaşında, düşman siperlerini ele geçirdikten sonra, kaçanları izlemeye kendilerini o kadar kaptırmışlardı ki, ana kuvvetten ayrıldıkları için, kendileri de büyük kayıplar verdiler. Bu, onlara ders oldu; bundan böyle çok dikkatli askerler ve Karadağlıların korkulu rüyası oldular. En eğlenceli tarafı da, Karadağlıların dağ tepelerinden bize ulaşan sohbetleriydi; o kadar uzaklıktan, bu dağlıların sesleri ancak ciğerlerinin olağanüstü gücüyle bize kadar ulaşabilirdi. *Zeïbek*'leri överken, Arnavutları yerin dibine batırıyorlardı: "Hey!" diye bize bağırıyorlardı, "çıplak dizli ihtiyar bir Türk (bir *Zeïbek)* dört Karadağlıya bedeldir. Sıradan bir avcı üç Karadağlı eder, fakat bir Karadağlı on Arnavuta eşittir."

Bu Karadağlıların, düşmanları ve komşuları olan, değerleri kanıtlanmış ve tartışılmaz Arnavutlar için söylediklerine katılmıyorum; ancak fırsattan istifade, Karadağlıların aşırı cesaretlerini belirtmek istiyorum; aynı şeyi Giritli gerillalar için söylemem olanaksızdır. Son Karadağ savaşı, ister savunanlar, ister saldıranlar yönünden olsun, bir şaheser ise de; Giritlilerin, bütün dünyayı ayağa kaldıran güçsüz atışlarına savaş adını vermekte gönülsüzüm. Onlar hâlâ, Olimpos'un ve yeryüzünün bütün tanrılarını yanlarına almadan savaşamayan İlyada'nın Grekleridir.

Osmanlı İmparatorluğunun silâhlı kuvvetlerinin incelemesine geçmeden, çok önemli birkaç olayı izninizle paylaşayım.

---

*1 Dürziler: Lübnan, Suriye, İsrail ve Ürdün'de dağınık topluluklar halinde yaşayan bir inanç topluluğu. (çn)

*2 Başıbozuk: Askerlerin arasına katılmış sivil savaşçı. (çn)

(1) Zeïbeks, Ionie (İyonya - Batı Anadolu) Türkleri.

Yukarıda bahsettiğim Yeniköy savaşında, yaya habercilerin genellikle çok geç kaldıkları veya bir yürüyüş kolunun kayalar arasında kaybolduğu dağ savaşlarında, çok rastlanan yanlış anlamaların biri oluştu. On bin Türk saflar halinde, dağ obüslerimizin etkisiz kaldığı ve on iki bin Karadağlının savunduğu sarp bir sura hücum ettiler. Esas saldırının yoğunluğunu belirli bir noktaya yönlendirmek üzere gönderilen yedekteki kuvvetlerden iki tabur, kendilerine emredilen yönden ne yazık ki saptılar ve cephemizi genişletmekten başka işe yaramadılar. Sonuçta korkunç bir çarpışma oldu ve iki eşit gücün ters yönlerde yüklenmesiyle, sarsılan duvar, iki düşman tarafın göğüslerinin basıncıyla çatlar gibi oldu. Subayların sesleri artık duyulamıyordu ve elde bulunan bütün kuvvetimiz savaşa sürüldüğü için, hücumun şeklini değiştirmek olanak dışıydı; fakat, belki de başka bir milletin birlikleri için nazik ve belki de ölümcül olabilecek bir anda, Türk cephesi dalgalanmaya başladı ve sola doğru kaydı. Kitlelerin içgüdüsü, cephe komutanının artık yapamayacağı işi yapmıştı: yüzlerce asker kuvvetini istenen noktaya odaklamış ve duvar ayaklarının altında çökmüştü; açılan gedikten Türk ordusu zaferle içeri atılıyordu.

Bu olayda hiç şüphesiz, tehlike karşısında bozulmayan bir zekânın kanıtı ve engel karşısında büyüyen bir öfke var. Ordumuzun çok yüksek bir niteliği olan bu özellik üzerinde odaklanmak istiyorum.

Isınmak için daha uzun zaman isteyen maddelerin ısıyı daha uzun süre saklamalarına benzer şekilde, Türk askeri, işin başında az coşkuludur, ancak diğerleri coşkularının sönmek üzere olduğunu hissederken, o canlanır.

Aynı savaştan bir başka bölümün Homer esinlenmesi, okuyucunun ilgisini çekecektir.

Ordumuz tam da, iki gün önce o kadar zorlukla ele geçirdiğimiz surun dibinde kamp kurmuştu. Karadağlıların bir kısmı, bizden daha yüksek konumda olan bir tepede saf tuttukları için, öncü kuvvetlerimizi endişelendiriyordu ve zor durumdaydık. Bizim kamp yaptığımız yere oldukça uzak olan bu tepe koni şeklindeydi ve önündeki düzlük o kadar dardı ki, ancak elli kadar insan sığardı. Çerkez Abdi Paşa, düşmanı oradan kovma ve tepenin gönüllüler tarafından ele geçirilmesi kararını verdi. Gece olmadan iki saat önce, en cesur Rumelililerden yüz altmış kişi, değerli yüzbaşı Ragıp Ağanın

komutasında, bu noktanın çevresinde ve yüksekliğin yamaçlarında yerleşti ve olabildiğince kendilerine siper yaptı. Her asker taşlarla kendini korumaya aldı, birbiri üstüne asılı gibi duran siperler oluştu ve kısa sürede tepenin zirvesi labirent şeklinde barakalarla doldu. Karadağlılar bu çalışmayı izlediler ve geceyi beklediler. Gece bastırınca, Prens Nikola'nın babası olan komutanları Mirko, onlara hücum emri verdi. Beş bin dağlı, uyduruk kaleye doğru atıldılar. Her zamanki gibi, bütün güçleriyle yüklendiler, yakın mesafeden Türk gönüllülerinin ateşini yediler; göz açıp kapayana dek, içlerinden otuz kadarı uçuruma yuvarlandı. Öncülerimiz arasındaki birkaç havantopu, barakaların yanlarını dövdü; Karadağlılar bir an için durakladılar, fakat kısa süre sonra, *hodevamo !* -yürüyelim ! diye bir ses havalarda çınladı; sonra sessizlik ve artık ayakseslerinin fırtınalı tireşimi ve kayaların yuvarlanma sesleri, kaleyi savunanların seyrek fakat ölümcül atışları ve birkaç havantopu patlamasından başka bir ses duyulmuyordu.

Boğuşma boğaz boğaza devam ediyordu, saldırganlar askerlerimizin barınaklarını yıkmak için, güçlü omuzlarını kaldıraç gibi kullanıyorlardı; kimileri göğüslerinin ortasına Türk süngülerini yiyor, diğerleri labirentte kaybolmuş, bağırlarında ölümü buluyordu ve hemen düzlükte henüz yer bulamayanlar, yerlerini alıyordu. Sonunda, havanlarımızın ateşi, saldırganların kitlesinde o kadar büyük boşluklar kazdı ki, çekilmek zorunda kaldılar; geri çekilirken uzak mesafeden kale karaltısına hâlâ ateş ediyorlardı. Bir saat sonra, toplanma işareti gibi bir fenerin ışıldadığı noktadan, Mirko'nun sesi, Stentor*1 sesi gibi yükseldi: *hodevamo !* Karadağlılar bu sese cevap verdiler ve ateş çemberiyle çevirdikleri kaleye saldırdılar. "*Hodevamo za verou !* (İnancımız için yürüyelim !)" diye Mirko'nun sesi yeniden kükredi. Bu çağrıyla ateş daha da kuvvetlendi, fakat ateş çemberi kaleye ancak bir iki adım yaklaşabildi. Mirko "inanç ve Aziz Ortodoks Kilisesi için yürüyelim !" diye ekledi; fakat ateş çemberi artık yürümüyordu, sadece Slav bir ciğerin derinlerinden çıkan kuvvetli bir ses komutanınkine cevap verdi: "Mirko, Ortodoksluk için ölmek istiyorsan, fenerini bırak, bizim aramıza gel." Hücum edenlerin ateşi zayıflamaya başlamıştı. Mirko alay ediyordu, gecenin ve kayaların gizlediği ve tanık olarak yalnızca Tanrının olduğu yerdeki adamlarını, Tanrı için ölmekte duraksamakla suçluyordu. "Oo Türkler, kahraman Türkler,

*1 Stentor: Truva savaşında, elli adamın birden çıkarabildiği kadar gür sesle bağırabilen Grek. (çn)

bu hainleri inançlarıyla birlikte eziniz!" diye bağırdı. Komutanın bu öfkesine rağmen, yaralılarını toparlamaya ayırdıkları birkaç saat boyunca, Karadağlıların ateşi artık kararsız bir hal almıştı; düzlüğün kenarlarına yığılmış slav ölülerinin üstüne ve kırıma uğrayan Ragıp Ağanın askerlerinin solgun ve yorgun yüzleri üstüne güneş nihayet doğuyordu.

Şimdi de tam tersine bir olayı, Girit ayaklanmasını görelim: 1867 yılında adanın doğusunda, beş gündür, ele geçirdiğimiz Lakidi yaylası ve oraya hâkim birkaç tepede tutunuyorduk; kesin darbeyi vurmak için cephane ikmalini bekliyorduk. Sol kanadımızın karşısında, ulaşılması zor Jeremiado tepesine mevzi almış Mirambella'nın Yunan kolordusu vardı. Ben, kahraman tümen komutanı Serkoch-Ali Paşa'nın(1) kurmay başkanlığı görevini yapıyordum; diğer üst rütbeli subaylarla birlikte, kendisiyle sol kanadımızın ileri karakollarına, ertesi gün yapılacak savaşın son tedbirlerini gözden geçirmek üzere gidiyorduk. Son emirlerini vermişti ki, sağ kanadımız yönüne doğru, dağ geçitlerinde yankılanan kuvvetli bir ateşle irkildik. Ateşin uzaklaşması, bunun boş bir yaylım ateşi olduğunu söylüyordu. Ateşin sıklığı, kalabalık bir birliğin Mirambella'ların yardımına geldiğini gösteriyordu. Gerçekten de bu, Yunan, Sfakia'lı*1, Selino'lu*2, Rizo'lu*3, vb gönüllülerden oluşan yaklaşık beş bin kişilik Bysanthios tümeniydi. Bysanthios, Miirambella tümenine yetişeceğine, Aio-Ghiorghi (Aya Yorgi) üzerinde geçit töreni yapmakla eğleniyor muydu? Bu, Yunanların bilinen, şüphesiz kişiselciliğine bağlanacak bir yanlıştı; Bysanthios meslektaşları gibi, ayrı bir ışıkla parlamak istiyordu. Ne olursa olsun, bu durum planlarımızı değiştirmemizi ve esas kuvvetimizi sağ kanata yöneltmemizi gerektiriyordu. Bu zorunluluk, zorlukla ortaya cıkarılan bir plana odaklanmış subaylarımızın hoşuna gitmemişti. Ertesi gün, elimin altındaki iki taburla, yeni duruma uygun mevzi tutmak üzere hareket ettim.

(1) Serkhoch, sarhoş demektir. Yiğit ve dürüst bir insan için, bu kadar az hakedilmiş bir takma ad bu kadar zıtlıkla hiç kullanılmamıştır. Zavallı, eşi bulunmaz Ragıp Ağaya gelince, bu göndermenin terfisinde başına gelen şanssızlıklara değeceğini ümit edelim.

*1 Sfakia: Girit'in GB'sında Hanya'ya bağlı dağlık bölge. (çn)

*2 Selino-Selne: Hanya'ya bağlı bir köy. (çn)

*3 Rizo: Kandiye'ye bağlı bir köy. (çn)

Yeni gelenler, Aya Yorgi dağının çok dolambaçlı üç geçidi üzerinde kazdıkları siperlerde mevzilenmişlerdi; cephelerden birini seçerek bu geçide karşı mevzilendim. Oysa, hücumu başlatacak taburu henüz ateşhattında görmemiştim ve tutumlarının ne olacağını da pek bilemiyordum; bu tabur ihtiyar Ali Ağanın komutasında bir Kürt birliğiydi.

Tabura birkaç cesaret verici sözle birlikte hedef geçidi gösterdim. Askerlerin bana şaşkınlıkla hattâ kızgınlıkla baktıklarını hayretle gördüm, sanki onları cesaretlendirmek istememle onların yiğitliğine hakaret etmiştim. Hemen arkasından, taktik bir sağduyuyla, birinci bölüğün öncülerinin, küçük bir yan yürüyüşle, çok şiddetli bir çapraz ateşe rağmen, hedef geçidi ele geçirdiğini görerek çarpıldım. Bundan sonra hücum edilecek hedefi belirlemek için, o noktaya henüz gelmiştim ki, ikinci bölük o hedefe doğru çoktan atılmıştı. Hemen peşinden üçüncü bölük yürüdü ve daha yüksekte ve daha uzak bir noktayı ele geçirdi ve her bölük kendisinden önce mevzi alan bölüğün ilerisine geçerek, hücumu böylece devam ettirdi; bu taktik Kürt manevrası o kadar süratle ilerliyordu ki, Ali Ağayı izlemekte çok zorlanıyordum. Sonunda, ileri harekât, soluk almak için durdu.

- Ne yapıyorsunuz çocuklarım? diye, biraz da, hemen en son vardığımdan bozulmuş olarak, sordum.

- Düşmanın bulunduğu zirvenin altına geldik, diye teğmenler ve askerler koro halinde cevap verdiler, ateş etmek olanak dışı, çünkü düşmanı artık göremiyoruz.

- Bu demektir ki, düşman da sizi göremiyor.

- Kesinlikle.

- Öyleyse iş süngüye düşüyor.

- O başka, öyleyse hadi ileri.

Göz açıp kapayana kadar, Kürtler düşman siperlerine tırmandılar ve öylesine öfkeyle saldırdılar ki, birkaç ölü ve yaralıyı bize bırakarak, hepsi kaçmak zorunda kaldılar; iki bölük tarafından o kadar sıkı kovalandılar ki, ancak sekiz kilometre kadar ileride durdular.

Bu büyük savaşta, bize sıkı bir yan destek sağlayan ikinci tabur, beş şehit verdi, fakat benim kahraman Kürtlerimin sadece bir

trompetçi kaybı oldu; o şehitleri için de, zaten bir Anadolu Türküydü, diye teselli buluyorlardı.

Doğal olarak, ertesi gün tümenimiz Mirambella'nın isyancılarına saldırdı. Çevirme hareketimiz, eğer Mirambella birliği, yirmi kadar adamını kaybettikten sonra dağılmasaydı, çok başarılı olacaktı; başkaldıranlar, on gün sonra, yetkililere dört bin tüfek teslim ettiler. Bu sonuç, okuyucunun garibine gitmesin. Girit ayaklanması her şeyden önce, oldukça karanlık bir diplomatik sorundur, silâhların başarısı ancak ikincil bir rol oynamıştır.

Son olarak, Türk askerinin bağnaz dindar olmadığını belirtelim ve bizde bağnazlığın, bizim dindar bağnazlığımızın sonucu değil, Avrupa'nın ebedî düşmanlığına karşı bir tepki olduğunu da bu arada söyleyelim. Gelişme ve hoşgörü fikirlerini, ülkenin derinliklerine taşıyan, memleketine geri dönen Türk askeridir. Günümüzde, Türklere karşı kibirli davranmayan Avrupalı bir subay, onlar tarafından takdir edileceğinden ve onlarda sadece uysallık ve özveri göreceğinden emindir. Türk askeri disiplin ve kararlılık kadar, doğallığı da becerir; fakat gösterdiği bu akıllılığın büyük ölçüde, hiçbir sarhoşluğun yüceltmediği, ağırbaşlılığından geldiğini de not ediniz. Türk ordusunun niteliğini tam saptayabilmek için, askerlerimizin soğukkanlılık, sağduyu ve ağırbaşlılıklarının da ortaya konması gerektiğini hatırlayınız. Eğer bir general, güvenlerini kazanamadıysa, yön değiştirme ve geri çekilmeler komutanlarının kararsızlığını gösteriyorsa, gereksiz yere gereksiz cephelerde ölüme sürülüyorlarsa, istenilen özverinin elde edilecek faydayı karşılamayacağını iyi hesap edecekler ve bağlılıkları da o ölçüde azalacaktır. Onlara Ömer Paşa gibi bir general verin, bildikleri ve onları bilen bir komutanla kaynaştıklarında, zihinlerinin açıldığını, özverilerinin bilendiğini görürsünüz.

Bir gözlemimi daha aktarmama izin veriniz: Bizim başıbozukların, yabancı birliklerin kontenjanında, değişik denemelerde gösterdikleri başarısızlık bizi ancak şaşırtır. Arnavutluk ve Kürdistan dağlılarının, askerî itaat terbiyesine pek az uydukları gerçektir; silâhlı bir kalabalığın bir yakınmayı iletmek üzere, komutanın çadırına koşuşması, Avrupa'da edinilen düzen ve disiplin hakkındaki bütün kanıları yokeder; bundan itaatsizlik, ne diyeyim, ayaklanma sonucu çıkartmak çocukça olur. Görevde olduğum yirmi yıldan beri, silâh altında, ne bir isyan ne de herhangi bir öç alma, asla görmedim. Emin, doğru ve cana yakın olmak, olduğunca yetenekli Türk komutanlara

(her yerde bulunur) görev vermek ve herşeyi karargâhlar kanalıyla yönetmek, işte Türk kontenjanlarının sırrı.

* * *

Günümüzde, Türk milletinin bedensel ve ruhsal çöküşü üzerinde genellikle yayılan kanı kadar safça bir düşünce olamaz. Önsel olarak verilen bu açıklamaları ilk olarak duyan birisi, Türk nüfusunu salgın bir hastalığın kırıp geçirdiğini veya halkımızın yaşam kaynaklarını zehirleyen derin bir bozulmanın olduğunun sanar. Oysa, her iki varsayım da kabul edilemez olduğundan, ne yazık ki Avrupa'da çok inanılan, bu kötü niyetli görüşlerin kaynaklarını tahmin etmek kolaydır. Gerçekten de, 1855 yılında Türkiye tarafından geliştirilen yeni güçten sonra, Osmanlı ordusunun, ancak yurtiçinin gereksinmelerini karşılayabilecek bir çeşit jandarma olduğu nasıl varsayılabilir? Bütün dünyanın bildiği gibi, jandarmamız, bütün diğer ülkelerinkinden daha kalabalıktır, uzak eyaletlerdeki[1] 12.000 düzenli polis gücü dışında, 60.000 insana kadar çıkar, yani kapitülasyonların kararlı bir şekilde önlememizi engellediği yabancı propagandanın tehlikeleri yüzünden, gerekenin iki misli. Esas orduya gelince, ana unsuru oldukça iyi bilinir ve Türkiye bunu hiç saklamamıştır. 1855 yılında Türklerin Avrupa'da Dobruca, Tuna, Vidin, Şumnu ve Balkanlar olarak beş kolordusundan başka, Tesalya ve Epir'de birer kolordu, Bosna ve Hersek'te birer tümen, Sırp-Karadağ sınırında bir tümen, bir tane İstanbul Boğazı çıkışlarında ve bir de Girit'te tümen bulundurduğunu hatırlayalım. Kars'ta iki defa yenilenen bir ordu, Batum'daki kolordu, Bayezit ve Van tümeni, Oltu tümeni ve Erzurum yedekleri de dikkate alınmalıdır. Bunlara Bağdat kolordusu ve Suriye, Hekiary [Hakkâri?], Kürdistan, Trablusgarp, Hicaz ve Yemen'de bırakılan tugaylar da eklenmelidir. Bunlara ek olarak, bir de İmparatorluk başkenti ve diğer merkezlerdeki garnizonlar, sabit topçular, kıyı topçuları da vardır.

Bunlara rağmen, Türkiye'nin Vidin'den*1 Sulina'ya*2 bütün Tuna cephesinde, sonra Epir'de, Tesalya'da, Batum'da, Anadolu'da, Mingrélie'de*3, Kırım'da ve Mezopotamya'da savaşırken, hemen aynı

(1) Bu sayı içinde, Tuna ve Karadağ sınırlarındaki milisleri saymıyoruz.

*1 Vidin: Bulgaristan'ın KB'sında sınır kenti. (çn)

*2 Sulina: Romanya'nın KD'sunda, Tuna deltasında kent. (çn)

*3 Mingrélie – Megrelya: Bkz. s.81, *6.

zamanda müttefikleri için Gözleve'de Sivastopol'da Kertch'de*1 ve Yenikale'de*2 nasıl kontenjanlar bulabildiği de açıklanmalıdır.

Bu açıklamayı okuyucumuza yapacağız. Türkiye'nin silâhlanması, herşeyden önce, maddî olanakları ve savaş alanının malzeme kaynağıyla sınırlıdır. Böylece 1855'te, Mısır ve Tunus'un kontenjanları, deniz kuvvetleri, jandarma ve başıbozukların kontenjanları hesaba katılmaksızın, Türkiye 400.000 düzenli askeri silâh altına almıştır. Bununla beraber, bu sayı Türkiye'nin tarımına, dolayısıyla gelirine çok zarar vermeden, silâh altına alacağı ve besleyebileceği kadardır; ikinci tertip rediflerin silâh altına alınma çağrısı, ancak küçük bölümler halinde ve en son olarak yapıldığı da bilinmelidir.

Son savaştan bu yana kadrolarımızın hiçbirinin kaldırılmadığı da kesindir; tam tersine, silâhlı kuvvetlerimiz Bosnadakiler, Suriye redifleri, Bağdat ve Tesalya avcıları, Çerkes ve Suriye süvarileri gibi birçok yeni tümenle güçlendirilmiştir. Son olarak, *zaptiés* - zaptiyeler veya polis birlikleri, düzenli jandarmanın 75 tabur ve birçok bölüğüne katılmıştır ve kadroların sayısı günden güne artmaktadır.

Fakat Osmanlı silâhlı kuvvetlerinin tamamı bu kadrolarla sınırlı değildir; gerek duyulduğunda, halklarımızın savaşçı ögeleri arasından da askere çağırılanlar olur. Bunlar, Türkiye'nin savunması ve gelişmesi için en yüksek çıkar noktasındadır. Gerçekten de, düzenli askere alma uygulamasının ancak Osmanlı eyaletlerinin yarısında yapılabildiği ve diğer yarının da gönüllü kontenjanları (*bachi-bozouks* – başıbozuklar) tarafından sağlandığı bilinir. Doğu Seferinin başlangıcında, Fransız ve İngilizlerin gelmesinden önce, yüz bin başıbozuk, Bâb-ı Âlî'nin ilk çağrısında, ayağa kalktılar. Devlet, sunulan bütün bu hizmeti kullanamazdı; fakat, aynı düşüncenin Avrupa ve Asya topraklarından fışkırttığı, şaşırtıcı giysi ve silâh mozayiği ile bu ayrışık kitlelerin görüntüsü çarpıcıydı. Med İmparatorluğunun, koca sarıklı ve sert bakışlı Kürtleri yanında, Torosların soğuk otlaklarından inmiş, kahraman *Kara Fathma* - Kara Fatma'nın emrinde dolaşan Zaza Kürtleri'nin kalabalığı, kendi özellikleriyle ilkel törelerinin sadeliğini anlatan Göçerler; dar biçilmiş savaşçı giysileriyle Kolhis'li Lazlar ve Gürcüler; ince,

*1 Kertch-Keriç: Ukrayna'nın Kırım Özerk Cumhuriyetinde, yarımadanın D'sunda bir kent. (çn)

*2 Yenikale: Keriç kentinin hemen yakınında, Keriç Boğazına hâkim kale. (çn)

zayıf yapılı, tepeden tırnağa silâhlı Arnavut ve Epirliler; Suriyeli Dürzîler; Adana'nın Türkmenleri ve Yörükleri; güzel donanımlarıyla İyonya'nın neşeli Zeybekleri; silâhları ve incik boncuklarıyla parıltılı kemerleriyle Pomaklar ve Kırcali'liler; paçavraları altında, eski dünya fatihlerine yakışır onurlarını koruyan Araplar; eski Sipahi süvarilerinin kalıntıları; adları ancak hatırlanan kabileler; tarlalarını, evlerini, otlaklarını, çadırlarını, ailesini, kavgalarını, kan davalarını unutan bu kalabalık, oybirliğiyle millî savaşa, *djehad* – cihada atılıyordu. Daha önce söylediğimiz gibi, devlet bütün bu destekleri kullanamazdı. O zamanlarda, yürüyüş kolları ve cepheler taktiği tam olarak geçerliydi; o kadar disiplinsiz ve kötü silâhlanmış kitlelere bu taktiği nasıl uygulatacaktınız? Başıbozukların göreceli yararı, bir savunma savaşında, kendi ülkemizin kaynaklarıyla, bu kadar insanı ve atı besleme zorluğuyla, tamamen sıfırlanmış olurdu. Bu nedenle, Asya'da olduğu gibi, Tuna üstünde de, büyük bölümü yuvalarına geri gönderilmek zorunda kalındı. Savaş alanını terketmek için, bunların hepsi de çok iyi niyet göstermedi ve bu yeni çeşit direnişçiler, silâhlarından arındırılıp denetimli olarak kendi memleketlerine gönderildi.

Ancak bunları yazdığım günlerde, şartlar farklıdır. Kol düzeni taktiği, yivli silâhlar karşısında önemini kaybetmiştir; genellikle keskin nişancıların coşkusu ve aklı, gerillaların inatçılığı, düzenli birliklerin gayretini dengeler duruma gelmiştir. Şimdi yurt savunmasına çağırılmış başıbozuk, devletin gelişmiş silâh sağlamasıyla, askerî içgüdüsünün bütün parlaklığıyla ortaya çıkacak ve düzenli ordumuz için kuvvetli bir destek sağlayacaktır. Deyim yerindeyse, elinde silâhla doğmuş, çocukluğundan beri risk almaya alışmış olan başıbozuk, kendisini bireysel mücadelenin adamı, öncü avcı asker, destekçi yapacak en özel şartların ortasında gelişir. Bizim Arnavutlarımız, Kırcalililerimiz, Zeybeklerimiz ve Lazlarmız, arazi şartlarından faydalanarak, hiçbir Avrupalı avcı askerin beceremeyeceği şekilde, görünmeden düşmana yaklaşmasını ve onun tepesine çökmesini bilir. Bizim atlı başıbozukların eskiden hızlı ok atmak için geliştirdikleri bir taktik vardır, hem şok etkisi yapar, hem de hafif süvarinin işine ve bugünkü silâhlarına uygundur. Bir asker için, atlı avcı erlerimizin manevralarını yapmadaki çabukluğu görmek bir zevktir; bu taktiği, Seydlytz'in*1 öğrencileri bilmez bile. Onları daireler çizerek, sağ elde

*1 Friedrich Wilhelm von Seydlitz: (1721-1773) Prusyalı asker. Avrupa tarihinin en büyük süvari generali. Prusya ile Avusturya arasındaki Yedi Yıl Savaşlarında uyguladığı taktiklerle, süvari birliklerinin cepheye sürülmesinde yeni bir çığır açmıştır. (çn)

tüfekle ateş ederken, eğriler çizerek dörtnala kalkışlarını ve sonra düşmanın üstüne çullanıp, onu toparlamasını görmelisiniz. Arap ve Kürt mızraklı süvarileri de bir âlemdir: hücumları başarısız olsa bile, yönetmeliğinde yazılı olduğu gibi, tekrar toparlanmak üzere dolu dizgin kaçacaklarına, o karışıklıkta savaşırlar ve düşmanın etrafında dairelerle, zigzaglarla, mızraklarla fır döner, yeni bir mızraklı birlik hücuma kalkana kadar çekilmezler.

Savaşta çil yavrusu gibi dağılan askerin bu becerisinin sonucu olarak, Türkiye'nin, bütün diğer milletlerden daha fazla olarak, yeni geliştirilmiş tüfeklerin kullanılmasıyla, galip geleceğini söyleyebiliriz. Savaşların kaderinin her zamankinden çok, ateş gücüne, bu nedenle belirgin şekilde bireysel beceri ve dayanıklılığa bağlandığı bu zamanda, asırlar boyunca okla savaşmış eski Türk milleti, doğuştan var olan askerî ögesine yeniden kavuşmuştur. Başka hangi millet, ilk gerektiğinde üç yüz bin tecrübeli, yorgunluğa dayanıklı, içgüdüsel olarak cesur, bire bir savaşmak için en iyi ilkelerle eğitilmiş, hafif birlik görevine tam uygun gönüllü bulabilir?(1)

Osmanlılarda, *Djehad* – Cihad'a (millî savaş) katılmanın, Mekke'ye hacca gitmekten daha övgüye değer olduğunu hatırlatalım. Uzun zamandan beri bu kelime resmî olarak ağıza alınmamıştı, fakat son savaşın ardından, halklarımızı kuvvetli bir şekilde toparlamak için gerektiği fikri oluştu. Günümüze gelelim, şehir meclislerine girelim; oralarda kendiliğinden, savaş bitene kadar bağlılık, iyi düzen, anlaşmazlık ve kinlerin unutulması sözleri veriliyor; devlete, o güne kadar iç düzeni koruma görevi olan birlikleri çekinmeden sınırlara gönderebileceği söyleniyor. Başına ödül konan *heïdoute* (haydut) hiçbir kovuşturma olmayacağından emin, dağdan iniyor; savaşa gidiyor. Kan davasının çok yaygın olduğu bölgelerde, uzun zamandır ilk kez saklandıkları köşeden kaygısızca çıkan yabanî bakışlı adamları görün. "Bessa, bessa! (kalplerin barışı)" diye bağırıyorlar; kalıtsal bir kinin ayırdığı düşmanın eline dokunuyorlar; ve bu *bessa*, vahşi bir yalnızlığa hapsolan kulübeleri dolaşıyor. Daha rahat soluk alınıyor, insanız, kardeşiz; bireysel tutkular, herkesi savaşa çağıran ortak tutkunun sinesinde kayboluyor; bu savaş, bu dağların bağrında yaşayan, karşılıklı kinin uzun zamandır böldüğü bu halkın görünümünü düzeltiiyor.(2)

(1) Her zaman redifleri kullanmaktansa, devletin gönüllüler için tüfek sayısını tamamlaması gerekir.

(2) Manevî gelişme sayesinde, Arnavutluk'ta kan davası olayları gün geçtikçe azalıyor.

Fakat bu uzak tabloları bırakalım; şu an için barıştayız; şimdi şu on kadar çadırın önderi göçerin yuvasına girelim. Devletin nitelikli insanlara danışmadığından, savaşa yönelik fikirlerinden ve tecrübelerinden faydalanılmadığından yakınacaktır. Eskiden işler çok daha iyi gidiyordu, şimdi de İmparatorluğun düşmanlarına karşı kabilesiyle beraber onu çağırsalardı, çok daha iyi giderdi işler. Avrupa Türkiyesinin yollarına bakınız, paramparça fistanı fakat sağlıklı görünüşüyle her zaman birkaç Rumeliliye rastlarsınız; biraz tütün istedikten sonra sizinle sohbete başlayacaktır; bir satıcının kendisine bahsettiği Danimarka'nın Almanlarla savaşının Türkiye'yi savaşa sokup sokmayacağı hakkında bilgi isteyecektir. "Padişahın başıbozuklara gereksinimi olur mu?..." diye, göz kırparak, soracaktır.

Kırım savaşı sırasında, zengin insanlarımızı, beylerimizi, hodjas[1] – hocalarımızı gördük; harcamalarında o kadar sakin ve cimri olanlar, rahatlarını bozdular, bütün birikimlerini başıbozukları beslemek için seferber ettiler. Gürümüzde bir savaş çağrısı, halklarımız içinde daha geniş bir yankı bulacaktır; çünkü, son seferlerde kazanılan zaferler, politik kayıplarımıza rağmen, Türkün özgüvenini yüceltti. Son yirmi yıldır Batı ile ilişkilerinin sıklığı Türklerde öykünme ve gurur hislerini uyandırdı; bütün bunlar, günümüz Türkiye'sinin silâhlı kuvvetlerinin değerlendirmesinde önemli ögeler olarak kabul edilmelidir.

Bütün bu noktalar üzerinde özellikle duruyorum, çünkü bunlar Türk milletinin kalbinde tükenmez bir savaş çağrısı ve millî bir özveri hazinesi olduğunu ortaya çıkardılar. Uzun zamandır, Bâb-ı Âlî'ye bağlı Hristiyanlardan bir ordu oluşturulması konuşuluyor; bence, bugünün bütün gereksinimlerine cevap vermek için, bizim Müslümanlarımızı iyi silâhlandrmak yeterli olacaktır. Bununla birlikte, asker saflarına hristiyan bireylerin, kademeli ve bölüm bölüm, fakat hemen yerleştirilmesinin Türkiye'ye sağlayacağı faydayı yadsıyamam; çünkü, bugün kan vergisini tek başlarına ödeyen ve hristiyan izlerinin günden güne daha da sıklaştığını, kendi tarlalarında ise kol kuvvetinin azaldığını gören Müslümanlar için, bir rahatlama olacaktır; bu durum aynı zamanda İmparatorluğumuzu oluşturan değişik ögelerin kaynaşmasının ciddî bir kanıtı olacaktır. Bu nedenle, bizim ikinci kolordumuzun hiç ayırım yapılmaksızın, Müslüman kadar Hristiyan Bulgarlardan da kurulan, Bulgaristan kolordusu olmasın-

(1) Hodja, din adamı, profesör.

da, hiç bir engel görmüyorum; fakat, Rus hayranlarının bize önermekten zevk duyacağı, tamamen Hristiyan olan bir kolordu oluşturulmasını, Türkiye'nin intiharı olarak görürüm.

* * *

Türkiye'nin silâhlı gücünün bu genel görünüşünü neden çizdim? Görev anlayışına bu kadar derinden bağlı, değişik insanlardan, dolayısıyla çok farklı nitelikleri olan, bir kuyruklu yıldızın çekirdeğinin ışıklı kuşağı gibi, sayısız gönüllülerle çevrili, haklarının korunmasına adanma arzusuyla yanan bireylerden oluşan bu orduyu, Avrupa'ya neden hatırlatmak istedim? Bunu yaparken, kesinlikle Osmanlı Vatanına ve atalarına saygı duygusunun, yirmi yıldır çalışkan ve eylemci yaşamını paylaştığım silâh arkadaşlarıma karşı kardeşçe saygı duygusunun buyruğuna uydum; fakat bu nedenler dışında, şartların da yardımıyla, Batı politikasının bakışlarını Türkiye'nin güçlü kaynaklarına çevirmesini umdum. Bu topraklar, henüz bir ışık ve sanayi odağı olmadıysa da, en azından bir ırklar ve inanışlar karışımı olan büyük bir insan laboratuarı ve müthiş iğneleriyle bir asker kovanıdır.

Her gün ufkumuzda daha tehdit edici olarak yükselen Rus emelleri, bir taraftan Avusturya üzerine bir kefen örtüsü gibi yayılırken, diğer taraftan Clive'lerin*1 ve Wellington'ların*2 İngiltere'ye sağladığı verimli güneşi elde ediyor. Rus hırsı, Batının Devlet Adamlarında kesinlikle Türkiye'nin onlara etkili bir rahatlama sağlaması, onlara güçlü bir öncü görevi yapması arzusunu uyandırıyor. Ancak, Osmanlı İmparatorluğunu çaresiz bir güçsüzlüğe düşmüş göstermekle, onu hesaba katmak istemez gibi görünüyorlar. Oysa, derin bir inançla söyleyebilirim ki, Türkiye'nin müttefiklerinin bu cesaretsizliği, bu ülkenin kaynaklarını ve gerçek canlılığını bilmemekten ileri geliyor. Bu bilgisizlik uzayacaksa, hemen şimdiden başlayarak, önemli sonuçları hesaplanabilir. Türkiye, savunulması gereken bir sözden daha fazlasıdır, kaynaklarla dolu bir harekât üssüdür ve Avrupa yönünden, dostça ve sürdürülen bir politika, bunları yürürlüğe koymak için yeterlidir.

*1 Robert Clive: (1725-1774) İngiliz generali, Doğu Hindistan'da İngiliz egemenliğini sağladı. (çn)

*2 Wellington Dükü Arthur Wellesley: (1769-1852) İrlanda kökenli İngiliz general ve devlet adamı; 1815 yılında Waterloo'da Napolyon'u yendi, 1828'de Başbakan oldu. (çn)

XI. – İLKELER

Ordumuzdan, Türkiye toprağının zenginliğinden, halklarımızın gücü, gelenekleri ve düşüncesinden başka, güçlerimizi sağladığımız kuvvetli bir kaynak vardır: bunlar, Hükümdarlarımız tarafından törenlerle duyurulan ve milletçe benimsenen ilkelerdir; bu, toplumumuzun ahlâkî gelişmesidir. Hiç şüpheniz olmasın, içinde tartıştığımız, yoksulluğumuza ve her türlü girişimimize çarparak ve kırılarak, bizi sıkboğaz eden bu ilkeler, Osmanlı toplumunun yenilenen bu programı, sonunda bizim mutluluğumuz olacaktır. Böylece, bu rastlantısal ve karışık girişimler dışında, refah ve gelişmemize hiçbir büyük engel olmadığını gururla söyleyebiliriz. Türkiye'de ne aristokrasi, ne araziye bağlı kölelik sistemi, ne ekmeksiz proleter, ne sopayla hizaya getirilecek nüfus vardır. Yasa karşısında eşitlik, duyurulmuş ve benimsenmiştir; değişik ırktan ve inançtan olan halklar arasındaki kardeşlik, bunu engellemek için gayret gösteren Rusya'ya rağmen, vardır ve yürümektedir. Türklerin dinî hoşgörüsü, tarihte tek örnek olarak, düşmanlarımızın kışkırttığı bağnazlığa rağmen, doğu dünyasını, kanatları altında yüzyıllardır korumaktadır. Her bireyin, Hristiyan veya Yahudi olsun, rütbe sahibi ve iş sahibi olma hakkı olduğunu duyurduk. Hükümdardan son hamalına kadar, iş bulmakta ve işinde yükselmekte, sadece liyakatin

rol oynayacağına; genelde her yerde olduğu gibi eğitimin parasız olması gerektiğine; rüşvetçiliğin ve haraç almanın acımasızca cezalandırılması gerektiğine hepimiz inanıyoruz. Hepimiz yasaların uygulanmasını sağlayan kurumların gerektiğini, sorumluluk ve kontrolün oluşturulmasının şart olduğunu düşünüyoruz. Müslüman, Hristiyan, Yahudi, hepimiz geleneklerimizle, aklımızla, cesaretimizle, nüfus sayımızla güçlüyüz; hepimiz gelişmeyi arzuluyoruz ve Afrika içlerinde, Hicaz ve Mezopotamya vb ülkelerdeki Müslüman dünyasının geri kalmışlığını ıstırapla seyrediyoruz; bu geri kalmışlığı düzeltebilir ve bu ilkelerin hayata geçirilmesiyle yenilenmiş Osmanlı dünyasında kendimize tükenmeyen bir zenginlik kaynağı açabiliriz.

Peki eksik olan nedir? Hiçbir şey, Avrupa'nın daha belirgin iradesi ve birbiri ile ilgili kurumların kamusal örgütlenmesi dışında. Bunlar olmazsa, ne kadar namuslu ve becerikli olursa olsun, birkaç adamın yokluğunda, işler yürümez duruma gelir; aşırı yetki veya kişisel dokunulmazlık değil, gerçek özgürlük istiyoruz. Türkiye, coğrafî konumlarına, gereksinmelerine, iklime, geleneklerine ve halkın anlayışına göre, çok farklı eyaletlere sahiptir. Kamu kuruluşlarında bu farklılıkların, ciddî bir seçim sistemi ile düzenli olarak ortaya konması gerekir. En sağlıklı atamalar bile, işlerin doğru yürümesinde etkili olmaz. Sadece seçim ilkeleri, yönetim ile yönetilenler arasında karşılıklı güven sağlayabilir; bu da bütün iyileşmelerin ve bütün yenileşmelerin ana temelidir.

Bu ilkelerin ciddî bir engelle karşılaşıp krşılaşmayacağına bakalım. Bu ilkeler yasayla ve yenilikçilerin iradesi ile örtüşüyor mu? İşte bu amaçla yapılan değişik denemelerin sunumu; okuyucu, Türklerin otuz yıldır millî bir temsile sahip olduğunu öğrenince çok şaşıracaktır.

XII. – HALK MECLİSLERİ

Türkiye'nin ilk yenilikçileri, Sultan Mahmut'tan beri, egemen güçle halk arasında, feodal kurumların kaldırılması ve ulemanın yargısal ve dinî yetkilerinin azaltılmasıyla süregelen devamlılık ilkesini göz önüne alarak, bütün kasaba, şehir ve eyaletlerde halk meclisleri kurdular. Bu meclisler, kuruluş yasasının içerik ve ruhuna uygun olarak, halk tarafından seçilirdi; halkın güvenini kazanırlarsa, halkı temsil ederler, halkı korurlar ve yönetilenlerin çıkarlarını gözetirlerdi; yetkililere katılırlar, yasaların uygulanması üzerinde karar verirler ve yönetimsel ve adlî bütün ayrıcalıklara sahiplerdi.

Gerçekten de, şehirlerde ve kasabalarda, çoğunlukla mareşal rütbesinde olan yöneticinin yanına oturmuş, her türden ve her türlü giysiyle yirmi kadar adamdan oluşan bu demokratik meclisleri gören bir yabancı, kuruluş yönetmeliğini okuduktan sonra, Avrupa'da bilinmeyen Osmanlı Anayasasının gelişmişliğine ancak hayranlık duyardı. Gezginin gözüne çarpacak tek terslik, müslüman olmayan halkların ancak birkaç papaz ve haham tarafından temsil edilmesiydi; ona, bu halkların ayrı bir çeşit ruhanî ve laik özerklikleri olduğu söylenecekti. Ayrıca, halkın içinden çıkan bu halk yöneticilerinin - olmaması gerekirken - yasal yetkilerle de donatıldıkları ve böyle bir temsilin, başkentte bürokratlar arasında bir alınma yaratmadığı

bilinseydi, bu sayıca çok ve güçlü meclislerin saygınlığının ne kadar büyük olduğu anlaşılır ve Osmanlı halkının parlak geleceğine inanılır ve Moskovalıların bütün uğraşlarına sadece gülüp geçilirdi.

Bununla birlikte, durum Rusların şanslarının olduğunu gösterdi; bu güzel kurumun hangi nedenlerle, hangi hesap veya ölümcül ve şeytanî etki ile, bozulduğu hiçbir zaman bilinemeyecek. Bu kurumu o kadar küçük düşürdüler ki, sanki bir yolsuzluk okulu oluştu. Bundan faydalanarak, Osmanlı halkına rüşvet ve sömürme hastalığını aşıladılar. Okuyucu bu durumu tahmin edebiliyor: bu meclislerin üyeleri hiçbir zaman yenilenmedi, halkın bu sözde temsilcilerinin oyuna başvurulmadı, onlara değiştirilemez oldukları anlatıldı, onlar da adaletin tekelinin ellerinde olduğunu anladılar. Hastalığın ve ilâcının bilinmediği söylenmesin. 1859'da Sultan Abdülmecid'in emriyle, sadrazam Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın, yolsuzlukları durdurmak için Rumeli'de koşturduğu hatırlansın. Hiçbir zaman, o günün olağanüstülüğü ve görevin önemi, bu kadar büyük olmamıştı; hiçbir zaman, bir ileri gelene, bu kadar büyük yetki verilmemişti. En yüksek seviyede oluşturulan bu denetim çalışmalarının, Türkiye'nin gelişmeleri göz önüne alındığında, kural olarak kabul edilmesini de onaylamak hakkına sahibiz. Oysa, bütün bu çalışmaların sonucu ne oldu? Biricik ve çok basit: Mehmet Paşa her tarafta halkı topladı ve yeni meclis üyelerini seçtirdi.

Bu önlemler, eyaletler için herşey demekti. Bununla birlikte yönetim, herkesi sevindiren tedbirlerle, ticaret mahkemelerinin açılışını yapıp düzenledikten sonra, ilke olarak yönetimle adlî yetkiyi ayırdı ve yönetimsel ilişkileri düzenlemenin gerekli olduğuna inandı. Yapılacak iş zor değildi. Bulgaristan'da yönetimsel reformlar, genel refah, halkın hoşnutluğu, köy yolları, demiryolları, karayolları, taşıma şirketleri, Rusçuk'un başarılı örgütleri, meslek okulları, ıslahevleri, gazetecilik, birkaç milyonluk arazi kredisi için sermayeyi dikkate almak yeterliydi. Bütün bunlar Sultanın iradesi desteğiyle yürüyen, Mithat Paşa Hazretlerinin eseriydi. Böylece, Tuna eyaleti yönetiminin kural kabul edilmesi ve İmparatorluğun örgütlenmesi için örnek olarak alınmasına karar verildi. Büyük eyaletlerdeki bütün illeri, söylendiğine göre, XIV. Louis dönemindeki Fransa'da olduğu gibi, gruplar halinde birleştirdiler. Gülünç! Ancak, Tuna Eyaletindeki bu örgütlenmeyi görelim.

XIII. – EYALETLERİN ÖRGÜTLENMESİ VEYA VİLÂYETLER

Okura, Tuna Eyaleti örgütlenmesi tablosunu, kitabımıza yol gösteren, Türkiye'de ne bir kimseye övgü ne de suçlama yapmama ilkesine ters düşmeden, vermek zorunda olduğumuz için üzgünüz. Ancak, Mithat Paşa'yı övmeden, vilâyetlerin örgütlenmesini incelemek mümkün mü? Hayat dolu ve yurtsever, dürüst ve akıllı, yenilikçi fikirleri olan, Avrupaî eğitim almış ve ilgili yapısıyla bu insan, zorlu yaşamının biricik amacı olarak iyi bir örgütçü olmayı seçti. Buna ulaşmak için, ne araçları, ne enerjisi, ne çalıştığı insanlar hakkında bilgisi eksikti. Rusçuk eyalet yönetimine*1 atanınca, kendisini tanımlayan bu azim ve hummalı çalışma arzusuyla işe koyuldu; belki çok parlak değildi ancak, bu işlerde pişmişti. Ancak bu yaradılıştaki insanlar, çevrelerindekilere zorunlu olarak kaçınılmaz bir çekim noktası yaratırlar. Böylece Mithat Paşa, kalabalık fakat yozlaşmış bu meclislerde, üyeleri memnun edemeyince, seçime başvurdu ve her bir yönetim meclisinde, gayretlerini harekete geçirmek için, iyi para verilen yalnız dört veya altı üyelik oluşturdu. Bu üyelerin yeniden seçilmesini düzenledi ve

*1 Mithat Paşa Niş Valisi iken gösterdiği başarılar nedeniyle, İstanbul'a çağırıldı ve vilâyetler idaresi hakkında bir yasa tasarısı hazırlaması istendi. 1864 yılında kabul edilen yasayla Niş, Silistre, Vidin eyaletleri birleştirilerek kurulan Tuna eyaletine vali olarak atandı. Mithat Paşa bu görevi, eyalet merkezi yapılan Rusçuk'ta, seçimle oluşacak bir "Vilâyet Meclisi" kurulması şartıyla kabul etti. (çn)

Türkiye'deki her idarî ve adlî temsil heyetinin, birincil ilke olarak, bundan böyle yarısı Müslüman diğer yarısı da Müslüman olmayan üyelerden oluşmasını sağladı. Aynı şekilde, fiilî olarak idarî ve adlî, her iki yetkiyi ayıran da kendisidir. Adlî yetki, bir *cadi* -kadı ve on kişilik bir jüri tarafından temsil ediliyordu. Bu seçimlerin dayandığı oy sayısı, belki de bazı etkilerden korunmak için, oldukça kısıtlıydı. Böylece, Vali, yönetimin memurları ve her inanışın din adamlarıyla birlikte, seçilecek üye sayısının üç katı olan bir aday listesini kaleme alıyor ve bu liste bölgesel idarî altbölümlere gönderiliyordu; orada istenmeyen adaylar listeden çıkartılıyordu. Son olarak, eğer Mithat Paşa'nın her yıl 48 saat süreyle bir araya gelen ve il başına 40 kişilik üyeden oluşan bir eyalet genel meclisi topladığını da söylersek, bu kuruluşun fiilî olarak, sadece teoride bildiğimiz ilkelerin uygulanmasına yol açtığı ve her tarafta gerçek bir iyi niyet olarak nitelendirildiği anlaşılır.

Ancak biz öykümüze devam edelim. Mithat Paşa, Rusçuk eyaletiyle yetinmeyerek, Bâb-ı Âlî'nin izniyle, bazı ilçeleri de katarak, Belçika'nın üç katı büyük bir eyalet oluşturdu. Bu koca eyalet, tümgeneral rütbesindeki *mutésarifs* – mutasarrıflar tarafından yönetilen illere veya *sandjaqs* – sancaklara bölünüyordu, bu sancaklar, rütbeleri aşağı yukarı tuğgenerale uyan *caïmakams* – kaymakamların yönettiği bölgelere veya *cazas* – kazalara (ilçe) ayrılıyordu; bu ilçeler de köylere veya yönetmeliğin topluluk adını verdiği, her inanç topluluğunun kendisinin seçtiği bir veya iki köylü *moukhtars* – muhtar başkanlığında ihtiyarlar heyetinin yönettiği evler veya kulübeler topluluğuna bölünüyordu. Bütün bu bölümler, sonunda, Mithat Paşa gibi *muchir* – müşir veya mareşal rütbesindeki bir genel vali elinde, tek elde toplanıyordu.

Gene de çekinmeden söyleyeceğim, Mithat Paşa tarafından yapılan Tuna eyaleti düzenlemesinde, eyalet eyalet olmaktan çıktı; yönetim birimi olarak bu kadar karışık bir bölgesel kümelenmeyi ele almak, belki de yanlıştı; bu kadar geniş bir yönetim bölgesini bütünü içinde ve ayrıntılarıyla kavramak ancak dahî bir yöneticinin işiydi; Türkiye, bilinen yöneticiler arasında bu kadar çok Mithat'a sahip miydi? Gerçekten de, bu geniş merkezileştirme, Bosna'ya, Bağdat'a, Suriye'ye, belki biraz Bulgaristan'a uygunken, doğaldır ki, her adımda merkezileşmeye güvensizlik engellerine rastlayacağınız, ne Tuna gibi gemi yüzdürülen akarsuları, ne demiryolları ne de ticarî etkinlik olmayan, İmparatorluğun geriye kalan bölgelerine hiç

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART

uygun değildir. Bugün, bilinen bir sömürme uğruna, sıradağlar ve genellikle çıkarları ile de ayrılmış Manastır ve Üsküp vilâyetlerinin bağlandığı Selânik vilâyetinin ne anlamı kaldı? Toprağı elinden alınmış ve en beceriksiz adamların eline bırakılmış Makedonya komikliği ne demek oluyor?

Devletin yönetim birimi olarak vilâyeti almakla yanıldığı, ne yazık ki, doğru görünüyor. Kendi yönetim şeklini model olarak sunmaya hakkı olan Mithat Paşa'nın bile, yönetim birimimizin Languedoc'tan*1 daha geniş bir eyalet olmasını teklif edebileceğine inanmıyorum. Denemesi basit, Mithat Paşa'yı Rusçuk'tan alın, işlerin yürüyüp yürümediğini görürüz.

Hayır, bir imparatorluğun yönetim birimi, birinci kocabaş tarafından değil, şehir halkı tarafından yönetilen bir krallıktır; şehir demekle, birkaç köylünün oturduğu kulübeler topluluğunu değil, birinci yönetim çekirdeği, otoriteyi temsil eden bir başın var olduğu, düzeni sağlayan polis birliklerinin komutasının sağlandığı, halkın ve tarımın çıkarlarını gözeten bir yönetim meclisinin olduğu ve nihayet adaleti temsil eden bir jürinin bulunduğu en küçük kamu örgütünü amaçlıyorum. Bu eskiden, bir belediye başkanı veya *mudir* - müdür tarafından yönetilen, *caza* - kaza (ilçe) diye adlandırdığımız birimdir. Bugün bu belediye başkanlarının kaymakam, kaymakamların vali olmasından, yönetime ve millete ne? Zengin Bulgaristan bu gelişmeleri ve yönetici yardımcılarının masraflarını karşılayabilir, fakat Türkiye'nin geri kalan kısmı bunu beceremez.

İşte bu konuda, bizim alçakgönüllü görüşümüz. Türkiye'deki yönetimsel birim, eskiden olduğu gibi, bir bölgenin topografik özelliklerine göre oluşan, fakat Mithat Paşa tarafından geliştirilen ilkelerle düzenlenen ve yönetilen kaza veya ilçeden başka bir şey olamaz. Bir coğrafya bölgesinin şartlarıyla belirlenmiş sınırlar içindeki bir grup *casas* – kaza, bir sancağı oluşturur, bunun ötesinde içişleri bakanlığını görürüz. Bugünkü şartlarda ve birbirine bağlı kuruluşların yokluğunda, sancaklarla merkezî yönetim arasında doğrudan bağ kurulmasını reddetmiyorum; geçici olarak büyük yetki sınırlarının var olmasına katılıyorum; fakat bu sınırlar yönetim bölgelerini değil, büyük denetim bölümlerini temsil etmelidir. Bu denetim bölümleri, asla sancakların çalışmasını engellememeli

*1 Languedoc: Bkz. s.111, *1.

ve gereksiz bir kanal yoluyla, gerektiğinde merkezî yönetimle ilişki kurmalarını önlememelidir; sorumluluklarının asıl şartı olan bağımsızlıklarını da hiçbir zaman yok etmemelidir.

Herhangi bir büyük bölgesel bölümün denetimi ve sürekli izlenmesiyle görevli bir üst düzey yetkili veya komiserin, valileri özendirme, yönetimi denetleme ve kontrol etme, yılda bir kez eyalet meclisini toplama, devlete kamu yararıyla ilgili önlemler ve yapılması gereken değişiklikler hakkında öneriler getirme ve nihayet idarî işlem yapmaksızın kötüye kullanmaları takip etme gibi işlemlerden başka bir yükümlülüğü olmamalıdır.

Bir general, taburların veya alayların yönetimine mi karışır, yoksa onlardan sorumlu olan albaylara mı komuta eder ve onları denetler?

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART

Enerjimize köstek olan ve etkinliğimizi felç eden değişik entrikaların üstündeki perdeyi kaldırmayalım. Karşılıklı suçlamalardan zevk almak yerine, durumumuzu açıklamaya ve sorunlarımıza çözüm bulmaya çalışalım.

Kırım savaşından sonra Avrupa, dönemin bakanlarının güzel amaçlarına ve iyi niyetlerine tamamıyla güveniyordu. Bununla birlikte, en çok önerilebilecek bireylerin bile, iyi örgütlenmiş kurumları desteklemedikleri belirgindi. Batılı güçler, Hattı Hümayun antlaşmasını ileri sürmek yerine, Osmanlı Anayasasının kabulü ile Sivastopol'de dökülen kanı kullanmayı bildiler veya istedilerse, bugün bizi Rus emellerinin yarattığı kötülüklerin görüntüsünden kurtardıklarını söylemek doğru olacaktır. Aynı şekilde, Şûra-yı Devlet / Danıştay'ın açılışında Sultan Hazretleri aşağıdaki kelimeleri kullanarak, birkaç adamın gayretlerinin değerini belirtti:

"Eğer bu dönemlerde oluşturulan ilke ve yasalar, ülkemizin ve halklarımızın gereklerine cevap verseydi, bugün Avrupa'nın en medenî ve en iyi yönetilen devletleriyle aynı düzeyde olmamız gerekirdi."

Danıştay, bu nedenle, ortak ve kalıcı bir irade ile, bugüne kadar, az çok ilerici, az çok güçlü bireysel eğilimlerden başka kuralı olmayan

çabaların yerini almak üzere kurulmuştur. Bu kurumda Avrupa, yeniden Osmanlı yenileşmesinin Palladium'unu*1 görmüştür. Biz bu kurumda, İmparatorluğun gereklerinin iyi anlaşıldığının kanıtını görüyoruz, fakat burada bizi kemiren sorunun etkili bir ilâcını görmek zordur. Gerçekten de, kapalı kapılar ardında, reklâmsız ve seçimsiz çalışan Danıştay için, bu durum, kamu yaşamına etkisinin yetersizliği ve Türk halkına yakıştırılan, her tür yeniliğe dirençle açıklanabilir mi?

Osmanlı tarihinin son sayfalarına bir göz atınız: Eleştirinin haklı olup olmadığını ve Türk halkının daha ziyade aşırı uysallıkla ve geçmişine, alışkanlıklarına karşı büyük bir kayıtsızlıkla suçlandığını görünüz. Sonuç olarak, bütün tarihimizde adımız, asla güçsüz ruhlara ve ateşi olmayan kalplere bırakılamayacak bir parlaklıkta olarak ortaya çıkmıyor mu?

Dürüst olalım. Türk milleti, kavgacı ve inatçı olmaktan uzak, Doğu'da alçakgönüllülüğü, düzen ruhu, uysallığı, özverisi ile her zaman birinci sırada olacaktır. Zamanın gerekleri önünde eğilme akıllılığı ve ahlâkî gücü olan ve Hristiyanlarla dost olmak ve onlarla birlikte vatanın ortak iyiliği için yarışmaktan başka bir dileği olmayan kuvvetli ve fatih bir millet, sıradan bir millet olamaz. Öyle görünüyor ki, geçmişte ve günümüzde görülen bütün bu nitelikler adına, bu halklar için, serbest seçim sistemi üzerine kurulmuş bir düzen önermek hakkımızdır. Eyaletlerde, meşhur Vezir Reşit Paşa'nın*2 reformlarına öncülük eden amaçları hayata geçirmek yeterlidir.

İmparatorluğun başkentinde Osmanlı halklarının genel bir temsili, bu yerel kurumların kaçınılmaz taçlanması olacaktır. Bu merkezî temsilin gerekliliğinin hissedilmesi, sadece Osmanlı halkının adına değil, merkezî bir organ aracılığıyla, bütün güçlerini, ülkenin bütün etkinliklerini aynı amaca doğru yönlendirebilecek olan padişahın adına da olacaktır. Evet, bu kurum, büyük gürültüyle duyurulan ilkelerle gerçeklerin sonsuz çelişkisi, hükümdar

*1 Palladium: Truva düştükten sonra, tek kaçıp kurtulabilen Truvalı olan Eneas tarafından Roma'ya getirilen ve kutsal ateşin tanrıçası Vesta'nın tapınağında korunan kutsal Pallas heykeli. Bir şehrin veya devletin koruyucusu olduğuna inanılırdı. (çn)

*2 Koca Mustafa Reşit Paşa: (1800-1858) Dışişleri Bakanlığı, Paris ve Londra Elçiliği ve 6 kez Sadrazamlık yapmış Osmanlı devlet adamı. 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanını (Gülhane Hattı Hümayunu) ilân ettirdi ve Gülhane'de okuyan kişi oldu. (çn)

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART

emirlerinin uygulanmasındaki güçsüzlük, sıradanlığın küçüklüğü ve çıkar hesaplarıyla taht çevresinde yaratılan hiçlik eliyle açıkça alçaltılan, egemen makamın yüceliğini arttırmak için de gereklidir.

Bu kuruluşun güçsüzlüğü üzerine fazla yüklenmek, egemen otoriteyi tehlikeye sokan beceriksiz deneme yanılmalarını, *Khoudavendiguiar* –Hüdavendigâr model-eyalet*[1] denemelerini ve dinî *vakyfs*-vakıfların değer kaybı düzenlemelerini, vergilerin toplanmasına ve taşınmaz mal tapularına dayalı yetersizlikleri, *Brousse* - Bursa'nın anlaşılmaz kadastro başarısızlıklarını, vb, hatırlatmak istemiyorum; fakat en güçlü, en tutumlu, en vatansever hükümdarlarımızdan ve bütün söylentilere rağmen halkın taptığı Padişahımızın o kadar parlak açılışla başlattığı eyleme ne oldu? Cevabı kolay. Boşlukta uygulanan kuvvet ne anlama gelir, yasa ile ve fiilen var olan liberalizm, onu düzenlemek, meyvelerini toplamak ve nimetlerinden faydalanmak istenmiyorsa neye yarar? Ve dünyada, Osmanlı milleti gibi kendini bütün gücüyle adamış, yalnız halifesi için ve halifesiyle var olan, hâkim hanedanın, Osman'ın şanlı soyunun adından başka bir ad taşımayan bir millet nerede bulunur!

Bir tehlikeden mi korkuluyor? Üyelerinden bir bölümü Osmanlı ırkından olacak İmparatorluk halklarının genel temsili durumunda, bilinmeyenin karşısında bazen insanın kalbinde uyanan bu içgüdüsel uyarılar mı ortaya çıkacak? Fakat böyle bir meclisten korkacak ne var? Sultan'ın otoritesine bağlı Ermeni, Bulgar, Yunan, Yahudi, vb halkların temsilcileri, birden bire karşılıklı çekişmeleri unutup, bu kararlar ortak çıkarlara ve akla uygun olsa bile, bir tek adam gibi ve yönetimin kararlarına karşı önyargılı olarak mı oy kullanacaklar? Bu olası mı? Bu kabul edilebilir mi?

Çok mantıksız olur ama, bir milliyetin vekillerinin bölünüp meclisimizi terk ettiğini varsayalım: ne işlerine yarar? Bu durum bizim maddî gücümüzü azaltır mı, bizim göreceli durumumuzu değiştirir mi? Bu durumun, Osmanlı milletine ve onunla birlikte kalacaklara bütün haklarını sağlayacağı, durumun daha açık olacağı, düzenin daha sağlam ve daha kuvvetli olacağı ve zorlayıcı tedbirlerin daha hızlı ve daha etkili olacağı görülmüyor mu?

---

*1 Hüdavendigâr (Bursa) Vilâyeti: 1864 yılında kurulan, bugünkü Bursa, Çanakkale, Afyon, Kütahya, Balıkesir, Sakarya ve Bilecik illerini kapsayan Osmanlı vilâyeti. (çn)

Her durumda oyların çoğunluğu, ülkenin büyük çıkarlarını güvence altına aldığına göre, bu kadar parlak bir şekilde başlamış ve o kadar da ilerlemiş ve bizi bugünkü çıkmazdan çıkartabilecek bir çalışmanın tamamlanmasına karşı çıkmak için akla yakın hiçbir neden görünmüyor. Bu reformun, artık çok geç kalındığında ve Rus etkinliği sayesinde milliyetler arasındaki bölünmenin daha çok söylenir olduğunda mı yapılması öneriliyor? İllerdeki Türklerin, kamu hayatında gerekli olgun adamlardan yoksun olduğu mu ileri sürülüyor? Fakat tam aksine, özellikle illerde gazete okuyan, tarihi irdeleyen, fakirin, tarımın, sanayinin ve ticaretin çıkarlarını bilen bir yığın insan var. *Spahis* – Sipahilerin soyundan gelenlerin, on üç yıl öncekiler gibi olduğu zannedilmesin; servetlerinin sıradanlığı, herbirini düşünmeye ve incelemeye zorladı ve bugün illerde bizim bürokratlarımızı, yalnız kavrama yeteneği ve sezgileriyle değil, fakat zihinsel kültürleriyle, pratik görüşleri ve deneyimleriyle de aşan insanlar var.

Türklere karşı yükseltilen bu uzun yetersizlik suçlamasını bitirmenin zamanı gelmiştir. İsterlerse anayollar üzerinde Allah adına öldüren adsız, tarihsiz ve de edebiyatsız kabilelere; Ortodoks olmayanların, büyük politik yeteneklerin yok edilmesi için vaaz veren Greklere benzetsinler, fakat Türklerin onarılamaz beceriksizliği sonucuna varmak için, iyi veya kötü her fırsatı kullanmaktan vazgeçsinler. Kendilerini etkileyen, nereden gelirse gelsin kötülük, dışarıdan gelen kışkırtmalar, Dürzîlerin, Arapların veya Kürtlerin disiplinsizliği, sorumlu tutulan her zaman Türkler olur.

Düzen anlayışları tembellik olarak değerlendirilir; sabırları bağnazlık; alçakgönüllükleri çekingenlik; cömertlikleri zayıflık; yiğitlikleri barbarlık; dürüstlükleri aptallık sayılır.

Bugün, ilerleme fikri her yerde filizlenmiştir. Türkleri liberalizm ile mi suçlayacaklar?

Yukarıda bahsedilen kurumların gerekliliğini kanıtlamak için, en kesin kanıtlardan birini kullanacağız. Dilimizin keskinliği için özür dileriz, fakat bu kurumlar olmadan, örneğin Irak veya Bağdat eyaletinde olduğu gibi bazı yerel sorunları, uygun şekilde çözmek için yapılan, bugünkü düzenlemeye karşı çıkıyoruz. Bir takım koşullar nedeniyle, bu eyalet, İmparatorluğun diğer bölgelerine göre, özel bir durumda olmak bahtsızlığına uğradı. Günümüzde bu eyaleti yeniden düzenlemek için bir meclis veya herhangi bir kurulun görevlendirildiğini varsayalım, duyabileceğimiz karşılıklı konuşma şöyle olurdu:

Eski bir soylu. – Irak eyaletinin yeniden düzenlenmesindeki en büyük engel, Anézès'ler*1, Chammars'lar*2 ve Djafs'lardır*3. Bu nedenle, bana göre ilk yapılacak iş bu ıslah olmaz göçebeleri *colonnes mobiles**4 – hafif birlikler, vb ile yok etmektir.

Eski bir ekonomist. – Padişahımızın kulu ve sünnîlikleri kendilerine göre olan bu yiğit göçebeleri, fellahlar*5 lehine olarak yok etmek

*1 Anézès: Ürdün nehri doğusunda yaşayan göçebe kabileler. (çn)
*2 Chammars: Suriye-Ürdün-Irak-Suudi Arabistan sınırında yaşayan kabileler. (çn)
*3 Djafs: İran - Irak sınırında yaşayan kabileler. (çn)
*4 Colonnes mobiles: Cezayir direnişçilerine karşı, 1841'de Fransız General Bugeaud tarafından kurulan, her yeri yakıp yıkmakla görevli süvari ve piyadeden oluşan hafif birlikler. (çn)
*5 Fellah: Arap köylüsü. (çn)

için ivedi bir durum görmüyorum. Bana kalırsa, onları dizginlemeyi askerlere bırakarak, sonsuz zenginlik kaynaklarına kavuşmak için barışçıl çalışmaları tercih ederim. Bizim Fırat üzerinde baraja, bentlere, nehir havuzları, vb'ne gereksinimimiz var.

Bir mühendis. – Bentler ve havuzlar ancak büyük masraflarla yapılabilir, işleri baltalamak isteyecek göçebelerin kolayca becerebileceğini düşünürsek, işgal işlemini beton koruganlarla yapmak gerekir.

Bir asker. – Orduyu, güçlendirilmiş ve çoğunlukla sağlıksız noktalara dağıtmaktansa, kitle halinde tutmak daha akıllıcadır. Boyuna Türkleri kurban etmektense, Arapları da askere almak gerekir. Bu nedenle, diğer iyileştirmeleri düşünmeden önce, askere almanın düzenlenmesi gerekir.

Bir politikacı. – İyi de, askere almak için her şeyi altüst etmek, karşılayacak para yoksa, neye yarar? Bana göre, önce tarımın geliştirilmesi ve verimsiz alanların kira ile işlenmesi yöntemiyle yani *moukatas* – mukâtaa'lar*[1] ile eyaletin değişik gelirlerini arttırmak gerekir. Bana kalırsa, askere gereksinimim, hesaplamalardaki sayılardır ve Arapların devlete ödemesi gereken harçları toplamak içindir. Sonra, bu Araplar o kadar uysaldır ki, başıbozukları daha doğrusu bu başıbozuklarının ücretleri çok uygundur! Örneğin, bir kabilenin bir düzensizlik yaptığını öğrendiniz; hemen bu kabilenin şeyhini çağırırsınız, ona yüz başıbozuk ücreti verirsiniz, ona anayolların polislik görevini yüklersiniz ve yolculara büyük bir dikkatle eşlik edeceklerinden emin olabilirsiniz. Eğer bir bölgede vergilerinizi kolay toplayamıyorsanız, güçlü bir şeyhe o yeri ayırınız, ona birkaç kişilik ücret veriniz, bütçe kazansın. Bana göre, eyaletin hemen bütün toprakları *Padichah* – Padişah'ın olduğuna göre, Sultanın hesabına tarımı geliştirmek ve böylece artan gelirleri, yeni sulama kanalları açmak için kullanmak doğrudur; böylece çöller sulama kanalları ve mukâtaalar ile kaplandığında, eyalet bir tür Mısır olunca, Hazine ve bölge için ne güzel bir gelecek!

Modern bir ekonomist. – Sizi anlıyorum; eyaletin gelirlerini arttırmak için, kötüye kullanımla işbirliği yapmaktan çekinmiyorsunuz. Bundan ne kazanacağınızı görelim.

*1 Mukâtaa: Osmanlı'da devletin peşin para gereksinimini karşılamak için, belirli bir toprağın kiraya verilmesi. Devlete gelir getiren kaynakları kiralayanlara da mültezim adı verilirdi. (çn)

İmparatorluğun bütün eyaletleri arasında, Irak eyaleti, Padişahın neredeyse tümüyle özel taşınmaz malı olma hüzünlü avantajını yaşadığından, topraklarının büyük bir kısmının işletmesini üstleneceksiniz ve bu işletme hakkını en yüksek öneriyi getirene vereceksiniz. Fakat, devletin buradan çok kazanması için, kiralamaların yüksek fiyattan yapılması, bu nedenle de işi üzerine alanın buğdayını iyi fiyata satması gerekir. Oysa, dış ticaret henüz az gelişmiş olduğundan, ülkenin Araplarından başka kime satacaktır? Bu yüzden, çok kazanabilmeniz için, buğday ekmeyen Arapların çok olması, yani göçebe olması gerekir. Bu amaca neredeyse erişmiş durumdasınız, çünkü her gün, önce babalarının tarlalarını ekip biçen fellahların yarı-göçebe olduğunu görüyoruz. Eğer hâlâ ekip biçiyorlarsa, bu sadece kendi gereksinimlerini karşılayacak kadar ve o da çölün öbür yakasında oluyor. Ertesi yıl, tam anlamıyla göçebe olacaklar ve bu da sizin eseriniz olacaktır; bunu size kanıtlayacağım:

Bir girişimciyi Hüdavendigâr eyaleti kadar büyük, verimsiz bir bölgeye gönderiyorsunuz. Mukâtaa'sının çöl denebilecek merkezine geldiğinde, törenle, bir kanal yakınında kerpiçten yapılmış bir çeşit sağlamlaştırılmış çiftlik evine yerleşecek ve başıbozuklarını Araplara bulmaya gönderecektir. Bu Araplar, bir yıl önce kabileleriyle çölde dolaşırken, bu yıl daha sakin bir hayatı seçip, çalışmaya karar vereceklerdir; yani yumuşak ve temiz bir toprakta birkaç kanal kazacaklardır. Bununla birlikte, bağımsız çalışmaya izinleri olmadığı için, ödeyecekleri vergiden başka, kanaldaki suyun sahibi olan girişimciyle de anlaşmak zorunda olacaklardır; böylece, kendilerine tohumluk da verecek bu adama doğrudan bağlanmayı yeğleyeceklerdir.

Burada, hasattan sonra girişimcinin Araplarla yapacağı hesaplardan söz etmek istemiyorum. Boş söz; bu zavallı yoksulların kaybedecek nesi var? Ayaklanırlarsa, o da boşuna; çünkü öncelikle bütün bu ayaklanmalar zararsızdır; sonra bu durum girişimcinin, bütün belgeleri yakıp devlete hesabını verirken büyük kayıplar bildireceği için, işine gelir.

Ancak, Devlet eliyle sürdürülen tarım ülkeyi zenginleştiriyorsa, tarımı temsil eden bu girişimci, ülke yararına ne yaptı? diye sorarım. Ülke bir fazla kuruluş, bir fazla ev mi kazandı? Bir vurguncunun, ertesi yıl bir başkasına bırakacağı bölgeye fayda sağlamaktan ne çıkarı olabilir? Böylece, girişimcinin işe koyulması ile, kendinden sonra gelecek olanın işe başlamasına kadar, bölge çölleşecek, yeni

bir işletmeye fazla bağlanmamak için, Araplar veba karşısında olduğu gibi gözden kaybolacaklardır.

Son olarak, Irak'taki az sayıda toprak sahibi ve topraksız olarak kendi tohumluklarıyla araziyi işlemeye devam edenlerin, olanaklarının genişliğiyle her şeyin fiyatını ayarlayabilecek bu büyük girişimcilerle uzun süre rekabet edebilmesi olası mı? diye soracağım.

Neyse ki, bu tekel sistemi çok uzun süre devam edemez; hiç inanmam ama, bu çalışmayı ödüllendirmek üzere, yüksek fiyatlı beş yüz mukâtaa yerine, uygun fiyata beş bin tanesi olduğunu varsaysak, bu vurgunculara çalışmaya hazır beş yüz bin fellah bulunacağı şüphelidir; fakat kesin olan bir buçuk milyon göçebenin, çiftçilerinizden haraç alarak ve kervanlarınızı soyarak, hayvanlarını sizin tarlalarınızda otlatacağıdır; ayrıca ticaretinizi yok ederken, çöle doğru yol alırken, size sadece beş korunmalı şehrinizin kapılarına gereksinimlerini sağlamak için yığıldıklarında, her şeyin fiyatının üç mislini ödeteceğiniz umudu kalacaktır.

Bana göre, bu düzeni sonlandırmanın zamanıdır. Onsuz hiçbir şeyin yapılamayacağı adalete yönelmeli ve sahipliği Araplara vermelidir. Araplar olmadan ne toplum, ne sanayi, ne de ticaret olur. Gerçekten de Irak'ta, göçebelerin serüvene girişmedikleri, ayaklanmaların çıkmadığı, devletin kaynak bulabildiği, biraz refah olan bazı noktalar varsa, oralar ender olsa da, mülkiyetin tanınmış olduğu yerlerdir. Bu örnek, ayrıca ekleme yapmamı gerektirmeyecek kadar çarpıcıdır.

Bir çiftçi. – Belirtilen görüşe katılıyorum, fakat bu eyalette mülkiyet hakkının genellikle yalnızca bazı toprak bölgelerinde büyüklü küçüklü kanalları sulamak görevi olduğunu da eklemek istiyorum. Şimdi faydasız olan Devlet arazilerinin (*arazy mirié*)*1 bölünmesi hiçbir zorluk doğurmaz. Tam tersine, bu kanalların çoğalması ve özenli bakımı için en kesin güvence olur. Oysa şimdi en iyi kanallar, bakımsızlıktan, dört beş yılda çamurla doluyor.

Asırlık bir ihtiyar. – Bütün dikkatime ve sabrıma rağmen, bu söylenenlerden bir şey anlayamadım. Mülkiyeti, sanki istekte bulunmuşlar gibi, Araplara vermek istiyorsunuz. Ne yani? Çölün başıboş çocuğunun kendisine bir ev, bir çatı yapıp, yetkililerle birlikte ya-

*1 Arâzi-i miriye: Devlet arazisi. (çn)

şamasını mı istiyorsunuz? Binlerce hayvan yetiştiren bir göçebenin, onları elden çıkarmasını ve yalnız arabasını çekecek kadarını elde tutmasını mı istiyorsunuz? Askere alınmaktansa ölmeyi yeğleyecek bir başıbozukun, çocuklarını sizin taburlarınızın yanında mı büyütmesini istiyorsunuz? Son olarak da bir haydutun namuslu bir çiftçi olacağına mı inanıyorsunuz?

Bağdat'lılar bundan memnun olacakmış gibi, mukâtaa'ları kaldırmak istiyorsunuz. Bu hayalleri bırakalım: bana göre, mukâtaalar Hazine'ye büyük kârlar getiriyor; ancak tarımı geliştirmek için Bağdat'a vali olmak isterdim. (alkışlar.)

* * *

Bu konuşmalar, Bağdat'ta bulunduğum sırada, 1858 yılında Türkçe yayınlanan konuşmaların özetidir. Emin olun, o zamandan beri, Namık Paşa*1 Hazretlerinin akıllı ve sert tutumuyla, bu eyalette ciddî gelişmeler olmuştur. Burada bu konuşmaları belirtmemizin nedeni, devletin hiç şüphe bile etmeden, ne kadar değişik ve hatta ölümcül eğilimlere sürüklenmiş olduğu ve sürüklenebileceğidir.

Bu durumun tek nedeni, IV. Murat*2 zamanından beri bütün Sultanların, uzak Irak diyarını assimile etmek istemeleridir; toprakların hemen tamamının Devlet arazisi ilân edildiği ve sulama hesaplarını genel valinin kendisinin yaptığı Mısır'da da, Arap topraklarının genel kamulaştırılması, bunun ilk sonucu oldu. Bugün devlet Araplara mülkiyeti verebilir, fakat kimse güvenmeyecektir. Bunun nedeni, bugünkü düzende hiçbir garanti görülmemesidir; çünkü merkezî hükümet eyaletin gereksinimlerini hemen el altında bulundurmadığı için, şu veya bu valinin önyargılı fikirleri, yasaları ve düzenleri tekrar tekrar oluşturuyor.

Bu durum kimseyi şaşırtmasın, çünkü İmparatorluğun yasalarının büyük çoğunluğu, durumun özelliği nedeniyle, mülkiyetin başka şekilde yapılanmasını gerektiren, sulamayla yaşayan bir ülkeye uyarlanamaz. Tarım, kanal sistemi üzerine kurulu olduğu için, bu yönetim ancak zorba bir tekel veya serbest bir kuruluş olmalıdır.

---

*1 Mehmet Namık Paşa: (1804-1892) Mekteb-i Harbiye'yi kurdu, iki kez Bağdat valiliği yaptı, Osmanlı Devleti'nin ilk Londra Büyükelçisi oldu. Konağının bulunduğu Gümüşsuyu'ndaki sokak, günümüzde "Namık Paşa Yokuşu" olarak anılır. (çn)

*2 Murat IV.: (1623-1640) Bkz. s.83, *3.

Güveni sağlamak ve bu mükemmel *Assyro-Médo-Arabe* / Asur-Med-Arap karışımı halkın enerjisini yeniden harekete geçirmek için gerekli yol nedir? Bu yol çok iyi bilinir. Bu eyaleti Osmanlı Anayasasına bağlayınız, böylece her eyaletin kendi özel yönetmeliklerini yapma kolaylığı sayesinde, genel yasaların amacına ters düşmedikçe, kırk yıl kadar sonra, Fırat, Dicle, Diala*1, Habur*2 vb.nin suladığı güzelim Mezopotamya, ürün almada Mısır'ı geçecektir.

Daha da söyleyeceğim var: Bu düzen son derece özel ve tektir; Mısır'ın sömürülmesini zevkle seyreden ve belki de Bağdat'ta küçük bir paşalar hanedanı yaratıldığını görmek isteyecek düşmanlar, o kadar hor görülmeyi hak etmişlerdir ki, bir kelime daha eklemek istemiyorum.

Sayın okuyucu, bugün Babylone*3 harabeleri denen yer hakkında o kadar çok düşünmüşümdür ki, tuğlalardan yapılmış bu koca şehrin görkemi karşısında düş kırıklığına uğramışımdır. Tarihte, Mezopotamya ve ona komşu ülkelerde büyük şehirleri çabucak yapmanın son derece kolaylığına inanmak için, Babylone, Ninive*4, Suze*5, Persepolis*6, Seleucie*7 veya Ctésiphone*8, Koufa*9 ve Basra gibi büyük başkentlerin peş peşe yükseldiğini gözlemek yeter. Bu nedenle, Dicle boyunca giden dev Nehrivan kanalının kalıntılarını beğeniyle gözlemeyi yeğliyordum. Moğol istilâsı öncesindeki

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART

*1 Diala - Diyala: Dicle'nin kolu. İran'ın B'sında Zagros dağlarından doğar. (çn)

*2 Habur: Dicle'nin kolu. Hakkâri dağlarından doğar. 20 Km boyunca Türkiye-Irak sınırını çizer, Silopi G'inde Türkiye-Suriye-Irak sınır noktasında D'dan Dicle'ye katılır. (çn)

*3 Babylone – Bâbil: Irak'ta Bağdat'ın 100 Km G'inde, Fırat üzerinde, bugünkü Hilla kenti yakınında, MÖ 2. bin'den kalma antik kent. Büyük sur duvarları, zigguratıyla bilinir. Akad, Bâbil ve Asur krallıklarına başkent olmuştur. (çn)

*4 Ninive – Nineveh - Ninova: Kuzey Irak'ta Musul yakınında, Dicle'nin D. kıyısında Asur şehri. En parlak dönemi MÖ 7. yy'da oldu. (çn)

*5 Suze – Susa: İran'ın GB'sında Dicle vadisinin 140 Km D'sundadır. 1. bin'de Şuşan adıyla Elam Devletinin başkentiydi. MÖ 5. yy'da Pers Aşemenid-Ahameniş İmp. luğunun Persepolis ile birlikte başkenti oldu. (çn)

*6 Persepolis: İran'ın G'inde, Fars eyaletinin merkezi Şiraz'ın 70 Km KD'sundadır. Pers Kralı Darius (Dara) tarafından MÖ 6. yy'da kurulmuş ve Ahameniş İmp.luğuna (MÖ 550-330) başkent yapılmıştır. (çn)

*7 Seleucie – Seleucia - Selevkos: Bağdat'ın 35 km G'inde Dicle'nin B. kıyısında antik kent. MÖ 3. yy'da Büyük İskender'in ardılı Selevkos I. Nicator tarafından kuruldu. (çn)

*8 Ctésiphone – Tizpon – Medayin: Antik Mezopotamya'nın en eski ve önemli kentlerinden biridir. Part ve Sasanî İmp.luklarına başkentlik yapmıştır. Selevkos tam bu şehrin karşısında kurulmuştu. (çn)

*9 Koufa – Küfe: Bağdat'ın 170 Km G'inde, Fırat nehri kenarındadır. İslâm Devletine başkent olmuştur. Halife Ali'nin öldürüldüğü yerdir. (çn)

zamanlarda, Arap tarihçilerin dediği gibi, Ninova'dan Basra'ya (yüz *lieues* – dört yüz km uzaklık) kadar palmiyelerin ve güzel teraslı evlerin serpilmiş olduğu bahçelerin portakal ağaçlarının gölgesinde yürünebiliyordu. Oralarda, bu insanlık yurdunun gök mavisini gözleme ve güzel kokulu, sağlıklı havasını solumanın ne kadar hoş olacağını düşünmeyi severdim. Bununla birlikte, bu ülkede inşaat yapmanın ne kadar kolay olduğunu, bütün bu çöllerin tropikal bitkilerle kaplanması için bu nehirlerin sularının kullanılmasının yeterli olduğunu düşünürsek, aynı durumun gerçekleşmesi çok kolaydır. Geçmişin bu cennetinin büyük boyutu; Avrupa, İran, Hindistan arasındaki konumu, Arabistan'ın baharat kokularına yakın ve inci kabuklu bir körfezin derinliklerine sularını boşaltan nehirlerinin gemi trafiğine uygunluğu, halkın cömert ve misafirperver özelliği, ikliminin yumuşaklığı göz önüne alındığında, rüyalara dalmamak ve Doğu'nun geleceğine inanmamak olanak dışı.

Oh! Türkiye'nin ve Avrupa'nın Hristiyanları, gerçek Kaliforniya'larının ve gerçek çıkarlarının nerede olduğunu biraz anlasınlar! Avrupa'nın dibinde bir Hindistan yaratmak, orada bitkiler âleminin bütün ürünlerini yetiştirtmek ve mallarının değiş tokuşu için Avrupa'nın sanayisine her zaman gerek duyacak birçok Bâbil ortaya çıkartmak; bu, kapitülasyonların ortalama yararından ve Vologda*1 veya Irkoutsk'da*2 dünyanın yağmasının tadını çıkaran kavgacı Greklerin bakış açısından daha iyi değil mi?

Avrupalılara, sermayelerini ve akıllarını Türkiye'ye yöneltmeleri için ne gerekiyor? Her çıkarı güvence altına almak, örgütlü ve kabul edilebilir bir düzende, Doğu'nun yeniden yapılanması.

---

*1 Vologda: Rusya'da Sankt Petersburg D'sunda, Moskova-Novgorod-Beyazdeniz suyolu üzerinde ticaret merkezi bir kenttir. 13-15. yy'da Moskova ve Novgorod arasında defalarca savaş nedeni olmuştur. Çar Korkunç İvan döneminde (16. yy) ticaret merkezi konumu daha da önem kazanmıştır. Büyük Petro döneminde Rusya'nın ana askerî üslerinden biri olmuştur. Sankt Petersburg'un kuruluşundan sonra ticaret Baltık Denizine kaydığından önemini kaybetmiştir. 1871'de Hollandalı bir işadamının kurduğu tereyağı fabrikasıyla Vologda tereyağı dünya markası olmuş, Vologda Rusya'nın en büyük süt endüstrisi merkezi olmuştur. (çn)

*2 Irkoutsk – İrkutsk: Doğu Sibirya'da Yenisey ırmağının kolu olan Angara nehrinin İrkut çayıyla birleştiği nokta üzerindedir. 19. yy başında birçok Rus sanatkâr, asker ve asil buraya sürgüne gönderilmişti. (çn)

XVI. - TÜRKİYE'NİN DEĞİŞMEZ ANAYASASI VE GELECEĞİ

Bugünkü durumuyla bırakılırsa, Türkiye'nin geleceğinin çok sorunlu olacağı; siyasal düzenimizin yetersizliği, bu yetersizliğin doğurduğu güvensizlik tohumları ve düşmanlarımızın oluşturduğu ortam nedeniyle ciddî olarak tehlike yaratacağı şüphesizdir. Diğer taraftan, Devleti ayağa kaldırmak ve milletin özverisini canlandırmak için bize düşecek az bir işi göz önüne alırsak, Türkiye'nin diğer bazı devletlere kıyasla, çok daha fazla yaşam gücü olduğunu kabul etmek gerekir.

Gerçekten de Türkler, eskimiş örgütlenmeleriyle, geride kalmışlardır; fakat Türkiye'nin ancak, onu paylaşma şeklinde anlaşamayan Avrupa güçlerinin desteğiyle var olduğunu savunmak yanlıştır. Harita üzerinde çizilen, halkların ruhunun farkında olmadan, yüzeysel bilgilere dayanan bütün bu tasarılar nereye varır? Bununla birlikte, Müslüman birliğinin ortak gücünün hayatımızda bir yeri olduğunu kanıtlayacak, Kafkasya ve Kırım halklarının eski göçü gibi, bazı açık olmayan belirtiler ve bazı gerçekler var. Öyle görülüyor ki, güçlü bir milleti canlandıran bu birlik fikri, sorunlarımızı aşmaya yeterli olur.

Tersine inanmak için, bizim ruhumuzu çok az tanıyor olmak gerekir. Türk milletinin, bütün düşkünlüğüne rağmen, sakin, kenetlenmiş olarak, adanmışlıkla, daha iyi günleri özveriyle beklediği görülmüyor mu?

Bu iddiaların doğruluğuna inanmak için, önce anayasamızın ve gelecekteki ulusal temsilin, güçlerin herhangi bir çatışma nedeni olmak yerine, egemen makamın gücünü yeniden kazanması ve kuvvetlenmesini sağlayacağını görmek gerekir. Bu egemen makam günümüzde, yabancı etkilerin baskısıyla, sıradan işlemlerle ve örgütlenmenin beceriksizliğinden bunalmış haldedir. Hükümdarımızın makamı, Osmanlı halklarının gözünde o kadar kutsal, sıradan hesapların o kadar çok üstündedir ki, insanların kafasındaki Anayasamızın ana fikri, amaç olarak bürokratların özel eylemlerini millî bir kuruluş ile birlikte yürütülme şekliyle değiştirmek, halkların çıkarlarını hatta Avrupa'nın çıkarlarını gözetmede yeterli olmak; yasaların uygulanmasını gözetmede yetenekli olmak; üstelik, yaratacağı kamu görüşü ve gelişmesinin arkasında durabilmek olacaktır. Bu nedenle, Türkiye'nin, ulusal temsil ile güvence altına alınan değişmez Anayasasının amacı, görevlilerin sorumluluklarını oluşturmak, ülkenin kaynaklarını denetlemek, var olan yasaların uygulanmasını ve yeni yasaların çıkartılmasını sağlamak olduğundan, bu çalışmaların sonucunu görmek çok kolaydır. Bu nedenle, oldukça yaygın olan görüşlerin yorumcusu olabilirim.

İşte Hükümdar iradesinin, verilmesini uygun göreceği zaman için söylenenler ve gelecekten umulanlar bunlardır.

KURUCU veya YAPISAL YASALAR

Bu yasalar 1/Tanzimat'tan sonra, ilke olarak hoşgörü, yasalar karşısında eşitlik, bütün inanışlardaki bireylerin can ve mal emniyeti, vb'ni sağlayan, Hükümdar tarafından ilân edilen bütün Hattı hümayunları kapsayacak. Bu yasalar aynı zamanda, Türkiye'de bir yıldır yürürlükte olan ve temsil ilkesini düzenleyen, -- bazı bölgeler dışında -- idarî veya adlî halk meclislerinin yarısı Müslümanlardan ve diğer yarısı da Müslüman olmayanlardan oluşur hükmünü de içerecek.

2/ Sultan Hazretlerinin bütün bireylerinin haklarını gözetmekle yükümlü olacak bir merkezî millet meclisi ve bir Senato veya Danıştay oluşturulmasını sağlayan yeni bir Hattı hümayun çıkarılacak.

Gözlem: Sultan tarafından atanacak senato, kısıtlı sayıda üyeden oluşmalıdır. Seçilen üyelerden başka, Mısır'dan, Tunus'tan kan bağı olan şehzadeler, Mekke Şerifi*1, Şeyhülislâm, Patrikler, Ebu-Saoud*2 ve Hicaz Beni-Raşid aileleri üyeleri, doğrudan üye olabilirler. Millî temsile gelince, söylemeye gerek yok, önce Konstantinopolis'te dürüst insanlardan kurulu ve sancaklardan seçilecek meclis üyelerinin sayılarının adil dağılımı ve eyaletlere adayları önermekle görevli, bir merkez seçim kurulu oluşturulmalıdır. Meclis üye sayısı en az 200 olmalı, aylık olarak 3000-3500 kuruş*3 ödenmelidir; mecliste 100 Müslüman üye, yaklaşık 25 Ermeni, 25 Bulgar, 14 Rum, 7 Katolik Suriyeli, 7 Yahudi, 4 Ortodoks Arnavut, 3 Katolik Arnavut, 4 Ortodoks Boşnak, 3 Katolik Boşnak, 3 Valak, ikişer Nestoriyen, Katolik Ermeni, Protestan, vb. bulunmalıdır.

Oy kullanma yasası gözden geçirilinceye kadar, şu anda geçerli olan, elenme yoluyla seçim yöntemi, yeteri kadar genişletilmiş olmak şartıyla, uygulanabilir görünüyor. Böylece, merkez seçim kurulu tarafından önerilen adaylar dışında, her sancağın seçim kurulu, seçilecek aday sayısının altı katı kadar aday göstermelidir. Sancak kurulları, memurlar ve din adamları dışında, bu adaylar arasına on kadar saygın adam da eklenmeli ve kapalı kapılar ardında iş görmemelidir. Türkiye'de zekâyı temsil eden askerler de seçilebilir olmalıdır. Tahta ve Osmanlı halklarının çıkarlarına bağlılık yemini, ayrım yapılmaksızın, bütün üyelere uygulanacak şekilde düzenlenmelidir.

---

*1 Mekke Şerifi: Geleneksel antlaşmalara göre Hicaz'ın bir kısmını ve Mekke'yi yönetenler, Haşimî kabilesinin Kureyş kolundan olan Hz. Muhammed'in soyundan gelenlerden seçilirdi. (çn)

*2 Ebu-Saoud / Ebu-Saud: Dariya vahasının yerel yöneticisi olan Suud ailesi, 1774'te ilk Suudî devletini kurdu. Arabistan'ın büyük kısmında egemen oldu, Osmanlı'ya ve Mekke Şeriflerine direndi. (çn)

*3 Osmanlı Kuruşu: 1844 yılında çıkarılan Kararnameyle, temel para birimleri olarak kuruş, 20 kuruş değerinde gümüş mecidiye ve 100 kuruş değerinde altın lira kabul edildi. I. Dünya Savaşı'na kadar, 1 İngiliz sterlini 110 Osmanlı kuruşu ediyordu. (çn)

1. Şimdiye kadar hemen hemen sadrazamın elinde toplanmış bakanlık yetkilerinin dağıtılması -- bu şekilde her bir bakanın göreceli sorumluluğunun, sağlanması. Ancak, alınacak emniyet tedbirleri olsun, genel yasaların değişik eyaletlerin şartlarına uydurulma şekli olsun, kendi alanlarında tam bir serbestlik amaç olmalıdır.

2. Her sancakta bir jüri kurumu oluşturulması; mahkemelerin ve yasaların uygulanmasının düzenlenmesi. Jüriler bir veya iki yıl için seçilecek ve her biri, bir kadı başkanlığında görev yapacak. Kadı yürürlükteki yasaların içeriğine göre karar verecek fakat yalnız bir oyu olacaktır; anlaşmazlıkların çözümünde oy çokluğu geçerli olacaktır.

3. Yasaların sırayla gözden geçirilmesi: yeni yasaların çıkartılması;

4. Eyaletlerdeki refahı geliştirmek için, her idarî bölüme, kendi özel yönetmeliklerini çıkartabilme serbestliğini sağlayacak bir yasa çıkartılmalıdır; ancak bu yönetmelikler, geçerli bir neden olmadıkça, İmparatorluğun veya hemen bir üst idarî bölümün genel yasalarına karşı olmamalıdır. Ayrıca şehirlere, kendi içlerinde oluşturacakları kurullarla, vergi ve giderlerin eşit dağılımını sağlama özgürlüğü verilmelidir.

5. Vergilerin ve gümrüklerin düzenlenmesi; değişik taşınmaz mal tapularının (*tapou, vakyf* – tapu, vakıf) tümüyle devredilebilir tapu durumuna çevrilmesi ve Hazine'nin bundan doğacak haklarının belirlenmesi.

6. Ticaret ve tarım bankalarının oluşturulması.

7. Yükümlülüklerin ve işlerin eşit dağıtımı; yani Müslümanların askerlik görevinden aşamalı olarak bağışlanması, *bedelat*'ın*1 (askerlikten bağışlanma için ödenen vergi) kaldırılması, Hristiyan gençlerin devlet dairelerine kabulü.

8. Bölgesel yönetimlerin, yerel hırsızlık ve düzensizlikler için olan sorumluluklarının belirlenmesi; polisle ilişkilerinin belirlenmesi; kamu güvenliği, vb.

*1 Bedelât: Bedelli askerlik. (çn)

9. Bütçenin düzenlenmesi; emekliliklerin düzenlenmesi, vb. Sadece Sultan Hazretleri sivil listesini kendi seçecektir.

10. İçeride ve yurt dışında örgütlenme ve kolonileşme özgürlüğü; kolonilerin düzenlenme ve ayrıcalıkları.

11. Oy hakkı ve yeterlilik hakkında yasa; bakanlık tarafından önerilen önlemler ve yasaların geliştirilmesi, vb.

Türkiye'deki görüş eğilimlerinin ve gereksinimlerimizin yetersiz sunumundan görüldüğü kadarıyla, millî kuruluşların oluşmasında çok acil ve sayılmaz yarar vardır. Yukarıda belirtilen çalışmaların çoğunun, değişik bakanlık programlarında birkaç kez tasarlanmış olduğu doğrudur; fakat bununla ilgili en iyi denemeler, milletçe kayıtsızlık ve isteksizlikle karşılanıyor veya görmezden geliniyorsa, bu sadece bugünkü kuruluşun güçsüzlüğünü gösterir. Milletle yönetimin isteklerinin bu uyumu, işlerin bugünkü durumu için en güzel özendirmedir ve İmparatorluğun kolayca düzenlenmesini öngörür.

İnsanlığın gelişmesini yürekten isteyenler, Hükümdarımızın güçlü birliği altında bütün çıkarları birleştiren Osmanlı Anayasasının niteliğini görünce sevineceklerdir. Halklarının millî etkinliklerini bastırmaktan uzak duran Sultan, günümüzde sanayi ve ticaret için harcanan geniş ve bereketli toprakların barışçıl fethinde, Hristiyan ve Müslüman etkinliklerin yayılmasını kolaylaştıracaktır. Bu birlik zaten, Avrupa ile bugünkü ilişkilerimiz, son dönemde yapılan anlaşmalar ve kapitülasyonların çok uzamış varlığının ortaya çıkardığı durumun sonucudur. Türkler oldubittileri seve seve kabul ediyorlar; medenî Avrupa'nın güvenilirliğine inanarak, bu büyük birleşmede kendi öz güçlerine sarılıyorlar.

Osmanlı halkının bu varsayılan gücünü gülerek karşılayanlar, Türkiye'de sadece sırtını kapitülasyonlara dayamış Helenlerin, yıkıcı faaliyetlerinin yoğunlaştığı ve oralardan yayıldığı vahalardan haberdardır. Eğer bir seri savaşlar, askerlik görevi, *landvehr*'lerin oluşturduğu yoksulluk, şehirlerin halkının fakirleşmesi ve daha bir sürü ölümcül neden, Türklerin cesaretinin kırılmasına ve tembelliğine yol açıyorsa, bu iddiaların ne kadar yanıltıcı olduğunu görmek için, örneğin Drama'ya ve Türk nüfusun yoğun olduğu Asya bölgelerine gitmek yeter. Son olarak, İranlıların çalışkanlıklarıyla ne kadar ünlü olduklarını hatırlayalım. Yoksul çiftçi olan İsfahan'lı

Farslar ve Kürtler dışında, çok çalışkan bu İranlılar, bizden tarih ve dinî nefret ile ayrılmış olmakla birlikte, saf Türk ırkından ve Osmanlılarla aynı kabilelerden gelirler.

Halkın eğitimini olduğunca çabuk sağlamanın gerekliliğini hissettirmek için, vatandaşımız olan bilginlerin yurtseverliğine başvurmamız gerekiyor. Millete, yirmi dört doğu biliminin içinde boğulmuş, halkın anlamadığı çalıntı ve anlaşılmaz bir dilde konuşan kodamanlar yetmiyor; onlara tamamıyla Türk ve kolay bir halk eğitimi gerekiyor. İşte bu konuda yapılması gerekenler:

1. Kur'an'ı çocukların saygısız ellerine bırakmak sakıncalı görüldüğü için, Kur'an'ın incelenmesi ve Türkçeye çevrilmesi, ileri sınıflara bırakılmıştır.

2. Bütün halk çocukları, okula başlama dinî töreni sonrasında, birkaç dua öğrenmeye yetecek, Kur'an'ın ikinci cüzüne*1 kadar Arapça öğrenmeli; bundan sonra çocuk pek de düşünmeden (İngiliz usulü) Türkçe olarak, *Ahlâk ve Ilmouhal de Kémal**2 - Kemal'in Yüce İlmihali ve *Ahlâknamè de Ryfat Pacha* – Rifat Paşa'nın Ahlâknamesi'ni okuyacak; bunun olanağı vardır, çünkü bazı ailelerde bu yöntemin denemeleri başarılı olmuştur. Bu görüşlere karşıt olanlar, daha gerekçeli ve daha hızlı yöntemler ileri sürmelidir.

Rifat Paşa'yı, bu büyük ve dürüst adamı, bu kadar boş sıradanlıklar arasında, rahmetle analım! Milletini seviyordu, çünkü çocuklar için yazıyordu. Doğu'nun ve Batı'nın bütün özetleriyle doldurulmuş astronomi, kimya, jeoloji, fizik ve botaniğin teknolojik ögelerini (halkın kullanımı için) sunan, tanıdığımız bir bilgin gibi, Osmanlı halkıyla alay etmiyordu.

3. Bütün askerî okullarımızda, coğrafya, tarih ve savaş hukuku eğitimi, Farsça ve Arapça yerine Fransızca olmalıdır. Bu bilimlerin eğitmenleri Fransız olmalıdır.

Genellikle, Türkiye'nin iki amacı olmalıdır: yaygın eğitim millî dilde ulaşılabilir olmalı; görev gereksinmeleri için yabancı dil

*1 Cüz. Kur'an'ın eşit uzunlukta bölümlere ayrılmış parçalarından birisini ifade eder. Cüz sayısı, "30 günlük Ramazan ayında teravih namazında Kur'an'ın tamamını okumak isteyen kişi, bir gecede ne kadar okumalıdır?" düşüncesiyle 30 olarak benimsenmiştir. (çn)

*2 İlmihal: İslâm dininin kurallarını öğretmek için yazılmış kitap. (çn)

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART

konuşabilen özel eğitimciler bulunmalı. Fakat Doğu dillerine yönelen ve kadınlarımızın ağzında ve adlarını saymaktan kaçındığım bazı erkeklerin kaleminde güzelleşen anadilimizi hor gören barbarlara ne yapmalı?

Bizim mutluluğumuz, çocuklarımızın geleceği ve ülkemizin refahı, bizim coşkumuz ve yurtseverliğimize bağlıdır. Cesaretimizi toplayalım; deneyimimizle, geleneklerimizle, millî niteliğimizle, ilkelerimizle ve herşeyden önce yüce gönüllü Hükümdarımızın aşkı ve medenî Avrupa'nın desteği ile, her zamankinden daha güçlüyüz.

XVII. – AVRUPA'NIN GÖREVİ

Türkiye'nin yeniden yapılanması sorununun, Avrupa'nın yardımı olmadan giderilemeyeceği kuşkusuzdur. Öncelikle, kesin birleşmemizin eseri gerçekleşene ve Anayasamızın yararları anlaşılana kadar gereken, Avrupa'nın sürekli desteğidir. Ve son olarak, yalnız gelişmekte olan toplumumuzu değil, aynı zamanda Avrupa toplumunun temellerini de tehdit eden Rus emellerine karşı, baskılayıcı etkisi de çok önemlidir.

Bu rol, modern çağların insanlık ilkelerini öne sürerken, kendilerini insan hakları ve toplumsal ilerlemenin havarisi ilân edenlere de çok uyar. Patlayıcı mermiler*1 ve ordu ambülansları konusunda uluslararası konferanslardan sonra, Avrupa uygarlığını gözleyen ve gelişme nedenini savunmak için kendisini güçlü hisseden, Hristiyan ve Müslüman, kırk milyon insana mutluluk vermek için anlaşılamaz mı?

Adalet duyguları ve iyilik aşkı ile oluşturulan nedenlere ek olarak, Avrupa'nın bu maddî ve manevî desteği yönünde etki yapan değerlendirmeleri görelim.

---

*1 Patlayıcı mermiler: Çekirdeklerinin tepesi haç şeklinde çizilerek, vücuda girdikten sonra parçalanıp yarayı ağırlaştıran tüfek mermisi; dum dum mermisi. Kullanımı, 1899 yılında La Haye uluslararası sözleşmesiyle yasaklanmıştır. (çn)

Birçok hayal kırıklığına rağmen, Türkler uygar dünyanın geleceğine inanmaktan vazgeçmediler. Bu hayal kırıklıklarını sıralamayacağız; sadece, Doğu Seferinden sonra, örgütlenmesindeki yetersizlikle başbaşa bırakılan, her türlü etkiyle yıpranan Türkiye, Sivastopol'da ekilen kısır tohumlardan faydalanmasını bilmediyse, kendi yanlışı olmadığını hatırlatacağız; Rusya eğer Kırım'daki yenilgisini, aşağıda saydığımız avantajlarla dengelemesini bildiyse, bunda da Türkiye'nin yanlışı yoktur:

1. Dağıstan'ın ele geçirilmesi;

2. Çerkesya'nın ele geçirilmesi;

3. Moğolistan'ın bir bölümünün işgali;

4. Sünnî grupların Kafkasya ve Kırım'dan sürülmesi;

5. Birçok Osmanlı bölgesinin Karadağ'a bırakılması;

6. Polonyalı nüfusun tümünün Rusya içerilerine ve Sibirya'ya sürülmesi; Polonya, Litvanya ve Samogitie'deki*1 yarım milyon uniate*2 katolikin dönüştürülmesi; sosyalist propaganda ile, zorunlu kamulaştırmalar ile, Polonya'nın Moskova eyaletlerinde eritilmesi ile, bu ülkelerin halklarıyla sahipleri arasında güvensizliğin yayılması, vb;

7. Kırgızistan'ın fethi;

8. Bağımsız Tataristan ve Asya'nın fetih yolunu açan ve bölgeye hâkim Oxus*3 yüksek yaylasının fethi;

9. Buhara ile yeni düzen ve Türkiye ile bağımlıları arasında yeni ilişkiler;

10. Yedi kalenin Sırbistan'a bırakılması;

11. Parayla, elçiler eliyle, okullarla, hacılar ve kleft'lerle, değerli bağışlar, vb ile Ortodoksların, Slavların, Şiilerin, Moğolların, Adriyatik'ten Hindistan'a kadar yayılan propagandaları ile, Merkez Avrupa ve Asya ilişkilerinde sağlanan ölümcül etkiler;

---

*1 Samogitie-Samogitia: Litvanya'nın B'sında yer alan tarihî etnik bölge. (çn)

*2 Uniate – üniat: Katoliklikle birleşmeyi kabul eden Ortodoks kiliseye bağlı topluluk. (çn)

*3 Oxus: Ceyhun - Amu Derya nehri. (çn)

12. Girit ayaklanması ve gizemli bir şekilde iki buçuk yıl sürmesi;

13. Bağımsız Tataristan'da öz-yönetimlerin düzenlenmesi ve barbarlık ve insan ırkının enerjisini gösterecek kalabalıkların ortaya çıkma olasılığı.

Rusların bu başarılarında uygarlık için bir tehlike görmüyoruz; fakat diğer taraftan, işlerin böyle gidişini engelleyecek az ilâç olduğunu da yadsıyamayız. Kendi tarihî devrimini tamamlamak isteyen bu genç milletin büyümesine engel azdır. Bir başka yönden, Fransa ile Prusya'nın savaşması sadece Rusya'ya yarayacağından, birkaç sınır düzeltmesi yerine, Moskof fikirlerle çizilmiş dünya haritalarını tasarlamak daha akıllıca olacaktır....

1. Avrupa ve Asya Rusya'sının, aynı zamanda bağımsız Tataristan'ın, İran, Yunanistan, Girit, Karadağ, Moldo-Valakia, Transilvanya'nın bir kısmı ve Galiçya'nın yeşile boyanacağı iki yarıkürenin haritası. Aynı harita üzerinde müttefik ülkeler veya onlara yakın olanlar, yeşilimsi olarak boyanmalıdır. Bu, günümüz dünyasının haritası olacaktır.

2. Rusların tarafsızlığını ve ihtiyatlılığını kanıtlamak için, daha uzak bir tarihi gösteren ikinci bir harita yapmak gerekir. Bu harita, belirtilen ülkeler dışında, İran'ın payı olarak yeşile boyanmış Mezopotamya; Yunanistan'ın payı olarak Tesalya; Rusya'nın payı olarak Hindistan ve Küçük Ermenistan ve bir sürü Asya ve Avrupa öz-yönetimini içerecek. Konstantinopolis tehdit edilmediği için, Avusturya ve Türkiye yeşile yakın boyanmakla yetinilecek, geri kalan bütün yarıküremiz, Afrika ve yıkılmış İngiltere dışında, yeşilimsi renkte olacaktır; çünkü bundan sonra Ruslar, Hindistan'ın yağmasıyla zenginleşmiş olarak, bütün iyi niyet girişimcilerini, bütün gazetecileri satın almayı bilecekler ve sanayiyi desteklemek için, bütün bakanların büyülü lüksünü Golconde*1 mücevherleriyle karşılayacaklar....

Geleceği görme özelliğim olduğunu iddia etmiyorum ama, Moğol fikirlere yatkınlığı sezmek de, gülünç olmadan başarılabilir. Cesaret edip söyleyeceğimiz, aşağıdaki varsayımları göz önüne almanın zamanıdır:

---

*1 Golconde-Golkonda: Hindistan Andra Pradeş eyaletinin başkenti Haydarabad'ın 8 Km B'sında, Golkonda krallığının (1364-1512) başkenti. Sonra 1518-1687 arası Türk Kutb Şâhî hanedanlığı kendi sultanlığını (Gülkende) kurdu. 1687'de Babür İmp. Alemgir Şah buraları ele geçirdi. 1724-1948 arasında bölgeyi Haydarabad Nizamları yönetti. Şehir yakınında dünyaca ünlü elmas yatakları vardır. (çn)

1. Uygar Avrupa, teknik üstünlüğü, iğne ateşlemeli tüfekleri*1, makineli tüfekleri, demiryolları ile güçlüdür; fakat ne uygarlığın nedeni ne de insanlığın gelişmesi, Ren nehri kıyılarında yapılacak bir savaşta, Moğolizme karşı bir şey kazanamayacaktır.

2. Modern silâhların etkisi korkunçlaştıkça, ordu düzeni ve yürüyüş kolları daha da değer kaybedecektir. Ordulara cepheden yüklenmek olanaksız olacağından, galip gelmek için, barbar ve Moğol ilkesi olan kanatlardan saldırma yöntemini benimsemek gerekecektir. Bu yüzden, bir gün makineli tüfeklerin, eskiden Roma lejyonlarının çektikleri mancınıkların yazgısına uğrayacaklarından korkulur.

3. Sadova zaferinden*2 sonra sergilediği aşırı gurur hakkını bu kanat ilkesine borçlu Kuzey Almanya, hemen aynı savaş alanında Almanların eskiden Slavlarla bir olarak Moğollarla çarpıştıklarını olasılıkla hatırlıyordur; günümüzde Almanlar tek başına iken, Büyük Slavya Moğollarla birlik olduğu için, her Slavın *Niemets = Alman* kelimesini söylerken hissettiği nefretin derinliğini, anlaması beklenir.

4. Avrupa'da, bölükler halinde dizilmemiş, ağırlıkları olmayan ve savaşlarda ölen atlarının etiyle beslenen kalabalıklar fikri, düzen ve taktik fikrini akla getirmez. 15. yüzyıl vakayinamelerine bakınız, orada düzen ve taktik olgusunu görürsünüz. Okların seri atış taktiği ile üstten dolma tüfek işlevinin aynı şey olduğu anlaşılacaktır. Burada bu taktiğin ögelerini sıralamak gereksizdir; fakat okuyucu, bu ögelerin Asya'da var olduğundan ve savaş sanatının hiçbir yönünden ve düzenli birliklerin desteğinden ayrı olmayacağından kuşku duymasın. Ayrıca, modern silâhlar ve demiryolları sayesinde Avrupa'nın gücü sarsılmaz durumdaysa da, büyük bir sakıncası da vardır, o da imparatorlukların kaderini, savaş cephelerimizin genişliği yüzünden, şansın büyük rol oynadığı tek bir muharebeye bırakmaktır. Üstelik unutmayalım ki, günümüzde bir ülkeyi ele geçirme ince hesaplar sonuncunda olmaktadır, hiçbir zaman eskideki çığ gibi gelişen istilâlara benzemezler. Beklenmedik bir şekilde oluşurlar ve uzun

*1 İğne ateşlemeli tüfek: Alman sanayici Johann Nikolaus von Dreyse 1827 yılında, tetiğin çekilmesiyle iğnenin mermi kapsülüne vurması sonucu ateşlenen tüfek şeklini icat etti. (çn)

*2 Sadova Zaferi: 1866'da Prusya ordusunun Avusturya'yı yenmesiyle kazanıldı, savaş sonunda Alman Birliği sağlandı. (Sadova, bugünkü Çek Cumhuriyeti kenti Brno'nun 7 km K'inde, Viyana'nın 140 km K'indedir.) (çn)

aşamalardan geçerler; bu sırada diplomasi, oldubittileri açıklamak ve yorumlamak için bol bol zaman bulur.

Bununla beraber, genel düzenlemeler, coşkulu beklentiler, panslavizm, panortodoksizm, helenizm ve moğolizmin ölümcül rahatsızlıkları, ırk ve mezhep kinleri, Rus masonluğunun yeraltı ve zararlı eylemleri gözlenecek olursa, insanlığı ve gelişmesini dikkate alma zamanının geldiği yadsınamaz; Rus tüfeklerinin ve Tatar düzeni sorununun, zorla durdurulabilen fırtınası, zannedildiği kadar uzakta değildir.

Tutkular Ren kıyılarında hayata küsüyor. Slavo-Moskoflar ve değişik ırklardan Grekler örgütleniyorlar. Ruslar Polonya'nın yok edilmesini bir oldubitti olarak değerlendirmeye çalışıyorlar. Kafkasya bugün, birinci sınıf silâhların ana deposu durumuna geldi. Selçukların, Cengiz Han ve Timur'un vatanında gizemli bir çalışma yürütülüyor. Kalelerinden ve savunma hatlarından yoksun bırakılan İran yaylası, bir çeşit Rus eyaletine dönüşüyor. Afganlar Rusya ve İngiltere arasında bocalıyorlar. Slav, Ortodoks, Grek, Moğol, Şiî beklentileri gündemde. Bütün dünyada, coğrafya konumundan faydalanarak kuzeyin buzlarına sırtını dayamış Rusya'nın savunma gücüne karşı, gerçek saldırgan bir güç oluşturan bir koşullar bütünü yükseliyor.

Bu yükselen dalgaya karşı doğal engel ne olabilir? Avrupa'daki konumuyla Slav ve Ortodoks emellerinin başarısını engelleyen, günümüzde Rus politikasıyla sömürülen, Asya'nın içlerinde Asyalıların yağma içgüdüsüne ve açlığına karşı koyan Osmanlı Sünnî halifelerin saygınlığıyla, Türkiye. Türklerin, Avrupa'nın yararına bu kadar kutsal ve tehlikeli bir görev yerine getirdiği günlerde, düşmanlarının nefreti kadar, koruyucularının yetersizliğinden yakınmaları niye?

Davranma ve doğru olma zamanı gelmiştir. Türkiye'deki Avrupa çıkarları ancak adaletle korunabilir. Kapitülasyonların yararlarının ne kadar önemsiz olduğu ve Doğu'daki Batılıların konumunun Rus hileleri ile ne kadar baltalandığı görülmüyor mu? Batı'nın duraksamaları yüzünden gücenen Türklerin sayısının arttığı dikkate alınmıyor mu?

Ve bu çok doğaldır. Uygar Avrupa'nın konumu nedeniyle öncü kuvveti durumunda olan Türkiye, Batı'nın uyumu olmaksızın gelişemez ve bu uyum Türkiye'nin kalıcı örgütlenmesi ve Rusya'nın baskılanması çalışmasıyla başlatılmalı ve gerçekleştirilmelidir. Bu da Avrupa'nın görevidir.

Türk milleti hakkında önceki sayfaları yazarken, bazı sınırlar içinde kalmak istedim. Bununla birlikte, Sayın Casimir Delamarre*1 yakın zamanda Fransız İmparatorluğu Senatosunda yaptığı konuşmada, tarih eğitimi için önerdiği programda, Türklerle Moskofların Avrupa'nın Aryan ırk ailesinden çıkartılıp, Asya'nın barbarlığını temsil eden ırk içinde sayılmasını önerdi. Bunun için birkaç kelime eklemek istedim. Bu uğraş benim için, sevgili dostum Sayın Duchinski*2 yirmi yıl kadar önce, bu bedava varsayım iskelelerini yükseltmiş olduğu için, daha da zorunlu oldu. Bu dürüst tarihçi ve bilgin, Slav milletini çok seviyordu ve tarihin birçok alanında incelemeleri için büyük emek harcadı; fakat Asya'yı, halklarını ve deyimlerini o kadar az biliyordu ki, İran'la Turan'ın düşmanlığını konu alan tatsız bir masalı, varsayımlarının temeli olarak aldı. Öyle ki, Aryan ailesinin çekirdeği olarak aradığının, Türk ırkının kendisi olabileceğinden şüphelenmedi bile.

---

*1 Thédore-Casimir Delamarre: (1797-1870) Fransız bankacı, gazete patronu ve politikacı. (çn)

*2 Franciszek Duchinski (1817-1893) Kiev'de doğmuş Polonyalı tarihçi. Fransa' ya kaçarak Paris'te Polonya Lisesinde tarih dersleri verdi. 1878'de Fransız Akademisi üyeliğine seçildi. (çn)

Bu olasılığı daha elle tutulur duruma getirmek için, Asya'da bu bağlamda, tarihî kanıtların yetersiz olduğu doğrudur; fakat diğer taraftan, dünya tarihinde o kadar önemli bir rol oynayan, o kadar eski bir uygarlık ve yazıları olan Perslerin, sanki bu durumdan bir çıkarları varmış gibi, bir tarihlerinin ve dikkati çekecek belgelerinin olmaması, şaşırtıcı değil mi?... İranlıların kendilerini Greklere ve Romalılara bu ad altında tanıtmamaları ve bugün kabul etmedikleri Pers adıyla bildirmeleri garip değil mi? Aslında, bir milyondan fazla gerçek Pers nüfusu olmayan (gerisi Kürt ve Türk'tür) bir millet, Türkistan, Afganistan, Kafkasya'da, İberya'da, Ermenistan'da, Asur'da, Medya'da, Frigya'da, Suriye'de ve Trakya'da, nasıl egemen olabilir ve aynı zamanda Mısır'ı Yunanistan'ı ve Dinyeper ötesine kadar İskitya'yı, sayısı bilinmeyen ordularla dünyayı ele geçirmek isteyebilir? Fakat Pers ülkesinde bugün hemen herkes Türkçe konuşuyor; Kürtler eski, ilkel diyalektlerden biriyle konuşuyor, Afganlar *pouschtou*- Peştu'ca konuşuyor; Farsça, İsfahan ve Şiraz gibi çok özel bölgelerin ve uygarlığın dilidir. O bölgelerde oturanlar gizemli çizgileriyle, diğer İranlılardan, açıkça japhétique-jafetik*1 ve Türk olanlardan ayrılır.

Şüphesiz bunlar, İran ve Horasan'ın *Ariana regio* - Ariana bölgesi kelimelerinin benzerliğinin çözemeyeceği sorulardır; bir çözüm bulmak için, neredeyse yüzyıl önce susturulan ve hak edilmemiş eleştirilerle örtülmüş sesiyle, büyük yurttaş ve filozof J. Sylvain Bailly'nin*2 söylediklerine kulak vermek gerekir; günümüzde tarih araştırmalarında önyargılı ve inanılmaz yanlılıkla yürütülen bir düzen görülmektedir. Böylece, Turan'ın derinliklerinde eski bir sanat eseri bulunduğunda, bunun ticaret kanalıyla dışarıdan getirilmiş olabileceği varsayılmaktadır; bilinmeyen bir mimarlık ögesini gösteren kalıntılar bulunduğunda, bunların Cyrus*3 ve Samanydes*4

*1 Japhétique – Jafetik: Marr teorisine göre Kafkas dilleri. Nikolaï Yakovlevich MARR (1865-1934) Bütün dillerin tek kaynaktan doğduğunu ileri süren "Jafetik Teorisi" nin kuramcısı olan Gürcistan asıllı Rus dilci. Bu kuram çok eleştirilmiş; Stalin kuramı antimarksist bulunca, 1950'de terk edilmiştir. (çn)

*2 Jean Sylvain Bailly: Bkz. s.44, *3.

*3 Cyrus II. – Büyük Kiros – Büyük Keyhüsrev: Pers Ahameniş (Achéménides-Achaemenides MÖ 550-330) hanedanının kurucu kralı (MÖ 559-530). K'de Mediler'i yıktı, Lidya kralı Kresus (Karun)'u MÖ545 yılında yenerek bütün Batı Anadoluyu ele geçirdi. Babil'i aldı. K'de İskit-Saka İmp.luğuyla savaştı, Kraliçe Tomris'e yenildi ve öldürüldü. (çn)

*4 Samanydes-Samâni Devleti: Sasanîler (MS 224-651)'den sonra, merkezi Buhara olarak kurulan, bugünkü Afganistan ve Orta Asya'yı içine alan Pers(819-999) devleti. Zerdüşt dininden olan kurucusu Samân Hüdâ, İslâm dinini kabul etti. (çn)

şehirleri olduğu söylenmektedir; Sibirya'nın derinliklerinde bulunan yazıtlar Çinlilerin olmalıdır; bizim Tacikler ancak Türkistan'da, Çin'de ve Afganistan'da kaybolmuş Perslerdir ve bu kadar yüzyıl boyunca, her yandan Müslüman ve Budist halklar tarafından çevrilmiş *Kafires* - kâfir kabilelerin, Zoroastre*1 dini olmayan bir inanışı savunmalarındaki direnişin nedeni araştırılmaz. Bununla birlikte, eski bir Türk uygarlığının varlığı olasılığını reddetmek kararlılığı varsa bile, Türkistan şehirlerinin eskiliğini reddetmek olanaksızdır. İddia edildiği gibi, Bactriane'da*2, MÖ 13. yüzyılda doğmuş olan *Zoroastre* – Zerdüşt, eski inanışı yenilemeye burada başladı ve kuzey ve doğudaki şehirlerin karşı çıkmasıyla uğraştı. Sadece güneyde, Baktria'nın bir bölümünde, yani Pers ve Hindistan bölgesinde bu yeni din kök salabildi.

Çinli tarihçiler, Kaşgar, Aksu*3, Taraz*4, Uzkent*5, vb şehirlerin oturanlarının savaşçıdan çok ticaret yapanlar olduğunu belirterek, çok eski olduklarını doğruluyorlar. Gerçekten de yüzyıllar boyunca, Batı ve Doğu, her iki Türkistan da, Hunların, Çinlilerin, Khitaiens'lerin*6 ve Moğolların sürekli istilâlarına uğradılar ve Zerdüşt, Budist ve Müslüman inançları arasında yangın felâketinin ortasında kaldılar. Aşağıda belirteceğimiz eski Uygurların şehirleriyle beraber, bu merkezler ve göçebelerin ulaşamayacağı bazı alanlar, Asya uygarlığının sığınak yeri ve uluslararası ticaretin deposu oldular. Aynı Çinli tarihçiler, kabilelerin, işlenebilir toprakların yetersizliği ve bozkırın ortasında bir sur duvarıyla kendilerini emniyete almanın olanaksızlığı gibi nedenlerin, göçebelik durumuna etkilerini incelemediler; sadece onları genel ad olarak, barbar diye isimlendirdiler; oysa Türk göçebelerden Kalmuk'lara*7 varıncaya,

*1 Zoroastre – Zerdüşt dini: Bu dine inananlar beden öldükten sonra dirilip Ahura Mazda'nın huzuruna çıkacağına ve orada sorgulanacaklarına inanırlar. Yaklaşık 3.500 yıl önce Zerdüşt tarafından İran'da kurulmuştur. M.Ö 600 ve M.S 650 yılları arasında Med ve Pers İmparatorluğu'nun resmi dini olmuştur. (çn)

*2 Bactriane-Baktria: Hindikuş dağlarıyla Ceyhun ırmağı arasında kalan, merkezi bugünkü Afganistan'daki Belh şehri olan bölge. (çn)

*3 Aksu: Doğu Türkistan'da (ÇHC, Uygur özerk bölgesi) Altı şehir (Altışahr: Hotan, Yarkent, Yenghisar, Kaşgar, Aksu, Uçturfan)'den biri. (çn)

*4 Taraz: G. Kazakistan'da, Kırgızistan sınırına yakın, Talas nehri üzerinde, eski adı Talas, Jambul veya Ceambul olan kent. (çn)

*5 Uzkent: Fergana vadisinin doğu ucunda, Seyhun nehrine Narin ırmağıyla beraber katılan Kara Derya ırmağı üzerinde, eski İpek Yolunda bir kent. (çn)

*6 Khitaiens - Hitaylar – Kitaylar: Çin'in K'inde, Mançurya'dan Orta Asya'ya yayılan, Moğol veya Türk-Tunguz karışımı bir kavim. (çn)

*7 Kalmuklar – Kalmıklar: Batı Moğol halkı Oyrat'ların, 17. yy'da Hazar denizinin B'sına göç eden koludur. Bugün Rusya'nın Kalmukya Cumhuriyetinde yaşarlar. (çn)

onların yasaları ve Çin hiyerogliflerinden çok daha üstün alfabetik yazıları vardı.

Doğaldır ki, Asya'nın derinliklerine, çıkışı olmayan bir noktaya ve sarı ırk kabilelerinin dibine yerleşmiş büyük Türk milleti, kaç yüzyıldır Arap uygarlığı içinde, millî yazısını ve geçmişinin anıtlarını da kaybettiği için, tarihsel haklarını kolayca geri alamaz. Böylece, Çinli gezgin Tcham-kiao, MÖ 121 yılında, Perslere komşu, Ceyhun kıyılarında yaşayan ünlü ve uygar millete, Gan-si'ye, övgüler yağdırırken, bu uygarlığın onurunu Part'lara bırakmak eğilimi vardır; oysa günümüzdeki Part ülkesinde oturanlar, dilleri ve kimlikleriyle Türktür ve eskilerin bu halk için yaptıkları tanımlar ancak Türk kabilelerine uyar. Ptolémée ve Ammien Marcellin*1, Kaşgar ile Aksu arasında yerleşik Issidons'lardan*2 söz ederken, "*magna gens* - büyük millet"..."*omnium splendidissimi* - tümü görkemli" gibi sıfatlarla niteliyorlardı. Sayın de Guignes, bunların Çinli veya *Seri* olduğunu düşünüyordu; ama aynı yazar, Çinlilerin Ptolémée ve Ammien Marcellin döneminde, bu şehirleri ele geçirmediklerini belirtiyordu.

Bununla birlikte, eğer Moğolların, "*Ouloug-iassa* - Ulu Yasa"dan başka, bir de hece yazıları olduğu, Asya'nın en cahil halklarından olan Kalmuklar'ın Galdan*3 yasalarını uyguladıkları ve Mantchous-Mançu'ların*4 bu yazıyı daha sonra alıp, oldukça parlak bir edebiyat oluşturdukları göz önüne alınırsa, bu harflerin kökeninin araştırılması gerektiği görülür. Aynı zamanda, bunlar Hint-Tibet çıkışlı, yani Budist veya Zerdüşt diniyle ilgili olmadığı için, çok daha eski bir dönemden gelmeleri nedeniyle, çok eski bir Türk uygarlığı merkezinin varlığını benimsemek gerekir. Gerçekten de, üçüncü yüzyılda yaşamış katolik misyoner Rubruquis'ten öğrendiğimize göre, Fenikeliler gibi, bu yazıyı bulanlar, Asya'da her zaman tanınan ve bilimi ve sanatı geliştirmiş olan Türk Uygurlardır. Bu Uygurlar, fatih kavimler arasında olabildiğince tarafsızlıklarını koruyor ve uygarlıklarıyla her yöne ışık saçıyorlardı; Tatarlar da alfabelerini onlardan almıştır. Buraları 1253 yılında gezen bu misyoner,

*1 Ammien Marcellin: (yaklaşık MS 330-395) Antakya doğumlu Romalı tarihçi. Grek asıllı olup, eserlerini Latince yazmıştır ve bu dili kullanan son antik tarihçidir. (çn)

*2 İssidonlar: Orta Asya'da bir Türk boyu. (çn)

*3 Galdan Boşugtu Han:(1677-1697) Bagatur Hanın oğlu; Tibet'te Budist eğitimi gördü. 1677'de Oyrat'ları Cungar Hanlığında birleştirdi, topraklarını Çin Seddinin B'sından, D. Kazakistan, K. Kırgızistan ve G. Sbirya'ya kadar genişletti. (çn)

*4 Mantchous - Mançu'lar: Mançurya kökenli Doğu Tatar-Tunguz halkıdır. 17. yy'da Çin'deki Ming hanedanını yıkıp, King hanedanını kurmuşlardır. (çn)

oldukça ilginç bir tanımlama yapıyor; bu tanımlama gürümüzdeki gezginlerin, Belh, Kaşgar ve Couhistan*1 arasında kalan bölge olan Cafiristan*2 dağlılarının gelenekleriyle ilgili gözlemlere biraz uyuyor; buralardaki halk günümüzde, değişik kabilelerin(1) kalıntılarından oluşmakla ve İslâma karşı sürekli savaş nedeniyle aptala dönmüş olmakla birlikte, olasılıkla Zerdüşt döneminden daha eski bir inanışı koruyorlar.

Öyle görünüyor ki, bu sonuncular ve eski Romalılar gibi, Uygurlar da, genellikle başları açıktı ve sakallarını tıraş ediyorlardı. Tapınakları Kuzeye yönelikti, koro karşısında bir küçük tapınak, onun önünde, Uygurların sessizce kitaplar okuyarak dua ettikleri bir sunak bulunuyordu; ya bir dizleri yerde, ya da sıralarda otururak dua ediyorlardı. Rubruquis döneminde, budist panteizminin*3 bazı ilkelerini benimsemişlerdi, fakat farklı bir mezheptendiler. Rubruquis, bugüne kadar Kaşgar ve Hotan'lılarda da olduğu gibi, müzik becerilerine dikkat çeker; ayrıca yüzyıllardır Asya'da dağılmış olarak bulunan Hristiyan Nestoriyenlerin*4 de bu halktan, kendi öz dilleri ve süryani yazıları olduğu önyargısıyla, Uygur yazısını aldıklarını belirtir.

Bu tanıklık, Cengiz Hanın "Ouloug-iassa - Ulu Yasa"sı öncesinde, çok daha eski zamanlarda bir Türk "Iassa – Yasa"sının varlığı hakkında, Moğol tarihçi Harezm*5 sultanı Abou-Gazy Bahadour-khan*6 tarafından desteklenen Türk geleneklerine de uymaktadır; bu nedenle eski Türkler ve uygarlıkları hakkında birkaç tarihî noktayı belirtmekten kaçınmıyoruz.

Türk dilinin Aryanizm özelliği, Cecrops'un*7 fatihleri veya semitik/Sami halkı tarafından, daha bugünkü Yunanistan'a

*1 Couhistan - Kuhistan: Afganistan'la Pakistan arasında bir bölge. (çn)

*2 Cafiristan - Kâfiristan: Afganistan'ın KD'sunda, eski adı Kapiş olan, daha sonra halkı Müslümanlığı kabul etmediği için böyle adlandırılan bölge. (çn)

(1) Dağlar, bilindiği gibi, çabucak birçok diyalekt oluşturur.

*3 Panteizm: Tümtanrıcılık, Tanrı ile evreni bir, aynı ve özdeş kabul eden felsefe görüşü. Panteizme göre Tanrı'nın evrenden ayrı ve bağımsız bir varlığı yoktur. Tanrı doğadır, doğadaki tüm varlıkların ilk kaynağıdır. (çn)

*4 Nestoriyen: Bkz. s.96, *2.

*5 Harezm: Bkz. s.70, *3.

*6 Ebül Gazi Bahadır Han: (1643-1663) Hive Hanı ve tarihçi; Türk Soyağacı ve Türkmen Soyacağı adlı iki kitap yazmıştır. (çn)

*7 Cecrops – Kekrops: Strabon'a göre adı Grek olmayan, üstü insan, altı yılan veya balık kuyruğu şeklinde olan, Atina kralı; söylenceye göre Atinalılara evlenmeyi, okuma yazmayı öğretmiş ve Zeus'u tanrılaştırmıştır. (çn)

yerleştiklerinden beri biliniyordu gibi görünüyor, diye daha önce belirtmiştik. Bu Aryanizme, Avrupa'nın eski şehirlerinin Trako-Dardanien*1 veya Etrüsk*2 *drisme'i* (-dr son eki) ve *trisme*'inin (-tr son eki) yerine, Trakya, Makedonya, Moesia ve Daçya'daki şehirlerin *avisme*'ini(-a son eki) ekleyebiliriz. Ortellius*3, isimleri *ova* veya *ava* ile biten, az veya çok eski, kırk kadar şehir saymaktadır. Bize göre, *tria, trium, dria* ve *cum* ile biten yüz kadar isim bulabilirdi; örneğin, Trakya'da *Tourn-ova* / Turnova*4; Gaule*5 ülkesinde *Tourna-cum**6; ve Etruria'da Su-trium*7. Günümüzde, Türkiye ve Türkistan'da, yüzlerce benzer isim vardır; *ova*, vadi anlamına gelir; dere, herhangi bir su havzası; ve *koum* – kum bir şehir veya köydür.

Az çok belirsiz veya kabul edilebilir değişik varsayımlar arasında, şunu neden saymayalım? Eskiden Helenlerin savaş narası *alalala!*'ya, Trakya ve Attika'nın eski sahipleri *beraber! yerlerinize!* veya şimdiki Asya Traklarının söylediği gibi *barabar!* diye cevap veriyorlardı.

Son zamanlarda, Helenlerden önce, belki de Fenikelilerden de önce, bir uygarlığın Avrupa ve Asya Trakyasında, İtalya'da, Gaule'de ve hatta İspanya ve Afrika'da da yayılmış olduğu kabul edildi; Helenlerin bu uygarlığa Mısırlılar ve Fenikelilerinkini, sonradan aşıladığı görüldü. Aynı şekilde, Strabon'a göre, Atina'nın ilk temelini atanlar Traklar olmuştur ve Eustahe'a göre Linus'u*8, Müzleri*9, Tamiris'i*10

---

*1 Dardania: Antik Çağda, İlliria halklarının Trakya halkıyla karışık yaşadığı Kosovo bölgesi. (çn)

*2 Etrüskler: MÖ 750-500 arasında İtalya'nın B'sında, Tiber ile Arno nehirleri arasındaki Etruria'da (bugünkü Toscana) yaşayan, Herodot'a göre Anadolu'dan(Lidya) göç etmiş halk. Torino Üniversitesi, Etrüsk iskeletleri üzerinde yaptığı DNA araştırmasında, Türkiye Türkleriyle %92 oranında yakınlık saptamıştır. (çn)

*3 Abraham Ortelius: (1527-1598) Hollandalı coğrafyacı ve haritacı. (çn)

*4 Turnova – Tırnova: K Bulgaristan'da, 1187-1393 arasında 2. Bulgar Devletine başkent olmuş, bu nedenle sonradan Veliko Tırnovo (büyük, yüce) adını almış kent. (çn)

*5 Gaule (Gol okunur)-Galya: Roma döneminde Gallia, bugünkü Fransa ve çevresi. (çn)

*6 Tournacum – Turnakum: Belçika'da Tournai kenti. (çn)

*7 Sutrium – Sutri: Roma'nın K'inde eski Etrüsk şehri (Etrüri'nin Kapısı). (çn)

*8 Linus – Linos: Grek söylencesinde, Müz'lerden Urania ile sanat ve güneş tanrısı Apollo'nun oğlu. Müzikte melodinin ve ritmin yaratıcısı olarak kabul edilir. (çn)

*9 Müze: Yunanca museion, Müzler(Musalar), sanat tanrıçaları ve ilham perileri için yapılmış tapınak. Bugünkü anlamda ilk müze, MÖ 280 yılında İskenderiye'de tapınak ve bilimsel araştırma merkezi olarak açılmıştır. (çn)

*10 Thamyris: Grek söylencesinde, bir Müzün oğlu, Trakyalı ozan ve müzisyen; müzlerle yarışmaya kalkıp yenilince, ozanlık ve lir çalma yeteneği elinden alınır. (çn)

yaratanın ve Thucidide*1 ve Phèdre*2 gibi örnekleri verenin, Helenlere Orphée*3 ile uygarlığı, Eleusis'in sırlarının*4 kurucusu Eumalpe*5 ile dinlerini öğretenin de, bu millet olduğunu biliyoruz.

Japhet'in*6 oğlu Tyres'in*7 Trakların babası olduğunu belirten La Genèse*8, bu akrabalıktan ne Tiras'dan üreyenleri ne de Türkleri ayrı tutmaz; aynı şekilde, Tyras (Dinyester) nehri Turoiskitya'da akar, Türkistan'daki dünyanın en eski şehirlerinden olan Taraz şehri; Cilicie*9, Trachéotide veya Trakéotide'e*10 komşu Tharse*11 şehriyle eşleşir. Aynı şekilde, İncil (Mahab 8, 6), Makedonyalıları *Cetiani* diye adlandırırken, Ptolémée'ye göre Volga'nın çok yakınına yerleşmiş *Setiani*'leri de ayrı tutmadı; aynı şekilde şehirleri Seta da, Etruria'daki Volsques-Volsk'ların Setia'sına*12, Taraconnaise'deki Setia'ya*13, Gaule'deki Tricastes ülkesindeki Setium'a*14 benziyordu.

Özellikle, Helenlerin Trakya'ya *Thrakia*, Daçya'ya *Dakia* dedikleri ve oturanlarına *Thraks* – Traklar ve *Daks* – Daklar adını verdiklerine dikkat çekelim. Bu iki söyleyiş şekli, birçok Türk diyalektine uymaktadır. Örneğin, bir Türk halk çocuğuna milliyetini sorarsanız, her zaman çoğul olarak cevap verecektir: *Osmanli-is*; bir Türkmen, *Osmanli-ikh* ve bir Manastırlı, Osmanli-sık diyecektir. Bunun için Toures'ler Turis, Daghis, Türüsk, Turengler, Tursilengler'i ortaya çıkartmış; Jassykh (Yassık) veya Jasyges (Jazijler - Yazıklar), Susık veya Sızıglar, Gurık, vb oluşmuştur.

*1 Thucydide – Tukudides: MÖ 5. yy'da yaşamış Atinalı politikacı ve tarihçi. (çn)
*2 Phèdre – Fedr: Grek söylencesinde Atina kralı Thésée'nin karısı; üvey oğlu Hippolyte'e aşık olur, reddedilince onu tecavüzle suçlar ve kendini öldürür. (çn)
*3 Orphée – Orfe: Grek söylencesinde bir kahraman. (çn)
*4 Eleusis – Elefsina: Atina'nın KB'sında bir kent. Eleusis Sırları, eski Yunanda, her yılın Demeter kutlamalarında yürütülen, dinî başlama törenleri. (çn)
*5 Eumalpe: Eleusis'te Demeter törenlerinin kurucusu olan rahip. (çn)
*6 Japhet – Yafes: İncil'de Nuh'un üç oğlundan biridir. (çn)
*7 Tyres – Tiras: Yafes'in yedi oğlundan biri. (çn)
*8 La Genèse - Tekvin (Yaratılış): Tanah ve Eski Ahit'in ilk beş kitabını oluşturan Tevrat'ın ilk kitabı. (çn)
*9 Cilicie – Kilikya: Bugünkü Adana bölgesinin Antik Çağdaki adı. (çn)
*10 Trakeotid: Séleucie Trachée(Dağlık Selevkia): Göksu (Calycadnos) ırmağı üzerinde, bugünkü Silifke. (çn)
*11 Tharse: Tarsus çayı üzerinde bugünkü Tarsus. (çn)
*12 Setia: Roma'nın 60 Km G'inde, bugünkü Sezze. MÖ 5. yy'da Etrüsk ülkesinde yaşayan Volskların başkenti. MÖ 382'de Roma'ya bağlandı. (çn)
*13 Tarraconaise – Hispania Tarraconensis: K. ve D. İspanya'yı kapsayan Roma Eyaleti; Setia, bu bölgede akan Ebro (Baskça İbar) ırmağı üzerinde antik kent. (çn)
*14 Setium: Gaule'ün Kelt bölgesi Tricastes'te, Tricasses'lerin oturduğu, bugünkü Champagne-Ardenne'de, Paris'in 150 km GD'sunda, Seine nehri üzerinde, Troyes (Truva okunur) kenti. (çn)

Bu nedenle, bugün tarih araştırmalarında sesli harflere dayanmama kuralını göz önüne alırsak, günlük konuşmadaki *Türk* kelimesi bizde *trk*[*1] olarak yazılır ve *terk* olarak okunur; aynı şekilde Terek (dere), Tarki (şehir), Tuarik (İspanya'yı fethiyle ün salmış Tarık'ın barbaresk kabilesi), güney Trakya'da Trachinie[*2], Etruria'daki Trachinie, Litvanya'nın eski başkenti Troki[*3], Truva kalıntılarının yakınındaki Selçuk krallığı Troki, Türkistan'daki Ptolémée'nin şehri Troana, Turanî veya Doğu Türkleri ve Tros'un Asya Trakyasında kurduğu Truva'nın halkı Troiani (Truvalılar); Turan ve Gaule'de Turon'ların Touraine[*4] şehri; Avrupa ve Asya Trakyasının Dardania halkı; İssidon ve Turan'ın iki bilinen şehri, Tyr ile müttefik Sydon; Bastarn kabilesi Sidon'lar, Tyriens[*5] ve Etruria Tyrrhène'leri[*6], vb; söyleyeceğim şu ki, bütün bu kelimelerin benzerliklerinin bir nedeni olması gerekir.

Atilla'nın müttefiki, Thures veya Thuringiens[*7] ve Turcilingues'lerin[*8], zamanımızın önemsiz *tur-ism'i* bir tarafa, Yahudilerin ve Mısırlıların tarihinin hiçbir döneminde rastlanmayan, eskilerin *tur-ism*'inin uygarlığı zar zor niteleyebildiğini görmek ilginçtir. En yakın örnek Avrupa Etrüskleri, özellikle İtalya'dakilerdir; bilindiği gibi, bu ülke sırasıyla Saturnie, Enotrie ve Etrurie adlarını almıştır. Bu Saturnus, dünya imparatorluğundan dışlandıktan sonra, karısı Rea (Rha, Volga) ile birlikte Latium'u[*9] uygarlaştırmış ve ona altın çağını yaşatmıştır; daha sonraları Yerel Jüpiter olarak anılacak

---

*1 trk: Arap harfleriyle yazılış kastediliyor. (çn)

*2 Trachinie: K. Yunanistan'da Dorların kurduğu, Homer'in Trechis, Pline'in Trachin diye adlandırdığı kent.) (çn)

*3 Troki: Litvanya'nın eski başkenti, şimdiki adıyla Trakai. Şehrin kenarındaki göl Totoriškių Ežero – Tatarcık (Küçük Tatar anlamında) Gölü diye adlandırılmıştır. Litvanya'da günümüzde 3.000 Kırım ve Kazan Türkü ve 273 Karay Türkü yaşamaktadır. (Vytautas Magnus Üniv. Türkoloji Okutmanı Aleksandr İsmailov ile yüz yüze görüşme. (çn)

4 Touraine: Orta Fransa'da yaşayan Turon'lardan adını alan, merkezi Tours kenti olan bölge. (çn)

*5 Tyriens – Tir'liler: Tyre kenti oturanları. Tyre Levant'ta, bugünkü Lübnan'da, Beyrut ve Sidon'un G'inde, bir adı da Sur olan kent. (çn)

*6 Tyrrhènes – Tirenler: Makedonya'da Selânik ile Serez arasında kalan bölgede yaşayan halk; bölgeye Grek kavimleri geldikten sonra bu halka Pelasg adı verildi. Deniz kavimlerinden olan Tyrrhénien'ler, İtalya'da Etrüsk uygarlığını kurdular. (çn)

*7 Thuringien'ler: Günümüzde orta Almanya'da, merkezi Erfurt olan Thuringia tarihî bölgesinde yaşayan halk. (çn)

*8 Turcilingues-Turcilingi: 5. yy'da Gaule'de ortaya çıkan Germen-Türk kabilesi. Hanları Odoaker-Odovacar, Atilla'nın sarayında büyüdü; 476'da Roma İmp. Romulus Augustus'u yendi ve ilk İtalya kralı oldu. (çn)

*9 Latium: Roma'nın ilk kurulduğu bölge. (çn)

Énée'ye*1 yenilmiş bir Turnus; Helen söylencesinin yenik düşen bu Centaure'ları*2 ve bu Mintaure'u*3; yeni bir imparatorluğun iki kurucusunu emziren dişi kurt Zena'yı ve kadınların kaçırılmasını anlatan bu öyküleri ve bu öykülerin Çinli tarihçiler tarafından kayıt altına alınması, bütün bunların tarihî bir anlamı yok mudur?

Sayın de Guignes (2.371), Venhien-tum-kao, Soui-chou ve Tam-chou'yu kaynak göstererek, Caïan ve yoldaşını kurtaran kurt söylencesini aktarmaktadır. Buna benzer bir isim olan Caius'un Romalılarda sıkça görüldüğü bilinir ve kutsal evlilik formülünü hatırlatır: *Ubi tu Caius ego Caia* - Sen Gaius, Ben Gaia. Aynı şekilde, Zena ve Asena isimleri birçok Türk hanedanında, sıklıkla görülmektedir; tıpkı İranlıların İsfahanlı(1) olduklarını ileri sürdükleri eski Caïaniens (Kaianien)'lerin*4 Turo-Araniyen hanedanındaki Cai'de olduğu gibi. Ayrıca, mızrak ucunda takılı kurt kafası simgesinin Türk hanları tarafından kullanıldığı da bilinir. Ancak de Guignes, bu öyküyü Doğu Türklerine bağlamakla yanılıyor; çünkü Hunların ilk fatihi Toumen*5 ile çok daha sonranın doğu Keyyanilerinin ilk fatihi Toumen, aynı masal kahramanı olmalıdır; Çinlilere göre, Çin'in tarih çağlarından çok daha evvel yaşamışlardır.

Aboul-Gazy'ye göre, Oğuzların ardılları dizisi, Ilkhan-İlhan felâketine*6 kadar izlenirse, bu öykünün eskilik olasılığı oldukça artıyor; bunun dışında, önemli tarih verilerine göre, Tyrien*7 veya

*1 Énée-Eneas: Truva kahramanlarından biridir; Truva düştükten sonra yanındakilerle İtalya'nın Tiber nehri kıyılarına yerleşir. Grek kolonisinin komutanı Turnus'u yener. Yörenin kralı Latinus'la dost olur, onun kızı Lavinia ile evlenir, torunları Roma'nın kurucusu olarak anılan, kurdun emzirdiği Romus ve Romulus olacaktır. (çn)

*2 Centaure-Sentor: Grek söylencesinde insan başlı at. (çn)

*3 Mintaure-Minotor: Grek söylencesinde Girit kralı Minos'un karısının doğurduğu boğa başlı insan bedenli yaratık. (çn)

(1) Bu bölümden sonra gelen NOTLAR II.'ye bakınız.

*4 Caïanien-Kaianien-Kaian-Kaianidler: İran'da Keyyaniler hanedanının üyelerine verilen unvan. Key, eski Pers dilinde büyük kral veya dev anlamına gelirdi. Hanedanın kurucusu Keykubat idi. Firdevsî, yazdığı 60.000 beyitlik manzum destanda, efsanevî Keyyanilerden Sâsânîlerin sonuna kadar bütün kralları anlatır. (çn)

*5 Toumen: MÖ 3. yy'da Teoman - Touman (MÖ ?-209) ve oğlu Mete (MÖ 209-174), Çinlilerin Xiongnu / Hiung-nu adını verdikleri Büyük Hun İmparatorluğunu kurdular. Toumen adı, bir yoruma göre, Türk-Moğol terimi Tümen (on bin kişilik ordunun komutanı)'den geliyordu. Çin Seddi, Hun akınlarını önlemek için bu dönemde yapılmaya başladı. (çn)

*6 İlhan Felâketi: Cengiz Hanın torunu Hülagû Hanın, merkez Tebriz olmak üzere kurduğu İlhanlılar Devleti, 1258'de Bağdat'ı ele geçirdi, yakıp yıktı ve Abbâsî halifesi Mustasım'ı öldürerek 508 yıllık Abbâsî Devletine son verdi. (çn)

*7 Tyriens: Bkz. s.186, *5.

Lydien'lerin*1 kurmuş olabilmesi için, fazla büyük olan İtalya'daki Tyrrhènes*2 milleti; çok eski şehirleri olan bu Taurini*3, Turones-Turon'lar*4 ve Turduli'ler; Avrupa ve Asya'nın yarısını kapsayan Taures'ler*5 ne anlama gelecek? Hemen hemen benzer isimler taşıyan bu halklar, kuvvetli ve farklı bir milletin varlığını veya Touro-Celtique*6 soysal bir çekirdeği belirlemeyecekler mi?

Bu Etrüsk, Tarquin*7 ve Tulumnius*8 lucumon*9 veya kralları ne anlama geliyor? Bunlar yanlışlıkla Türk Tolunoğulları hanedanı bile zannedilebilir. Ancak, eskiden her Etrüsk şehrinde bulunan bu lucumon'lar, bugün her Tatar *aoul*'unda*10 görülen *Uikunom*'lara benzemektedir; *uikunom* kelimesi, doğu Türklerinin diyalektinde *ulucunom*'la aynıdır, *ulug* - ulu sıfatı büyük veya önder anlamına gelmektedir.

Son olarak, Latium dilini konuşmayan, bugün Turchina*11 olan Tarquinies, Terracine*12 veya Trachin*13 ve Volsinie*14 şehirlerini görelim. Unutmayalım ki, Uygur yazısının bir değişik şekli olabilecek

---

*1 Lydiens – Lidyalılar: Batı Anadolu'ya MÖ 2.500'den başlayarak yerleşen halk. Lidya Devleti, MÖ 2. bin sonlarından, MÖ 547'de Sardes (Salihli)'de kral Karun(Kresus)'un Perslere yenilmesine kadar sürmüş, bundan sonra Anadolu 200 yıllık Pers egemenliğine girmiştir. (çn)

*2 Tyrrhènes: Bkz. s.186, *6.

*3 Taurini: K. İtalyada Po ovasının yukarı bölümünde yerleşik Kelt-Ligur halkı; merkezleri Taurasia, bugünkü Torino'dur. (çn)

*4 Tourones-Turonlar: Orta Fransa'da Tours bölgesinde yaşamış Kelt(?) asıllı kavim. (çn)

*5 Taures: Kırım bölgesinde yaşamış İskit-Saka kavimleri. (çn)

*6 Touro-Celtique/Turo-Seltik: Turo-Keltik veya Turan-Kelt. (çn)

*7 Tarquin: Roma Krallığının 5. ve 7. son kralı bu adı taşıyordu ve Etrüsk kökenliydi. İlk Tarquin'den başlayarak, krallık mirası kral soyundan gelen kadınlar tarafından devam ettirilmiştir. 6. kral da Etrüsk kökenliydi. Tarquinia, Latium bölgesinde bir Etrüsk kentiydi. 1872'ye kadar adı Corneto iken, 1922'de Corneto Tarquinia oldu; günümüzde, adı antik Etruria'nın on iki şehrinden biri olan Tarquinii'den geldiği için, sadece Tarquinia olarak anılmaktadır. (çn)

*8 Tulumnius: Lars Tolumnius, Roma'nın 18 Km KB'sındaki zengin Etrüsk şehir devleti Veii'nin ünlü kralı; adı Etrüskçede Larth Tulumnes idi. (çn)

*9 Lucumon: Etrüsklerde yüksek yargıç veya Etrüsk Konfederasyon Başkanı. (çn)

*10 Avul-avıl: Tatarca avlu. Örnek "Üylerimizin arasında bir avul bar edi." Evlerimizin arasında bir avlu vardı. (çn)

*11 Turchina: Antik Tarquinia'nın hemen yakınında bir yerleşim yeri olan Macchia della Turchina. (çn)

*12 Terracine – Terracina: Roma'nın GD'sunda, Latium bölgesinde bir kent. 6. yy sonlarında burada Volsklar yaşıyordu. O zamanki adı Anksur idi. (çn)

*13 Trachin: Terracine ile eş olmasından başka, Orta Yunanistan'da Atina'nın K'inde, Tesalya'da Dorların yaşadığı Malis bölgesinin en önemli kenti. (çn)

*14 Volsinie-Volsinii (Etrüskçe Velzna): İki antik Etrüsk kentinin adıdır. Roma'nın K'inde, biri dağlık bölgede Vetralla'da, diğeri daha K'de Bolsena gölü kıyısındadır. (çn),

çok eski bir yazılan olan Traklar da, Helen dilini konuşmuyorlardı. Bu Tarquinien'ler veya Turkini'ler, aynı Trakya'nın Eumalpe'leri gibi, uygarlıklarını, eski Uygurların sanatını, bilicilik ve kuş falı yöntemlerini ve Sabin'li*1 *dev* Vulcain'i*2 Romalılara verdiler. *Augurium**3 kelimesi tamamen Etrüskçedir, daha doğrusu Türkçedir; yorumu *avium garritus**4 gibi, daha da kolaydır. İyi alâmet, mutluluk, Türkçe'de, eski Uygur'lardan *ougour – uğur* olarak türemiştir; *eugrenmek* ve *eugretmek* - öğrenmek ve öğretmek, yani *Ouigour* – Uygur haline gelmek ve Uygur olmak; ve bütün şüpheleri gidermek için, Romalı augures'lerin*5 inceledikleri iç organlar'ın Latincede *gigeria* olduğuna dikkat çekelim; kelime Türkçedeki *Djigueri* - ciğeri'den başka bir şey değildir, yani Romalılarda karaciğer ve içorganlar anlamında sıradan bir kelime olan *jecur*. Latinlerin Auspicia'larına*6, yani kuşların uçuşundan anlam çıkaranlara gelince, bu kelime av, Türkçede av, daha doğrusu uçan veya kaçan herşey ekiyle başlar; Latincede görmenin değişik şekillerine gelince, *aspectus* (görünüm), *inspectus* (izleme), *prospectus* (bakış açısı) kelimelerinde, Türkçe *bak* kökü vardır; aynı şekilde Latincede değişik yürüme ve girme şekli, *ingredi* (girmek), *aggredi* (saldırı), *egredi* (dışarı) kelimelerinin Türkçedeki karşılığı *guirdi* - girdi, yani yürüdü, girdi fiilleridir.

Tarquinien'ler Romalılara ayrıca yasalarını, *jus* kelimesiyle vermiştir, bu da bize *iassa* veya *djassa'* yı hatırlatmaktadır. Doğu Türkleri, Türko-Alman *i* sesini *j* olarak telâffuz ederler. Türklerin, yetkililer tarafından engellenmiştir anlamına gelen anlaşılmaz iassak - yasak kelimesini; bir kitabın, defterin bir parçası anlamına gelen *djuz* - cüz kelimesi ve Tatarcada, bu anlamdan başka kabile, organ anlamının da olduğunu hatırlatalım.

Turan'ın askerî düzeninde var olan décurion*7 ve centurion'lardan*8 başka, Etrüskler Romalılara, *commune* - kent anlamına gelen,

---

*1 Sabinler: Roma'nın KD'suna yerleşmiş antik İtalya halkı. Söylenceye göre, Sabin'li kadınların Romulus ve adamları tarafından kaçırılması, Romalılarla savaşa neden oldu; sonuçta birlik sağlanarak, yapılacak seçimle her iki halkın kralının sırayla göreve gelmesi öngörüldü.(çn)

*2 Vulcain-Vulcanus: Roma söylencesinde ateş, volkan tanrısı, demircilerin koruyucusu. Etna yanardağının altında oturur ve Eneas'a özel silâhlar yapardı. (çn)

*3 Augurium: Latincede tahmin, beklenti. (çn)

*4 Avium garritus: Latincede kuşların çığlıkları. (çn)

*5 Augures: Latincede bilici, müneccim. (çn)

*6 Auspicia: Latincede kuş falı bakanlar. (çn)

*7 Décurion: Roma ordusunda on kişilik manga. (çn)

*8 Centurion: Roma ordusunda yüz kişilik bölük. (çn)

Türkçe'deki *koum* - kum kelimesinden türeyen *comitia* – comités – kurullar'ını da verdiler; *curiate*[*1] meclisleri ve *curule*[*2] sahibi yargı makamları terimleri de, , *kuryl* veya *kurul*'ları yani *curie*'leri[*3], bir Tatar veya Kalmuk kampında özel ayrılmış resmî veya dinî bölümü ve Cengiz Hanın ardıllarının seçilmiş senatosu olan genel diyetler veya *kouriltai* – kurultay'ları hatırlatır.

Türk kentleri veya *koum* - kum'ları deyiminin, Türk hanları veya Türk-Çin imparatorlarının bazen kabile reislerine verdikleri *kom*, yani kont benzeri unvandan ayrı bir kelime olduğunu da belirtelim. Capitoline[*4] yetkisinin de bir şekilde Doğudaki *kapou*[*5] yetkisine benzediğini de ekleyelim. Bütün bu benzerlikler, parlak bir zirve yaptıktan sonra, Romalıların İmparatorluğunda kaybolmuş güçlü bir Turo-Araniyen ırkın, bilinmeyen devrimler tarihini belirlemez mi?

İtalya'nın halkları içinde, bu varsayımı kabul edilemez kılacak mantıklı bir neden bulmak da zordur; çünkü bütün japhétique[*6] kollarını içeren bu halklar içinde, örneğin Seltik, Getik, Slav, Dardaniyen, vb halklar içinde, İtalya Sabellien'leri[*7], Sabin'leri veya Samnit'lerinin Ptolémée'nin İskit Samnitae'lerine denk geldiğini, Türkistan'ın Sabir'leri[*8] ile Samen'lerin, Cedrenus[*9]-Calliste[*10], Théophane le Confesseur[*11] ve Priscus'dan[*12] alıntı yapan, de Guignes'e göre, aynı halk olduğunu görüyoruz. Diğer taraftan, Orta Asya'nın Auxacii (d'Aksou – Aksu'lu), Ascani (Uzkiend'li), Casii (Kaşgar'lı) Erymi, Rhymnici, Emodi, vb'ne eşdeğer İtalya'nın bu Volsques, Ausones, Osci veya Osques, Casci veya Casques kabileleri ne anlama gelecekti?

*1 Curiate, Latince curiatus: Roma halk meclisi. (çn)
*2 Curule, Latince curulis: Roma'da yüksek yargıçların oturduğu, sırtsız, fildişiyle kaplı, ayakları çapraz, katlanır özel koltuk. (çn)
*3 Curie, curia: Roma'da şehir meclisleri, daha sonraları Senatonun toplantı yeri. (çn)
*4 Capitoline, Latince Capitolium: caput, zirve; Roma'nın en önemli tepesi; yönetimin zirvesi anlamında. (çn)
*5 Kapou – kapı: bir şekilde Devlet Kapısı anlamında. (çn)
*6 Japhétique: Bkz. s.180, *1.
*7 Sabellienler: Roma döneminde Apenin dağlarında yaşayan kavim. Samnitler bu halkın ana ögesini oluşturuyordu. (çn)
*8 Sabirler: 515 yılında D'dan Kafkasya üzerinden Kappadokya'ya kadar gelen Hun kabilesi. (çn)
*9 Cedrenus-Georgios Kedrenos: 11. yy Bizans tarihçisi. Kısa Dünya Tarihi'nin yazarı. İtil'in 969 yılında talanından sonra, Hazar Kağanlığı politikalarını da yazmıştır. (çn)
*10 Nikiforos Calliste Ksantopulos: 14. yy Bizans tarihçisi ve keşiş. (çn)
*11 Günah Çıkartıcı Teofanes: Bizanslı Tarihçi ve Din adamı (758-817). (çn)
*12 Priscus: 5. yy'da yaşamış Romalı diplomat, tarihçi. 8 ciltlik Bizans Tarihi kitabının yazarı. II. Theodosius zamanında diplomat olan Maximinus ile birlikte Atilla'ya karşı yürütülen diplomaside rol almıştır. (çn)

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ

Son olarak da, Sutrium, Astura, Capone, Volturne, Minturne gibi bir sürü kelimenin aldatıcı benzerliği üzerinde durmamızın, ne de aynı deniz (Dori) kıyısında[1] iki Adria oluşunun rastlantısı üzerinde ısrar etmenin anlamsızlığını da belirtelim. Macaristan'daki Tur ile Thurgovie'deki*1 Thur derelerini; İspanya'da Tordule'lerin ülkesinde Turia'ya denk gelen Turan'daki Toura deresini; Avrupa ve Asya'daki Taurus (Toros) dağlarını saymaya gerek yok. Avrupa'daki tur-ism'i, *turris* - tur ile açıklayabilmek, çok genel olacağı için, anlamsızdır; tourner(döndürmek) Latincede *gyrare*; ve *tres*, trois(üç). Böylece, Etruria'da Tyrrhène'ler ve Taurin'ler; Taurian, Turricum, Tarquinies, Terracine veya Trachin, Toro, Tauromenium, Tricarico, Turci, Thurium, Capoue, Caraceni, Soutrium, Caramanico, Carmagnole, Turenum, Tarantaise, Torcelle, Taurasia veya Augusta Taurinorum, Tarus, vb, şehirler var. Asture'ler ülkesinde*2 Turdetan'lar ve Turdule'ler(İspanya'da): Turiaso veya Tarrazona, Tarraco, Taraconnaise, Tartessus, Touria, Toro, Douro veya Durius, Altura, Ili-turgis, Itirussa, Asturies, Astorga, vb. İsviçre'de ve Tirol'de: Turicum, Thur ırmağı üzerinde Thurgovie, vb. Avusturya'da Tarnopol, Carodunium, Tergeste, Tragurium, Tyrnau, Tur, Turkevi, Thurocs, vb. Almanya'da Torgau, Torne, Thorseng, Thuringe, vb. Yunanistan ve Trakya'da, Thyrée, Tirynthe, Etria, Samothraki, Thera veya Santorin, Thronium, Tourn ova, Tricca, Trachin, Tyran, Drin, Tauresium, vb. Gaule'de Taurones, Tricasses, Tarbelli, Tricastins, Tricori'ler, Trinobantes, Bituriges ve Cadurques bölgelerinde: Turones, Turdin üzerinde Tarare*3, Tarascon, Caraman, Carcaso, Targon, Terouanne, Thorigni veya Augusta-dura, Duranius, Tarn, Tornodurum, Durantasia, Torcy, Durocasses, Cadurqui, Turcoing, Tournon veya Tournomagensis vicus, Trecae veya Tricasse veya Troyes, Trucy, Truccia, Dournovaria, Avari-cum, Turenne, Tournus veya Turnicum, Turnacum, Turkheim*4, vb.

---

(1) Türkçede Deniz, Farsçada deria – derya; Tatarcada derya aynı zamanda nehir anlamına gelir, *Yarkend-deryası*, Çin Türkistanında, Amu-derya veya Oxus. Dere, su birikintisi, derin vadi; *derin*, derin anlamındadır.

*1 Thurgovie: İsviçre KD'sunda, Almanya'dan Konstans gölü ve Ren nehriyle ayrılan Thurgau kantonu. Thur ırmağı, kantonu boydan boya kateder. (çn)

*2 Astur'ler: İspanya'nın KB'sında Asturias'da, Astura ırmağı kıyısında yaşayan Kelt asıllı halk. (çn)

*3 Tarare: Turdine ırmağı üzerinde, Lyon'un 40 km KB'sında bir kent. (çn)

*4 Turkheim-Turckheim: Fransa'nın B'sında Alsace bölgesinde bir kent. Roma döneminde germen kabileleri bölgeyi ele geçirince, Thuring'ler buraya yerleşmiştir. Almanca ismi Türkheim, Alsace diyalektinde Tercka olarak geçer. (çn)

Okuru, Tauro-iskit ve Asya tur-ism'i ile sıkmak istemiyoruz. Ancak şaşırtıcı olan, eskiden bütün bu şehirlerin kurulmasına öncülük eden ve bu kadar tartışmasız anıtlarla ortaya konmuş bu uygarlığa bir isim vermek için, ancak Dardanien'ler, Tyr'liler, Truvalılar, Tyrrhène'ler, Etruria Tarquinien'leri, Traklar, Tosque'lar ve Etrüskler arasından bir seçim yapılabilir.

Biz soruyoruz: Germenlerin dilinin *ero-manism*'i gibi, Etrüsk veya Latino-Etrüsk kökeninden az veya çok etkilenmiş Kelt dillerindeki ayırıcı niteliği ortaya konulmuş bu Turo-Aranism; bu, tanrı Thor ve As-Thor kişiliğiyle İskandinav mitolojisinde kutsallaştırılmış ve Tour savaşçılarının başarılarını konu alan eski Bardes*1 şarkılarında yaşayan bu tur'ism; aynı şekilde, aşağılayıcı *sclav*, *serv*, *vlak* ve *niemets**2 kelimelerine cevap olarak oluşan, aşağılayıcı tyran(1), *tourak* ve *dran* sözleriyle dışa vurulan Rus ve Helen nefretinde, bu Turo-Aranism sadece bir rastlantı olabilir mi?

Biz inanmıyoruz; *amator*(sevgili), *arator*(çiftçi), *instructor*(eğitmen), *lector*(okuyucu) gibi kelimelerin tour-ism'ine ek olarak, enerjisi, olgu sayısı ve söz diziminin Latin ve Türk dillerinde aynı oluşu dışında, aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, fiillerin çekiminde de çarpıcı bir benzerlik vardır:

Olmak fiili	Olmak ögeleri	Edilgen fiiller	Malik olmak ögeleri	Etken fiil
Latince	*Türkçe*	*Latince*	*Türkçe*	*Latince*
m	*im*	*r*	*im*	*i, o, m*
s	*sen*	*ris*	*in*	*s*
t	*dır,tır*	*tur*	*i*	*t*
mus	*iz*	*mur*	*muz*	*mus*
tis	*tiniz, iniz*	*mini*	*iz*	*tis*
nt	*dır, tır*	*ntur*	*lar*	*nt, re*

*1 Barde: Kelt uygarlığında halk ozanı ve hicivci. Gaule'de bardos, İrlanda'da bard, İngiltere'de Galler'de bardd, Bretanya'da barzh veya barth olarak geçer. (çn)

*2 Niemets: Slav dili konuşmayanlar için Slavların kullandığı "sessiz, dilsiz" anlamında kelime. Sonraları Rusça'da, Slav dili bilmeyen başlıca grup olduğundan, Germenler için kullanılmaya başlanmış. (çn)

(1) *Tyran, tyrgan*, Türklerin, Partların ve Ermeni-Partların prensi, kralı anlamında görünüyor. *Tourkhan* ise, bilindği gibi, eski bir Türk ulu kişi unvanı, vali veya prens; *tourakina*, prenses veya imparatoriçe karşılığı bir ad.

İşte örneğin tutmak(kapmak) fiili, Latincede *capere*, Türkçede *kapmak*:

Capio, kapıyorum; *capior*, kapılıyorum; *captus sum*, kapılmışım, *captus* es, kapılmışsın; *capitur*, kapılmaktadır; *capti eramus*, kapıldığımız var; *capti sumus*, kapıldığımız oldu; *cepistis*, kaptız veya kaptınız; *cape*, kap; *cepissem*, kapsam; *capiatur*, kapılmalıdır; dahası var, *captare* Türkçede kapıtmak; *capessere*, kapışmak veya kapılmak, kaptırmak, vb.

Türk dilinin düşünce akışını bilenlere, iki dili kıyaslamak için, Latince dilinin fikir akışına da girmek gerektiğini belirtelim; aynı zamanda, malik olmak fiilinin etken ve olmak fiilinin edilgen durumuna da işaret ederek, Türk gramer kitaplarında gösterilen bazı formüller için de ısrarlı olmamak gerektiğini söyleyelim.

Türk fiilinin sonsuz inceliklerini hangi gramer verebilir? Bu kadar yaratıcı, bu kadar basit, bu kadar zengin ve düzenli bir tek fiilin çekimi için, bir bütün cilt gerekir. Benzerlikleri daha elle tutulur duruma getirmek için, en bilinen hallerden örnek vermek gerekir. Türk halkının grameri kendine hastır ve Avrupa'da konuşulan dillere, Konstantinopolis'te konuşulana göre, daha yakındır; *guormedim* – görmedim demek yerine, Türkler *guordimuz iok* – gördüğümüz yok; *guoruliorum* – görülüyorum yerine, *guorulmekteim* – görülmekteyim; *guordim* – gördüm yerine, *guormichim* – görmüşüm derler; ayrıca, isimleri de iyelik halinde, fiiller gibi çektiğimiz de bilinir; *babamuz var* – babamız var; *guordyniz* – gördünüz yerine, aynı anlamda guordyniuz var – gördüğünüz var. Biri –iz ile, diğeri –ikh ile nitelenen iki Türk diyalektinden, ben birincisini, daha çok kabul gördüğü için kullandığımı okuyucuya ayrıca belirtmeliyim. Çekimde görülen değişik düzenlemelerin pek çok olmasına karşın, elemanları her zaman yukarıdaki tabloda görülenler gibidir; orada, Latince ve Türkçe dillerinin her ikisinde de, oldukça özel bir benzerlik görülmektedir.

Latin dilinden sonra, Türkçe çekimle benzerlik yönünden, Yunancanın ikinci sırada olmasını açıklamak için, nedenleri Sanskritçenin kaynaklarında mı aramak gerekir? Oysa, Slavlar ve İndo-Germenlerin bu konuda çok daha az benzerlikleri olmasına rağmen, bu durumu, Etrüsk ve Trak ırkının Romalılar ve Helenlerle teması ile açıklamak belki de daha akla yakın olacaktır. Bu güçlü ırkın dili, bir sürü değişmeye rağmen, Cengiz Hanın katliamlarına

ve modern Ruslaştırmaya rağmen, Adriyatik'ten Çin'in en ücra köşelerine kadar konuşulmaktadır; bu ırkın fiilinin inceliklerinin kapsamı, köklerini aldığı ülkenin alanı kadar geniştir.

Neyse, Latince fiillerin son ekleri anlamsız gibi görünürse de, bu durum, ortaç (sıfat fiil) kullanmayı seven Türk dili son eklerinde her zaman görülmez; bu nedenle bu dilin düşünce anlayışıyla, Latince *legimus*'u, bizde var olan şekliyle, okuma olarak anlıyoruz ve *amatur* kelimesini, Fransızların çevirisiyle *o sevilir* diye anlamlandırıyoruz. Böylece, Latince son ek -tur'un Fransızca *il est* = dır ile benzerliği şüphe götürmez; diğer taraftan, Türkçe -dır, -tır veya -tur son eklerine uyan Latince fiili *est* (iyelik değil de, *olmak* anlamında), *juvenis est*, il est jeune(gençtir), Türkçe *djivandir* – civandır; *non est*, il n'est pas, Türkçe *ioktour* – yoktur örneklerinde görüldüğü gibi. Belki de Avrupa dillerinin tur-ism'ini, sanatlar, zanaatlar ve toplumsal mesleklerin adlandırmasında açıklamak olasıdır. Gerçekten de, *doctor* (öğretmen), *imperator* (imparator), *sculptor* (heykeltraş)'a benzer docens(öğretim, öğretmenlik), imperans (hâkim, komutan), *sculpens* (oyma) gibi Latince isimler, belki de bu insanların devamlı olarak nitelik kazandırıcı olduklarını gösteriyordu; bu kelimelere, -olan anlamında -tor ekliyorlardı. Aynı durumu Almanca'da *hauptman**1 ve *kaufman**2 son eklerinde de görüyoruz; bu, *er ist* (haupt)*3 gibi çevrilebilir. Eskiden bir -tur'un, *er* ve *man*'daki gibi adam anlamına gelip gelmediğini kim bilebilir?

Ayrıca, Avrupa dillerinin bu tur-ism'ine gelince, olmak fikrinin yanında, etkinlik ve saygınlığı da içerdiğini belirtelim. Örneğin, kaygısı, endişesi olmak ve düzenlemek anlamındaki Latince fiil *curare* (sağlamak)'nin Türkçe fiil karşılığı *kourmak* – kurmak'tır. Buna ilişki belirtisi olan *t* harfini ekleyerek (Latince fiiller *capere* ve *captare*'de gördüğümüz gibi), Türkçe fiil *koroutmak*-korutmak'ı yani iyileştirmek fiilini elde ediyoruz; buradan Latince *curator* (müze müdürü), Grekçe *kratos* (devlet) çıkıyor.

Bu *koroutmak* - korutmak fiili, yani iyileştirmek, *kourtarmak* – kurtarmak fiilinde etkili oluyor; *kourtartyrmak* - kurtartırmak'ta ve *kourdyrmak* -kurdurmak'ta yani karışık bir şeyin düzeltilmesi için emretmek'te, emir kipi oluyor. Bu da yaratmak, *creare*

---

*1 Hauptmann: Almanca Yüzbaşı. (çn)
*2 Kaufmann: Almanca İşadamı. (çn)
*3 Haupt: Almanca Baş, Başkan. Er ist haupt=O başkandır. (çn)

(oluşturmak)'ye denk geliyor; çünkü bizde, edilgen olarak *dunia kurulali berou* – dünya kurulalı beri, yâni dünyann kurulmasından bu tarafa diye söylenir.

Yukarıda belirtilen örneklerden, okuyucu, Latin ve Türk, her iki dilde ortak kelimelerin olduğunu sezmiştir. Aslında bu kelimeler çoktur, ancak Türk dili, edebiyatındaki Farsça ve Arapça'nın istilâsıyla, çok fakirleşmiştir. *Peder*, pater, *meder*, mater, vb İndo-Germen kelimeler karıştırma korkusuyla, çok örnek vermeyeceğiz; bunları daha sonra göreceksek de, aslında varsayılan İndo-Germanizm, jafetik*[1] Aryanizm'den başka bir şey değildir. Gene de, bir kısmı Romalılar tarafından Etrüsk uygarlığından alınmış gibi görünen, gerisi her iki dilin fikir ve köken benzerliğini gösteren birkaç kelime sayalım; insan yapısı süreçleri her yerde benzer bir eğitimle oluyorsa da, sanatın ve mesleklerin dili tektir.

Aşağıdaki örneklerde Tatar asıllı olarak belirttiğim kelimeler, Doğu Türk diyalektine aittir; bunları Türkçe kelimelerin doğrulaması için kullandığımı okuyucuya belirtmek isterim; zaten Tatarların, 13. yüzyılda Moğollar ile işbirliği yapan, daha doğrusu yönetimi altına giren Türklerin bir bölümü olduğu biliniyor.

Bir evin *cour*'u - avlusu, Tatarcada *kora*, Latincede *aula*, Grekçede *aulé*, Türkçede yer, köy anlamına gelen *avul*'dan türeyen *avlou* - avlu.

Ville, village - Kent, köy kelimeleri, buna göre, *aoul* - avul'dan türemiş olur, yoksa *aoul*'ler -avul'lar köylerden değil.

Commune (kent), Latincede comitium, Türkçede *koum*- kum, Grekçede *kòmy* veya kasaba, Lehçede Almanca *gemein*'dan türemiş *gmina*, yani ortak.

Compagnon (arkadaş), Latincede *comes*, Türkçede *komchi* - komşu, Slav dilinde *koum*; veya parrain (destekleyici), Yunancada *kòmos* veya genel sevinç ve olasılıkla aynı zamanda *oikoumenikos*, ekümenik (evrensel).

Her ne kadar, *société* kelimesi Türkçedeki *soz* – söz, dil, konuşma anlamına uyar ve Latince *socius*, arkadaş anlamına gelirse de,

*1 Jafetik: Bkz. s.180, *1.

Grekçede *koinònia (κοινωνία)*[*1] Türkçedeki *koinoun* – koynun veya göğüs, (insanlığın) bağrı, anlamını daha çok seviyoruz; *koinonia*'nın hakikaten Türk olduğunu göstermek için, Türkçe *koi, koilu* – köy, köylü kelimesine bakalım: Grekçede *koilos*, korunaklı yer, iç, içbükey anlamındadır; Grekçe fiil *koinomai, oukounmak* veya uyumak ile aynıdır; Grekçe *koiloponò*, çocuk doğurmak, Türkçedeki *koulonmak*-kulonmak'a uyar. Aynı zamanda, köylerimiz *koi* veya *kioi* – köy veya köyü adını taşır; bu söz yolcuyu oraya adım atmaya davet eder, *koimak* – koymak, ve oraya *konouk* - konuk olmaya çağırır; Latince kelime *gyrus* gibi veya girmeye davet eden yuva, girmek. İlkel zamanların saf ideolojisi!

Ev, Slav dillinde *dom*, Latincede *domus*, Türkçede *dam*; genel anlamda ev, özel olarak çatı, yapay korunak, üstü örtülü yer, köy evi. Grekçede, bu kelimeyi sadece *oikodomò*, inşa etmek fiilinde bulabiliyoruz.[1]

Toit (tua okunur, çatı), Latince *tectum* veya örtü, Türkçede *tahta* veya *lata*, Tatarcada *takta*, Lehçede *dakh* veya çatı, Yunancada *théké* ve mağaza anlamında *apothéké* ve Türkçede *tékié* – tekke, dervişlerin barınağı. Zaten bu kelime bütün Arianik dallarda vardır ve Latincede *tegere*, üstüne koymak anlamına gelen *takmak* fiilinden türemiş gibi görünüyor.

Tuile (tüil okunur, kiremit), Latincede *tegula*, Türkçede *toula* veya *tougla* – tuğla; Grekçede *toubula*, Lehçede *tsegla* veya brique (tuğla).

Colonne (kolon okunur, sütun), Latincede *columna*, Grekçe *kolonna*, kol, destek direğidir; bu kelime Türk mimarisinde ve orduda değişik şekilde kullanılır, burada *kol* Fransız kolonundan başka bir şey değildir, bu nedenle colonel'ler (albaylar) kolonistlerden değil, *kol*'lardan, ordu yürüyüş kollarından türemiştir. Son olarak, Latinler *acolytes* yani yandaki yardımcılar ve izleyenler kelimesinden ve Yunanlar *akoloutia* veya devam kelimesinden, kolların kullanımını anlıyorlardı.

Mimaride, gerçekten de, bütün kelimeler Türkçeden bir şeyleri hatırlatır; base (temel), *basis*, Türkçede *basama*, bir yapının üstünde yürünebilecek, yerçekimi üzerinden hesaplanan, alçak ve

*1 Koinònia (κοινωνία): Yunancada toplum. (çn)

(1) Türkçe teknik kelimelerin her zaman için açıklamalı anlam taşıdığına dikkat edelim; böylece dam, ev; damla yani yağmurdan korunmak için olduğunu gösteriyor.

yatay bölümü; veya bütün yapının *basmasy* – basması; basmak fiili, Türkçede (yerçekimi ile) çekilmek, üstüne yüklenmek, neredeyse tartmak.

Ciment (çimento), Latincede *caementum*, Türkçe *tchmenty* – çimenti (çiğnenti?)'den başka bir şeye benzemiyor, yani *tchynemek* - çiğnemek, basmak fiilinden oluşmuş ayaklarla ezilmiş olan şey.

Capital (başkent), *kap*'tan türemiş, Türkçede *kafa*, Latincede *caput*, Grekçede *kefale*, baş.

Fondement (temel), Grekçede *themelion*, Türkçede temel ve bir kent kurmak, Latincede *condere*, Türkçede *kondyrmak* - kondurmak veya olmayan bir şeyi dikmek; böylece büyük evler Türkçede *konak*'lar.

Bir Arcade (sıra kemerler)'ın kemeri, Grekçede *kamara*, oda, Türkçede *kiemer* – kemer, kemer-kuşak veya tonoz, anlamına gelir; Türk ırkının var olduğu bütün Asya'da, her çeşit suyoluna *arkh* – ark (arık) adı verilir. Zaten eski atma silâhı, yay, Latincede *arcus*, Türkçede arkada taşındığını da anlatır; Türkler yayı, *jaï* veya iaï – yay diye söylerler ve bu kelime, Latince fiil *projicere*, atmak ve *jaculum* – cirit'te ortaya çıkar, aynen Latince ve Grekçede *acus* (iğne), *acuus* (bilemek), *oxos*, sivri, keskin ve iğne'de olduğu gibi. Tonozlara gelince, Mısırlılar, hatta uzun süre Fenikeliler ve Grekler, kullanmasını bilmediler; ortaya çıkışını Asurlularda, hatta daha eskide aramak gerekir; Coupole (kupol okunur, kubbe) kelimesi, Türkçe *koubbe* – kubbe, fazlasıyla Türk'tür; bir vazonun içbükey dibini ve dışbükey yüzeyini hatırlatır.

Char (araba), Latincede *carrus, carruca* (taşıma aracı) Türk *karutsa*'dan başka bir şey değildir. Slavlar bazı Türk kabilelerini, arabaları nedeniyle, *kotzovy* diye adlandırıyordu; Sayın de Guignes'e göre Çinliler Tou-kichi'lerden bir kabileyi *Kao-tsao* diye anıyorlardı, nedeni ona göre, arabaları veya *karoutsa*'larıydı. Zaten Romalılar, en parlak dönemlerinde arabalarını bizim Basterne'lerin arabalarından esinlenerek yaptılar, işte meşhur Romalı *Basterne*'lerin aslı. Bir arabanın çeki oku Asya'da *dumen* – dümen, Latincede *temo*'dur. Tatarlar koşum takımlarına cocher-aghadji / koşer ağacı diyorlar. Bizde sahibi, arabacıya, *kotchy-kochtour* / koçu koştur der, yani arabayı koşumla; sonra *kotch-kochior* / koç koşuyor, araba hızlı gidiyor; ve *kochoum* - koşum.

Charrue (şarrü okunur, pulluk), Latincede *carruca*, soc (saban demiri) parçası ile *sokma* (toprağı işleyen demir uç)'yı, *sep*'i (saban demirini sabana bağlayan uç) ile Türk *saban*'ını (küçük pulluk) hatırlatıyor. Latince fiil olan *arare (ara, arah* Türkmencede saban izi), toprağı ufalamak, Türkçedeki *iarmak* – yarmak'tan başka bir şey değildir. Slav dilinde *orat* ve Grekçe *aratron* da aynı köktendir. Latince *jugum*, Grekçe *zygos*, Rusça *ioug*, joug (boyunduruk) Türkçe *iouk* – yük'ten başka bir şey değildir; Tatarcada *djuk* – cuk veya hayvan yükü. Bu durumda şüpheye gerek yoktur; çünkü Grekçede *zygisô* tartmak anlamına geliyordu ve *zygi*'ler tartıya konan ağırlıklar anlamında idi ve bilim dilinde bu, *zygaria* olmuştur.

Boeuf (böf okunur, sığır, dana), Latincede *bos*, Grekçede *bous*, Türkçede *bouzak* – buzağı, Tatarcada *bzau*, Turo-Aranik dilde *oki-ouz* –öküz; vache (inek), Latincede vacca, juvenca, junix, Türkçede *inek* veya *djinek* olduğunu da görelim. Tarımın tanrısı Triptolème ve tanrıça Cérès, Grekçede Demetra'nın Türk demet'lerini veya Etrüsk kökenli olabilecek *gerbes de blé* - buğday başaklarını hatırlattığını da kabul edebiliriz.

Bu iddianın kanıtı, Latincede fazlasıyla Etrüsk kökenli olan iki fiilin varlığıdır: birincisi *serere*, ekmek, Türkçe *sermek*, yani belirli bir düzende toprağa yaymak ve genelde bir şeyin yüzeyine yaymak. Bu fiilin Slav kökenli isim fiili olan *satum* vardır ve Slav dilinde *siat*, ekmek fiilidir[1].

Diğer fiil *serpere*, Türkçede *serpmek*, yani şuraya buraya yaymak, dağıtmak; buradan *sperma*, Grekçe tohum, Türkçe *serpma* – serpme, yani kuşlara atılan bir avuç tohum.

Dahası, cultiver (kültive okunur, yetiştirmek), Latince *colere*, Türkçedeki kol, kollamak, tedavi etmek ve *koulanmak* – kullanmak, dikkatle kullanmak'a denk geliyor; suçlamayla söylenen: *koulanmali* – kullanmalı! Yani *colendum est*.

Tabii Türkler, Latinler gibi *cum colere* veya cultiver Dieu (Tanrı yetiştirmek) demiyorlar; fakat Allaha *koullik* – kulluk etmek, yani kadere inanıp Ona hizmet etmek; çünkü Türkçede *koul* – kul kelimesi, hizmetkâr, Romalıların clientèle (cemaat) anlamı da içeren *colens*,

(1) Semer (ekmek) fiili için, Türkler bugün *ek-mek* fiilini kullanıyorlar; *ek-in, ek-ier* – eker Latincede *ager* olarak görülür.

daha doğrusu *cliens* ile eşdeğerdedir; Roma kolonları teriminin de benzer bir anlamı var gibi görünüyor: Türklere gelince, *koullik* – kulluk Tanrı içindir ve *kiolé* - köle kelimesinin de moral bir değeri vardır.

Bununla beraber, Tanrıyı belirtmek için, Semitik Arap dilindeki *Allah* adını kullandığımız gibi, Türklerin *dev*'leri dışında, *Tchalab*[*1] veya *Celebe* gibi kutsal varlıklarını hemen hemen unuttuklarını da bir kenara yazalım. Bu isimler toplum içinde hiç ağıza alınmadığı için, izi ancak Monsenyör[*2] veya *tchélébi* - Çelebi[*3], yani kutsal unvanda görülür. Bu kelimeden, *célèbre, célébrer, celebrare*, yani kutsallaştırmak, kutsal tören yapmak ve belki de Latin *caelebs* veya Tanrıya ve bekârete adanmış insan, kelimelerinin türemiş olması olasıdır. Bu zaten, Latin *caelum*, gök, Yunanca (daha doğrusu Türkçe) içi boş anlamında *koilos*'dan türemiş olduğu varsayımından kaynaklanmaktadır; eski Saturnie'nin oturanları, gök kavramını ve Pelasg[*4] esirlerin takas işlemlerinin düzenlenmesini, Helenlerin gelişi öncesinde biliyorlardı. Ancak şimdi bağ yetiştirme sanatını görelim.

Asmanın esnek dalı, Latince *sarmentum*, Türkçe *sarma*, sarmak fiilinden türemiş, sarmalamak veya tırmanmak, çünkü échalas'lar (Türkçe kelime), kazıklar veya çardaklar üstüne tırmanır; zaten *sarmentum* veya sarment[*5] sarmanlar'daki *–entum* son eki de Türkçedir ve benzer isimlerde görülen *–enty/* -ıntı son ekine karşılık gelir; örneğin *akenty* –akıntı, akan şey, *salanty* – sallantı, Latince *libramentum* sallanan; *sykenty* - sıkıntı Latince *tormentum* (eziyet, işkence), veya tourment (Fransızca işkence). Fiillerden türeyen bu tür isimler, Latince ve Türkçe dillerinin her ikisinde de görülüyor.

Cep de vigne (sep okunur, asma gövdesi), Türkçe *sap*, Latince *cippus*, Tatarca *chibouk* – şibuk / çubuk, Türkçe *tchibouk* – çubuk, Grekçe *klema*, Türkçe *bagh kalemy* – bağ kalemi.

Raisin (rezen okunur, üzüm) adı, *rezak* -*Razakı* adı verilen bir cins üzümün karşılığıdır; raisin, Türkçe *uzm* – üzüm, neredeyse Grek *zomi*'ye, yani güzel suyu ve özüne karşılık gelir.

---

*1 Tchalab – Çalab: Eski Türklerde Tengri, Gök Tengri, Allah. (çn)

*2 Monsenyör – Mgr: Hanedan prenslerine, kardinallere, başpiskopos ve piskoposlara, başrahiplere verilen unvan. (çn)

*3 Çelebi: Bektaşi ve Mevlevi pirlerinin en büyüklerine verilen unvan. (çn)

*4 Pelasglar: Helenlerden evvel bölgeye gelen kavim. (çn)

*5 Sarment: tırmanan, sarılan, odunlaşmaya başladığı yerden itibaren, birinci yıl asma sürgünü. (çn)

Asma bitkisi, Grekçe *fyteia* ve *fyton*, Türkçe *fidan*, biraz Latince *vitis*'i, daha genel anlamda, hatırlatır.

Coteau planté de vigne (bağ dikili yamaç), Latince *collis*, Türkçe *kol*, vücudun parçası kol, *et terra exigua*, Türkçe *eksyk* (eksik) *tarla*.

Latincede *stirps, stirpis*; *truncus* veya tronc (gövde) dışında kalan asma odunu, Türkçe *tchyrpi* – çırpı'yı, genel olarak da ateş tutuşturmakta kullanılan kuru dallar ve çalı çırpıyı hatırlatır.

Şarap tanrısı Bacch-us, bizim *baghdji* - bağcı veya şarapçıları hatırlatır; *biner* (bine okunur, çapalamak) ve *bindyrmek* – bindirmek, yükseltmek gibi.

Bacch ve *bagh* – bağ, telâffuzuna kadar tıpatıp aynıdır ve bu kelime, Avrupa ve Asya Türkiye'sinde, İran'da, Kırım'da, Kafkasya'da, Batı ve Çin Türkistanı'nda asma anlamına gelir.

Sape, Latince *sapa*, Türkçe'deki *tchapa* – çapa ve Tatar chapa – şapa.

Pelle (pel okunur, kürek), Latince *pala*, tam Türk *bel*'idir.

Aynı şekilde, yazı kamışı, Latince *calamus*, tam Türk *kalem*'idir; Amerika yerlilerinin calumet (kalüme okunur) veya uzun piposunu hatırlatan bu kelime, Fenike veya Arap kökenli olmaktan çok, Türk olması gerekir.

Sıfat olan *kara* (siyah)'nın fazlasıyla Türk olduğuna eminiz; yanılmıyorsam da özellikle Türk'tür. Böylece, écrire – yazmak için, Türklerin *iazmak* – yazmak, Tatarların *djazmak* – cazmak fiili vardır; fakat daha çok kullanılan *karamak, karalamak, karama, karar*, tam anlamıyla siyahlaştırmak'tır. Yazmak fiili oluşmuş bir metnin varlığını varsayar, oysa hazırlıksız bütün yazılar *karama* adını alır; hatta özel yazıları belirtmek üzere *tez-kiere* – tezkere (yazılı istekler) diye adlandırılan bir tür de vardır.

Oysa, yazmak etkinliğini adlandırmak için, Yunancada *grafô* ve *gramma*, Almancada *schraiben* (schreiben – yazmak), Latincede *scribere*, Arapçada *ta-hrir* veya *ta-krir*, Fransızcada *écrire*, İtalyancada *scrivere*, Ermenicede *kire*, Hint-Tibetçede *chara* (kara?), Türkçede *kara*-vermek veya *karamak* fiillerinden başka fiil bulunmaması ilginçtir. Bu duruma hiç şaşmamak gerekir, çünkü bütün alfabetik

yazıların çıkış yerinin aynı olduğu bilinir, bütün alfabeler a, b, c ile başlar. Peki bu buluş kime aittir? İncil'deki Filistinlilerden farklı olan Fenikelilere ait olduğunda fikir birliği oluşmuştur; fakat eleştirel tarih, bu adı taşıyan uygarlığın, Tyr'liler ve (Issidon'lar) Sidon'luların oluşturduğu iki kurumdan çıktığını doğrulayacaktır. Bu kolonilerin, Arap diyalektlerinden birini benimsemeden önceki milliyetlerini saptamak için, aşağıdaki örneklerden faydalanalım:

Roseau (Rozo okunur, kamış), Latincede *calamus*, Grekçede *kalami*, Ermenicede *kirakrytch*, Türkçede *kalem*.

Écrit (ekri okunur, yazılı), Latincede *scriptum*, Türkçede *karatma*, Ermenicede *kir*.

Écriture (ekritür okunur, yazı), Latincede *scriptio*, Türkçede *karatmasy* - karatması, Yunancada *grafe*, Ermenicede *kirel*.

Papier (kâğıt) (bilinmeyen), daha ziyade tablo, Latincede *tabula*, Türkçede *tabela*, Farsçada *kyrtas*, Ermenicede belki de *tahta*'yı hatırlatan *tuht*, veya Türkçede *tahta*. Kayıt ve program anlamındaki tablo dışında, *tabela* kelimesi, Türkçede bütün yassı alet ve eşya için kullanılır.

Vers (ver okunur, mısra), Latincede *carmen*, Türkçede *karama*, yani doğaçlama veya esinlenerek yazılan yazı.

Caractère (özellik), Latince *character*, Grekçe *gramma*, Türkçe *karattyrma* – karattırma veya denilebilir ki, *karar olounan karama* – karar olunan karama, sözü edilen Arapça *karar* da aslında, Grekçe *gramma* gibi Türkçe kökenli olduğu için, aslı tabii Türk olan *karama*'dan başka bir şey değildir.

Charte (tüzük), carte (harita), Latince *tabula*, Türkçe *tabela*, Grekçe *charta*, Farsça *kyrtas*, Türkçede *karalty* – karaltı, modern *haryta* - harita'dan da iyi.

Cédule (sedül okunur, program), Latince *titulus*, Slav dilinde *tsedula*, Türkçede *tsetele* – çetele.

Lettre (letr okunur, mektup), Latince *epistola*, Grekçe *epistole*, Türkçe *poussola*-pusula, buradan türeyen Slav dilinde fiil *pisat, pisali* veya yazmak.

Encre (ankr okunur, mürekkep), Latince *atramentum*, Türkçeye çok benzeyen son eki nedeniyle, her türlü tıbbî kimyasal bileşim anlamına gelen Türkçe *derman*'dan türediği şüphesini uyandıracaktır; böylece *atramentum, dermenty* –demantı'dan başka bir şey olmayacaktır.

Loi (lua okunur, yasa), Latince *jus*, Türkçe *djuz* (cüz), bir kitabın, defterin, bir cildin parçası anlamına gelir; asıl *lex* veya Latin yasası, *ligare* veya lier (bağlamak)'den türemiştir; fakat Doğu Türk diyalektinde *djazmak* - cazmak, *djazy* - cazı'nın da yazmak anlamına geldiğini unutmayalım.

Yasa *jus*'u Almanlar gibi *ius* diye telâffuz etmek istersek, bu kelime Türkçedeki *iaz* - yaz, *iazy* - yazı'dan başka bir şey olamaz. Latincedeki *iussum, iussa* veya *jussa*, yazılı emirler de, eski Turo-Araniyen *iassa* veya *djassa* – yasa veya casa'ları akla getirir.

Gerçekten de, Avrupa'da var olan, Latince kelimeleri, *i* veya *j* olarak, *c* veya *g* olarak, *k* veya *gu* olarak telâffuz etmedeki bölünme ve anlaşmazlıklar çarpıcı değil midir? Bu durum kaynağını, Orta Çağdaki dil araştırmalarının kusurlu oluşundan değil de, Orta Asya'nın derinliklerinden, doğu ve batı Türklerinin diyalektlerinden almamış mıdır ?

Fakat Romalılar hukuka, yasaya *jus* veya Türkçe *djuz* - cüz adını, yasaların toplamını belirtmek için verdilerse bile, başka bir kelimeyi, *caudex* veya ağaç gövdesi'nden türeyen, kod veya *codex*'i ödünç aldılar.

İlginç bir şey, Türkler de yasa, arşiv ve kayıt defterlerine *kutouk* – kütük adını vermişlerdir. Bu kelime, Türkçede şekilsiz ağaç gövdesi anlamına gelen, İbranice *kytva*'yı hatırlatır. *Codex* ve *kutouk* – kütük'lerin, eskilerin üstüne yasalarını yazdıkları tahtalar veya ağaç tablolar olduğunu düşünürsek, buradan Arap ve Fenike kitapları veya *kutoub* – kütub'larının TÜRK KUTOUK - KÜTÜK'lerinden başka bir şey olmadığı sonucunu çıkartmak hakkımızdır!...

Fenike'nin Tyr'lilerinin, kendi kullandıkları ve daha sonra Helenlere verdikleri semitik bir alfabe oluşturdukları görülüyor. Bununla birlikte, bir abece kitapları da vardı; çünkü Araplar kanalıyla bize sihirli bir formül ilettiler ki, bunu Kur'an okumaya başlamadan evvel

her çocuk öğrenmek zorundadır: *abtched* (ebced)*1, *havvez, houti, kielemen, saffes, haraszet*, vb. Bize tanıdık gelen bu harfler, Uygur abecelerinden birinin ögeleri olmalıdır. Bu ebced, Arapçada seslilerin yerini tutan aksanlar olmaksızın şöyle yazılır: *abtchd, hvz, hti, klmn, sâfs, krszt. Hvz* kelimesinin *h* harfinin oraya sonradan Arap özlemiyle konulduğunu ve *efz* veya *efg*'nin yerini aldığını kabul edersek, Yunan, Latin, Arap ve özellikle İbranî alfabelerindeki seslerin sırasını görürüz; bu ebced, yaklaşık bütün abecelerin ilk örneği olan, Tyr'lilerin Türkistan'ın derinliklerinden getirdikleri ve büyük olasılıkla Suriye'de kullanamadıkları abecedir.

Gerçekten de, ebceddeki harflerin devamı İbranî ve Grek alfabelerinde de hemen hemen aynıdır; ebcedin geri kalanına gelince, *sehhaz, dazykile fetebareki – allahumme ahsenil halikin;* değişik diyalektlerin kullanımı için Tyr'lilerin sonradan ekledikleri bazı sesler dışında, sonunda Arapça bir dua vardır.(1) Abeceyi bulanlar, eskiler gibi bilgiçlik taslamadıkları için, yazıyı semitiklere sağdan sola; Greklere, Latinlere ve Partlara aynı yazıyı soldan sağa ve Moğollara yukarıdan aşağıya doğru yazmayı öğrettiler gibi geliyor; belki de yetkililer kendi millî yazıları olsun istediler.

Filozof ve fikir şehidi Bailly*2, insan ırkının kaynağını Türkistan'ın derinliklerinde aramak gerektiğini vurgularken, haklı değil miydi?

Fakat, biz Etrüsk milliyeti üzerindeki araştırmalarımızı sürdürelim.

Trône (tron okunur, taht), Latince ve Grekçede *thronos* veya koltuk (kral koltuğu), belli ki *otouroum* - oturum'dan türemiş; *otourmak* – oturmak, yani Türkçede oturmak, yerleşmek.

---

*1 Ebced – Ebcet Hesabı: Arap alfabesinin, her harfi bir rakamı karşılayan ve anlamsız sekiz kelimeden oluşan, değişik bir düzen. (çn)

(1) Ebced'deki seslerin devamındakilerle uyuşan harfler, İbranî abecesindekilerdir: *alif, betta, gimal, dale, e, vaf, zein, hef, tet, iot, kaf, lamif, mem, nun, samah, ain, sad, kof, rasz, szyn, tot;* Grek alfabesinde: *elfa, betta, gamma, delta, epsylon, zyta, (H) êta, thita, iota, kapa, lamda, mi, ni, . . .ro, sygma, taf;* Latin abecesinde: *a, b,* İtalyan *c, d, e, f,* İtalyan *g* ve Fransız *j, i, k, l, m, n, . . .q, r, s, t;* ve Arap alfabesinde: *elif, be, ...kief, lam, mim, nun* (Sayfa 233-234'e bakınız.)

*2 Bailly: Bkz s.44, *3.

Énée'nin*1 üzerinde oturarak, talihsiz kadın, kraliçe Didon (doudou)*2'a maceralarını anlattığı yer, *thorus*, bir Tatar *tor*'udur, yani üstünde fazladan bir şilte bulunan onur köşesi sayılan koltuk. Bu sahne, zaten sanal olarak, Carthage –Kartaca, Carthago veya Caratagh'da geçer, yani kara dağ kentinde geçer (yoksa Cardagh veya karlı dağ değil); bilindiği gibi burası Tyr'lilerin bir kolonisidir.

Encens (tütsü), Latince *thus*, Türkçe *tussy* ve *tutsy* – tüssü veya tütsü uygulama. Yunancada, *thumiazò*, tütsülemek anlamına gelir.

Ballet (bale), Latince *chorea*, Yunanca *horou*, Tatarca ve Türkçe *hora*, buradan Türk, Tatar ve Yunan halk dilinde *horata*, eğlence, şaka anlamına gelir; Latince *joca*, Türkçe *chaka* – şaka.

Fourneau (fırın), Yunanca *fournellon*, Latince *furnus*, Türkçe *furun* – fırın. Kafkasya'da iki türlü fırın vardır: *touroun* – turun, yani bir evde, oturup ısınmak için yapılmış, tavanda açıklığı olan bir yer ve *fouroun* – furun, yani bilinen fırınlar.

Değişik cins kaplar ve çanak çömlek, Latince *capedo*, Türkçede kap; Latince *cuppa*, Türkçe *kub-* küp ve *kupa* – kupa; Latince *testa*, Türkçede *teste* – testi; bu sonuncusu, Romalılardaki gibi, genellikle pişmiş topraktan olur ve bazen şekli de aynıdır. Yunancada çömlekçilere *kierameus*, yani olağanüstü adamlar diyerek Arapçayla aynı adı vermişlerdir; buradan evrensel teknolojideki céramique – seramik kelimesi türemiştir. Bu kap kacak adlandırmasını dikkate alarak, bizim *technedji* – tekneci'lerin, yani *tekné* – tekne adı verilen su koyulan küçük kapları yapan ciseleur(sizölör okunur) ağaç oymacılarının, bütün bu teknolojilerin çıkış noktası olduğunu sanmaya yöneldiğimizi söyleyelim. Bu durum *tekné* – tekne kelimesi için daha da olasıdır; çünkü bu kelimeyle büyük gemiler, sandallar, eskiye benzer yapılmış bütün gemileri anlarız; ciseleur'ler *tchizidji* – çizici olabilir; oymacılar, *kaloubes* –kalıplar'ı yapanlar, Yunancada *kaloupi*, *kalpi* ve *glyptes* olmuştur. Helenler resim yapmayı *thòria*, *thòriazò* fiiliyle, zırhı *thòrax*, *thòrakizò* ile, geminin direk altını *thòrakeion* olarak betimlemiştir. Aslında, Türk teknolojisi Helenlerinkine o kadar benzerdir ki, Sn Koromela'nın

*1 Énée: Bkz s.187, *1.

*2 Didon – Latince Dido: Roma söylencesine göre, Tyr kralı Belos'un ilk çocuğu; erkek kardeşi Pygmalion, tahta çıkışını engelleyince, iç savaşa neden olmamak için, Fenike'yi terk eder ve Tunus'ta Kartaca'yı kurar ve ilk kraliçesi olur. (çn)

Yunanca-Fransızca sözlüğündeki birçok Türkçe kelimeyi, özbeöz Grek kelimeleri gibi kullandığı için, bu kelimeleri kullanıp, zamansız itirazlara yol açmak istemiyoruz; ayrıca kendisi, bizim Homer'i nicelememizi ve Türkçe, Slav ve Arnavut dillerinde didiklememizi istemiyor. Bu nedenle, Türkleri Latinleştirmiş olma şüphesine daha az açık olduğu için, Romalıların dilini tercih ediyoruz.

Yukarıda saydığımız kelimelerin Türkçe değil, fakat Farsça veya Arapça olduğuyla ilgili yapılabilecek itirazlara karşı, okuyucuyu korumak amacıyla uyarıyorum. Tam tersine, hiçbir Türk yazarın kâğıda dökmeye cesaret edemeyeceği şekilde, Türk ve Tatar halkların kullandığı, güncel ve yaygın bir dilden faydalanıyorum. Türk milleti birkaç asırdan beri, resmî İranlılaştırma ve Araplaştırma yarasından çekmektedir. Türk imlâsının kurallarını, Sultan II. Bayezid*[1] döneminde, Trabzon'lu bir Lâz koymuştur; bu çalışmayı, genel telâffuz kuralları ve Osmanlı adı verilen ve yalnız Farsça ve Arapça kelimeleri sıralayan, Türkçe kelimeleri, kaba diye göz ardı eden bütün sözlüklere karşın yapmıştır.

Bugün denilebilir ki, Türk milletinin millî bir yazı dili yoktur; çünkü baba (père) kelimesi Farsça imiş gibi tartışılır, oysa baba fikrini belirtmek için başka bir Türkçe kelime yoktur ve bu kelime, Roma'da da kullanıldığına göre, son derece Avrupalıdır. Bununla birlikte, Türk fiilinin zenginlik yönünden üstüne yoktur ve ortada, yerküremizin büyük bir bölümünde konuşulan, bağımsız, çok özelliği olan bir dil vardır.

Bu durumun nedenleri ancak tarihle açıklanabilir; bu konuya tekrar dönüp, Türko-Araniyen uygarlık içinde Farsçanın ne olduğunu göstermek üzere, şimdi Etrüsklerin uygarlığı üzerindeki araştırmalarımıza devam edelim.

Caisse (kutu, sandık), Latince *capsa*, casette, *capula*; bière (tabut), cercueil (tabut), *capulus*, genellikle Türkçe *kapak*, *kapa*, *kap'tan* türemiş, yani açılır kapanır her tür eşya.

Chandelle (mum, kandil) Latince *candela*, lamba anlamına gelen Türkçe kelime, *kandil* karşılığı.

---

*1 Sultan II. Bayezid: 1481-1512 arasında Osmanlı Padişahı. (çn)

Chandelle de cire (mum), *candela cirea*, Türkçe ve Tatarcada, *tchira* – çira (çırağ), büyük lamba, *tchirakma* – çırakma (şamdan).

Türk dilinde aydınlanmayla ilgili kelimeler o kadar çoktur ki, okuyucu genel bir sözcük olan bizim *tchira* - çira'ların, cire (sir okunur, balmumu) kelimesinden türemediğinden emin olabilir; daha doğrusu *tchiras* – çiralar, cire (balmumu)'e adını vermiştir.

Cirque (sirk okunur, sirk, halka) Latince *circus*; cerner (serne okunur, çevrelemek, sarmak) fiilinden türemiş *sargui* - sargı, Latince *cernere* Türkçe *sarmak*.

Chaise (şez okunur, sandalye), Latince *scamnus*, Türkçe *skiemlé* – iskemle.

Textile (tekstil okunur, dokuma), linge (lenj okunur, çamaşır) Latince *byssus, byssinus, carbasus*, Türkçe *bez*.

Coton (koton okunur, pamuk), Türkçe *pambouk* – pambuk, buradan Grekçe *bambaki* ve Latince *bambyx*, genellikle ipek anlamında.

Chanvre (şanvr okunur, kenevir), Latince *cannabis*, Grekçe *kannabi*, Slav dilinde *konopie*, Türkçe *kynnab* – kınnap, yani kepeklenmiş veya kabuklanmış; içine bir şey konan, kutu, *kyn* – kın, Fransızca kılıf.

Tisser (tisse okunur, dokumak, örmek), Latince *texere*, Türkçe *tezgui* – tezgi dokumak, Slav dilinde *tkat*. Türkçe kelime *tezgui* – tezgi ve Aryan dillerde *tezguiah* – tezgâh, meslek, atölye, tam anlamıyla çabuk yapılacak şey demektir. Türk halkı aynı zamanda her tür kaldıraç ve makinaya çok eski bir ad vermiştir, *mandjik* – mancik ve *makara*.

Örücülerin ve oyacıların sembolü, örümceğe dönüşen talihsiz Grek Arachné*[1], Latince *araneus*, Türkçede *erundjek* – örümcek olmuştur ve *ermek* – örmek (veya nakış işlemek, dokumak) fiilinden türemiştir.

Aynı şekilde cerise (söriz okunur, kiraz), Latince cerisus, Türkçe kires – kiraz ve châtaigne (şateny okunur, kestane), Latince *castanea*, Türkçe *kiestane* – kestane, kelimeleri bütün Avrupa dillerinde

*1 Arachné: Greko-Romen mitolojide Lidya'lı örgücü kız. Tanrı Zeus'u sevgilileriyle gösteren işlemesiyle Athena'yı kızdırınca, örümceğe dönüştürülür. (çn)

benzer isimlerdir; tabii bunda şaşacak şey yoktur, çünkü öyle görünüyor ki, Avrupa'nın meyva ağaçları ve bahçecilik birikiminin tümü Asya, özellikle de Balkh*1 şehri kökenlidir.

Bu konuda, Doğuluların kulaklarına ters gelecek bazı bilimsel adlandırmaları düzeltmek gerekirdi.

Böylece, sözde Grekçe isim olan *carpologie*, meyve araştırmaları, Asya'da sadece *karpouz-lakierdysy* / karpuz lâkırdısı, yani melon-d'eau (mölon do okunur, karpuz) ile ilgili konuşma. Aynı şekilde, herbe (erb okunur, ot), botanik adının türediği, Grekçe *botanos*, *bostan* kelimesinin bozulmuş şeklidir ve Bosna'dan Çin'in uzak köşelerine kadar, Türkçe ve Farsça'da sebze bahçesi anlamına gelir, tıpkı *karpous* bilinen karpuz meyvesi olup, bir ağaç meyvesi olmadığı gibi. Bu gözlem, bu kelimelerin çoğunun, ilkel dillerde anlamdan yoksun olmadığı için, daha da önem kazanmaktadır. Zaten, Grek çıkışlı olduğu zannedilen, Avrupa'nın bütün teknolojisinin öyle olmadığı gösterilebilirdi.

Latin adlandırmasının çok daha özel ve Grekçeden daha emin olduğunu burada belirtelim; çünkü Grekçe, edatları ile Slav, Arnavut ve Türk kelimelerini derleyip birleştirmektedir. İşte Romalılara yenilen büyük Etrüsk halkının, korumayı bildiği birkaç fiil örneği:

Latince konuşmak fiili, *loqui*, *locutum sum*, Yunancada *logos*, *lakyrdy* – lâkırdı (etmek) veya söz söylemek karşılığıdır ve bu kelime, neredeyse Türk dilinin temeli olduğu için her tarafta çok kullanılır.

Latince *fiil aio, ais, ait*, söylemek, Tatarcada aïtysmak - aytısmak, konuşmak, ve Türkçe *anmak*, belirtmek.

Latince fiil *dicere*, söylemek, Türkçede aynı anlama gelen *dimek*.

Fransızca fiil conseiller (önermek), *consilium, dare* kelimesi de, Türkçe fiil *seilemek* – söylemek'ten türemiş gibi görünüyor; yani belirli bir sağduyu ile belirtmek; böylece conseiller (önermek), birlikte konuşmak, bir konferans yapmak anlamı taşıyabilir. Son olarak, Türkçe fiil *konouchmak* – konuşmak, veya içtenlikli konuşmak, Latince *cognoscere*, tanımak olabilir diyelim; ayrıca Türkçe kelimeler, *komchi* – komşu ve *konouks* – konuklar, Latince *cognati* ve *comes*'e benzerler. Bizde zaten şöyle denir: *bou ademiyle konouchmadym* – bu adam ile konuşmadım, bu adamı tanımıyorum anlamında.

*1 Balkh: Bkz. s.44, *10.

Latince fiil *sentire*, sentir (hissetmek), Romalıların pek bilmediği duygusallık dışlanmak şartıyla; ve düşünmek, kanısında olmak anlamıyla, Türkçe fiil *zan itmek* – zannetmek karşılığıdır: Romalılar *sic sentio*, Türkçe *beile zan ederim* – böyle zannederim, derlerdi veya benim görüşüm budur: *in hac sum sententia*, Türkçe *bou zanynde im* – bu zanındayım.

Aynı Latince fiil *sentire*, duyularla belirlenen düşünsel kavramda, Türkçe *zyhn etmek* – zıhn etmek karşılığındadır.

Maddî duyular için, Türkler *douimak* – duymak fiilini kullanırlar, bu da Latince *tangere*, toucher (tuşe okunur, dokunmak) karşılığıdır. Türkçe *takynmak* – takınmak, dokunmak'tır ve her iki dilde çok benzer olan *tegere*, takmak veya üstüne koymak'tır.

Délier (deliye okunur, gevşetmek), dissoudre (dissudr okunur, eritmek), dénouer (denue okunur, düğümünü gevşetmek, çözmek) résoudre (çözmek), Latincede *solvere*, Türkçedeki *salvermek* – salıvermek'ten başka bir şey değildir; solvable (solvabl okunur, çözülebilen), Türkçede *salverile bilen* – salıverilebilen); Latince captivum solve, Türkçe deyim kapalyi salver –kapalıyı salıver, mahkûmu bırak.

Souffler (sufle okunur, üflemek), Türkçede *ufl*emek - üflemek; böylece *fla*, Türkçede üfle.

Diviser (divize okunur, bölmek), séparer (separe okunur, ayırmak), Latincede *separare*, Türkçede *para para olmak, paralanmak, paralatmak*; partie (parti okunur, parça) kelimesi, Latincedeki *pars* da, Türkçe *partcha* – parça'dır.

Trembler (tramble okunur, titremek), Latince *tremere*, Türkçede titremek.

Protéger (proteje okunur, korumak), Latince *tutari*, Türkçede *toutmak* – tutmak, genel anlamda tutmak.

Hurler (ürle okunur, ulumak), Latince *ululare*, Türkçe *ouloumak* – ulumak, *ouloulamak* – ululamak.

Prévariquer (prevarike okunur, yalan söylemek, işten kaçmak), Latince *praevaricare*, Türkçede *avara olmak* veya *etmek*; *avara* kelimesi kötü, boş, hayal kırıklığına uğramış.

Tourner (turne okunur, çevirmek), Latince *vertere*, *tchevirtmek* - çevirtmek veya *tchevirmek* – çevirmek; renverser (ranverse okunur, devirmek), Latince *evertere*, Türkçe devirtmek.

Dos (do okunur, geri, arka, sırt), Latince *tergum*, Türkçe *terki*, *ters*; *tergiversari*, Türkçe *ters tchevirmek* – ters çevirmek.

Değişik çağırma ve adlandırma şekillerini belirten fiiller, Latince *citare* (alıntı yapmak), *excitare* (uyarmak), *incitare* (canlandırmak), *tchirtmak* – çığırtmak (çağırtmak)'tan türemiş gibi geliyor.

Latince fiiller *inclinare, declinare, proclinare* de, *eguilmek* - eğilmek, *eguilenmek* - eğilenmek, yani eğmek, katlamak fiillerinden türemişler.

Değişik takip etme şekillerini, suivre (süivr okunur, izlemek), belirten fiiller, Latince *sequi* (izlemek), *assequi* (ulaşmak), *prosequi* (sürdürmek), *consequi* (elde etmek), Türkçedeki sekmek, *tchekmek* – çekmek, *sekilmek, sokulmak, sektyrmek* – sektirmek, *sekie sekie ilerlemek* – seke seke ilerlemek; örnek: il suit la serie (il süi la seri okunur, sırayı izliyor), Latince *seriem sequitur*, Türkçe *syraï tchekmekte dyr* – sırayı çekmektedir veya *syra sokuldy* – sıra sokuldu (sıraya sokuldu); persécuter (perzeküte okunur, acı çektirmek), Latince *persequi*, Türkçe *sykmak* - sıkmak, *sykychtyrmak* - sıkıştırmak.

Eski Türk dilindeki edatlar az gibi görünüyorsa da, birçok Latin ve Grek edatının Türkçe fiillerden türemiş olduğu kanıtlanabilir.

Değişik kesme, öldürme şekillerini belirten fiiller, Latincede *incidere* (düşmek), *incisum* (kesik), *occidere* (öldürmek), *occisum* (öldürdü), Türkçe *kismek* – kesmek, *kiesym* – kesim.

Porter (porte okunur, taşımak, Latince *gestare*, Türkçe *guetyrmek* – götürmek; Latince fiil *ferre*, taşımak, daha çok vermek anlamında kullanılır ve Türkçedeki vermek fiilinin karşılığıdır; *versare, verychmek* – verişmek, *soui vermek* – suyu vermek anlamındadır.

Birkaç örnek daha ekleyelim:

Accident (aksidan okunur, kaza), Latince *casus*, Türkçe kaza.

Vieille femme (viyey fam okunur, yaşlı kadın), Latince *anus*, Türkçe *ana*, anne.

Délire (delir okunur, hezeyan, sayıklama), Latince *delirium*, Türkçe *delilik*.

Coquemar (kokmar okunur, kaynatmak için su kabı), Latince *cucumus*, Türkçe *gugum* – güğüm.

Poulet (pule okunur, piliç), Latince *pululus*, Türkçe *pilidj* - piliç; corbeau (korbo okunur, karga), Latince *coracia*, Türkçe *karga*.

Très petit, mignon (tre pöti, minyon okunur, çok küçük, sevimli), Latince *minor, minimus*, Türkçe *mini, minidjik* – minicik.

Mesquin (mesken okunur, cömertliği olmayan), Türkçe *miskin*, Latince *pessimus*, Türkçe *pis*.

Creux, concave (krö, konkav okunur, içi boş), Latince *cavus*, Türkçe *kof, kovouk* – kovuk.

Peu, petitement (pö, pötitöman okunur; az, küçük ölçüde) Latince *parce*, Türkçe *bir partcha* – bir parça.

Épaule (epol okunur, omuz), Latince *humerus*, Grekçe *omos*, Türkçe *omouz* – omuz.

Bouche (buş okunur, ağız), Latince *os*, Türkçe *agz* – ağız.

Salive (saliv okunur, tükürük), Latince *saliva*, Türkçe *salia* – salya, Türkmence *saly* – salı; *salmak, salvermek* – salıvermek'ten türemiştir; Latince *solvere*.

Malade (malad okunur, hasta) Latince *aeger*, Türkçe *aghyrlikli – ağırlıklı;* böylece, bir hastanın istirahati devamlı olabilir mi? cümlesi Latincede: *An graviter (aeger) aegrotantis quies durabilis sit?* Türkçede de, *Aghyrdje (aghyr) aghyrlikliun kieify dourabilırmi?* – Ağırca (ağır) ağrılıklının keyfi durabilir mi?

Başım ağrıyor, Latince *capite aegroto*, Türkçe *kafam agryior* – kafam ağrıyor. Terliyorum, Latince *sudore sum*, Türkçe sou terdeim – su (gibi) terdeyim; Ölümden korkuyorum, Latince *mortem horresco*, Türkçe argoda murt olmaktan korkarım – mort olmaktan korkarım. Burada gözlemlediğim, Latince *sudor* (sueur, süör okunur, ter), tam Türkçe *sou tery* –su teri (su gibi ter), *sou* – su'dan türemiş; Latince *desudare* fiili, Türkçe *souzmek* – süzmek; *decapulare*, Türkçe *kaptan souzmek* – kap'tan süzmek, yani décanter (dekante okunur, tortusunu ayırarak süzmek).

Başkana tam bağlı, düzen, Latince *ordo*, Türkçe *ordou* – ordu.

Roma kentiyle bitirelim, Latince *Urbs, Urbanus*, Türkçe *Urban*[*1], kabile, Ramnenses, Titienses ve Luceres kabilelerini hatırlatan şekliyle, Türkçede Ramnensy, Titiensy-iz ve Lucery-ız, yani ...'danız, vb.

Her iki dil, Türkçe ve Latincenin benzer noktaları, özellikle gramer yapılarının kıyaslanmasında ortaya çıkar. İşte bu konuda birkaç ilişki:

1. Latin ve Türklerin aynı sayıda çekimi vardır: birincilerde *are, ere*, kısa *ere* ve *ire*; ikincilerde *arim, erim, irim* ve *urim*. Bu ayrıntı gramerlerimizde görünmüyorsa da, aslında vardır.

2. Türkler, aynı Latinler gibi fiili herzaman cümlenin sonuna koyarlar.

3. Fiillerde hareketin derecelendirilmesi ve değiştirilmesi, her iki dilde de araya bazı harflerin eklenmesiyle yapılır: örneğin, Latincede *capere* ve *captare*, Türkçede kapmak (tutmak), *kapıtmak* (ele geçirmek); *capessere, kapychmak* – kapışmak; capturer (kaptırmak), *kaptyrmak* – kaptırmak, vb. Aynı hareketin bu değişik ince ayrımlarının ilişkisi yönünden, Türkçe tükenmez bir kaynaktır, fakat bütün bunları anlatmak çok uzun sürer.

4. Türk dilinde birkaç çeşit supin[*2] vardır; isim oluşturan ekler ve Türkçedeki mastar yapan ek olan *–mak*'a karşıt gelen, *–mai* gibi birkaçını Grek diline de vermiştir. Türkçede bundan başka, zarf-fiil veya bağ-fiil'ler de vardır: örneğin, *tangendum est, dokunmali dyr* – dokunmalı dır, *tangendus es, dokunylmali sen* – dokunulmalı sın veya sana dokunulmalıdır.

5. Durum ortacı, her iki dilde de aynı ilkelerle oluşur, Latince fiillerin köküne *ans* veya *ens*, Türkçe'de *en* veya *an* eklenir: örneğin, *carpere, tchyrpmak* – çırpmak; kopartmak, toplamak için *carpens, tchyrpan* - çırpan, *tcharpan* – çarpan.

6. Latincede fiilden türeyen ve *tio* ile biten isimlerin oluşumu, *sy* – sı ile biten aynı cins Türkçe isimlere benzer, örneğin *action*, etmesy – etmesi.

---

*1 Urbân: Çöl Arapları (eski Arapçadan). (çn)
*2 Supin: Latince'de -i veya -den halindeki isim-fiil. (çn)

7. Fiillerden türeyen ve *us* ile biten Latince isimlerin oluşumu, *ych* - ış ve *uch* – uş ile biten aynı cins Türkçe isimlere benzer, bir farkla ki, bizde bu oluşumların çok zengin bir kullanım alanı vardır: örneğin *visus*, vue (vü okunur, görüş), Türkçe *guoruch* – görüş (etken), *guoryluch* – görülüş, görülmüş olma hali; *guorunuch* – görünüş, bir manzaranın görünüşü; *guordyruch* - gördürüş, göstermek eylemi; *guormeich* – görmeyiş, görmeme durumu; *guoremeich* – göremeyiş, görememe durumu; *guorulmeich* - görülmeyiş, görülmeme durumu; *guorulemeich* – görülemeyiş, görülememe durumu; *guorunmeich* – görünmeyiş, görünmeme durumu; *guordyrmeich* – gördürmeyiş, gördürmeme durumu; *guoruchuch* – görüşüş, görüşme eylemi; *guorychyluch* – görüşülüş, karşılıklı görüşme eylemi; *guoruchulmeich* – görüşülmeyiş, görüşülmeme durumu; *guoruchtyruch* – görüştürüş, görüştürme eylemi; *guorebilich* – görebiliş, görebilme durumu ve bir sürü başka kombinasyon. Bir eylemi belirtmek için var olan bu ses çeşitliliğinin, diğer fiillerin yetersizliğinden olduğu zannedilmesin. Hayır, göstermek ve saklanmak eylemini belirtmek için Türkçe fiiller yok değildir. Her fiile aynı kombinasyonlar, türdeş olmayanlardan bağımsız olarak, aynı ilkel düzenle uygulanabilir; bu nedenle bir yabancı bir süre sonra, bunun esprisini yakalar ve kolaylıkla kullanır. Bu ilkel aryan çekim şekliyle, Avrupa'nın medenî dillerinin karmaşık şekillerini kıyaslayalım; fikir ve adlandırma sınırları kısıtlı bir Tatar'ın kendi fiillerini, ortaçlarını, mastarlarını, isim-fiillerini, zarf-fiillerini ve başka bir sürü isimsiz şekillerini, her ne kadar hepsi de düzenli şekillerse de, kullanmasını becerdiği düşünülürse, bugün dibe vurmuş bu ırkın, geçmişte güzel günler görmüş, uzun asırlar boyunca Aryan'ların genç ve ilkel fikirleriyle doğayı uysallaştırmış ve insan ırkına uygarlığı getirmiş olduğu açık değil midir?

8. Latincede, *Tangere tetigi, cadere cecidi, pendere pependi* (dili geçmiş zamanın hikâyesi) gibi fiillerde görülen düzensizlik, Türk dilinin özelliklerinden biridir; daha doğrusu bu düzensizlik, seslerin tekrarlanmasıyla bir durum veya bir eylem üstünlük derecesi gösteren, tanımlama şeklinden kaynaklanır; böylece *kap-kara*, herşey siyah; *iem-iechil* - yemyeşil, tamamen yeşil; *paryl-paryl parlior* – parıl parıl parlıyor, çok parlıyor; *kocha kochtym* – koşa koştum, çok koştum; *kala-kaldim* – kalakaldım, dondum kaldım.

Burada Türk kadınlarının kendilerine özel, anlamsız gibi görünen kelimelerden oluşan, çok zengin ve çok tanımlayıcı bir dilleri olduğunu belirtmeliyim. Örneğin *lop, lopadan duchty* – lop, lopadan

düştü, yani birisi herhangi bir şekilde düştü ne anlama gelir? Kimsenin anlamını bilmediği bu *lopadan*, Latince *labere*, düşmek'ten başka bir şey değildir. Aynı şekilde, *kut vurdy* – küt vurdu (herhangi bir şekilde vurdu), anlaşılmayan *kut* – küt, Latince *percutere*, vurmak'tan başka bir şey değildir. Bizde, bu kelimelerle bir sözlük oluşturulabilirdi.

9. Latince ve Türkçe dillerinin her ikisinde de, ilgi zamiri *qui* ve *ki* özdeştir: örneğin, *hic qui jacet*, Türkçe *o ki iatar* – o ki yatar veya *o ki djatar* – *o ki catar*, yatan kimse.

10. Latince kelimelerde oldukça sık görülen *us* ve *is* son ekleri, aşağıdaki Türkçe isimlerin oluşmasına bakarsak, *chei* – şey'den türemiş gibi görünüyor: *iky-ch* – ikuş veya *ikty-ch* – iktuş, Latincede *ictus*, coup (ku okunur, vuruş) vuruş; *otourou-ch* – oturuş, Latincede *torus*, lit (li okunur, yatak), siège (siyej okunur, koltuk); *kiel-ech* – keleş, Latincede *calvus*, kel, saçsız adam.

11. Latince sıfatlardan sonu *bilis* ile bitenler, Türkçede yapabilen ve bilen anlamına gelir; böylece durable (dürabl okunur, sürdürülebilir) *durabilis, durabile* (dayanıklı), Türkçeye *dourabilen* – durabilen yani kalabilen olarak çevrilir; aimable (emabl okunur, sevimli), *amabilis*, edilgen şekilde *sevilebilen* ve etken şekilde *sevebilen*, yani bilen, sevebilen ve sevilmek. Oysa, Latince sıfat *visibilis* (görünür), *qui vidi potest* (görünebilir)'den başka bir şey olmadığı açıktır; böylece, bu *bilis, bile* son eki besbelli Türk'tür ve *bilmek, bilir, bile, bil*'den türeyen bilmek ve yapabilmek anlamındaki fiildir.

12. Aynı değerlendirme zamir için de geçerlidir: celui-ci (sölüi-si okunur, bu-işte bu), Latincede *iste, ista, istud* ve voici (vuasi okunur, işte), voilà (vuala okunur, işte o) edatları, Latincede *istorsum, susorsum, deorsum*, Konstantinopolis'te iyi bilinen *ichte* – işte, *ichte o* – işte o, *ichte orasy* – işte orası, *chourasy* – şurası, *de-orasy* – de orası, edatları göz önüne alındığında, Etrüsklerin Turo-Araniyen veya Türk olduklarını reddetmek yanlış olacaktır.

Bu sonuç doğaldır ki, Asya ve Avrupa Trak'larını da kapsar. Bazı nedenlerle Grek teknolojisini ve doğurganlığının tükenmez kaynaklarını incelemek istemiyorum. Unutulmuş ve tanınmayan bir milliyet; Cecrops'un*[1] semitik kolonileri ve milliyetleri Helen

*1 Cecrops: Bkz. s.183, *7.

sözlüklerinin daha birinci sayfasında görülen Pelasg'larınkiler tarafından acı çektirilen bir milliyettir söz konusu olan. Örneğin, p harfine bakalım, birbiri ardına aşağıdaki kelimeleri buluruz:

Bac (bak okunur, tepsi, kap), traille (tray okunur, su üstüne gerili ip), Grekçe *perama*[*1], Slav dilinde *prom*;

Assistant (asistan okunur, yardımcı), Grekçede *periestos*, Slav dilinde *pry-iest, prystoiat*;

Passage autour (passaj otur okunur, etrafından geçen), *perielissis*, Slav dilinde *prelizisz*;

Retranchement (rötranşman okunur, kesip çıkartmak), Grekçe *perikope*, Slav dilinde *perekop*;

Aplatir (aplatir okunur, düzleştirmek) Grekçe *plasis*, Slav dilinde *plastit, plamina*;

Tresser (tresse okunur, örmek), Grekçe *plekò*, Slav dilinde *plet, pletu*;

Proche (proş okunur, yakın), Grekçe plezion, Slav dilinde blizo;

Berger (berje okunur, çoban), Grekçe *poimen*, Slav dilinde *poimat*;

Poésie (poezi okunur, şiir), Grekçe *poiesis*, Slav dilinde *peiet, peiesz* ve *iapysz*'dan Türkçe *iaparis* –yaparız, Latince *ops, opus, operis*.

Bu böylece sonsuza kadar gider ve eğer bir Helen metninden, Arnavut, Slav ve Türk kelimeleri ayıklanırsa, geriye çok Arapça kelime kalmayacaktır varsayımına gidilebilir. Pelasglar, *Pelagni*, buna göre Slav *Palatchki, Palaki* olamazlar mı? Bu iddiayla onların Polonyalı olduklarını ileri sürmüyorum. Tam tersine, bozkırların (Slav dilinde *pole*) kültürünün bu adı, batı Slavlar kadar Kief[*2] Polani'lerine[*3] ve hatta Türk Polovtsy[*4] veya çiftçi Kumanlara vermiş olduğu kuvvetli

*1 Perama – πέραμα: geçit, geçiş noktası (Osmanlı döneminde Çeşme, Sakız'a geçiş noktası olduğu için, Çeşme de Perama olarak anılırdı. (çn)

*2 Kief: Ukrayna'nın başkenti Kiev. Kurucusu Kyi'nin kenti anlamında; 8-9. yy'da Hazar Hanlığının ileri karakolu. (çn)

*3 Polaniler: Bugünkü Ukrayna'da, Dinyeper kıyısında 6-9. yy'da yaşayan Doğu Slav kabileleri. Pole, eski Doğu Slav dilinde açık alan-bozkır anlamındaydı. Açık alanlarda yaşamayı sevdikleri için, Polani diye adlandırılmışlardı. Batı Slav kabileleri ise bugünkü Polonya'da yaşıyorlardı. (çn)

*4 Polovtsy: Kumanlara Rusların verdiği ad, sarışın anlamında; eski Ukrayna dilinde saman anlamına geliyordu. (çn)

olasılıktır. Bugün bile, Avrupa Türkiye'sindeki kır bekçileri, polaks adını taşırlar.

Ancak, bu olasılığa rağmen, daha sonra bu varsayımın kabul edilebilir olmadığını göreceğiz.

Aynı şekilde, Sayın Duchinski ve birçok yayıncı ile birlikte, Aryas ailesinden, en eski ve ana kolunu ve görünüşe bakılırsa çekirdeğini, yani demek istediğim, değerli ve dürüst Türkleri dışlamak yanlıştır. Dünyada Türkçeden daha Aryan bir dil var mıdır? Varsayımlar alanında varolan düzenini takip etmek yerine, Etruryanın Eumalpe*1 ve diğer dinî eğitmenlerinin bize bıraktığı söylence veya daha çok kahramanlık geleneği, neden benimsenmesin? Dünya imparatorluğunu kendiliğinden Saturnus (Titan Teuton'un kardeşi)'a bırakan Uranus oldu; Saturnus'a gelince, karıştırmamak gerekir, Grek Chronos'un yaptığı gibi, çocuklarını yemiyordu; fakat kuvvetin ayrılmaz niteliği ılımlılık ile, altın çağı yaşattı.

Bununla beraber, zamanla küçük, bu yüzden daha az ılımlı halklar ve değişik yerel Helen Jupiter'ler, vb, bu imparatorluğu kısmen yıktılar ve Turnus'u, Centaure'ları ve bizim Arnavut Guégas'larımızı yendiler; Helenler Guégas'a kendi Devleri, *Gigas**2 adını vermişlerdi. Ve demir çağı başladı. Böylece, tur-ism, Aryanismi izledi, daha doğrusu onun bağrından çıktı ve onu niteledi, yani aynı Aryan ailesinin en kuvvetli kabilesi, yetkiyi ele aldı ve jafetik*3 uygarlığın sorumluluğunu yüklendi, hatta insanlığın büyük bir kısmınınkini yüklenmiş gibi görünüyor. Tarih, bu iddiayı, teorilerin kanıtladıklarından çok daha iyi şekilde doğruluyor; gerçekten de, Cyrus*4 ve Darius'un*5 daha ilk zamanlarında, Baktrianlar, Türkistan yaylasında, genel olarak Persler adıyla ve Türk-Pers imparatorluğu bayrağı altında kurulmuş olarak görülmüyor mu? Oysa bugün Türkleri Partların içinde fark etmek ve bugünün Medleri içinde görmek, küçük İsfahan çekirdeğinin temsil ettiği ırka ait olmayan çizgileriyle, Türkleri fark etmek şaşırtıyor. Bununla birlikte, Cengiz Han yönetiminde Perslerin, Türkler gibi üç-dört milyon insan kaybı olmadı ve Rusya'ya, Moldavya'ya, Macaristan, vb'ne on beş milyon kadar insan sağlamadılar. Deyim yerindeyse,

*1 Eumalpe: Bkz. s.185, *5.
*2 Gigas: Grekçe Dev. Grek söylencesinde, Gaia (Toprak ana)'nın oğlu Typhon, yanardağ tanrısı olarak bilinir. Devleriyle birlikte Athena ile savaşır. (çn)
*3 Jafetik: Bkz. s.180, *1
*4 Cyrus: Bkz. s.180, *3
*5 Darius: (MÖ 522-486) Pers Ahameniş hanedanı kralı. (çn)

guébrisme*1 ve daha sonraları İslâmî bölünme, İran'ı Turan'dan ayırdı; dağlar arasına veya kentlerin uygarlığı içinde sıkışmış ve özellikle coğrafî konumları sayesinde bazı eski Aryas çekirdekleri, daha belirgin oldular; bu bölgeler, Türk-Araniyen, Avro-Maniyen*2, Germen ve Kelt topluluklarına kıyasla o kadar küçüktü ki, söz konusu olan Avrupa aryanizminin genel jafetizmden başka bir şey olmadığı sonucuna varıldı. Jafetik ırkların genel niteliğinin nerede daha iyi korunduğunu görmek için, zaten, çoğunlukla zayıf ve yıpranmış bir halkın kötü alışkanlıklarına sahip bir İranlıyı, geri bırakılmış uygarlığına rağmen her zaman cömert olan bir Türkle kıyaslamak yeter. Aksi halde, Romalıların diline Turo-Aranismini veren bir ırkın, kendisinin, son olarak ve yanlış bir şekilde İndo-Germanik olduğu sanılan, sadece bir fiile sahip olması açıklanabilir mi?

Açıklayalım:

Dire (dir okunur, söylemek), porter (porte okunur, taşımak), veya donner (donne okunur, vermek), frapper (frappe okunur, vurmak), rompre (rompr okunur, koparmak), cueillir (köyyir okunur, toplamak) fiilleri, Latince fiiller *dicere, ferre, ferire, carpere, decerpere*'ye karşılık gelir ve Türkçe karşılıkları da, *der, verir, vourir* – vurur, *kyrpar* – kırpar, *tchyrpar* – çırpar olur; yani, diyor, veriyor, vuruyor, vb.; Fransızların ve Latinlerin aryanizmin iyi niteledigi bir mastarları olduğu reddedilemez. Kesin olan, Türk son ek'leri *ar, er* ve *ir*, yukarıda verilen örneklerdeki Fransız *lui* ve *il* (lüi ve il okunur, o) zamiri, Aryasların gerçek *ar* ve *er*'inden başka bir şey olmadığıdır. Almanlar bu *er*'i fiillerin başına koyarken, Türkler onu ortaya ve sona koymaktadır. Bu bağlamda bütün şüpheyi kaldırmak için, fiillerin emir kipinde köklerini görelim, Türkçedeki *di, ver, vour* – vur, *tcharp* – çarp, Latincede *dic, fer, feri, carpe'ye* denk gelir.

Oysa, bu Türk *ar*, fiillerin çekim ilkesinin özüdür; örneğin: *tcharp-ar-im* / çarp-ar-ım, *tcharp-ar-sin* / çarp-ar-sın, *tcharp-ar* / çarp-ar, *tcharp-ar-iz* / çarp-ar-ız, *tcharp-ar-siniz* / çarp-ar-sınız, *tcharp-ar-lar* / çarp-ar-lar; buradaki son ek *arim* – arım, arya anlamında que

*1 Guébrisme: İslâmın yayılmasından sonra İran'da Zerdüşt olarak kalan inanış. Halen bu insanlar Yezd, Keman ve Tahran bölgelerinde yaşarlar, sayıları 28.000 kadardır. (çn)

*2 Manichéisme-Mani dini: 3. yy'da İran'da Mani tarafından kurulan ve ışıkla karanlığın savaşı ilkesine dayanan din. Önce İran ve Orta Asya'da yayıldı. 8. yy'da Uygur devlet dini oldu, Çin'e kadar yayıldı, batıda K. Afrika ve İspanya'ya kadar gitti. (çn)

je suis (kö jö süi okunur, benim), benim; *arsen* –arsın, arya, que tu es (kö tü e okunur, sen) sen-sensin; ar, arya, qu'il est (kil e okunur, o) o, odur; *ariz* – arız, arya, que nous sommes (kö nu som okunur, biz) biz, biziz; *arsiniz* - arsınız, arya, que vous êtes (kö vuzet okunur, siz) siz, sizsiniz ve *arlar*, arya, onlar, onlardır. Türklerin adam, erkek veya Latince *vir* (adam) anlamına gelen, *er* ve *erkiek* – erkek diye bir isimlerinin de var olduğunu ekleyelim.

Bizde, "utanmanız yok mu?" anlamında *arlanmazmisiniz?* – arlanmaz mısınız? denir, yani Aria- Arya değil misiniz? Bu kanıtların Türklerin Avrupa Aryaları ailesi içine kesinlikle alınması için yeterli olduğunu zannediyoruz; bu yolda, benzer kanıtlar üretmek için de olsa birkaç milletle boy ölçüşmemize gerek kalmamalı (1).

Bununla birlikte, Türkler mastar halinde, *dimek* – demek, *vermek*, *tcharpmak* – çarpmak dedikleri zaman, *-mak* son ekinin Almancadaki *machen* (mahın okunur, yapmak)'a benzediğini görüyoruz; özellikle machen'ı mastar haline koymanın akla yakın bir nedeni ne olabilir? Üstelik, bu Türk *-mak*, üç bin yıldan fazla bir zamandır, Helen *-mai* olmuş ve en ünlü yazarların eserlerinde yer almışsa...

Son olarak, Türkler *delyririm* – deliririm, *verdyririm* –verdiririm, *tcharptiririm* – çarptırırım dediklerinde, yani demek yaptıracağım, vermek yaptıracağım, vb. veya *denilmekte dyr* – denilmektedir, *virilmekte dyr* – verilmektedir, *vurulmakte dyr* – vurulmaktadır, *tcharpylmakta dyr* – çarpılmaktadır, Latincede *dicitur, fertur, feritur, carpitur, decerpitur*, yani söylendi, verildi, vuruldu; burada da Türk ve Etrüsk dillerinin özel tur-ism'ini tanımlayan ögeler öne çıkmaktadır.

Bununla beraber, Türk milliyetinin tarihî haklarına yapılan büyük haksızlık nedeniyle zorlandığımız halde, Türkiye'nin bir eyaletinde var olan kısıtlı olanaklar yüzünden görüşlerimizi kolayca belirtemiyorsak da, bu görüşlere, daha verimli araştırmalar için bir gösterge olarak bakılmalıdır.

İşte, Harezm Sultanı Ebül Gazi Bahadır Hanın*1 son olarak toparladığı Eski Asya Gelenekleri'nin incelemesi. Bu bilgin, Moğol prensi; bu nedenle Türk milletini yıkan-tahrip eden, dağıtan ve uyuşturan bir milletin bireyi olan bu prens, belirtelim, Türko-Araniyen ırktan

(1) Bizim Uygurlar'ın Huires veya Vir diye de adlandırıldıklarını ve eski Türklerde adam olmanın *arslan* olmak diye adlandırıldığını unutmayalım.

*1 Ebül Gazi Bahadır Han: Bkz. s.183, *6.

doğmuş sarı ırkın dallara ayrılmasının düzenlenme gereğini duyuyordu. Onun soybilimi, Moğol fatihlerin, bütün Asya'nın ve Avrupa'nın bir kısmının ırklarını tanımaları yönüyle, önem kazanıyor. Bu geleneklere göre, Uranus'un imparatorluğuna bağlamak isteyeceğimiz Japhet, Türklerin babası unvanını aldı. Japhet'in birçok oğlu vardı:

1. Toure, ona babası imparatorluğu ve kardeşlerinin yönetimini vermişti, çocukları Ouigours – Uygurlar, Carliks, Canglis ve Calates olacaktı. Calates veya Galates (Galatlar)'ın Orta Asya'da kalışlarının izlerini Kalath ve Kielath şehirlerinde bıraktıkları doğrudur. Phrygie (Frigya) Galatlarına gelince, zamanla Osmanlının başlangıç dönemi gücünün çekirdeğini oluşturdular. Asya Briton'larının izlerini ancak, Atilla'nın beyaz ve sarı Hun mozayiğinde görebiliyoruz.

2. Gaz, Ptolémée Cassii'nin adlandırmasıyla Turcoman – Türkmen'lerin babası ve Etruria Casques - Kasklar'ının babası. Bu millet, Casgar (Kaşgar) kentine, Caucase (Kafkasya)'ya, Casbek*1 zirvesine, Djevdet pacha –Cevdet Paşa'ya*2 göre sırasıyla Bulgar denizi, Ditémite ve şimdiki adı Hazar denizi adlarını taşıyan Caspienne denizine adını vermiştir.

3. Taradj (Tarac okunur), başka bir Türkmen ırkının, olasılıkla Ouzes -Uz - Oğuzlar'ın babası. Bu Ouzes ve Gazes, Osques (Osklar) ve Casques (Kasklar) biraz da bizim ana diyalektlerimizi niteleyen isimler, her zaman çift olarak görülür ve her tarafta rastlanır. Bununla birlikte, Trakların ve Truvalıların ulu kişisi Taradj'ın ismi, Tires ve Tros adlarına benzediği için, Türkistan'daki Tharaz ve Throana şehirleri de bu ırkın ilk çekirdek yerleri gibi göründüğüne göre, benzerliklerini düşünebiliriz.

4. Sadenas veya Sasena. Ebül Gazi bu adı daha sonraki bir Pers hanedanına bağlayarak, bir yanlış yapmış görünmüyor; bu isimle bazı eski ırk merkezlerini belirtmek istiyor. Gerçekten de, bugün bile, Kürtlerin (eski Carduhes – Karduh'lar) yarısı Zazas – Zazalar adını taşıyor. Bunun dışında, eskiler tarafından Saces adıyla bilindiği görünen Türkistan Kürtleri var. Bunlara Musul, Süleymaniye,

*1 Casbek – Kazbek: Kafkas Sıradağlarında Kazbek zirvesi 5.033 m. (çn)

*2 Ahmet Cevdet Paşa: 19. yy Türk devlet ve bilimadamı, tarihçi, hukukçu, şair. Tarihi-i Cevdet adlı 12 ciltlik ünlü eserin, ilk Türkçe dilbilgisi kitabının ve peygamber hayatlarını ve İslâm tarihini anlatan Kısas-ı Enbiya'nın yazarıdır. (çn)

Aderbidjan*1 ve Kouzistan'ın*2 bir bölümünde yaşayan Kürtleri ve Medleri de eklemek gerekir gibi görünüyor. Ancak, eski görkemlerinden bazı izler saklayan bu sonuncular, bu adı kabul etmiyorlar; bu nedenle de deyimlerinin, Sasanî Perslerinkine benzerliği, ancak içinde büyüdükleri eski Aryas uygarlığına bağlanabilir. Zaten, Sasanîlerden sonra gelen hanedanın millî adı taşıdıkları doğruysa, İran'ın önceki hanedanları, yani Partlar, Medler, Caïanien'ler*3 ve Pichdadien'lerin*4 İranlı olmadıkları şüphesi uyanabilir.

5. Sclab vaya Saclab, (Makedonya'nın Saclaves - Saklavlar'ını akla getiren bir ad), Slavların babası; dillerindeki büyük farklılığa bakılırsa, Avrupa'nın en eski sakinleri oldukları düşünülebilir.

6. Manimah, Got'ların dil özelliğini taşıyan bir isim; biz Titan demeyi yeğliyoruz, ancak Asya'lı tarihçiler, bu ırkın yaygınlığı düşünüldüğünde, onlara iki baba uygun görüyorlar; adları semitik gelenek ve hayal gücüyle değişmiş, Gog ve Magog olmuştur. Bu varsayım, Gotlar ve Getler'in varlığı nedeniyle ortaya çıkmış görülüyor; fakat birincilerin tarihi biliniyorsa da, Getler için durum aynı değildir. Getler, ne Trakya'da ne Orta Asya'da hiçbir iz bırakmadığı için, bugün ancak bir *manisme* görüyoruz; bu bir taraftan Hindistan'dan Kürt ve Ermenilerin en eski Aryan merkezlerine yayılırken, diğer taraftan Hindistan'dan Turo-Araniyen Uygurlara kadar yayılıyor ve bunun Aryanizmin kendisi olduğunu düşündürüyor; bu Aryanizm'in, jafetik halkların göç dönemine ve diğer coğrafya ve tarih verilerine göre değerlendirilmesi gerekir.

7. Gomère, İncil'den bir isim, Hazar denizinin karşı kıyısında oturan Camarites-Kamaritler'in (belki Kymres-Kimres'ler) ve Bulgarların babası. Bu halk her tarafta Avrupa halklarına karıştı: bunların sadece çekirdeğini, daha doğrusu kabilelerinden birisini, Trak-Bulgar karışımında görüyoruz.

8. Hazare, Hazarların ve belki de bazı Kafkas kabilelerinin babası.

---

*1 Aderbidjan: Kafkaslardan inen uygar halkın yerleştiği ve İran'ın yerel halkıyla kaynaştığı bölge; neft kaynaklarını fışkırdığı, toprağın ziftle örtüldüğü, göllerde yüzen zift tutuştuğunda ilkel insanlara, bir tanrının geldiği hissini veren bölge. Ateşe tapanların bölgesi. (çn)

*2 Kuzistan – Huzistan: İran'ın GB'sında Irak'a sınırı ve Basra körfezine kıyısı olan eyalet. (çn)

*3 Caïanien'ler-Kaianienler: Bkz. s.187, *4.

*4 Pichdadien-Pişdadien: Arap ve Pers yazarlara göre, İran'ı MÖ 2.400 yıllarında yönetmiş, adil prensler anlamına gelen Pişdadî'ler. En meşhurları Cemşid idi. (çn)

9. Russe, Slav ve Türklerden ayrı olarak ve eskiden Ruryk'ın*1 taşıdığı ad altında, doğu Slav imparatorluğunun kurucusu, bütün akılları karıştırıyor. Bununla birlikte, Moğollar, haraç aldıkları Slavları ve Moskovitleri yakından tanıdıkları için, diğer taraftan Fin ve Tatar ince ayrımları göz önüne alınırsa, Ebül Gazi'nin, bu adın doğu Slavlardan ise, Moskovitlere daha uygun düştüğü kanısına varmış olması olasıdır; çünkü Moskovitler, bu adı Normando-Fin karışımı olduğu varsayılan Varago-Ruslardan almışlardır. Belli ki, Ourous-Urus adıyla, Moğol tarihi, Tchoutchis-Çuçiler'i*2, Mordva'ları*3, Viatsy-Viatsi'leri, Sousdaliens-Susdaliyen'leri ve belki de Finno-Boréale/Fin-Boreal*4 ırkından olan Somoièdes-Samoyedler'i*5 adlandırmak istiyordu; bu Samoyedler Sankt Petersburg sarayının bütün uğraşlarına ve Moskova'dan çok az uzakta olmalarına rağmen, Slav dilini öğrenmemişlerdi ve métempsycose-metampsikoz'a*6 inanıyorlardı. Sousdalie*7 düklüğüne örgütlenme ve aristokrasiyi getiren Jury Khitaien oldu. Slav dilinin bu ülkeye girişi; Büyük Novgorod'un uygarlığı, bu kentin Baltık ticaret birliğine üye olması, Şarlman'ın silâhlarının latinleştirdiği halklardan çok daha fazlasını slavlaştıran Kiril İncili ve Portekiz ile İspanya'nın, Amerika'yı ve iki Hindistan'ı keşfederken yaptıkları Ortodoks dine döndürmeden daha fazlasını yapan Moğol dehşeti ile yeterince açıklanabilir.

Bununla birlikte, burada Türk unsurunun çok belirgin olduğuna inanmıyoruz; çünkü Cengiz Han döneminde, Türk ırkının temsilcileri Uygurlar, Kitayların açık düşmanıydılar. Tam tersine, Moskova Büyük Dükalığı ancak Moğolların Rusyayı istilâsıyla güçlendi. Zaten bu dönemde, Moğollar, İndo-Tibet panteizminden çok, Nestoriyen

---

*1 Ruryk- Rürik: Polonya Dinyeper arasında yaşayan Leh slavları, 10. yy'da İsveç Rosslagen eyaletlerinden gelen Vareg Rurik komutasındaki İskandinav savaşçılara yenildiler ve yenilenler, fatihlerinin adı Russ, Russeni veya Ruteni adını aldılar. (Aynı durum Gaule'de Franc'lara yenilip Franc adını alan Gaule'lülerde de oldu.) (çn)

*2 Tchoutchis-Çuçiler-Çukçiler: Sibirya'nın KD ucunda Çukçi yarımadasında yaşarlar. (çn)

*3 Mordva-Mordvin'ler: Volga havzasında yaşayan Volga-Finleri adı verilen, Rusya'nın yerli kabilelerindendir. Bölgede Ural dil ailesi (Fin-Ugur) dilleri konuşulmaktadır. (çn)

*4 Boreal: Avrasya'nın kuzey ormanlar bölgesi. (çn)

*5 Somoièdes-Samoyedler: Sibirya'da yaşayan Fin-Ugur dili konuşan halklardır. (çn)

*6 Métempsycose: Ruhun başka bir bedene, insan, hayvan veya bitkiye geçebildiği (reenkarnasyonun daha geniş kavramı) inancı. (çn)

*7 Sousdalie-Suzdal: Moskova'nın 26 km KD'sunda, önce Vladimir, daha sonra Moskova Rus prensliklerine başkentlik yapan kent. (çn)

Hristiyanlığını ve Batı Türklerinin İslâmiyetini daha iyi bildiklerinden, herkes keyfine göre bir din seçiyordu ve dil sorunu gerçek bir Doğuluyu asla durduramazdı. Oysa, hemen tamamı Türk olan güney Rusya halkları dışında, Moskova'nın kuruluşuna Türklerin katılması hiçbir şekilde kanıtlanamadığı için ve tam tersine Çağatay'ın Moğol yığınları içinde Türk unsuru, İslâmiyetle birlikte, üstün unsur olduğu için, Çarların hâkimiyetini kuranların Türkler olmadığı açıktır; yani bir Fin-Moğol ve özellikle Viatzo-Moğol karışımına Turanlı adını yakıştırmak yanlıştır.

10. Zvind, vb.

İşte bu bağlamda diğer bulgular:

Strabon, Traklar ve Getlerin hemen hemen aynı dili konuştuklarına inanıyor; aynı yakınlık, bazı eski yazarlara göre, Getler (İndo-Germen?), Daçlar ve hatta Türk Jasyges-Jazijler arasında da vardır. Bu tanıklıklara inanıyoruz; sorun sadece Getlerin Almanca mı, yoksa Türkmen diyalektlerinden birini mi konuştuklarını bilmektir; çünkü, bu sözde Asya Büyük Almanyasını bir yerlerde görebilmek olanaksızdır. Biz ayrıca Gotların, Asya yaylasını çok eski bir zamanda terk ettikten sonra, Gœtland'da*1 ve İskandinavya'da biçimlendiklerine inanıyoruz.

Diğer taraftan Sn Guignes, Yue-chi'lerin*2 (biz, Çin Soutchova'sının eski sakinleri ve Altay çıkışlı olan Jachi, Jassy veya Jasyges olduklarını zannediyoruz) Sou veya Uygurlu Sysiges-Sisijler'in bir kısmı ile birlikte, MÖ 134'te Büyük İskender'in İndo-Baktrian imparatorluğunu yıktıktan sonra Getlerle çok karıştıklarını gözlemliyor; bu tarihçi, sonunda Yue-chi ve Getlerin, eskilerce Indo-Scythes / İndo-İskitler adıyla bilinen aynı millet olduğunu kabul ediyor. Bu bilgin yazarın görüşünün kaynağı Çin tarihçileri olduğuna göre, bu sonuncuların Hazar Getlerini çok az tanıdıklarını belirtelim; bunu Getlerin gelenekleri, kadınlarının yetersizlikleri, çok erkekle evlilik; ve belirttikleri akla ve doğaya aykırı diğer iddialardan anlıyoruz.

Son olarak, 13. yüzyılda Uygurların ülkesini ziyaret eden Rubruquis'in, onların dillerinin, Türk ve Kuman veya Turcomane-Türk-

*1 Gœtland - Gotland: İsveç'in Baltık denizindeki en büyük adası. (çn)

*2 Yue-chi (*yuè* (月) "ay" ve *shì* (氏) "kabile": Doğu Türkistan Tarım Havzasında yaşamış, sonra Bactria-Toharistan'a ve K. Hindistan'a göç etmiş ve Kuşhan İmp.'nu kurmuş Türk boyu. (çn)

men dilinin kökeni olduğunu gözlemlediğini söyleyelim. Uygurlara, Aryas ailesindeki çatışma sonrasındaki ve etkisini uzun süre Batı ve Doğu diyalektlerinde sürdüren Türk uygarlığının bir çekirdeği olarak baktığımız için, bu görüşü paylaşıyoruz. Deyim yerindeyse bu yerli Türkomanlık nedeniyle, bizim Türk ve Türkmenlerimiz Getizm ile ilişkilendirildi. Diğer taraftan, Get halkları ve onların çoğunlukla ayrılmaz parçası olan Gétules-Getüller arasında, germenliklerini şüpheye düşürecek tur-ism görülüyor; üstelik, Turoiskitya'da, Trakya'da ve Asya'da bu germanizmi hatırlatacak bir dere veya dağ adı bulmak zordur. Kesin olan, halkların, büyük işletmelerinde ve büyük göçlerinde, her zaman değişik ırkların varlığıydı; bunu arkalarını güvenceye almak ve arazinin değişik şartlarına uyabilmek için yapıyorlardı.

Gotlar Alanların*1 hafif süvarilerine; Hérules-Herüller, Turcilinges-Türsiling'lerin işbirliğine gerek duyuyorlardı ve Getler, sayıları az olduğundan, genellikle büyük Türk milletinin içine karışıyorlardı. Gene de, düşünür Zamolxis'e*2 sahip olan bu Getler ve dünyanın en eski şehirlerini kuran bu Türler, sanatların, mesleklerin ve yasaların icatçısı olmuş; ve eski görkemlerinden kaybetmelerine rağmen, hiçbir milletin yapamadığı kadar büyük insanlar yetiştirmişlerdir; örneğin Sultan Gazneli Mahmut*3 gibi büyük fatih komutanlar, İskitli Anacharsis ve Avicenne*4 gibi Buhara'nın gurur duyduğu düşünürler, Uluğbey*5 gibi astronomlar ve belki de efsanevî Navrouz - Nevruz. Bu Türkler, diyorum, Cesar-Sezar'ın Germenlerine benzemekten uzak, Avrupa'nın büyük bir bölümünü şehirleriyle donattılar.

Görülüyor ki, Taures, Toures, Tourones, Touraniens, Throani, Thraces, Turcs, Turcilinges, Toucares ve özellikle Bactrianis veya Balkh - Belh'in Troiani'leri, Triballites, Turcomans, Comans ve Naimans-Naymanlar, Türko-Aranien ırkın ince ayrımlarından başka bir şey değildir; bu bizi değişik yollardan indo-getisme-aranique'e yönlendirir, ama asla germanizme değil. Germenler aslında bu bağlamda kıyaslama ölçütü olamazlar; çünkü Aryanizmlerini daha fazla

*1 Alanlar: Türk dilinde konuşan, İskit-Sarmat kökenli kabileler. (çn)

*2 Zalmoxis-Zamolxis: Get asıllı yarı efsane düşünür, reformcu, peygamber-tanrı. (çn)

*3 Gazneli Mahmut: (998-1030) Orta Asya, K. Hindistan ve Horasan'da kurulan Gazneliler Devletinin (961-1187) hakanı. (çn)

*4 Avicenne-Avicenna / İbn-i Sîna: (980-1037) Buharalı tıp ve felsefe adamı. Batılılarca Orta Çağ modern biliminin kurucusu olarak tanınır. (çn)

*5 Uluğ Bey: (1393-1449) Türk matematikçi ve gökbilimci, Timur İmp'nun 4. sultanı. (çn)

sürdürememişler veya İskandinavya ile komşuluk konumunda niteliklerini koruyamamışlardır. Bizim Arnavutlarımızın, binlerce yıldan beri dağlara çakılmış olarak, doğal olarak çok sanskrit kelimeleri var, ancak *milletler fabrikası* olduklarını iddia edemiyorlar. Ermenistan'ın dağlarına hapsolmuş bizim Aryas çekirdekleri de, bir *genus* – ırk olmadan biraz olsun *indisme*-Hint kökenliliklerini devam ettirebilirlerdi; bununla birlikte bu milletlerin tarih sayfaları, Sezar'ın yüzyılında başlamıyor. Bizim Süleymaniye Kürtlerimiz, silâhlarıyla bir imparatorluk yaratan ilk millettir ve Zerdüşt'ün yeniliklerine bağlanan Persler, küçük bir merkezde Mages'ların*1 dilini büyük Türk halkından daha özenle devam ettirdiler; onlar Ariyatik'le Büyük Okyanus arasında hareket ederken ve bin türlü deyimden etkilenirken, Avrupa'yı kalabalıklaştıranlar Havran'lı Zazalar değildi. Zaten *genus* veya jafetik nüve olmak için, dil ve eskilikten başka, Kafkas ırkının fizik ve ahlâkî özelliklerine sahip olmak gerekir; iyi, yiğit, cömert, hoşgörülü, güçlü olmaktan başka Avrupa'ya ayrılmış kabile kotasında üreme yeteneğini kanıtlamak esastır. Bu koşulların, Turo-Aranyen nüve tarafından sağlanıp sağlanmadığına bakalım.

Zerdüşt'ün ayrımcılığı ile tedirgin, Hunlar tarafından mahvolmuş, Çin'in derinliklerinde üç defa harabolmuş, Çinliler, İranlılar ve Araplar tarafından fethedilmiş ve zayıflatılmış, Kitaylar*2 tarafından imha edilmiş, Cengiz Han tarafından dağıtılmış ve ulusal benliğinde katledilmiş, Moğol hâkimleri ile ırkları çaprazlaştırılarak piç haline getirilmiş, Timur tarafından ve sonu gelmeyen haçlı seferleriyle kırılmış, Moskovitler tarafından Ruslaştırılmış ve felç edilmiş bu millet, her şeye rağmen yaşıyor ve dili Kazan'da ve bütün İran'da, Bosna'da ve Çin'de konuşuluyor.

Oysa, bu aynı millet, dünyayı doldurmak için binlerce kabile sağlamış ve Kafkasyalı kanı, Avrupa'nın, güney Rusya'nın, Macaristan'ın, Çin'in ve hatta Hindistan'ın halklarının damarlarında dalgalar halinde akmaktadır. Semitik dillerden o kadar farklı, güçlü Jafetik dil, eskilerin yazılarında titreşmekte ve *logos* (Türkçe kelime) fiili, sonsuz incelikleriyle, bir sürü dili kucaklamaktadır...

---

*1 Mages –Majlar: 1. Medlerin güneşe tapan rahip sınıfı. Herodot'a göre Majlar Med'lerin altı kabilesinden biri, rüya tabirinde usta kişiler. 2. Perslerin resmî rahipleri (Cyrus II dönemi). 3. Zerdüşt'ün müritleri. 4. Helenistik dönemde doğaüstü güçleri olduğu varsayılanlar. 5. Yeni doğan İsa'ya gelen üç Arabistan kralı. (çn)

*2 Kitaylar: Bkz s.181, *6.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ

Bununla birlikte, bu halk kanını harç yaparak, bir sürü imparatorluk kurdu, birçok kez Avrupa ve Asya'yı önünde titretti, insan cinsinin önemli bir kısmının dinini savunmak için, on yüzyıl boyunca bütün dünyaya kafa tuttu; ve şaşılacak şey, birçok kere dünya imparatorluğunu düşlediyse de, harabelerle çevrilmeden, Moğollar gibi, yenilenlerin bağdaşmaz ırklarını yok etmedi, inançlarını ortadan kaldırmadı ve gözden düşmüş ağabey haklarını anımsıyormuş gibi, onları korudu ve yönetmek istedi.

Bu durum nasıl açıklanabilir? Şöyle ki, Türk milleti sıradan bir millet değildir, fakat eskiden Refah demek olan jafetik nüve, uzun ve görkemli bir geçmişten ve bilinmeyen bir altüst olmadan sonra, olasılıkla bilinmeyen coğrafî şartlarla karşı karşıya kalmış, yeniden kuvvetlenen gücüyle, kendini yenileyebilmiştir.

Zaten, Tatarların rastgele ve kötü niyetli hâkimiyetlerinin neden olduğu karışıklık olmadan da, bu sonuç gözle görülebilirdi. Onların döneminde Türkleri, Mo-ke (Mongou), Elcutes (Calmouks-Kalmuklar) ve Nutcho (Mandchou-Mançular) ile karıştırmak hoşlarına giderdi. Jafetik imparatorluğun devrilmesine yol açan felâketten sonra, Hunların (ara bir kol gibi görünüyor) birkaç Turo-Araniyen kabilenin kökenini temsil ettiği doğrudur; fakat jafetik nüve ve uygarlık her zaman için, en nitelikli ve özel olanıdır. Bir Türk kabilesinin adı Topa, yani dünyanın hâkimi, idi ve Çin'in büyük bir bölümünü kapsıyordu; hâkimiyeti MÖ 1113'ten 209'a kadar sürdü ve Çin'e bir hanedan verdi. Diğer Türkler, Tchao - Çaolar, ilk defa ünlü Çin Seddini başlattılar. De Guignes'in dediğine göre, Chato - Çato Türkleri, çok eski bir zamanda Çin'e yeni bir hanedan verdiler; bundan sonra da sırasıyla Hia, Cham - Şam, Tcheou - Çeu, Tam ve Han, vb hanedanlar birbirini izledi. Aynı bilgin, bunları Chato Türkleri sınıfına koyuyor. Dikkati çeken, *MÖ 2198'de Gök-İmparatorluğunun tahtına ikinci Türk hanedanının çıktığıdır.* Daha fazla ne söylenebilir?

Bu ırkın, en eski devirlerden başlayarak, her tarafta imparatorluklar kurduğunu, uygarlığın ilk temellerini attığını ve İspanya'dan Çin'e kadar, Trakya'da ve Gaule'de, Suriye'de ve Afrika'da veya Rusya'da aynı adı taşıdığını görerek; insan ırkını uygarlaştırmak için yaptıklarının tartışılmaz kanıtlarını; Avrupa nüfusuna art arda sağladığı bir sürü kabileyi; Avrupa'nın birçok deyimlerinde bıraktığı

izleri; Jafet ırkından olanların, teutonique – tötonik*1 Slav değil, beyaz ve Kafkasyalı olduğunu (isterseniz Finliler de) ve bunların Türk veya Türko-Kelt'ten başka bir şey olamayacağını görerek, Turo-Aranizmin, Avrupa'nın büyük bir kısmının ve uygarlığının nüvesi ve beşiği olduğunu kabul etmek gerekmez mi?

Sn Casmir Delamarre'a sadece cevap vermek için dokunduğumuz bu konuda yetersizliğimizi kabul edelim ve bugün Türk milletinin Avrupa medeniyetinin kollarına atıldığını ve çıkarlarını savunduğunu ve Orta Asya nüvesine gelince, kaybolma yolunda olduğunu ve yakında sadece Moğolların kalacağını gözlemleyelim.

SON

*1 Teuton: Eski Germanya'lı, eski Almanya'lı. (çn)

NOTLAR

I.

İşte değişik zamanlarda Avrupa'ya yerleşmiş, Turo-Araniyen gibi görünen birkaç kabile:

Taures, Taurini, Turons, Osques, Casques, Caraceni, Turdules, Tyrrènes, Oenotriens*1 (ilk gelen Toures), Sabelliens, Samnites, Peuceti, Piceni, Petzenègues (Peçenekler), Volsques, Camarites (Kymres? İkinci Belçika'da Camaracum kentiyle birlikte), Bulgares, Cadurqui (Uxellodunum kentiyle birlikte, bir kaya üstünde *yüksek sur*), Seki (Lugdunum veya Ulugdunum kentiyle birlikte, *büyük sur*), Volgues, Tecto-sques, Are-comi, Bituriges, Avares, Averni (Gergovia kentiyle birlikte, *göğe yükselen toprak*, çok yüksek bir dağ doruğunda), Celtiberi (bu tarafın Celtes-Keltleri), Illiberi (İllir'in bu tarafından), Illiturgi (İlli Türkleri), Illiriens (İlli Arias-Arileri veya İlliens), Ombriens (*en-beri*, soylu), Olombrie (Ouloug-Ulu Ombrie), Issombrie (sıcak veya alçak, *acha*–aşağı Ombrie), Saly-ens (atak, inatçı), Tricasses (Touro-Casques), Tricastins, Armori (denizci veya doğu Arias-Ariler), Atribaty (batı Toures), Trinobantes, Etrusques-

*1 Oenotria–Enotria: MÖ 6. yy'da Enotrialıların yaşadığı, İtalya'nın en güney bölgesi. (çn)

Etrüskler, Tricori (Touro-Coraxi), Treviri, Batavi? (batılı?), Cuturigi, Illergeti (İlli Getleri veya gelişmiş Getler), Ausci (Uz-kiend Osques-Osk'ları), Aqui (d'Ak-sou - Aksu'lu), Carpeti, Carnes, Carinti, Carnutes, Caramans, Ausones, Basques, Bachkeres, Cenomans, Anamans, Ordovices, Cavares, Oxibes (d'Oxus?- Ceyhun'lu?), Centroni (Tçin?-Çin? Toures'leri), Augrivari, Tarbelli, Triballites, Istri (Sarmates), Toxandres, Astures (*azmak*'dan yiğit Toures), Bastarnes (Baş Toures), Boïes (Kafkasyalı), Ubi-ens, Suessi, Urbigeni (*Ourban*-Urban, kabile, *gun*-gün, güneş), Tirol'deki Rheti, Tungri, Ouigours-Uygurlar, On-Ouigours, Tigoury, Cutrigoury, Ligoury, Sarigoury, Bittigoures (sonuncular), Gouryk, Arcadiens (arka ülke), Doriens veya Touriens, Acarnaniens (Beyaz Arias veya Cariens-Karyalılar), Locri (ouloug-er/ulu-er), Cassiopi, Helen Athamani'ler, Atimani, Pösenlerin kabilesi (Ati, Kao-tze'nin kabilesi), Argiens, Beotae (Batae İskitleri), Skipt-ars, Jasyges, Daces-Daçlar, Thraces-Traklar, Dardaniens, Alains-Alanlar, Thouringiens veya Toures, Turcilinges, Thurgoviens, Hazares-Hazarlar, Coumans-Kumanlar, Uzes-Oğuzlar, Itimares, Britons, Sabires, Kiptchaks-Kıpçaklar, Sueves, Turdetans, Taraconnais veya İspanyollar, vb.

II.
İLHANLILAR, CAÏANIENS-KEYYANİLER VE ASENALAR

Bu üç isim, Ilkaniens-İlhanlılar (Pichdadiens-Pişdadienler? veya ilk hükmedenler), Caians-Kaiyanlar (Ariyan Caianiens-Kaiyaniyenler, *kaia*, Türkçede kaya) ve Romulus'un dişi kurdunu akla getiren Asenas-Asenalar, bütün yeni oluşan Türk Devletlerinde, meşruluk göstergesi olarak kullanılmıştır. Tüm hanedanın Asena adını taşıdığı devletlerimiz ve Ilkhanien-İlhanlı, Ilkhans-İlkhan'lar ve Il-ilkhan / İl-ilhan hanlıklarımız olmuştur[1]. Kaoche-Kaoş Türkleri kendilerinin bir kurdun çocukları olduklarını iddia ediyorlardı. MS 1180 yılında, Trakya'da yerleşik Hristiyan Türkler, yani Büyük Valaklar, Bulgarlar, Jasyges-Jazij'ler, Bastarn'lar ve Trakların kalıntılarıyla, Bizans'a karşı millî bir savaş başlattıklarında, çok ünlü bir aileden gelen ve söylenene göre, adı Asena veya Asana olan birisini kral yaptılar. Büyük Valaklara veya Peçeneklere komuta eden, bu kral Asena'ydı. Makedonya'da Grek imparatorları birçok kez yendi. Bu Peçeneklere gelince, onlar hakkında Bizanslıların anlattığı öykülere inanmamak gerekir. Gerçekten de, kazma kürekle, tırpanlarla dövüşen bu halkın, Asya'dan gelmiş olduğuna nasıl inanılır? Trakya'da, *abus*

(1) Bizim en şanlı imparatorluk hanedanımız şüphesiz, görkemli Caian dalından gelmedir.

des viandes –aşırı et yemekten... oluşan dizanteriye yakalanmak için, Asya bozkırlarını geçip gelen bir milyon insan iddiasına nasıl inanılır? Bunlar Scythes – İskitler değildi demek ki, çünkü onlar sadece et yerler; belki de başka halklar tarafından yerlerinden edilen, uzaktan gelmeyen çiftçilerdi. Gerçekten de, doğuştan Got olan ve Alan kralının sekreterliğini yapan ve bu halkları iyi tanıyan Jornandès, Peuceni-Pösenleri ve Bastarnes-Bastarn'ları saptıyor. Bunlar bin yıla yakın zamandır, Karpatlarda ve Polonya'nın büyük bir bölümünde yaşıyorlardı. Atilla'ya (5. yüzyılda), olasılıkla Avarlara da bir miktar asker sağladılar; bu halk da, ancak 8. yüzyıl sonunda yerlerini Polonyalılara bırakmıştır gibi görünüyor. Gerçekten de bu dönemde, Alman, Saxons-Sakson, Slav ve Sarmat, bütün halkların, Şarlman'ın orduları tarafından, birbirlerinin üstüne sürüldüğünü ve doğuya doğru yer değiştirdiklerini biliyoruz. Son olarak, Constantin Porphyrogénète'in belirttiği Peçenek kabilelerinin kayıtlarını göz önüne almaktansa, Strabon'u dinlemek gerektiğini gözlemleyelim; birincisi örneğin Carabey-Karabey yerine Chraboë adını belirtiyor, bir kabilenin Talmates-Talmatlar adını aktarırken, Asya'dan başka bir yerden gelmiş olabileceklerinin kanıtı olarak gösteriyor; oysa Strabon Bastarnes-Bastarnların, Ptolémée ve Ammien'in *magna gens – omnium splendissimi* / büyük ulus – hepsinin en görkemlisi diye adlandırdıkları, ünlü Ati-mani'ler, Issidons-İssidonlar veya Sidons-Sidonlardan ve anlaşıldığına göre, Avrupa'ya yerleşmiş Peuceti ve Piceni'lerin bir kolu olan Peuceni-Pösenilerden oluştuklarını belirtiyor.

MİTOLOJİ.- Grek ve Roma tanrı adları genellikle Türk gibi görünüyor. Eğer *Zeus* bir Mısır tanrısıysa, Latin *Jupiter* de, *Japtyr* - Yaptır veya *Japtyran* - Yaptıran, Türkçe yaratıcı olur; *Jovis*[*1] Latince *juvenis* (genç)'den türemiştir, Türkçe'de *djivan* – civan. Themis - temiz, adalet tanrıçası, Türkçede saf; Arthemis, *erdan* – erden *temiz*, namuslu; Mars, martis, *mert*, yiğit; Bacchus, Sémélé'nin oğlu, *bagh-dji* –bağcı, *semere*, meyveler; Demetra, *demet ettyren*-ettiren, demet yapan; Minerva, *min-avrad*, bin kadın; Uranus, göğün hâkimi, *ouran* – vuran, yıldırımla çarpan; Ganimède[*2], kutsal içki sunucu, *ganimet*, bolluk; Hercule, Irakl (Herakles), *iry-kol*, iri-büyük

*1 Jovis: Roma devlet dininde baştanrı, gök ve yıldırım tanrısı, diğer adı Jupiter. (çn)
*2 Ganimède - Ganimed: Grek söylencesinde, Truva'yı kuran Tros'un yakışıklı oğlu; Zeus'un sevgilisi ve tanrıların içki sunucusu. (çn)

kol; Pluton*1, *boulout* – bulut, karanlık; Vesta*2, *usta*, yönetici, bir sanatta usta; Etaistios*3, *Efe-usta*, öğreten bilgin; Posseidon*4, *pouss-dunia* / pus-dünya, sisler dünyası; Chimaira*5, *chimère* (şimer okunur, kuruntu), *chimaran*-şımaran, şişirilmiş, ateşli; Gorgo, Gorgones, Gorgutios*6, *korkou* – korku, *korkondj* – korkunç, *korkout* – korkut; Mèduse (yılan başlı tanrıça), *medjuz*-mecus-ateşe tapan, pagan, saf olmayan; chaos, *haouz* - havuz , depo; Tartare, tartma, yargılama; *tart-ar*, erkeklerin sürgün yeri ve *dert-ar*, erkeklerin sıkıntı çekmesi; *Parcae*7, Parklar, *partcha*-parça'dan, porsiyon, kesilmiş parça; Kerberos*8, *kier-ber*, kerber, az kullanılan bir kelime, erkeklerin kaygısı; Flora, *flis* - filiz, tohum, bitki; Thetis*9, *tétiz* – titiz, ilgili, endişeli; Charis*10, *kary* – karı, kadın; Eol*11, iel- yel, rüzgâr; Priape*12, *iapmak* – yapmak'tan türemiş; Europe*13 (Avrupa), *ei rouba*, iyi ruba, iyi özellik, etkiler, (fetih); Cérès*14, *tchérez* - çerez, ürün, meyve; Pallas*15 *pala, palan, palanka*16, Türk savaş aletleri ve koruma birimleri; ve Afrodita, güzellik tanrıçası, *Avrad* veya Türk kadını, Türklerin Mongous – Mongular olmadığını kanıtlar. Junon, Era, Diana, Mer-cure, Nep-tune, Satyr, Janus veya Djanus, Pro-serpina, Hébé veya Ebé gibi bazı başka kutsallar açıkça Türk

*3 Pluton: Grek söylencesindeki yeraltı tanrısı Hades'in Roma'daki karşılığı. (çn)

*1 Vesta: Roma söylencesinde, aile ocağının ve tapınakların kutsal ateşinin bakire tanrıçası. (çn)

*2 Hephaestus: Grek söylencesinde Zeus ve Hera'nın topal ve çirkin oğlu, demircilerin ve dokumacıların tanrısı. Afrodit'le evlidir ve volkanı demirci ocağı olarak kullanır. (çn)

*3 Poseidon: Grek söylencesinde, denizlerin ve depremlerin tanrısı. (çn)

*4 Chimaira-Kimera: Grek söylencesinde gövdesi aslan, bir başı aslan, bir başı keçi, kuyruğu yılan, ağzından alev fışkıran bir yaratık. Ağzından alev fışkıran aslan motifi, Grek motifinden 3000 yıl önceki Mısır güneş ve savaş tanrısı motiflerinde görülmektedir. (çn)

*5 Gorgonlar: Grek söylencesinde keskin dişli, başlarında saç yerine canlı yılanlar olan, gözlerine bakanı taşa çeviren üç kızkardeş, Medusa, Euryale ve Stheno. (çn)

*6 Parcae-Park'lar: Grek ve Roma söylencesinde, insan ömrünün ipliklerini örüp koparan üç tanrıça. (çn)

*7 Kerberos: Grek ve Roma söylencesinde yeraltının üç başlı bekçi köpeği. (çn)

*8 Thetis: Grek söylencesinde savaşçı Aşil'in annesi, suların tanrıçası. (çn)

*9 Charis: Grek söylencesinde zariflik, güzellik tanrıçalarından biri. (çn)

*10 Eol: Grek söylencesinde rüzgârların tanrısı. (çn)

*11 Priapos: Grek söylencesinde üreme tanrısı. (çn)

*12 Europe: Grek söylencesinde Fenike'nin Tyr şehri kralının kızı; adını Avrupa kıtasına vermiştir. (çn)

*13 Cérès: Roma söylencesinde tarım, hasat ve bereket tanrıçası. (çn)

*14 Pallas: Grek söylencesinde tanrıça Atena'nın savaş oyunları oynadıkları çocukluk arkadaşı. Atena oyunda kazayla Pallas'ı öldürür ve anısına Palladium adı verilen, bir elinde mızrak, bir elinde kalkan olan kutsal heykeli yapar. (çn)

*15 Palanka: Ağaç ve topraktan yapılmış, hendekle çevrilmiş küçük hisar. (çn)

isimleri taşıyorlar, fakat doğrudan çağrışımları daha dolaylıdır. Öyle görünüyor ki, felsefeye az eğilimli olan Türkler, Greklerin ve Romalıların uygun ve pratik tanrılar bütününü oluşturmuşlardır. Böylece, Muses – müzler*1 (Aryan kelime), Talia, hazır, Terpsychora, *hora tepen*, dans eden ve *hora terbiesy* – hora terbiyesi, egzersiz, dans eğitimi; Euterpe, iyi eğitim. Ve Ourania pergel taşıyordu, Yunancada *perieli*, koumpas, (*koumpas* - kumpas, *perguel* - pergel veya *beriguel* - berigel), her iki kelime de fazlasıyla Türk'tür. Son olarak, *Omèr, Omer, Abas, Abbas, Aias – Ayaz*, Memnon, *memnoun* – memnun, hoşnut, Agamemnon, *Memnoun Aga* – Memnun Ağa, hoşnut ağa, gibi eski yarı tanrı ve Grek kahramanların Türk-Arap adlarını belirtelim. İlyada destanındaki adların yarısı Türk özellikleri ile dikkat çeker. Böylece, Ektor, *iktyr* – iktır, deviren; Paris, *peres, (zan)para* – zampara, kadın düşkünü; Ajax*2, *aiaz* – ayaz, açıklık, aiakli – ayaklı, hızlı; Yrtakes, *Irtios*, yırtan; Aiolos, *aiol*, dost; (Achilles (Akhilleus, Aşil), ah!'dan oluşmuş isim). Forbas, *vourbach* – vur bak, topuz; Korybas, *koury bach* – kuru baş, kel kafa; Jarbas, *iar bach* – yarbaş, kafa yarıcı; Kalchas*3, *kalfa*, (rahip), papaz; Odysseos, *od*'dan ateş ve zehir? Fylakos*4, Falkes, falaktchi – falakçı, falakacı, döven; Patrocles*5 *peder kouly* – peder kulu, babasını seven; Ormenios, çarpıcı adam; Agenor, karanlıklar prensi, şeytan; Theseus, ateşli, hızlı. Gaiouchos, Ogchus, Ogyges adları, Turanlı kabile büyükleri Gaiouk*6 ve Oghous - Oğuz'ları hatırlatıyor. Agis, Agamède, Ortaios, Oros, Sokos, Aiakos, Thestour, Kapaneus, Koiranos, Altaia, Koinia, vb. gibi bir sürü isim.

HUNLAR. – Hunlar hakkındaki gözlemlerimiz (sayfa 3), doğaldır ki, Uygurlar ve On-Uygurlar, vb gibi en saf Türk ırkı olan Beyaz Hunları kapsamaz.

JASSY. – Jassy – Yassı, Hammer'in belirttiğine göre, ünlü Issidon kenti gibi görünüyor. De Guignes'e göre de, bu kent Doğu Türkistan'da, Soutchava yakınında idi. Ptolémée ve Ammien, *Issidon Scythica* ve *Issidon Serica*'dan ve Doğulular Yassy ve Yassı-taban'dan bahsediyorlar. İaz - yaz ve issy – issı'nın sıcak (yaz konaklaması), yani aynı şey olduğu biliniyor; *don* (kuşak)'a gelince, *dunia* - memleket,

*1 Muses –Müzler: Bkz s.184, *9.
*2 Ajax, eski Grekçede *Aias*: Grek söylencesinde Truva savaşında bir kahraman. (çn)
*3 Kaichas-Kalkhas: Grek söylencesinde sırrını Apollo'dan alan bilici. (çn)
*4 Fylakos: Apollo'nun bilicilik merkezi Delfi bölgesinin yerel kahramanı. (çn)
*5 Patrocle-Patrokios: Grek söylencesinde Aşil'in can arkadaşıdır. İlyada'da 53 Truvalıyı öldürdükten sonra, Hektor tarafından öldürülür. Aşil de Hektor'u öldürerek öcünü alır. (çn)
*6 Gayuk: Cengiz Hanın yerine geçen Ögeday'ın oğlu ve varisi. (çn)

dünya: bu isim Gaule'deki kentlerin çok genel ve bilinen bir son ek'ini oluşturur. Son olarak, modern Romanya, Jassy, Soutchova, Rimnik, Boukharest, Hoten, Ardjich, vb. kentleriyle Türkistan'ın bir minyatürüdür; Daçya'nın eski başkenti, Türkçe fiil olan (Grekçede de öyle görünüyor) ve çevrelemek, çıkarmak, sıkıştırmak, bağlamak, basmak ve sıklıkla saldırmak anlamına gelen *sarmak*'tan türeyen Sarmazegetusa'yı da unutmayalım (Sarmates?).

CHEVELU. - Chevelu (şövölü okunur, saçlı-kıllı) takma adı, sadece İmaü'nün*1 bu tarafında yaşayan, Kafkas tipini daha iyi korumuş Türk ırkına has görünüyor. Diğer taraftakilerin sakalı daha az. Zaten herzaman Latince ve Grekçe sıfat *comatus*'u saçlı anlamında almamak gerekir, çünkü eğer *koma*, İskitlerin dilinde saçların ve örgülerin *mise* - uygulaması anlamına geliyorsa da, bu isim daha çok, *mises* - toplu hale getirilmiş kabileler veya *kom* müttefik demek oluyordu.

LATİNİZM. – Soralım, neden Avrupa, Roma hâkimiyetindeki iki veya üç yüzyıl boyunca, o kadar çabuk latinleşmeye izin verdi, oysa Romalıların yatkınlık gösterdiği Suriye, latinleştirmeyi hiç hissetmedi? Bunun cevabı İtalya ırklarının Avrupa ile yakınlığından, Turanlı bir ortamın varlığından, başka bir şey olamaz. Başka türlü, Romalılar, Etrüskler ve Gaule'lülerin, Caton, Türkçede katy – katı, sert; Sertorius, eğilmez; Caianiens'den gelen Caius; Casgar (Kaşgar)'dan Cassius; Türkistan'daki Margiana ırmağı Margus'u hatırlatan Marcus; birçok Türk kahramanı ve bir hanedanın adı olan Tulumnius*2; Latino-Slav *post* (sonra) edatından türemiş gibi görünmeyen, daha çok Türko-Kelt kökene benzer bir isim olan ve iş, görev, saygın anlamına gelen Posthumius; Gaule'lü takma adıyla Caracalla, bir Briton ismi olan Caractac, Varus, Tarquin, Calpurnius, Gracchus, Caesar ve son olarak, Asiates-Asyalılar ve Teutons-Tötonlar'ın César'ları*3 her zaman *Kiesar* ve *Kaiser*(1) diye adlandırdıklarını hatırlatan, Latince *caesum* karşılığı Türkçe *kieser* – keser, kesen kişi kelimesi gibi isimler taşıması nasıl açıklanabilir?

---

*1 İmaü: Bugünkü Kırgızistan'da, iki İskitya'yı bölen dağ sırası. (çn)

*2 Tulumnius: Bkz. s.188, *8.

*3 César (Latince caesar): Jül Sezar'dan sonra Sezar ailesinden olan imparatorlara verilen unvan iken, daha sonra bütün Roma İmp.'larına, daha sonra da Germen İmp.'lara bu unvan verildi. (çn)

(1) *Kais-er* adı, Kais veya Caianites, bu adlar, bu kadar Türk, Tatar, Moğol, Pers ve hatta belki de Arap, eski ve modern hanedanlar, köklerinin bunlardan geldiğini iddia ederken, bir gönderme olamaz mı?

Bu durum oldukça yaygındır; Octave'a*1 senatonun (MÖ 27 yılında) verdiği gizemli Auguste*2 adının, augures*3 terminolojisinden veya sybillins kitaplarından*4, Turan saygın kişilerini ve adı doğu geleneklerinin başlangıç noktası olan, dünyanın ilk hükümdarı, Oghouz - Oğuz'u anımsatan, bir uyarlama olup olmadığı sorgulanabilir.

SANSKRİTÇE*5. - Biz Doğulular, Hindistan kökenli olduğumuza inanıyoruz; çünkü Arap gelenekler bu kökeni destekliyor. Ancak, Osmanlıların edebî, yani haddinden fazla Türkçe, Arapça ve Farsçayla oluşmuş, gelişmiş dili nedeniyle felç olduğumuz için, kendisi de gelişmiş, edebî ve özenilen, fakat gariban Hintlilerin doğal ve kısıtsız dili *prakrit*'e*6 karşıt olan, *Sanskritçe*'ye karşı bir önyargımız var. Doğudaki bilgin kastların, her zaman kendilerini görkemli ve millî yönü zayıf dillerle, ulaşılamaz duruma getirdiklerinin farkına varmak için, onların ruhsal durumlarını bilmek gerekir. Zenda'nın*7 ve bizim Tacik'lerin veya Sarti'lerin*8, eski Uygur'ların ve belki de daha aşağıda göreceğimiz gibi, eski Grek'lerin dillerinin kökeninin böyle oluştuğunu düşünüyoruz. Avrupa dilleri de Orta Çağ felsefesi döneminde böyleydi ve bugüne kadarki sözde Grek olan uluslararası teknoloji de böyledir. Bize göre, halkbilim konularında ilk yapılacak şey, uzun geçmişi kademeli olarak toparlamak ve Grek, Latin, İspanyol ve Kelt dillerindeki Sanskritçe kelimelerin Avrupa'ya İmaüs'ün*9 iki tarafındaki İskitler tarafından getirilip getirilmediğini görmektir.

---

*1 Octave-Octavianus: (MÖ 27-14) Roma Cumhuriyet döneminde, Jül Sezar öldürülünce yerine ablasının torunu Octavianus geçti, kendisine Augustus (soylu kişi) unvanını aldı, Sezar adını kullandı, sonrasında Sezar adı aile ismi olmaktan çıkıp, resmî bir unvana dönüştü. (çn)

*2 Auguste: Augustus. (çn)

*3 Augures: Bkz. s.189, *5.

*4 Sybillins kitapları: Kökü Anadolu'da Frigya'ya kadar uzanan Sybil rahibelerinin kehanet kitapları. (çn)

*5 Sanskritçe: Brahman uygarlığının kutsal dili haline gelen eski İndo-Aryan dil. (çn)

*6 Prakrit: Eski Hindistan'da kullanılan ve içinden modern İndo-Aryan dillerin çıktığı yerel diller. Prakritler Hindistan'da MÖ 5. yy-MS 10. yy arasında gelişirken, Sanskritçe dinî ve edebî ifade dili olarak kaldı. (çn)

*7 Zenda: 3. yy-10. yy arasında GB İran'da, Zerdüşt'ün Avesta kitabının yorumlanmasında kullanılan "prestij dili" Pazend veya Pehlevî. (çn)

*8 Sartiler: Doğu Türkistan'da Küçük Buhara diye adlandırılan bölgede, Farsça konuşan topluluk. (çn)

*9 İmaüs: Orta Asya'da yukarı Seyhun bölgesinde K-G doğrultusunda bir sıradağ. (çn)

EBCET.*1 – Ebcet'i Uygur harfleriyle karşılaştıramadığımız için çok üzgünüz. Bununla beraber, eğer Galdan*2 yazısı, Mongu ve Mançu'larınki ile beraber, Uygur harfleri ise, Uygur ilk örneğinin varlığı doğrulanamaz mı? Çinli gezgin Tcham-kiao, Oxus (Ceyhun) kıyılarında, soldan sağa yazıldığını gördüğünde, Batı Türkistan şehirlerinde oturanların yazısından bahsetmiyor muydu? Her durumda, Osmanlı yönetimi, bizde bu harfleri ivedilikle tanıtma yoluna gitmelidir. Millî şanımızın bozulmaz anıtları olan bu yazı, Paris, Londra ve Sankt Petersburg'da zaten biliniyor. Bu harflerin yukardan aşağı yazılma fantezisi, yalnız Doğu Türklerine ve Çinlilere aitti ve İmaüs'ün bu tarafındakiler için hiçbir zaman zorunlu olmamıştı. . . Böylece bizim gözlemlerimiz, yalnız sesler ve onların değişik alfabelerdeki sıralamasıyla ilgilidir. Bu son ilişki üzerinden, ebcet'in İbranî alfabesiyle hemen aynı olduğu ve ikinci derecede Grek ve Latin alfabeleriyle büyük benzerliğinin olduğu kanısına varmak kolaydır. Arap alfabesi ebcet'e çok az benzediğinden, Arapların bunu mistik bir formül gibi devam ettirmesi, okumadan önce övgüye değer tekrarlamasının yapılması, en eski kökenleri yönünden ağır basar. Diğer taraftan, bir kelime grubunu yansıtan şekli, ebcet'teki sesler sıralamasının rastlantısal olmadığını, fakat eskiden bir anlamının olmuş olabileceğini gösterir. Bu, ebcet'te, Âdem'in düşüşü*3 ve Yaratıcı'yla uzlaşmasında bir mistik anlam gören, birçok müslüman bilim adamının da fikridir. Bu konuda kesin yetersizliğimi kabul ediyorum. Gördüğüm, yalnızca, *kielemen*'in Arapça *kielime* – kelime veya söz; *houti*'nin düşmek, ayıplamak; *karaschet* – karaşet'in karar, Arapçadan çok Türkçe olan ve yazı anlamına gelen kelime, belge; ve *abtched* – ebced'in Arapça *iba* ile bir çeşit Latince *abcedere*, uzaklaşmak olduğudur. Burada, aşağıdaki kabaca anlamı çıkartamaz mıyız diye soruyorum: "Kötü sözler kullanmaktan kaçınınız, güzel yazı öğreniniz ve iyi yürekli Tanrı size mutluluğu verecektir." Bununla birlikte, bizim küçük öğrencilerimizin, bir sürü Türkçe kelimeyle kafiye uydurarak ebcetten yaptıkları oyunlar göz önüne alınırsa, onların da burada bir tür alaturka Arapçanın söz konusu olduğunu sezdikleri söylenebilir. Gerçekten de, ebced'in *tched* – çed'i, (ilk) okuma anlamına gelebilir, Slav dilinde *tchitati, Türkçe tchitir, tihitir* [çıtır?], *okoumak* – okumak, yani en *récitant* (ezbere), İtalyanca *recitativo*, Rusça *tchert* ve *stched* veya harfler ve öyküler,

*1 Ebcet: Bkz. s.203, *1.
*2 Galdan: Bkz. s.182, *3.
*3 Âdem'in düşüşü: Âdem'in Allah'ın cennetinden dünyaya düşüşü, sürgün edilişi. (çn)

Grekçe *schediazomai*, Türkçe *tchet-le iazmak* – çetele yazmak veya bir program yazmak. Bu nedenle, ebcedin okuma ve güzel yazı yazmaya, *safez karachet, saf karamma*, Grekçe *safes gramma, safes charassò*, bir özendirme içerdiği sonucunu çıkartabiliriz. Bununla birlikte, bu Türk-Arap karışımında (Tyriens – Tir'liler?) Arapların pek anlamadığı, *kiolemen* – kölemen'in Türkçe'de kul, azat edilmiş köle anlamına geldiğini ve İbranî, Grek ve Latin alfabelerinde aynı yerde bulunmayan, Türk-Arap kökenli kelime olan *havez*'in (Grekçe'de ipucu anlamına gelen, *efesis*[*1] karşılığı) *h* harfinin, doğal olarak *e* sesli harfinin yerini tuttuğunu belirtelim; *efez* kelimesi *efedji, efendi*, Latince *effecit, effingere*, Grekçe *efeyriskò*, icat etmek, icatçı anlamına mı geliyor; veya okuma yapan çocuklara Efe veya öğretmen olmayı mı söz veriyor?

Houti, Türkçe *hot-be hot* yerine, Slav dilinde *houdy*, kötü, bir özel ismi belirtiyor veya kötü okuyanları, kölelikle tehdit ediyor olabilir mi? Bu *houti* kelimesi, *sahbaz* gibi, *hat* denilen, Arapça yazılarla bir ilgisi olabilir mi veya *sagh*'lara ait, Latince *signum*, İskandinav *saga* yazısı gibi bir cins yapay yazı türü olabilir mi? Veya yazarlara bir sahiplenme (sahib) sözü mü veriyor? Son olarak, bu kelimelerin, Uygur alfabelerindeki seslerin sıralamasıyla bir benzerliği var mı? İşte, kesinlikle Djevdet pacha – Cevdet Paşa[*2] gibi çok özel doğulu dilbilimcilerin ışık tutabileceği sorular.

BULGARLAR. – Slav değillerdir; çünkü Slavlar, yaklaşık dört bin yıldır, Almanya'nın bir kısmından başka, Avrupa'nın en güzel ülkelerinde tarımla uğraşmışlar, fakat hiçbir zaman ne Volga, ne de Bosphore Cimmérienne[*3] kıyılarına asla yaklaşmamışlardır. Bunun gibi, Türkler de herşeyden önce *Volgares* – Volgalı'dırlar. Son olarak, Rus yazarı Sayın Gilferding[*4], Bulgarların Slav olduğuyla ilgili varsayımı reddederek, onların, bugünlerde Rusların da miras olarak kabul ettikleri, St-Cyrille büyük fikrine yakınlıklarını belirtmektedir. Bu son görüşe dayanarak, Bulgarlara şunları öneriyoruz:

*1 Efesis: Bkz. s.235-236. Ebced anlatımı. (çn)

*2 Cevdet Paşa: Bkz. s.218, *2.

*3 Bosphore Cimmérienne - Kimmer Boğazı: Azak denizini Karadeniz'e bağlayan Kerç-Keriç boğazı. (çn)

*4 Alexander Fedorovich Gilferding: (1831-1872) Alman asıllı Rus Slavcı, tarihçi,gezgin ve konsolos; Kosova'daki Gorioç Manastırından 14.-15. yy el yazmaları ve değerli kitapları Rusya'ya getirmiştir; bunlar Sankt Petersburg millî kütüphanesindedir. (çn)

1. Rus knezi Sviatoslav'ın 970 yılında, Philippopoli'de*1 yirmi bin Bulgar'ın kazığa oturttuğunu bildiren Leon-le-Diacre'ın tarihini okumaları;

2. Bulgarların Jean Tsimiscès tarafından ilk yıkımının aynı Rus knezinin eliyle olduğunu dikkate almaları;

3. Bulgarların, Basile Bulgaroctone tarafından gerçekleştirilen ikinci yıkımı ve katledilmesinin ardından, Rusların 1016'daki çok etkin saldırısının geldiğini hatırlamaları.

Sayın Gilferding, Bulgarların Türko-Araliyen ırka ait olduğunu belirterek, bu tarihî olayları açıklıyor; bununla beraber, *Ellinski viestnik* güncelerinde adı geçen Bulgar krallarının Fin veya Tchoude*2 asıllı olabileceklerini de belirtiyor. Ancak, Sayın Gilferding bu Türk niteliklerini çok daha iyi anlatabilirdi; Rusya'nın başkenti Kiev'in*3 *Kieu* – Köy'den başka bir şey olmadığını belirttiği gibi; ve diğer taraftan, ilk Rus knezleri Oleg, Igour, Juryl, vb'nin Tatarca isimler taşıdığı yadsınamayacağı için, bu yazar, diyorum ki, Volga kıyılarının sürekli olarak Türk ırkları elinde olduğu tarihî olgusunu reddetmeden, Türko-Araliyen diyalektlerin karışabileceğini, kabul edebilirdi. Günümüzde, bir milletin, tam olarak Türk kökenli olmaksızın, birincisi Doulo – Dulo*4, ikincisi Chichman - Şişman ve üçüncüsü Asena diye adlandırılmış üç hanedanının olması kabul edilebilir mi? Şimdiye kadar birçok Asenalı Türk hanedanından bahsettik; Chichman'ınkine (aşırı kilolu adam) gelince, tam anlamıyla Türk olan bu takma ad, Türkiye'de o kadar yaygındır ki, bizim Bulgarlar, bundan Tchoudes-Çudlar veya Mordva'lar çıkartmak isteyenlerin gayretlerine ancak gülebilirler. Zaten Sayın Gilferding, Bulgar iç ve dış önderlerinin "Bol" diye adlandırılan unvanlarının Türk kökenli olduklarını kabul etmekte haklıdır; kendisine göre, Bollars- Bolarlar ve Russo-valak Boiars – Boyarlar bu kelimeden türemiştir ve bu *bol-ism* (belki de Balkh çıkışlı),

---

*1 Philippopoli: Bulgaristan'da Sofya'nın GD'sunda, Maritsa - Meriç nehri üzerinde, bugünkü Plovdiv - Filibe kenti. (çn)

*2 Tchoude – Çud: bazı kaynaklarda Ural veya Fin halkları ailesine verilen isim. (çn)

*3 Kiev Knezliği: Orta Çağlarda Kiev kenti civarında İsveçli Vikingler (İskandinavlar) tarafından kurulmuş bir devletti. 880 yılı ile 12. yy ortaları arasında hüküm sürmüş olan bu devlet Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın atası sayılır. (çn)

*4 Doulo-Dulo: Azak denizinin K'nde yerleşmiş (Onogurya) ve Büyük Bulgar Hanlığını (630-660) kuran Kubrat Hanın kabilesi. Kubrat Hanın ölümünden sonra Bat Bayan Onogurya'da kalırken, Hazarların baskısıyla kardeşi Asparuk, Duloların bir bölümüyle GB'ya Tuna deltasına kadar indi. (çn)

Décébal, Dyzabul, Terbel, Sursubul, Triballi'ler ve Tarbelli'ler, Afrika'daki Tyriens – Tir'li kolonilerinki gibi, Türk hanlarını betimliyordur. Bu halkın adı, Volgares veya Bulgares diye kabul edilsin, sonuçta Türk'tür. Bulgar kralların oğullarının Türk unvanı olan tarkhan adını taşıdıkları ve diğer bölgesel önderlerin *comim* ve *kalutarkhan* diye adlandırıldıkları biliniyor. 923 yılında, kral Siméon'un Konstantinopolis'e karşı, bir *khakan* – hakan'ın emrinde bir ordu gönderdiğini görüyoruz; bunu Sayın Gilferding *khakan* ve *kavkan* diye belirtiyor; bu kelime savaş komutanı anlamındadır. Eskiden, Tatar hanları ve eski Türk paşalarının önünde görüldüğü gibi, Bulgar kralların ve önderlerinin önünde de *boundjouks* – boncuk veya atkuyruğu taşıyıcıları olduğunu belirtelim. Demek ki, Bulgarların turanizm'inden ve Avarlarla, özellikle Cavares – Kavarların Bulgarlarla yakınlıklarından da şüphe edilemez. Üstelik, Hristiyanlığın kabulü öncesinden bilinen hiçbir Bulgar kahramanı yoktur, çok sonrasındakiler de sadece Türk'tür. İşte bu halkın, Slav yazılımıyla, bilinen kralları ve kahramanları:

Irnik, büyük; Minik, küçük; Kourt, kurt; Sevar, sevimli, saygın; Terbel; Salan, atak; Sursubul, sürülerin başı? Itch-bul, saray içi önderi; Kormisoch, Kormisch ve Kroum, büyük; Borita-kan, Vereni-alem, dünyanın dağıtıcısı; Goralem, dünyayı gören; Basian, Djigat, Baboun, Telegur, Kietchkar, Kavkan, Oumourtagh, mutluluk dağı; Cotragus, Cotragi veya Cadurqui(?)'lerin kralı. Bulgarlara verilen başka bir ad; Tvir (Tavr), Gozdun, dünyanın gözü; Marmai, Krakar, Sygritch, Deli-ian, Aluschian, Alogobotour (Alusch bahadour?), Tokt, birçok Tocatmich Tatarlarını andıran Tohattem; Isperich, ateş ruhu; Gavri, Asena ve birçok Chichman – Şişman ve Avar'ların hakanı ünlü Baian – Bayan'ı akla getiren Baian.

Ayrıca, Got ve Hunların istilâsından itibaren, Moesia, Trakya ve Makedonya'nın, gitgide, Slav halkın barışçıl göçüyle dolduğunu ve Trakya'daki diyalektlerin, Bulgarların buralara yerleşmesinden çok önce, kırsal bölgelerin slavisminde kaybolduğuna dikkat edelim. Bulgar fatihlerin, kabilelerinin üçte biri sayısında olarak, Sieverien'lerin*1, Kuman ve Hazar'ların bir kısmı gibi, Cyrille – Kiril İncil'iyle slavlaşmasında şaşılacak ne var?

*1 Sieverien'ler: Bkz. s.46, *4.

BOLISME – BOLİZM. – *Bol* Türkçede, büyük, zengin, yeterli anlamına gelir. Sayın Gilferding ile eskilerin kutsal ve kâfir bolizm'ini, Pers dilindeki *bala* (yüksek)'nın aleyhine, Türklere bırakmak, bir dereceye kadar, Türk ırklarının ilkel ve genel egemenliğinin üstündeki Asya geleneklerini kabul etmek olacaktır. Bu geleneklerin Müslüman Türkler tarafından pek az kabul görmüş olduğu doğrudur; bu Türkler, Arap, *Adjem* – Acem veya İranlı Asyalıların kutsal Arap sınıflandırmasını, tam anlamıyla kabul etmiş görünüyorlar. Bununla beraber, bütün Arap olmayan ırkları belirten Adjem kelimesi, tam anlamıyla yabancı demek olduğundan, Türkler tarihî haklarından vazgeçmekle yanılıyorlar. Türk İskitlerin dilinin, neden gücü niteleyen kelimeler yönünden tükenmez bir kaynak olduğu sorgulanmasın! Böylelikle, Tatarca kelime *khakan* – hakan, hükümdar, aynı zamanda Arapçada adaletin simgesidir; ve Arapça Malek, Malik, aynı şekilde Türkçedeki yönetici anlamına gelen kelimedir. Basileus, *bachi* – başı, *bachli* – başlı, *bachili* – başılı, Türk önderlerini belirtir. Türk olan *touran* - turan ve t*arkhan* – tarkan; *tyran* – tiran ve greko-ermeni-part kelime olan Tygran karşılığıdır. Gaule'lü Ombrien'ler adının asiller anlamına geldiği kabul edildiğine göre, imperium, imperator, empereur (Fransızca imparator) kelimeleri, *en beri er* – en ilerdeki'nden başka bir şey olamaz. Rex, regina, roi (rua okunur, kral), Türko-Polonez *rei* – rey'den, (Türkçe oy, yönetim) türemiş olabilir; çünkü Türkçe *reidji* - reyci ve *reis*, başkan, vali, dümenci anlamına gelir. Hoams ve Hans, imparatorlar ve birçok Çin hanedanı, Türk khan – hanlarla, prensler ve binalarla aynıdır. Latince Comes, Türkçe *komchy* – komşu, Consus*[1], danışma tanrısı, Bulgar *Konsadzak*; consul ve conseil (konsey okunur, kurul) *kon*'dan (konmuş) ve *seilemek* – söylemek veya *konouchmak* – konuşmak (düşünmek, söyleşmek)'tan türemiş görünüyor; comte (kont), *kom, komim, kum* kelimeleri, bir *koum* - kum'un veya kabilenin önderi; *kune, gun*, güneş, yetkinin süresi; kung, Çincede kral; konig (König) Almancada kral; *konuk*, konmuş, çalışan, misafir; konak, yapı, yetkinin merkezi; knez, Rusça'da konych - konış(?), aynı kökenden gibi görünüyor. Princeps, prince, prinz, Türkçe *birindji* – birinci'ye çok benziyor; Latince *curule*, Slav dilinde *krul, kral*, Türkçe'deki kurul, senato, soylu ile özdeş. Boiar, doğal olarak *boï*'den türemiş, Türkçe büyüklük. Ataman, Turo-Araniyen *Ata*'dan oluşmuş, baba. Gentleman (centlmen okunur, beyefendi), *djins* – cins, ırk'tan gelir;

*1 Consus: Roma'nın en eski tanrılarından, danışman tanrı, tanım tanrısı. (çn)

noble (nobl okunur, soylu), Türko-Slav kelime, *no-bilis* bizden olmaya yaraşan; sénat (sena okunur, senato), *syn-li*, ileri yaşta adam. Efetios, Türkçe Efe'den, evin reisi; domus (ev)'dan gelen dominus (efendi), Türkçe'deki *dam* gibi. Curateur (küratör okunur, koruyucu), krator, *koratmak*'tan, tedavi etmek. Œconome, Tatarca oikounom, Etrüskçe Locumon, Olougman (Arapça Lokman?) ve son olarak, bütün cours (Fransızca, kur okunur, mahkemeler), *curies* (Latince mahkeme), aulea (Latince salon), Hof (Almanca saray, avlu), *daïre* (daire, Türkçe ev), Japonca ve Arapça, Slav dilinde *dvor* mahkeme, vb. hepsinin Türkçede sesteşleri vardır.

KIATYBS – KÂTİPLER. Osmanlı devlet memurluğu, hiçbir zaman, incelik ve yetenekleriyle seçkin insanlar yönünden sıkıntı çekmedi. Onlar herzaman binlerce zorluk arasında sabırla, egemen iradenin çizdiği programı uygulamaya koydular; bizi yöneten onlardır ve günümüzde onların eylem yetersizliği kanısı, doğaldır ki, kişisel nitelikleriyle değil, düzenle ilgilidir. Avrupalılar yönünden, iyi bir *kiatyb* – kâtip olabilmek için gereken yorucu çalışma ve bir sürü koşul hakkında fikir sahibi olmak, zordur. Arapça, Farsça ve Türkçe öğrenebilmek için yirmi yıllık ağır bir çalışma ancak yeter; ayrıca değişik formüller ve büro işlemleri hakkında bilgi sahibi olmak için, uzun bir uygulama gerekir. Bunun dışında, Fransızcayı ve siyasal iktisadın değişik verilerini, Avrupa yasalarını ve o yasaların ruhunu, Doğu toplumunun esas temeli olan insan kalbinin incelenmesini ve modern hayatın ögelerini öğrenmek için yetenek sahibi olmak gerekir. Bütün memurlarımızdan, her zaman ülkenin gereksinimlerini karşılamaya hazır veya hepsinin aynı yeterlikte olmasını nasıl isteyebiliriz? Bir sürü başka ilişkilerin olağanüstü sorunları varken, şu veya bu bölgenin gerekli kavramlarını atlamak, hele de düzenli bilgi akışı yolları gelişmemişse ve en ılımlı ve alçak gönüllü bir gerçek kulaklarımızı tırmalıyorsa, insanlar suçlanabilir mi? Şüphesiz, eğer memurlarımız yeniden yapılanmadan doğan yeni gereksinimlere uyum sağlamayı bilselerdi, vatanlarını yeniden oluşturmak ve daha güçlü kılmak gururu onlara ait olurdu.

FINNO-MONGOUS / FİN-MOĞOLLAR. - Komşularımız, *hasta adam*'ın*[1] uzun can çekişmesine acımak ve Türk zorbalığına ve memurlarımızın rüşvetçiliğine lânet okumakta özgürdürler. Ancak Türkiye'de, örneğin, bir posta müdürü veya bir gümrük memuru

*1 Hasta Adam: Osmanlı İmparatorluğu. (çn)

kalemi eline aldığında, bu bir bakanlık değerlendirmesi ve ilginç şikâyet konusu oluyor ve hemen her zaman memurun geleceğini tehlikeye atıyor... Tanrıya şükür, bu çalışma sadece ırkbilimseldir ve millî hastalığın bozulmuş bir tanımlamasıdır, -- hastaların pek ulaşamayacağı bir dilde yapılan bir tanımlama. Böylece, Türk milletinin, olduğu şekliyle, belki beş bin yıllık bir uygarlığı olduğunu, yaşam gücünü en büyük imparatorlukların yaratılmasıyla gösterdiğini ve ana jafetik nüvesine saygı göstermek gerektiğini kanıtlayacağız.

EK

Greklerin ve Romalıların dillerine son bir göz atmadan önce, bu milletlerin beşiğini sarmalamaktan hoşlanılan masallardan kurtulmaya çalışalım.

Genel olarak Grekler ve belirsiz şekilde Pelasgues – Pelasglar adıyla anılan, barbarlar arasında bir yakınlık olduğu varsayılır. Bunlar arasında Dardanien'ler, Makedonya'lılar, Truva'lılar, Frigya'lılar, Oenotrien'ler, Traklar, Karya'lılar, Sicules*1, vb. sayılabilir. Bu yakınlığın olasılığı oldukça yüksektir; bununla birlikte, Helenlerin dili, MÖ birkaç yüzyıl içinde, eğer Doğuda ve İtalya'da felsefe ve ticaretin dili idiyse; şaşılacak şeydir ki, ne Greklerin kolonileştirmesi ve zaferleri, ne Séleucides'lerin*2, Lagides'lerin*3, Lysimaque*4 ve Pyrrhus'un*5, ne Romalıların Helen sevgisi ve Doğu İmparatorluğunun

*1 Sicules – Sikül'ler: Sicilya adasının, adaya adını da veren, en eski oturanları. (çn)
*2 Selevkos: B. İskender sonrası Suriye ve D'yu yöneten imparatorluk. (çn)
*3 Lagides: B. İskender'den sonra Mısır'ı yöneten Ptolémée hanedanı. (çn)
*4 Lisimakos: B. İskender'den sonra Trakya ve B. Anadolu'yu yöneten generali. (çn)
*5 Pirus: (MÖ 318-272) Roma'yı yenmek için bütün ordusunu yokeden Grek kralı. (çn)

uzun süren varlığı, Trabzon'unki ve Ravenne exarchat – egzarşa'sı*1 ve nihayet ne Grek uygarlığı ve ortodoksluğu, İtalya'daki, Sicilya'daki, Makedonya'daki, Trakya'daki, İllirya'daki, Frigya'daki ve İyonya'daki Greko-Pelasg dilinin korunmasında etkili olmadılar...

Eski geleneklere göre Grekler, kendi kökenlerini Dev-kalion (Türkçe'de Tanrı'nın gemisi)'un oğlu Hellène'e bağlıyorlar. Dev-kalion, MÖ 16. yüzyılda Dorus, Eolus, Ion ve Achéus'u dünyaya getirdi. Bu nesil içinde, en gerekli fakat eksik olan isim Gouryk, Sarmate'a bağlanan bir Slav soyağacına oldukça benziyor! Dört oğul: Sclavon'dan hiç söz etmeden, Lèque, Tchèque, Russe! ve Morave.

Aynı geleneklere göre, Dev-kalion Kuzey'den Phtiotide'e*2 (küçük Lamia vadisi) gelmiş; bu olasılık oldukça akla yakın görünüyor, yeter ki, şöyle veya böyle, Mısır kralı Bélus, Tanaïs adındaki Tauroscythes – Tauroiskit'lerden bir Néréide*3 ile evlendirilsin ve ondan Argos kralı Danaüs doğsun; daha da uygun olacak olan, çocukları *an-er, an-dreios, an-thropos, an-dras* veya en güzeli, Touro-Araniyenler diye adlandırılsın.

Grek tarihçiler, Pelasglar'ın, Helen fatihlere boyun eğmeden önce, mağaraların dibinde, vahşi hayvanlar gibi yaşadıklarını söyleyen kötü bir manzara çiziyorlardı; oysa Sicyone*4 ve Argos'u kuran Pelasglar *barbarlar* değildiler; çoğunlukla kayadan oyulmuş ve dev kitlelerden oluşan, çok sayıda kent inşa etmek için, makinaları, aletleri, yapay taşıma olanaklarını ve biraz olsun geometri bilmeleri gerekirdi. Bu nedenle, Pelasgların mağaralara girişinin, ancak kleftlerden ve esirleri soymakla uğraşan korsanlardan kaçmak için olabileceği akla geliyor.

Helenlerinkinden daha eski bir uygarlığın varlığı, ancak saf bir varsayımdır, ancak çok doğal nedenlere dayanmaktadır. İnsan toplumu ve gelişmeleri, bazen Tanrının insan ırkını cezalandırdığı savaşlara, hiçbir şey borçlu değildir. Eski veya modern, bütün Vaubans-Voban'lar, ancak küçük öldürme yöntemleri icat

*1 Exarchat-egzarşa: Bizans İmp. Maurice (539-602) tarafından İtalya ve Afrika'da kurulan askerî yönetim; özellikle exarque-egzark (vali-piskopos) tarafından doğrudan yönetilen son dönem Batı Roma İmparatorluğuna başkentlik yapmış olan Ravenna (Adriyatik sahilinde) Bizans İtalyan eyaleti. (çn)

*2 Phtiotide - Ftiotis: Orta Yunanistan'da, merkezi Lamia kenti olan bölge. (çn)

*3 Nereidler: Grek söylencesinde denizcilere yardım eden sualtı perileri. (çn)

*4 Sicyone – Sisiyon: Peloponez yarımadasında, Korint körfezi yakınında, en eski Grek kentlerinden biri olmakla ünlüdür. (çn)

etmişlerdi; fakat tanrı Mars'ı silâhlandırmak için, zorunlu olarak bir Tubalcaïn, bir Vulcain, bir Fta, bir Efaistos, *Efé-Usta*(1) bulmak gerekir. Phalanges-Falanj'ların*1 ve verev düzen'in icadı öncesinde, falanjları besleyebilmek üzere, tarım ve sabanın dökme sanatını icat etmek için birkaç bin yıl varsaymak gerekir.

Virjil, "Daha ne savaş borusu, ne de örs üstünde kılıçların dövülme sesi duyulmamıştı." diyor.

Necdum etiam audierant inflari classica, necdum
Impositos duris crepitare incudibus enses.

Kenevir ve keteni incelemek, bunları yumuşatma sanatını öğrenmek, ditmek, eğirmek için çok zaman gerekmişti; bundan sonra kumaş dokuma mesleğini icat etmek, savaşçıları giydirmek, son olarak aynı kumaşı ticaret teknelerinin yelkenini yapmak için, sonra da korsanlıkta kullanmak; fakat biz gene Dev-kalion ve sonraki kuşaklarına dönelim.

Dev-kalion'un Phtiotide'de yerleşmesinden yüz altmış yıl sonra, Helenler artık, Pelasglar, Bélides – Belidler, Cadmiens – Kadmiyenler ve Cécropiens – Sekropienler veya Syro-Égyptiens / Suriye-Mısırlılardan bütün Yunanistan'ı kurtardılar ve ikiyüz elli yıl sonra, yani MÖ 1190'a doğru, bilinen dünyanın yarısına kolonilerini

(1) *Efé*, bay, büyük kardeş, evin efendisi, İyonya'da, Efes yakınında(?) Zeybekler arasında ve Frigya'da çok kullanılan unvan; *Aga* da aynı anlamda Türkmerlerde kullanılır; hatta aynı şey eski Helenlerde de var gibi görünüyor. Türkçe *Efé*, ev'den, konut, aile, ocak, türemiş görünüyor, bundan da Grekçe *efébos*, evlenebilir, ergenlik çağına gelmiş; *efestios*, evin koruyucusu pénates tanrıları. Diğer taraftan, Türkçe *Efé*, Efendi ile aynıdır, tam anlamıyla Efé olmuş, bilgili, bilgin, usta, okumuş adam; buradan Grekçe *efeyriskó*, icat etmek ve *efeteion*, senato, mahkeme, vb. Ocak tanrıçası *Vesta*'yı doğal olarak hatırlatan Türkçe unvan *Usta*, herhangi bir sanat veya meslekte kadın veya erkek usta, eğitici anlamına gelir. Çinlilerin Türkleri küçümsemeyle, demirci olarak adlandırdıklarını biliyoruz (de Guignes). Bu veriler, sanırım, Volgue'un Volcain'ini veya Efé-Usta'yı Türkleştirmek için yeterlidir; üstelik, *Ev-usta'sy* – Ev ustası, yalnız İyonya'da değil, fakat bütün Türkiye ve Türkistan'da, mimar veya evkadını anlamına gelir.

*1 Phalange-Falanj-Falanks'lar: MÖ 3. binyılda Sümerlerde görülen uzun mızraklı zırhlı askeri birlik; sonradan Grek ve Makedon ordularında da bu birlikler kullanıldı. Askerler sağ elleriyle kavrayıp gövde ve dirsek arasına sıkıştırdıkları kargıyla saflar halinde düşman sıralarına koşarak saldırırlardı. Bu şekilde ileri uzanmış mızraklar, bir elin parmaklarını andırdığından, bu savaş düzenine falanks denilmiştir. Falanks, Latince bir tıp terimidir ve parmak kemikleri anlamındadır. Kalkan, vücudun sol yanını örttüğü için her asker, sağ yanını güvenceye alabilmek için sağındaki askere iyice sokulmak zorunda kalıyordu. Bu yüzden falanks sıraları ileri hareketleri anında hafifçe sağa kayardı (verev veya oblik düzen). (çn)

yerleştirebilecek kadar çoğaldılar; Ege adalarına, İyonya'ya, Karya'ya, Lidya'ya, Frigya'ya, Sicilya'ya Oenotriya, vb'ne yayıldılar. Ancak, eleştirel tarih daha önceden, Dorların Helenlerle hiçbir ortak yönlerinin olmadığını yazmıştı; çünkü sözde dedelerinin zamanında, Oeta*1 eteklerinde, Dorlar zaten oldukça kuvvetlenmişlerdi ve 1190'da Yunanistan'ı, Pelasgları değil İyonyalıları yenerek, ele geçirdiler. Zaten Dorların Yunanistan'daki fetihlerini güçlendirmek yerine, bir süre sonra Asya Doride'inde*2 ve Dor diyalektinin konuşulduğu bütün diğer bölgelerde dağılmış olmaları akla yakın gelmiyor.

Tarih araştırmalarını felç eden de, Helenlerin bu herşeyi kendilerine bağlama çılgınlığıdır. Herodot zamanında, birkaç milyon insandan oluşan bir milletten, İtalya Tyrrènes –Tirenlerinden mi söz ediliyor, bunların Asya Lidyalılarının bir kolonisi olduklarını ileri sürmekten geri kalmazlar; ve eğer Lidyalıların kökeni sorulursa, bir İyon kolonisi olduğunu öğrenirsiniz; onlar da tabii Peloponez'den gelmiş olan bir Helen kolonisidir. İşte, kesinlikle, kabul edilebilir ölçüleri aşan bir üreme. Latium'a yerleşme mi söz konusu, Romulus'tan da önce, Palatinum üstünde bir kent kuran ve oranın kralı olan Arcadien Evandre – Arkadya'lı Evander'dir*3. Dahası, Aventin'de*4 haydut Cacus'u*5 öldüren de, Hercule, Irikol - İri kol (büyük kol)'dur! . . . Öyle görünüyor ki, Cacus çok kötü bir haydutmuş, çünkü Türkler o günden bugüne, çocuklarını, onun adıyla korkuturlar, *kaka*, kötü, Grekçe *kakos*.

İri-kol'a gelince, Varon'un, tarihinde, kırk dört kahraman belirtmekte belki de haklıdır; çünkü Helenler bu ad altında, Suriye'nin Baal'ini*6, Tyr'in Melkart'ını*7, Mısırlı Djom'u*8, Lidyalı

*1 Oeta dağı: Orta Yunanistan'da, Tesalya ovasına hâkim Pindus sıradağlarında, 2152 m rakımlı zirve. (çn)

*2 Doride: Dor ülkesi: Antik Çağda, Anadolu'da Karya bölgesinin GB köşesinde Dorların yaşadığı küçük bölge. (Ayrıca Yunanistan'da Tesalya'nın GB'sında da, aynı adda küçük bir bölge vardır.) (çn)

*3 Arcadien Evandre - Arkadya'lı Evander: Grek söylencesinde, Peloponez yarımadasında bir bölge olan Arkadya'nın kralı Evander. (çn)

*4 Aventin – Aventino: Roma'nın yedi tepesinden, en güneydekinin adı. (çn).

*5 Cacus: Roma söylencesinde, Herkül'ün öküzlerini çalan, Vulcain'in oğlu, yarı insan yarı satir yaratık. Aventin'in bir mağarasında yaşıyordu. (çn)

*6 Baal: Suriye'de, Şam'ın 215 km KD'sundaki Palmira (Tadmur) kenti, Baal tapınağıyla ünlüdür. MÖ 19. yy'dan kalan tapınak, Göklerin Efendisi (Baalshamin) Güneş Tanrısı Baal (Bel)adına yapılmıştır. (çn)

*7 Melkart: Tyr kentinin koruyucu tanrısı, Fenike dilinde kuvvetli kral anlamına geliyordu ve zenginliklerin ve denizcilerin tanrısı idi. (çn)

*8 Djom: Mısır söylencesinde, Osiris'in yokluğunda, İsis'in emriyle Mısır'ı koruyan Herkül benzeri varlık. (çn).

Candaule'u*1, Gaule'lü Ogmios'u*2, Hintli Rama*3, vb.'lerini kaynaştırmıştır.

Romalılara, onları uygarlaştırmak ve savaşa hazır hale getirmek için bir kral mı gerekiyor, çok saygın Bacchiades ailesinden, zengin tüccar, Korint'li Démarate'ın küçük oğlu hazırdır. Cypsélos'un zorbalığından kaçıp Tarquinies'e sığınır, oradan da Roma'ya, Yaşlı Tarquin adıyla kral olmak üzere gider. Fakat bütün bunlar, Grek tarihinin diğer uydurmalarına kıyasla bir hiçtir. Güney İtalya'daki ünlü Sybaris kentinin, bugün bile yedi millik*4 bir alanı kapsayan harabeleri bilinir. Bu kenti MÖ 725'te bu kadar büyük olarak kuran ve görünüşe göre, Sibirya anısına Sybaris adını veren, bir Locrien'dir*5. Bu büyük kent, ikiyüz yıllık yaşamı boyunca, yedi halkı ve on altı kenti yönetimi altına aldı, fakat güçlü ve zengin olunca gevşedi ve gösterişe kaçtı (bütün bunlar 215 yıllık bir sürede!). Bu yüzden, dehşete kapılmış Crotoniates – Krotoniyatlar*6, bütün Sybarites - Sibaritler'e ders olması için, MÖ 510 yılında kenti yakıp yıktılar; ancak 444 yılında Atina'lılar kentin harabeleri yakınında yeni bir kent inşa ettiler ve Helen Olimpos'undaki bilmem hangi tanrının onuruna, Thurium adını verdiler.

Aynı tutum, İtalya'ya ilk adını, Oenotria'yı veren Oenotriens -Önotriyenler için de geçerlidir. Bunlar ilk Toures – Tur'lardır; daha sonraları İtalya'nın güneyine sıkışmış Oenotrien'lerin durumuna bakılırsa, bu toprakların yerlisi gibi görünmektedirler. Fakat ne münasebet, Helenlere bakılırsa, Arcadie – Arkadya kralı Lycaon – Likaon'un en küçük (görünüşe göre evlilik dışı) oğlu Oenotrus, MÖ 1710 yılında güney İtalya'ya yerleşmiş ve o bölgeye adını vermiştir. İşte şüphesiz, Herodot'tan on üç yüzyıl daha önce ve masalsı Dev-kalion'un gelişinin ise, bir yüzyıl öncesindeki dönem için, Phtiotide'de başarıyla kaydedilmiş olaylar.

---

*1 Candaule – Kandaules: Sadyattes olarak da anılan, MÖ 8. yy'da Lidya'da, Heraklid'ler (Herkül'ün altmış oğlundan türeyen hanedanlar) sülâlesinden, yarı efsane kral. Karısını çıplak olarak, gizlice generali Gygès'e gösterdiği için, karısı tarafından Gygès'e öldürtüldü ve yerine Memnades hanedanını kuran Gygès geçti. (çn)

*2 Ogmios – Ogme: Kelt-Gaule söylencesinde savaş ve güzel konuşma tanrısı. (çn)

*3 Rama: MÖ 1000 yıllarından gelen Hint destanı Ramayana'daki kahraman. (çn)

*4 Mil: Roma döneminin bin adımlık uzunluk ölçüsü (yaklaşık 1480 m). (çn)

*5 Locrien-Lokriyen: İtalya'nın en G. ucundaki Locres kenti oturanı. (çn)

*6 Crotoniate-Krotoniyat: İtalya G'inde Sybaris ile Locres arasındaki Crotone kenti oturanları. (çn)

Bununla beraber, Yunanistan'da Sicyone – Sisiyon'u*1 inşa eden Cyclopes – Siklop'lar*2 ve Sicules – Sikül'lerin*3, Oenotrien'lerle birlikte güney Avrupa'nın ilk oturanları olmalarına rağmen, bu durum Helenlerin çocuklarının, Sicilya'da nüfusu çoğalttıklarını ileri sürmelerini engellemiyor.

Benzer şekilde, MÖ 755 yılında Syracuse(1) veya Syracusæ (*syra* – sıra: dizi, çevre; *guzel* – güzel: hoş; *kouzou* – kuzu, sürü; *guoz*: göz, çeşme; bu Türkçe isim zaten başka yorumlar da çağrıştırıyor) Korint'li Archias tarafından kurulmuş olacaktı. Dünyanın en eski kentlerinden biri olan Tarente'yi Girit'liler kurmuş olacaktı ve Savoie – Savua'daki Tarentaise – Tarantez, Sicilya'daki Touromenium, Vulturne (Turnes – Turn'ların aoul – avlusu), Minturnes (bin Turnes), Cume veya Cumes (Commune - kent veya fortin - kale) ve Capoue (kapı, kuvvetli), bu şehirler uygarlığın en parlak dönemindeyken Peloponez'dekiler ancak bellerini doğrultuyorlardı; kentlerin birçoğunun büyüklüğü, sözde çevrelerinden daha uzaklara yayılmıştı; Argos (göz, erkeklerin gözdesi, yüz gözlü Argus'u hatırlatıyordu), Milet, Türkçe'de ulus, Tirynthe ve Corinthe, *kormak*'tan, *kondyrmak* – kondurmak gibi, Latince *condere*, inşa ettirmek; *korynty* böylece bina yapı anlamına gelebilir.

Fakat adlandırmayı bir tarafa bırakalım, büyüleyici Capoue, Tarente, Sybaris ve Syracuse gibi kentleri kurabilmek için, ya Tyr ve Kartaca'nınkilerden on kez daha büyük hazinelere veya Romalılarınkine eş bir güce veya çok çalışkan ve çok kalabalık bir nüfusa sahip olunması gerektiğini görelim. Oysa bilinir ki, Grek cumhuriyetlerinde zenginlikler çok kısıtlıdır ve güce gelince, Solon'un*4 yasalarını Atina'ya bildirmesinin ancak MÖ 590 yılında olduğunu ve 509 yılında Pisistratid'lerin*5 kentten kovulduğunu hatırlamak gerekir. O zamandan sonra, iç savaşlara rağmen, Yunanistan birkaç parlak dönem yaşadıysa ve bize eski dünyanın

---

*1 Sicyone – Sisiyon: Bkz. s.244, *4.

*2 Cyclopes – Siklop'lar: Grek ve daha sonra Roma söylencesinde tek gözlü devler.

*3 Sicules-Sikül'ler: Bkz. s.243, *1.

(1) Syracuse'nin eski nüvesi Ortygie, Türkçe'de *ortasındaki şey*... anlamına gelir, aynı *Achradina* semtinin Slav kenti anlamına geldiği gibi.

*4 Solon: (MÖ 640-559 ?) Atinalı devlet adamı ve şair. Yaptığı reformlarla (Solon Anayasası) Atina demokrasisinin temelini attığı kabul edilir. (çn)

*5 Pisistratides: MÖ 561 yılında Akropolü ele geçirerek tiranlığını ilân eden Pisitrate'nin iki oğlu, Hippias ve Hippark (514'te öldürüldü), Pisistratides hanedanı olarak tiranlığı sürdürdü. 510 yılında Sparta'lıların girişimiyle Hippias sürgüne gönderildi. (çn)

fikirlerini aktaran, bir Aristide*1 ve birçok dâhi yazar çıkardıysa da, bu parlak dönem, 338'deki Chéronée savaşına*2 kadar, yalnızca 171 yıl sürdü, ondan sonra da bağımsızlığını kaybetti.

Grek tarihçilerin, bu bozgundan sonra da cesaretlerini kaybetmedikleri doğrudur: onlara bakılırsa, Alexandre le-Grand/ Büyük İskender'in (Ouloug veya Ouloudj-ander/ Ulu-önder) büyüklüğünü sağlayan Helen'lerdir. İrikol'un soyundan gelmiş olabileceğinden, Helen olmamıştı; hiçbir Makedon da zaten Helen değildi.

Bu, zorla ele geçirilen yeni büyüklüğe rağmen, yüz yıl sonra ne görüyoruz? – "Üç tane güvertesiz gemiden başka bir kuvveti olmayan Atina, diyor Sayın Duruy, ve Lycurgue'un*3 9.000 Sparta'lısına karşın, 600'ü dilenen, ancak 700'ü bulan askeri." Oysa o dönemde Yunanistan henüz Romalılara teslim olmamıştı ve Makedonya ile neredeyse müttefik olmuştu, kendi kendini keyfince idare ediyordu. Bundan ne sonuç çıkartılabilir? Hiçbir şey; benzer insan ve gemi kaynakları ile, sadece Trakyalı Orphée'nin*4, lirinin büyüleyici sesiyle, bütün bu kentleri oluşturabileceğini ve sesiyle taşları yerinden oynatabileceğini ve antik mimarinin görkemli eserlerini yaratabileceğini kabul etmek gerekir. Gene de, Avrupa ve Küçük Asya'da Tyrren'li Pelasg'ların yaratıcılığını ve kol gücünü kabul etmek gerekir. Calpé*5 gibi bir yerde küçük bir kentin yapım projesinin, önceden var olan bir kentin, örneğin Tybarènes – Tibarenler ülkesinde olduğu gibi, ele geçirilmesinden daha uygulanamaz olduğunu, (Anab. 5 5); son olarak da, Grek kolonilerinin yabancı kentlerde her zaman konukseverlik yasaları ve karşılıklı çıkarlar nedeniyle barbarlarla ilişkide olduklarını söyleyen Xénophon'a*6 inanmak gerekir.

---

*1 Aristide: (MÖ 530-468) Adil Aristide olarak anılan Atina'lı devlet adamı. (çn)

*2 Chéronée – Keronie: Yunanistan'da Thebai kentinin KB'sında yer alan bir köy. MÖ 338 yılında, Makedonya kralı II. Filip'in orduları burada, Tebai ve Atina birleşik ordusunu kesin bir bozguna uğrattı. (çn)

*3 Lycurgue: Sparta'nın efsanevî ilk kanun yapıcısı. (çn)

*4 Orphée: Grek söylencesinde, Trakya kralı Oeagre'ın oğlu, halk ozanı; liriyle vahşi hayvanları etkiliyor, cansız cisimleri hareketlendiriyordu. (çn)

*5 Calpé: Cebelitarık boğazına hâkim kayada kurulu kent ve kayanın adı. Tarık bin Ziyad'ın 711'de Visigotları yenip İspanya'yı ele geçirmesinden sonra, bölge Endülüs adını aldı, kaya da Cebel-i Tarık adıyla anılmaya başlandı. (çn)

*6 Xénophon: Bkz. s.65, *5.

Şüphesiz Avrupa, eski edebiyat eserlerine çok düşkündür ama, Greklerin bu verimliliğinde onların hayal gücünü görmez. Bununla birlikte, kralları uygar dili konuştukları için Makedonyalıların Grek olduğu savı, çok saçmadır; tarihin birçok işaretinden başka (Grekçe bilmeyen bir Makedon generalin öyküsü gibi), bu bölgelere Greklerin hiç ayak basmadığını kavramak için, bizim modern Besques – Besk'lerimiz, Ahriens – Ariyen'lerimiz, Pomak'larımız, vb gibi dağlılarımızı gözlemlemek yeter. Ayrıca, bilginlerin bu helenseverlikleri, Latin ırkların tarihî haklarına da önyargılı yaklaşmaktadır, üstelik İtalya'nın uygarlığını Romalılarınki ile ölçmekten hoşlanılıyor. Bu dünya fatihleri, ancak Etrüsk'lerin acımasız öğrencileriydi ve bir tek Etrüsk kent kalıntısında iki bin heykel ve başka tür sanat eseri bulduklarından, sanata gereksinmeleri yoktu. İtalya uygarlığı Peloponez'inkinden daha önce gibi görünüyor; tanrıları, Helenlerinki gibi Mısır tanrısı değil, Etrüsk tanrılarıydı. Eumalpe onları Olimpos'unkilere dönüştürmüştü; ve Jüpiter'i, dünyanın ve Toures – Tur'ların yaratıcısı *Japtyr* – Yaptır idi; bu, *japtirmak* veya *iaptirmak* - yaptırmak, emretmek, yapmak, yaratmak anlamındaydı. Etrüsk toplumu, Romalıların kabalıklarını törpüleyerek, büyüklüklerini ortaya çıkarttı ve Makedonya'lılarla yapılan Pydna savaşında*1, ay tutulmasını önceden haber veren, bir İtalyan gökbilimci oldu. Zaten Grek edebiyatı, felsefesi ve kutsal şeylere saygısızlık yoluyla fatihlerin töreleri üzerinde yaratılan etki, daha sonra oluşmuştur; eğer Grekler Syracuse ve Tarente, vb'nin bazı mahallelerinde oturuyor idiyseler, eğer İtalya'nın güneyinde Yunan dili, edebiyatın ve ticaretin dili idiyse, eğer hatta İtalya'nın bu bölümü, belirsiz *Grande-Grèce* / Büyük Yunanistan adını taşıyor idiyse, bu isim o kadar belirsizdir ki, bu adın Helenizmi betimlediğinden de şüphelenmek gerekir.

Gerçekten de, Yunanistan, Makedonya, Trakya ve Küçük Asya, günümüzde de, hemen hemen üç bin yıl öncesiyle aynıdır. Bu ülkelerin Osmanlı egemenliğinde kaldığı doğrudur, fakat olanları abartmamak ve cömert bir millete iftira atmamak gerekir: Josué'nin kılıcı veya Moğollarınki, bu ülkelerin halkını kırıp geçirmemiştir. Tam tersine, Osmanlı Bâb-ı Âlî'si ve Phanar sayesinde Yunanistan, Comnen'ler egemenliğinde olmayan bir nüfusu, Peloponez ve Rumeli'de toparlamış, Helenlerin hemen hemen sönmüş olan ırkı, Morée – Mora'nın*2 Slavları ile yenilenmiştir.

---

*1 Pydna savaşı: MÖ 22 Haz. 168'de, Roma'lıların Makedonya'ya karşı kesin zaferiyle biten savaş. Bir gece öncesinde ayın tutulduğu kaynaklarda belirtilmiştir. (çn)

*2 Morée – Mora: Peloponez'e Orta Çağ'dan 19. yy'a kadar verilen ad. (çn)

Peki, modern Yunanistan nerede? Sparta'da mı, Atina'da mı? Hayır, asıl Yunanistan, Konstantinopl'da, İskenderiye'de, İzmir'de, Marsilya'da, Manchester'de ve Syra'da, bir ticarî transit noktasında gibidir. Fakat, oralarda yerleşen Grekler, bu kentleri çevreleyen kırsal alana gitmezler, Konstantinopl'un ve Mısır'ın saraylarını ve camilerini inşa etmezler, tarımı ve estetiği sevmezler ve mimarinin altıncı düzenini*1 icat etmek için kafa yormazlar. Bütün bunlar çok doğaldır; Yunan'ların artık esirleri yoktur ve Türk Bulgarlar, yaratıcılıklarını biçimlendirmek ve yönetmek için çok inatçıdırlar; tanrıların güzel kızları ve yakışıklı Ganimèdes –Ganimet'leri*2 kaçırdıkları ve Truva gibi kentlerin, bir kadının kaçırılmasının öcünü almak için değil, binlercesinin kaçırıldığını görmek için düştüğü, güzel günler geride kalmıştır. Tyr de o zaman, Babil'e ve İran'a çok esir gönderiyordu. Her yerde, Hilotes –Hilot'lara*3 karşın birkaç endüstri maddesi dışında esirleri değiş tokuş yapmak gerekiyordu; böylece çok bağdaşık bir topluluk meydana gelmemiş oluyordu ve Akdeniz, Tyr, Kartaca, Mısır, Sirakuze, Yunanistan, Takım Adalar, Cilicie-Kilikya*4, Tarente, İyonya, Taraconnaise, İllirya ve Massilia*5 (Kartaca dilinde isim), gemileriyle doluydu. Bu ticaret sömürüsünde hangi dil konuşulabilirdi? Fakat, tam olarak, Tyrrène'lerin, Taurin'lerin, Tourone'ların, Taraconnais ve Taures'lerin ve özellikle çıkış noktası olarak touranien – Turanlı uygarlık nüvesi olarak Gouryk'ların, Igours – Igur'ların, Augures – Ogur'ların, Ligures – Ligür'lerin ve Quirites – Kirit'lerin*6 dili. Bununla birlikte, çok çok eski zamanlarda (yazının icadından önce?), Küçük Asya, Tyr ve Girit, vb'nin sahil kentlerinde, Türk, Arap ve Slav deyimlerinin dengesiz bir karışımı ile, uygarlık ve ticaretin yazılı bir dili oluşmuş gibi görünüyor; bunlar sonradan, kısa sürede Homère, Hésiode, Thalès ve Anacréon olmaksızın, Küçük Asya 'nın İyon şehirlerinin edebiyatı ve uygarlığının üstünlüğüyle, farklı diller haline gelmiş olabilirler; bunlar da daha sonra, Grek ve Helenizm dilini oluşturmuşlardır diye düşünülebilir.

---

*1 Altıncı düzen: Antik Çağdaki Dorik, İyonik, Korintiyen, Toskan, Kompozit adı verilen Beş düzene ek olarak. (çn)

*2 Ganimède – Ganimed: Bkz. s.230, *2.

*3 Hilotes – Hilot'lar: Antik Çağda Sparta'lıların kullandığı, alınıp satılmayan, fakat toprağa bağlı köle. (çn)

*4 Cilicie – Kilikya: Bkz. s.185, *9.

*5 Massilia: Marsilya'nın Antik Çağdaki (Kartaca dilinde) adı. (çn)

*6 Quirites – Kirit'ler: Roma'nın eski oturanları. (çn)

İşte bu iddiayı destekleyen bir gerçek:

Doğu'daki modern Makedonya'lılar veya egemenler, tıpkı eski Helenlerin, az çok müttefik veya barbares (*beraber*'den, Türkçe'de, bir arada anlamında) olan Pelasg'ların dilini sevmedikleri gibi, Türklerin adını ve dilini sevmeyen Osmanlılardır. Osmanlılar, birkaç yüzyıldan beri, Türkçe'nin zengin temeline oturan, Arapça ve Farsça'nın zarif ve kulağa hoş gelen bir karışımı, kendilerine has bir dili ortaya çıkardılar; bu dili, modern Pelasg Türklerin hiçbiri anlamaz. Eğer bu yapay dil, birçok seçkin yazara rağmen, egemen hale gelemediyse ve eğer tam tersine, az okumuş Pelasg'ların dili, Bosna'dan Mezopotamya'nın derinliklerine kadar, üstün geldiyse, nedeni coşkulu şairlerin şahı Abdul-Baki*1 ve Osmanlıların Arétin'i*2, Ghazali'dir*3. Onlar, kutsal semitik hiyeroglifleri kullanmanın, nankör görevine mahkûmdular. Bununla beraber, Selçuklular ve Osmanlılar, sekiz ile on yüzyıl öncesinde müslüman olmamış olsalardı, bu fatihler, sürekli olarak uygarlık ve insanlığın etkisinde kalarak, Arapça ve Farsça kullanacaklarına, Yunancayı benimsemiş olabilirlerdi. Othman (Osman)'ın asil soyunun, bir zamanlar Selçuklulara sığınmış prens Jean Commène'inkiden başka bir şey olmadığını ileri süren Bizanslı tarihçiler olduğu gibi, bu yeni Héraclides'lerin İmparatorluğu, bugün en az otuz milyon Grekçe anlamayan Pelasg'lara sahip olacaktı. Hatta, sancaklarını Viyana, Diu*4 ve Tebriz önlerine diken ve bayraklarını zaferle Akdeniz'de dolaştıran, Kıpçak ülkesinden Nahidjévan - Nahcivan ve Libya'nın içlerine, Semmering*5 dağına ve

---

*1 Abdul-Baki – Bâkî: (1526-1600) İstanbul doğumlu, Divan edebiyatı şairi. Asıl adı Mahmut Abdülbâki'dir. Kadılık, kazaskerlik görevlerinde bulunmuştur. Bâki'nin Saray'a hep bir yakınlığı olmuştur. Özellikle Kanunî Sultan Süleyman ile yakın ilişkileri olmuş. Daha sonra II. Selim ve III. Murat zamanlarında da, hem saraydan hem halktan büyük bir itibar ve ilgi görmüştür. Ölümünden önce "Sultanüş'şuâra" yani "Şairlerin Sultanı" diye anılmaya başlamıştır. (çn)

*2 Arétin Pierre- Pietro Aretino: (1492-1556) İtalyan yazar ve hiciv ustası Roma'da yaşarken suikasta uğrayınca, Papa'nın en büyük karşıtı şehir olan Veredik'e gitti, ölene kadar orada yaşadı. Büyükleri hicvettiği için, "Prenslerin Belâsı" olarak anılıyordu. (çn)

*3 Ghazali – İmam Gazâli: (1058-1111) İran'ın Tus kentinde doğmuş İslâm âlimi, filozofu, mutasavvıfı. 1091 yılında, Melikşah'ın veziri Nizamülmülk tarafından Bağdat'taki Nizamiye Medresesi Baş Müderrisliğine atandı. (çn)

*4 Diu: Hindistan'ın KB'sında Diu adasının D'sunda bir kent. 1509 yılında, Diu savaşında Osmanlı, Mısır, Venedik donanmaları Gucerat Sultanı ile birlik olarak, Portekiz'e karşı savaştı. (çn)

*5 Semmering: Avusturya'nın D'sunda K Kireçtaşı Alpleri ile Stiriya'yı bağlayan, 965 m rakımda, dağ geçidi. (çn)

Styrie*[1] sıradağlarına kadar, bütün dünyada *akindji* – akıncı'larını koşturanların Grekler olduğu savunulabilecekti.

Bu örnekten ne sonuç çıkartılabilir? Helen dili, bir zamanlar, Türk Pelasg'ların dil temeli üzerinde yükselen Osmanlıca gibiydi; ama çok değişik nedenlerle, Archipel - Takımadaların limanlarında ve İyon denizinde, hatta Yunanistan'da yerleşmiş değişik kökenli kabileler tarafından benimsendi ve kalıcı olarak, kabul edildi. Buna ikna olmak için, Grek dilinin yapısını görelim: eğer Grekçe ve Türkçe'nin kıyaslaması, bu kadar bin yıl süre geçtiği için, neredeyse olası değilse de, eğer benzer anlamlı kelimeler bugün anlam değiştirdiyse de ve eğer aşağıdaki örneklerde, bizim karşıtlarımız bize ayrıntı savaşı yapma olanağı buluyorlarsa da, benzerlik olgusu çok yaygın ve çarpıcıdır. Bunun için, okuyucunun, karşılaştırmalı dilbilimde kaçınılamaz bazı Grekçe kelime anlamlandırma ve bazı hataları dikkate almayacağını ümit ediyorum. Zaten, var olan uyarlama anlayışı, Helen dilinin olağanüstü zenginliğini her zaman belirlemiştir; içeriğinde, şu veya bu dilden alınmış kelimelerin köken ve türeme şekilleri, çok nadir olarak görülebilir. Bu yüzden, bu dilin yeni zenginliklerindeki, istemeden oluşan, eksikliklerin kalması bağışlanmaz değildir.

Örneklerimiz, Fransızca sözlüğün bir tek harfi, T ile başlayan, Grekçe ön ek'lerle daha az karışmış kelimelerle sınırlı olacaktır. Okuyucunun dikkatini çekmek isterim, bu yazıda, her ne kadar Türkçe *ch* – ş sesi, Fransızcadaki gibi okunması gerekiyor idiyse de, Grekçe ile karışmaması için, bundan böyle, Almanca sch – ş olarak yazacağız. (Grekçe Y, gene y olarak yazılacak.)

Tabide (tabid okunur, hastalık), Grekçe *marasmos*, Arapça ve Türko-Arap *maraz, marazli* – marazlı.

Tabernacle (tabernakl okunur, çadır, konut), Grekçe *skéné*, Slav dilinde *skjinia*, Latince *scrinium*, Türkçe *sakynmak* – sakınmak, saklamak, buradan da *sacer*, sacré (kutsal), *sakly* – saklı.

Table (tabl okunur, masa, tablo), Grekçe *trapeza*, Türkçe *trabeza*, fazlasıyla Türk bir kelime.

---

*1 Styrie – Stiriya (Steiermark): Avusturya'nın GD ve Orta kesiminde, 9 federal eyaletten biri. Merkezi Graz kentidir. (çn)

Tableau saint (tablo sen okunur, kutsal resim), Grekçe *oikòn*, Tatarca *oikoun*, önder, büyük, evin hâkimi; Türkçe *ouigoun* – uygun, iyi, elverişli; bundan Grekçe *oikonomia* veya ekonomi.

Tablier (tabliye okunur, önlük), Grekçe *tabli*, Türkçe *tabla*.

Tabouret (tabure okunur, sandalye), Grekçe *skamni*, Türkçe *skimle* – iskemle.

Tache (taş okunur, leke), Grekçe *kélis* ve modern Yunancada *lékies*, Türkçe *kirli*, *lékié* – leke.

Tâche (tâş okunur, görev), amaç, Grekçe *thelésis*, Türkçe *dyleisch* – dileyiş, irade, amaç.

Tactique (taktik okunur, yöntem), Grekçe *taktike*, Türkçe *takmak*, *taka-takyschtyrmak*, birleştirmek, düzenlemek anlamında; *takytmak* – takıtmak, bir araya getirmek, eşgüdümlemek; ve Grekçe fiil *taktopoiomai*, düzenlemek, Türkçeye *takyschtyra-iapmak* / takıştıra-yapmak olarak çevrilir. Son olarak, Grekçe fiil tassomai, Türkçe *taschmak* - taşmak ve *taschymak* - taşımak'a denk gelir, tıkıştırmak, dizmek, eğilimi olmak ve phalange (falanj okunur, parmak kemiği), Grekçe *falagx*, *falagga*, Türkçede vurucu, okulların *falaka*'sı.

Taffetas (tafta okunur, tafta), modern Yunancada *tsamfesi*, Türkçe *djamfes* – canfes.

Taillade (tayyad okunur, yaralanma), Grekçe *machairia*. Grekler *chaire* (heire okunur), *chairete* (heirete okunur) diye selâm verirler, Türko-Arap *hairler ola* – hayırlar olsun, mutlu olun; Grekçe *machaira*, *machairi*, kılıç, bıçak, Arapça *hair*, *mouhair*'den türemiş gibi görünüyor, sürpriz veya *mouharrebe* - muharebe, savaş anlamına gelir.

Tailler (tayye okunur, kesmek), Grekçe *koptomai*, Türkçe kopartmak, kırmak ve Grekçe *schizomai*, Türkçe *tschyzmek* – çızmak, çizmek. İmparator *Copronyme*'in adında gördüğümüz *kopros*'a gelince, *koptomai*'den değil, Türkçe *gubre* – gübre'den türemiş. Kuşku yok ki, bu yenilikçi imparator bu adı hak etmemiştir.

Tailleur (tayyör okunur, terzi), Grekçe *raptes*, Arapça kökenlidir ve düzeltici, terzi anlamına gelir.

Talisman (talisman okunur, büyü), Grekçe *telesma*, Arapça ve Türkçe'de *tilism, talism* - tılsım.

Talle (tal okunur, dümen yekesi), Türkçe *dal*, ağaç dalı, Grekçe *kolorizzi*, Türkçe *kol*'dan, vücudun parçası.

Talus (talü okunur, yamaç), Grekçe *tafros*, Arapça asıllı.

Tamarin (tamaren okunur, demirhindi), Grekçe *tamaris*, Türkçe'de temir-indy – demir-hindi veya Hindistan demiri, meyvesinin rengi ve özellikleri nedeniyle böyle adlandırılmıştır.

Tambourin (tamburen okunur, darbuka), Grekçe *tympanon*, Türkçe *dumbelek* – dümbelek; tambour de basque (tambur dö bask okunur, tef), Grekçe *defi*, Türkçe *tef*; Grekçe *daires*, Türko-Arap *daire*. Modern Yunanların bir sürü Türkçe Doğulu çalgı aleti kelimesini benimsediklerine de dikkat etmek gerekir; örneğin *tampouri, tassi, santouri, zournas, flauton* gibi; buna şaşmamak gerekir, çünkü Türkçe ip anlamına gelen *organ* veya *ourgan* – urgan'dan türemiş görünen *organon*'dan tutun da, eskiden hasat sonunda söylenen şarkılar ve şenliği hatırlatan harmonie (armoni okunur, uyum, ezgi), (biraz da Latin *armenta*'ları hatırlatan) Türkçe *harman, harmanie*'ye kadar, hemen hemen müzikle ilgili bütün kelimeler Türkler tarafından Yunanlara geçtiği sorgulanabilir; üstelik, başka yorumların ögeleri, örneğin harmonie'ninki *chara* ile, şenlik veya her iki dilde de hemen hemen aynı olan *ar-monia* ile.

Tampon (tampon okunur, tıkaç), Grekçe *tapa*, Türkçe *tapa*.

Tanneur (tannör okunur, derici, tabakçı), Grekçe *o orgazon to dermata, derilerum yrgaty* – derilerin ırgatı.

Tante (tant okunur, teyze, hala), Grekçe *theia*, Türkçe *teze* - teyze ve Türkçe taia – taya, dadı.

Tape (tap okunur, tapa, tıkaç), Grekçe ve Türkçede *tapa*.

Tapage (tapaj okunur, gürültü), Grekçe *thorybos*, Türkçe *zorba*, kargaşa; ve hérésie (erezi okunur, sapkınlık), Grekçe *airesis*, Türkçe *airisch* – ayırış veya *airilisch* – ayrılış, ayrılma, anlaşmazlık.

Tapis, tapisserie (tapi, tapissöri okunur, halı, duvar halısı), Grekçe *tapès*. Bu kelime, secde etmek, tapmak anlamıyla, Türkçe kökenli olmakla beraber, sadece *tapynmak* – tapınmak anlamında

kullanılıyor; être humble (etr ömbl okunur, alçakgönüllü, saygılı olmak), buradan, çok saygılı, Grekçe *poly tapeinos*, Türkçede *bol tapynan* – çok tapınan.

Taquiner (takine okunur, takılmak, kızdırmak), Türkçe *takynmak* – takınmak, Grekçe *peismatonomai*, Türkçe *pischman* - pişman etmek, Grekçe *peirazomai*, Türkçede *perischan* - perişan etmek?

Tarabuster (tarabüste okunur, bezdirmek), Grekçe *zalizomai*, Slav fiili, Türkçe *tchalmak* – çalmak, vurmak, atmak ve Grekçe *tarattomai*, Türkçe *tar mar* - tarumar etmek ve *tart etmek*, kovmak.

Tard (tar okunur, geç), Türkçe *dar* (*vakyt* – vakit), tarder (tarde okunur, gecikmek), Grekçe *argomai*, Türkçe *arkade guelmek* – arkadan gelmek, son olarak gelmek; böylece, le plus tardif (lö plü tardif okunur, en geç), Türkçe *en arkade* – en arkada.

Tare (tar okunur, dara), Grekçe *fyra*, dara, Türkçe *fira* - fire, dara.

Tarentelle (tarantel okunur, bir çeşit dans), Grekçe *eidos chorou*, Türkçe *horaia aid* – horaya ait; *aid*, bağıntılı, ilişkin, belirten.

Tarentule (tarantül okunur, zehirli örümcek), örümcek, Grekçe *eidos arachnès*, Türkçe *erundjeka aid* – örümceke ait.

Tarif (tarif okunur, tarife), Grekçe *tarifa*, Arapça ve Türkçe *taryf* – tarif.

Tarlatane (tarlatan okunur, muslin kumaş), Grekçe *eidos araiou bambakerou*, Türkçe *arali (serek) pambouk bezlera aid* – aralı (seyrek) pamuk bezlere ait.

Tarse (tars okunur, ayak bileği kemikleri), Grekçe *Tarsos*, eski Türk dilinde (*aiagoun* – ayağın) *taraky* – tarak'ı ve Türkçe *tarz*, şekil.

Tartane (tartan okunur, yelkenli tekne), Grekçe *tartana*, eski Türk dilinde *tartan*, tekne, gemi; Grekçe *karabi*, Slav dilinde *korab*, Türkçedeki *kara-oba*, veya kara kulübe idi gibi geliyor.

Tasse (tas okunur, fincan), Türkçe *tas*, kupa, Grekçe *flyzani*, Türkçe *fildjan* - filcan, fincan, Lehçede *filijanka*.

Tasser (tasse okunur, sıkıştırmak), Türkçe *taschmak* - taşmak, taşımak, saklamak, Grekçe *soreyomai*, Türkçe *sourmek* – sürmek,

itmek, birbiri üstüne koymak, *sourou* - sürü olmak, toplamak; *sourou* – sürü, Türkçe hayvan sürüsü, küme; Grekçe *sòreia*, küme, çok.

Tassement (tasman okunur, yerleşme), Grekçe *katakathisma*, Türkçe isterseniz, *kat-kata-katischmak* - katışmak ve *kat-kata-katmak*, yani üst üste koymak, bir şeyi başka bir şeyle karıştırmak. Böylece Greklerin ön ek *kata*'yı nereden aldıkları görülüyor.

Tâter (tâte okunur, ellemek, yoklamak, hissetmek), Grekçe *dokimazomai*, Türkçe *dokunmak*, ellemek.

Taudion (todiyon okunur, kulübe), modern Yunancada *ahouri*, Türkçe *ahyr* – ahır, mandıra, Grekçe *staylos*, Slav dilinde *stainia*, Türkçe *establa, tavla*.

Taure, taureau (tor, toro okunur, düve, boğa), Grekçe *tavros*, Türkçe *tavar* – davar, bugün boynuzlu hayvanları belirtir ve Türkçe *boa* – boğa, Grekçedeki bous'a denk gelir, boeuf (böf okunur, öküz); oysa Türkçe *bouzak* – buzağı, yavru öküz anlamına gelir; manda, buffle (büfl okunur, bizon, manda), bunun izleri Grekçe *mandra*, Türkçe mandra - mandıra'da görülüyor, park, sürü barınağı, kulübe.

Taverne (tavern okunur, meyhane), Grekçe *kapeleion*, Türkçe *kap*'tan türemiş, içki bardağı; oradan da cabaret (kabare okunur, gece kulübü).

Taxe (taks okunur, vergi, ücret), Grekçede *taxis*, düzenleme, Arapça ve Türkçede *taxis, tahsis*, kullanma yetkisi, vergi, sıralama; Türkçe *takysch* – takış, takmak'tan türemiş gibi görünüyor, vergi, düzenleme.

Technique (teknik okunur), bu kelimenin kökenini daha önce konuşmuştuk.

Teigne (teny okunur, saçkıran), saçlı deri hastalığı, Grekçe *kassida, kassidiares*, Türkçe (*basch* – baş) *kaschitma* – kaşıtma, (başın) kaşınması.

Tempérance (tamperans okunur, ölçülülük, ılımlılık), Grekçe *egkrateia*, Türkçe *kouratmasy* – kuratması (*kiendyny* – kendini); ve Grekçe *sofrosyne*, Türkçe sofra, masa, akşam yemeği ile eşleşiyor; *softa*'ya sophiste, *sofou* - sofu'ya sage (saj okunur, bilge), dindar uyuyor; Grekçe *sofos* ve *safes*, saf, temiz, buradan *safeneia*, Türkçede *saflik* - saflık, temizlik, açıklık, açık yüreklilik.

Tempête (tampet okunur, fırtına), Grekçe *kataigis*, Tatarca kelime; Grekçede *fourtouna*, Türkçe fourtouna – fırtına; *tyella* gibi, belki de Türkçede *tolou* – dolu, dolu yağışı, fırtına karşılığıdır. Zaten, aquilon (akilon okunur, kuzey rüzgârı) Grekçede *Boréas*, boréal (boreal okunur, kuzeyden gelen) rüzgâr, Türkçedeki *poiras* – poyraz'dır; bunu Türkçe *bora*, bourrasque (burrask okunur, kısa süreli şiddetli rüzgâr) ile karıştırmamak gerekir.

Temporel (tamporel okunur, zamanla, dünyayla ilgili), Grekçe *kosmos*'dan gelen *kosmikos*, dünya; oysa Türkçe *kosch, koschum* - koş, koşum, biraz üzerinde (zaman), yarış, koşum, düzenleme; fakat Farsçada *koschum* - koşum, çokluk, ordu anlamına geliyor. Zaten, eskiler değişik ögelerin tanrılarını değişik koşumlu arabalar üzerinde temsil ediyorlardı ve *kosmo*, Grekçede aynı zamanda önlemek, düzenlemek anlamına geliyordu.

Temps (tan okunur, zaman), Grekçede *kairos*, Arabo-Türk *hair* – hayır, *hairli* – hayırlı ile aynı benzerliği göstermektedir; aynı benzerlik Fransızca üç isimde de vardır: heur (ör okunur, mutluluk), heureux (örö okunur, mutlu), heure (ör okunur, zaman, saat). Türkçe *kairy* – gayrı, zaten, artık anlamına gelir; *kouroum* – kurum, *kouroun* – kurun, Grekçe *kronos*, yaratılış, süre, görkem anlamına da gelir.

Tenailler (tönayye okunur, işkence etmek), acı çektirmek, Grekçe *basanizomai*, Türkçe *basynmak* – basınmak, basmak, ezmek.

Tendance (tandans okunur, eğilim), amaç, Grekçe *thelésis*, Türkçe *dyleisch* – dileyiş ve vouloir (vuluar okunur, istemek), Grekçe *boulomai*, Slav dilinde *wola*'dan türemiş.

Tenir (tönir okunur, tutmak), *kratomai*, Türkçe *kouratmak* - kuratmak, tedavi etmek; Grekçe *bastomai*, Türkçe *bas* etmek, sıkıştırmak (eller arasında), tutmak; ve Grekçe *kolnomai*, Türkçe *koulanmak* – kulanmak, kullanmak.

Tenter, intenter (tante, entante okunur, denemek, niyetinde olmak), Grekçe *kinomai*, Türkçe *kynmak* – kınmak, *kyimak* – kıymak.

Tente (tant okunur, çadır), modern Yunancada *tenta*, Türkçe *tenta*.

Téorbe (teorb okunur, telli çalgı), Tambourin'e bakınız.

Térébinthe (terebent okunur, meşe, fıstık ağacı), Grekçe *terminthos*, Türkçe *trementy* – terementi, derman, ilâç, kuvvet; Kafkasya Hazar bölgesinde elde edilen madenî ürün, *neft*, Grekçe *nefti*.

Terme (term okunur, süre, son), Grekçe *terma*, Türkçe karşılığı *dourmak* – durmak, sonlandırmak; hayatı sonlandırmak, Grekçe *televtomai*, Türko-Arap *telef* olmak.

Ternir (ternir okunur, soluklaşmak, kirlenmek), Latince *color obsoletus*, Grekçe *soloikizomai*, dilbilgisi hataları yapmak, Türkçe *solmak*, rengini kaybetmek, eskimiş olmak.

Terrasse (teras okunur, ayazlık), Grekçe *terratsa, doma, seti*; Türkçe *talasch* – talaş, *dam, set*, sahanlık, yatak; Grekçe *krebbati*, Slav dilinde *krovat*, Türkçe *kirevet* – kerevet.

Terre (ter okunur, toprak, dünya), Grekçe *gé*, Türkçe *ier* – yer; Grekçe *chôma* (homa okunur), Türkçe *koum* – kum, özellikle; genel olarak terre (toprak), Grekçe *chóra* (kora okunur), Türkçe *korou* – koru, tarla; *kora* Tatarca avlu ve *kara* (siyah), anakara; Grekçe *topos*, Tatarca *topa*, Türkçe *toprak*; Grekçe *agros*, Türkçe *ekier* – eker, *ekin*, hasat.

Terrasse, hutte (üt okunur, kulübe), Grekçe *kalybe*, Lehçe *haloupa*, Türkçe *koulibe* – kulübe.

Terreau (terro okunur, toprak), Grekçe *chòma me koprian dia fyteima*, Türkçe *koumile gübre fidanlera* – kum ile gübre fidanlara; horticulture (ortikültür okunur, bahçecilik) Grekçe *fytokomia*, Türkçe *fdan komak* – fidan koymak.

Terreur (terrör okunur, dehşet), Grekçe *tromos, frike*, Türkçe *titreme, urkme* – ürkme; ve *Gorgones*, yılan saçlı yaratıklar, Türkçe *korkondj* – korkunç.

Terrine (terrin okunur, toprak kap), Grekçe *gabata*, Türkçe cavata; Grekçe *gkiubetsi*, Türkçe kub – küp, *guvetsch* – güveç.

Terset (terse okunur, çapa), Grekçe *skafeiou, tsapas*, Türkçe *tschapa* - çapa, *schapa* – şapa.

Testacé (testase okunur, kabuklu), Türko-Latin *testa*'dan kap; salyangoz, Grekçe *saliagkos*, Grekçe *salion*'dan salive (saliv okunur, tükürük), Türkçe *salia* – salya, *saly* – salı.

Testonner (tetonne okunur, taramak, saç bakımı yapmak), Grekçe *kallopizomai (güzelleşmek, tertiplenmek)*, Türkçe *kaloublemek* – kalıplamak.

Tête (tet okunur, baş), Grekçe *kefale*, Türkçe *kafa*.

Texte (tekst okunur, metin), Grekçe *to keimenon*, Türkçe *kemend* - kemend, bağ.

Thème (tem okunur, konu), Grekçe *thema*, Türkçe *deme-sy* / demesi, söylenmiş; ve Thèse (tez okunur, inceleme), Grekçe *thesis*, Türkçe *deisch* - deyiş, belirtme.

Théologie (teoloji okunur, ilâhiyat), Grekçe *theologia*, Türkçe *(dev) logaty, lakierdy* – lâkırdı.

Thériaque (teriyak okunur, panzehir), Grekçe *tériaké*, Türkçe *tiriaki* – tiryaki*[1].

Thermes (term okunur, hamam), banyolar, Grekçe *thermai*, *ter*'e, terlemeye, *derman*'a, yaşam gücüne denk gelir, buradan belki de Grekçe *therapeutigue* türemiştir.

Thésauriser (tezorize okunur, istif etmek, depolamak), Grekçe *thesaurizomai*, Türkçe *tez eurmek* - örmek, *tez eurtmek* - örtmek, çabuk saklamak?

Thym (tem okunur, kekik), Grekçe *thymos, tymari*, Türkçe *tymar tchitscheghi* – tımar çiçeği.

Tiare (tiar okunur, tac), Grekçe *kor*'dan *korôna*, Türkçe *komak, kourmak* – kurmak, koymak, yükseltmek; daha önce, *kouroum* - kurum'un görkem, Latince *curoe* gibi, *kourounty* – kuruntu'nun gereksiz kaygı anlamına gelebileceğini söylemiştik.

Tibia (tibya okunur, kaval kemiği), Grekçe *to kalami tes knimes*, Türkçe *aiagoun kalemy* – ayağın kalemi.

Tic (tik okunur, istem dışı hareket), Grekçe *kaké sinetheia*, Türkçe kadın ve çocukların dilinde *kaka*, fena; ve Arapça kelime *sunnet* - sünnet, gelenek anlamındadır.

---

*1 Tiryak: Panzehir, afyon. (çn)

Tien, tienne (tiyen, tiyenn okunur, senin), Grekçe *sos, sé, son*, Türkçe *senin, syzin* – sizin.

Tige (tij okunur, çubuk), *kotsani*, Türkçe *kotschan* – koçan; Grekçe *kaylos to kotsani ton fyton, kormos*, Türkçe *kol koschany* – koçanı; *fidanoun kouroumy* – fidanın kuru mu?

Tillotter (tiyyote okunur, bitkinin liflerini parçalamak), *kopanizomai to kannabi*, Türkçe *kopartmak kynnaby* – kınnabı; tillotte (tiyyot okunur, lifleme aleti), Grekçe *kopanos dia to kannabi*, Türkçe *kynnabtan kopan*.

Tiller (tiyye okunur, sürmek), Grekçe *xefloudizomai to kannabi*, Türkçe *tschyrplidmak kynnaby* – çırpıtmak kınnabı.

Tirade (tirad okunur, uzun soluklu konuşma), Grekçe *seira fraséon*; *seira*, série (seri okunur, dizi) Türkçe *syra* – sıra; *frases*, Slav dilinde *vyzaz*, anlatım veya belki de Türkçe *verysch* – veriş, veri.

Tirant (tiran okunur, çeken), Grekçe *gaeitani surtothéleias* - kordon, Türkçe *gaitan sürülme teldan*? – kaytan sürülme telden?

Tire-lire (tirlir okunur, kumbara), Grekçe *koumparas*, Türkçe (*kom-para*) *koumbara* – kumbara.

Tirer (tire okunur, çekmek), Grekçe *syromai*, Türkçe sourmek – sürmek, sürümek; Grekçe *pairnomai*, Türkçe *aparmak*, alıp kaçmak.

Tiroir (tiruar okunur, çekmece), Grekçe *syrtari*, Türkçe *sourtme (dolab* – dolap); verrou (verru okunur, kilit), Grekçe *syrtes*, Türkçe *sourgui* – sürgü; *syrt* – sırt Türkçe arka, sırt, zirve; bas-fond (bafon okunur, sığ), eskilerin büyük ve küçük Syrte'ini*[1] hatırlatıyor.

Tituber (titübe okunur, bocalamak), Grekçe *klonoumai-yalpalamak*, Slav dlinde *klaniali*.

Toaste, toaster (tost, tostör okunur, kızarmış ekmek dilimi, ekmek kızartma makinası), Grekçe *pinomai, propinomai*, Slav fiilleri.

---

*1 Syrte: Büyük Syrte veya Sitre körfezi, Libya'da Akdeniz'in Afrika kıtasına büyük girintisi; Akdeniz'in en sıcak suları buradadır. Küçük Syrte körfezi, Tunus'un D'sunda şimdiki adıyla Gabès körfezi, Sfax kenti ile Cerbe (Djerba) adası arasında 200 km'den uzun, çok sığ kumsalı olan bir sahil şerididir. (çn)

Tocane (tokan okunur, taze şarap özü), şarap, Grekçe *krasi*, Slav dilinde kırmızı, iyi; Grekçe *oinos*, Türkçe *oioun* – oyun, gösteri ve sevinç.

Toge (toj okunur, toga, özel giysi), Grekçe *tebennos*, Türkçe *tscheben* - çeben, *tschebkien* – cepken.

Toilette (tualet okunur, tuvalet, giyim), kutu, kutsal eşya kutusu, Grekçe *koyti*, Türkçe *kouti* – kutu; kasa, Grekçe *kibotion*, Nuh'un gemisi, *kibotos*, Türkçe tekne, gemi anlamına gelen *kabata* veya *kavata*'dan türemiş gibi görünüyor. Türkçedeki *muschterek* – müşterek, *muschteri* – müşteri, birlikte, kullanışlı gibi gizemli isimler (çünkü mystère - mister okunur, gizem – Grekçe *myésomai* – becerikli, usta olmak'tan türemiş) için sık olarak ilkel dillerden faydalanıldığını da belirtelim; örneğin hymne (imn okunur, marş), Grekçe *asma*, Arapça *asma* (*schérif* - şerif); immatérialité - maddeyle ilgisiz, Grekçe *aulia*, Türko-Arap *evlia(lik)* – evliya(lık); indivisible – bölünmez, Grekçe *adiairetos*, Türko-Arap *adm-aira-bilen* - admayırabilen; Sainte-Vierge*1 (Sent Viyerj okunur, kutsal bakire), *Theotokoz*, Türkçe doğmak'tan *toghmak*, doğmak, çocuk doğurmak; bu kelime eskiden eğitimin manevî anlamını da kapsıyordu, Grekçe dogma; çünkü *dogrou* – doğru, Türkçe'de doğru, haklı anlamına gelir. *Dogrutmak* – doğrutmak, düzeltmek, doğrultmak, Latince *docere* – öğretmek.

Toison d'or (tuazon dor okunur, Altın Post)*2, Türkçe *tossoum* – tosun, koç; Grekçe *to hrysomallon deras*, Türkçe *altoun malun derysy* – altın malın derisi; *mal* Türkçede taşınmaz mal, sürü.

Toit (tua okunur, çatı), Grekçe *stégé*, Slav ve Turo-Aranien kelime, *tekie* – teke.

Tomate (tomat okunur, domates), Türkçe ve Grekçede *tomata*.

Tombac (tombak okunur, tombak), Grekçe *tompaki*, Türkçe tombak.

---

*1 Sainte Vierge: Meryem Ana. İsa, bazı Hristiyanlarca tanrılaştırıldığı için, Tanrı Anası anlamına gelen Theotokos adıyla da anılır. (çn)

*2 Toison d'or – Altın post: Grek söylencesinde, bugünkü Gürcistan'daki Kolhis (Kolchis) ülkesine kaçırılan kanatlı ve altın postu olan koçun, geri getirilmesi için yola çıkan Argonotların serüvenleri anlatılır. İason elli gemicinin başındadır. Postu kurtardıktan sonra, Ordu yakınlarında bugün Yason burnu denilen yerde karaya çıkarlar. (çn)

Tombeau (tombo okunur, mezar), Grekçe *tymbos, tafos*, Türkçede *djumba* – cumba, tav, konut, hücre.

Ton (ton okunur, zamir, sen), Grekçe *sos, se, sen*, Türkçe *senin*.

Ton (ton okunur, bir rengin koyuluk veya açıklık derecesi), Grekçe *tonos*; renk farkı gibi; Türkçede *don*: *don*, şarkı söylerken ses değişikliği anlamına da gelir, ses tonuyla ilgisi yoktur.

Tonne (tonn okunur, fıçı), Grekçe *barella, boutsi*, Türkçe *foutschi* – fıçı ve *baril*, barınmak'tan, saklamak veya *var-il* - varil, aynı anlam ile.

Tonnelier (tonnöliye okunur, fıçıcı), Grekçe *barellopoios*, Türkçe'de *baryl iapan* – varil yapan.

Topographie (topografi okunur, toprak ölçümü, topoğrafya), Grekçe *topos*'dan, Tatarca'da *topa*, Türkçe'de *toprak*, yer.

Toquet (toke okunur, miğfer), Grekçe *skoufias*, Türkçe *uskuf* - üsküf, eski Osmanlı başlığı ve içine bir şey konulan her türlü çukur eşya.

Torchère (torşer okunur, meşale), Grekçe *massalos*, Türkçe *meschale* – meşale.

Torchon (torşon okunur, bez), modern Yunancada *patsaboura*, Türkçe *patschevra* – paçavra.

Torpeur (torpör okunur, uyuşukluk), dikkatsizlik, Grekçe *amerimnia*, Türkçe *meramsyzlik* – meramsızlık.

Torrent (torran okunur, sel), Grekçe *cheimarros*, Slav dilinde *chmara*, çokluk; Grekçe *potamos*, Slavca *potok*.

Torrentueux (torrantüö okunur, sel gibi), Grekçe *cheimarródes*; Türkçe hamarat, etkin, inatçı ve *schimarmisch* - şımarmış, *schimartmak* - şımartmak, şişirilmiş, şiddetli, buradan chimère (şimer okunur, canavar), Grekçe *chimaira*, canavar.

Tort (tor okunur, yanlış), Grekçe *zemia*, Türko-Arap *zem*, tazminat, ödence, zarar giderim, Grekçe *apozemio*, Arapça *tezmin*.

Tortillon (tortiyyon okunur, bükülme, büküm), modern Yunancada *sariki*, Türkçe *sarik* – sarık. Eski Grekçe kelime *sarx*, et, beden,

belki de Türkçe *sarmak*, çevrelemek, sıkmak fiilinden geliyor ve (ruhun) örtüsü demek oluyordu; başka bir deyişle, sarcophage'ların*1 (sarkofaj okunur) *et yiyen* olarak açıklanması anlamsızdır. Sarkofajlar, cesetlerin, et yiyenler tarafından yenmemesi için, koruma yeridir (Türkçe *sargui* – sargı). Grekçe *sarkasomai*, iğnelemek, ve *sarkonomai*, şişmanlamak fiillerine gelince, Türkçe fiil *sarkmak*, belirgin olmak, fazla kilosu olmak, fiilinden türemiş olabilir.

Toster (toste okunur, birinin şerefine kadeh kaldırmak), Slav *pino*.

Toton (toton okunur, fırdöndü, topaç), modern Yunancada ? *firildaki*, Türkçe *fıryldak* – fırıldak.

Toucher (tuşe okunur, dokunmak), Grekçe *dokimazomai*, Türkçe *dokunmak* ve remuer (römüe okunur, karıştırmak), Grekçe *saleyomai*, Türkçe *salamak* – sallamak.

Touée (tue okunur, çekme halatı), ip, Grekçe *orgyon*, Türkçe *organ, ourgan* – urgan.

Toupillon (tupiyyon okunur, topaç), modern Yunancada *pertses, topatsi*, Türkçe *partscha* – parça, *topatsch* – topaç.

Tour (tuur okunur, kule), Grekçe *pyrgos*, Türkçe *bourdj* – burç.

Tour de rôle (tur dö rol okunur, dönerek, sırayla), Grekçe *seira, arada*, Türkçe *syra* – sıra, *arade* – arada; Grekçe *eycheiria*, Türkçe *ei hair* – iyi hayır, iyi şanslar. Buradan görülüyor ki, Grekler, iyilikte olsun kötülükte olsun, *ey*'de olsun *kakos*'ta olsun, Türklerle tam uyum içindedirler.

Tourment (turman okunur, baskı, işkence), Grekçe *basanos*, Türkçe *basky* – baskı, eziyet. Tourmenter (turmante okunur, acı çektirmek), Grekçe *basanizomai*, Türkçe *basynmak* – basınmak, *bastyrmak* – bastırmak.

Tourner (turne okunur, çevirmek, döndürmek), Grekçe *strefogyrizomai* - *çevirmek*, Türkçe etrafa *guirichmeh* – girişmek, *etraflemek?* – etraflamak? Tour (tuur okunur, dönme), Türkçe *devr* – devir. Grekçe *strefomai*, benzer Slav fiil *strefit*'ten türemiş görünüyor.

---

*1 Sarcophage: lâhit. Grekçe Σαρκο φάγος, Sarko: et; Fagos: yiyen. (çn)

Tournoyer (turnuayye okunur, dönüp durmak), Grekçe *peridinoumai*, Türkçe *donmek* – dönmek.

Tourte (tuurt okunur, turta, pasta), Grekçede *petta*, Türkçe *pide*, Grekçe *plakoys*, Slav dilinde *placek*.

Toute puissance (tut püissans okunur, tam güç), Grekçe *dynatos*'tan *pantodynamia*, Türkçe dyndj – dinç, güçlü, kuvvetli, buradan *dynenmek* – dinenmek, dinlenmek, güç toplamak.

Tracer (trase okunur, çizmek), Grekçe *charattomai*, Türkçe karatmak ve Grekçe *schediozomai*, Türkçe *tschet-le iazmak* - çetele yazmak.

Trafic (trafik okunur, trafik, ticaret), Grekçe *emporion*, belki de Türkçe *ambar*'a karşılıktır, mağaza, dükkân ve *aparmak*, almak?

Trahison (traizon okunur, ihanet), Slavcadan gelen *prodasz*'dan Grekçe *prodosia*.

Traînage (trenaj okunur, sürükleme), Grekçe *syrismon*, Türkçe *suruschme* - sürüşme, *surukme* – sürükme, sürükleme.

Traînant (trenan okunur, sürünen, sondaki), Grekçe *syromenos*, Türkçe *sürenen* – sürünen; Grekçe *syrtos*, Türkçe *syrt* – sırt.

Traîneau (treno okunur, kızak), Grekçe *sania*, Slavca kelime.

Traîner (trene okunur, çekmek, sürüklemek), Grekçe *syromai*, Türkçe *sürmek* – sürmek.

Traire (trer okunur, sağmak), Grekçe *almegomai*, Türkçe almak, elde etmek.

Trait (tre okunur, çizgi), Grekçe *sagitta*, Türkçe halk dilinde *saguitma* – sağıtma, iskele, başlanmış.

Traitement (tretman okunur, tedavi), Grekçe *therapeia*, Türkçede *ter*, terleme, *derman*, ilâç ve *iapeior* – yapıyor, yapmak'tan oluşuyor.

Tranchant (tranşan okunur, keskin), Grekçe *kopteros*, Türkçe *kopartan*, kıran.

Tranchée (tranşe okunur, siper, hendek), Grekçe *orygma, handaki*, Türkçe *iarygma* - yarma, hendek; Grekçe *koilas, koilisma*, Türkçe

kouiou – kuyu, çukur; *koi* – koyu, *koiluk* – koyuluk, çöküntü, dağlar arasında vadi; ve Grekçe *tafros* Arapçada *te hafr*.

Tranque, (Terset'ye bakınız.)

Transporter (transporte okunur, taşımak), Grekçe *metakomizomai*, Türkçe *komak (baschka iere)* – koymak (başka yere); Grekçe *metabibazomai*, Türkçe *basmak (baschka esas uzre)* – basmak (başka esas üzere-üzerine), Slavca *metastasis*.

Transporter (sur le dos) (transporte sür lö do okunur, sırtta taşımak), kaldırmak, Grekçe *sékonomai*, Türkçe *tschekmek* – çekmek, *tschekinmek* – çekinmek: örneğin, omuzlarını silkti, Grekçe *esekose tous òmous tu*, Türkçe *omouzyny tschekty* – omuzunu çekti; lever le loquet (löve lö loke okunur, sürgüyü kaldırmak), Grekçe *sekono ton mandalon*, Türkçe *mandaly tschekty* – mandalı çekti; ôtez-vous de là (ote vu dö la okunur, oradan çekilin, Grekçe *sekò ab'e kei*, Türkçe *tschekil ordan* – çekil ordan; enlevez cette table-là (anlöve set tabl la okunur, o masayı kaldırın, *sekoséto trapezi ap'ekei*, Türkçe *tschekyn bou trabezai* – çekin bu *trabezayı*.

Trans-océanien (trans-oseaniyen okunur, okyanus aşırı), Grekçe *hyper òkeanion*, buradaki *hyper* veya *yper*, Türkçe *obir* – öbür, *okeanos*, Arapça kelime.

Trappiste (trappist okunur, katolik rahibi), énergumène (energümen okunur, ateşli, gürültücü), Grekçe *korybas*, Türkçe *kourybasch* – kurubaş, çıplak kafa, kuru kafa. Bu modern bir kelime değildir, çünkü Jupiter'i büyütenlerin Girit'in *kourybasch* – kurubaş'ları olduğu biliniyor.*1

Travail (travay okunur, çalışma), Grekçe *ergasia, ergocheiron*; Türkçe *yrgatlik* – ırgatlık, *yrgatlik hairli* – ırgatlık hayırlı ve Grekçe kelimeler *kopos*, *kopiazomai*, Slav ve Türk kökenlidir.

Travailler (travayye okunur, çalışmak), Grekçe *ergazomai*, Türkçe *yrgatleschmek* - ırgatlaşmak; Grekçe *ascholoumai*, Türkçe

*1 Korybas: Grek söylencesinde Girit kralı Melisseus'un kızlarına, büyütmesi için verilen yavru tanrı Zeus (Jüpiter), Rhea-Kybele'nin oğlu Korybas'tan adını alan Korybantes'ler tarafından korunur ve büyütülür; bunlar gürültü çıkararak yavru Zeus'un ağlama seslerini bastırırlar. Kybele (Anadolu ana tanrıçası) daha sonra Frigya'ya göç eder, Korybantes'ler Kurbantes adını alır; Kuret'ler olarak da anılmaktadırlar. (çn)

tschalischmak - çalışmak; Grekçe *epexergazomai*, Türkçe *bedjerykleschmek?* -becerikleşmek? Grekçe *basanisomai*, Türkçe *basynmak* – basınmak (aşağı, değersiz görmek).

Trébuchet (trebüşe okunur, hassas terazi) modern Yunancada *beznes*, Türkçe *vezne*.

Tréfileur (trefilör okunur, tel çeken), Grekçe *syrmatourgos (tel, kablo)*, Türkçe *syrmadji turky* – sırmacı türkü. (Sayfa 125'e bakınız.)

Treille (trey okunur, kafes), Grekçe *klemataria*, Türkçe *bagh kalemlik* – bağ kalemlik.

Treillis (treyyi okunur, örme kafes), Grekçe *kafasy*, Türkçe kafes; Grekçe *klòbiòn*, Türkçe *koulibe* – kulübe; couvert (kuver okunur, kapalı) Grekçe *klozzo*, Türkçe *klouschka* – kuluçka.

Tremper (trampe okunur, emdirmek, ıslatmak), Grekçe *moucheyomai (nemli)*, Türkçe *imouschamak* - yumuşamak, yumuşatmak.

Trépan (trepan okunur, delici alet), Grekçe *trypani*, Türkçe *tyrpi* – tirpi, *tyrpan* – tırpan, vb, kesici aletler.

Trépas (trepa okunur, ölüm), Grekçe *teleyte*, Türko-Arap *telef*, ölmek.

Trembler (tramble okunur, titremek), Grekçe *tremomai*, Türkçe *titremek*.

Tressaillir (tresayyir okunur, titremek), Grekçe anaskirtomai, Türkçe *seguirtmek* - seğirtmek.

Tribulation (tribülasyon okunur, sıkıntı), Grekçe *peirasmos*, Türkçe *perischanlik* – perişanlık.

Tresser (tresse okunur, örmek), Grekçe *plekò – örgü makinası*, Slav dilinde fiil.

Tribut (tribü okunur, haraç, vergi), Grekçe *foros*, Türkçe *verysch* – veriş, vermek veya *vourousch* – vuruş, vurmak (vergi ile)?

Trico (triko okunur, örgü), Grekçe *tsomaki*, Türkçe tchomak – çomak; örmek Grekçede *pleko kaltsan – örme çorap*. *Plekò* Slav fiili ve Türkçede *kaltchin* – kalçın, her türlü ayakkabıyı belirtir.

Trique (trik okunur, sopa), Grekçe *matsouki*, Slav dilinde *maczuga*[*1], görünüşe göre Türko-Slav bir isim.

Trois (trua okunur, üç), Slav dilinde *treis*.

Trictrac (triktrak okunur, tavla), Grekçede *tabli*, Türkçe *tavla*.

Trigauder (trigode okunur, aldatmak), Grekçe *dolieyomai*, Türkçe *dolanmak*.

Tripe (trip okunur, işkembe), Grekçe *tzieria, entera* - bağırsaklar, Türkçede *djiier, djiguer* - ciğer ve *enderun*[*2], *entary* – entari, içte olan ve içte taşınan herşey.

Trognon (tronyon okunur, sap, kol), Grekçe *kotsani tou lahanou*, Türkçe *lahanaiun kotshany* – lahananın koçanı, lahananın sapı.

Trompeur (trompör okunur, yanıltıcı), Grekçe *apatheon*, Türkçe *bataktschi* – batakçı; ve tromper (trompe okunur, aldatmak), Grekçe *dolonomai*, Türkçe dolanmak.

Trôner (trone okunur, tahta oturmak), Grekçe *kathemai epi thronou, basileys; kadym otourum* – kadım oturum, *baschyli* – başlı (önder).

Trop (tro okunur, çok), Grekçe *poly*, Türkçe *bol bol*, çok, yeterli.

Troupeau (trupo okunur, sürü), Grekçe *agele*, Türkçe *agnan*; ve Grekçe *poimion, kopadi* kelimeleri Slav kökenlidir.

Trot (tro okunur, tırıs), *linglemes treximon* - *koşma*, Türkçe *ling-ling-lingleme*[*3], *trysy* - tırısı.

Trousse (trus okunur, donatım, gereç seti), Grekçe demati, Türkçe *demet*; Grekçe *desma* - pranga, zincir, Türkçe taschma – taşıma, yük; ve Türkçe *tasma*, bağ, bağlantı, Türkçe *taschmak* - taşmak'tan türemiş Lehçe *tasma*, paketlemek, taşımak.

Trouvable (truvabl okunur, kolay bulunur), Grekçe *eyrethy*, Türkçe *erety* –eğreti, geçici.

---

*1 Manduka: Avcılıkta av kaldırmak için kullanılan, uzun, kamış çubuk. (çn)

*2 Enderun: 1. İç, dâhil. 2. Kalp, içyüz, gönül. 3. Osmanlı Sarayının iç teşkilâtı. (çn)

*3 Ling: Bir çeşit tırıs yürüyüş. Linglemek – linklemek: Çabucak, koşarak gitmek. (çn)

Trouver (truve okunur, bulmak), Grekçe *eyriskô, eyreka*, Türkçe *eugrendim* – öğrendim, *erdim, erischtim* – eriştim, öğrendim, ulaştım.

Trouvaille (truvay okunur, buluntu, keşif), Grekçe *eyréma*, Türkçe eugrenme – öğrenme; ve investigation (envestigasyon okunur, soruşturma, araştırma), Grekçe *ereyna*, Türkçe aranma. Archimède'i*1 hatırlatan bu Grekçe fiil ile ilgili olarak, Asya'nın *ark*'ının sukemeri anlamına geldiğini hatırlayalım; bu işlev, sulama yapılan ülkelerdeki toplumsallığın ilk koşuludur ve kanalların kazılması için olsun, suyun ölçülü dağıtılması için olsun, bir yönetimin gerektiğini hissettirir. Günümüzde bile, şehir güvenlik görevlileri bizde *soubaschy* – subaşı, su'yun kralı veya yöneticisi, adını alırlar. İşte bize göre, Grek *monarchie*'leri*2 ve *polygarchie*'lerinin*3 kökeni. Grekçe *archê*'nin aynı zamanda kaynak, köken anlamına da geldiğini not edelim; buradan *archaios* eski ve Türkçe *arkh* – ark'tan başka, Helenler, Türkçe *arka*'yı da kullanıyor görünüyorlar; arka ismi, Türkçede aynı zamanda korunma anlamını da taşıyor, yakınları ve birliğinden gelen yetki, güç. Archimède adının diğer parçasına gelince, *meth*'in övgü anlamına geldiğini görelim, fakat *medet*, Latince *mederi*'den başka bir şey değildir, kurtarmak, yardım getirmek. Böylece Ganimède (Jüpiter'in içki sunucusu) adı, Türk kadınlarında çok görülen (Ganimé) ad, bolluk getiren anlamındadır; fakat kelime bilgisi bölümünü bitirelim.

Tu, toi (tü, tua okunur, sen), Grekçe *se*, Türkçe *sen*.

Tubérosité (tüberozite okunur, ur, yumru), Grekçe *ogkos*-hacim, Türkçe *okka*, yuvarlak ve hacimli olan herşey.

Tuile (tüil okunur, kiremit, tuğla), Grekçe *toubulon*, Türkçe *toughla* - tuğla.

Tuilerie (tüilöri okunur, kiremit, fayans), Grekçe *kerameia*, Türkçe *kiramitlik* – kiremitlik.

Turbulent (türbülan okunur çalkantılı, fırtınalı), Grekçe *serpetos*, Türk- Fars dilinde *serbest*.

---

*1 Archimède – Sirakuze'li Arşimed: (MÖ 287-212) Artık Çağda fizik, matematik ve mühendislik alanında birçok keşif yapmış, Sicilya'lı büyük bilim adamı. (çn)

*2 Monarchie - Monarşi: Siyasi otoritenin genellikle miras yolu ile bir kişinin üzerinde toplandığı devlet düzeni veya rejim, tek erklik. (çn)

*3 Polygarchie - Poligarşi – Oligarşi: Siyasal gücün birkaç kişilik bir grubun elinde toplandığı yönetim, aristokrasinin daralmış biçimi, takım erki. (çn)

Tulipe (tülip okunur, lâle), Grekçe *lales*, Türkçe *lale* – lâle.

Turlupiner (türlüpine okunur, tedirgin etmek), Grekçe *maskareyomai*, Türkçe *maskaralik* - maskaralık.

Turquoise (türkuaz okunur, firuze), Grekçe *perouzes*, Türkçede *perouze* – perûze.

Tuyau (tüiyo okunur, boru), Grekçe *solyn*, Türkçedeki *solamak* – solumak'tan, hava almak.

Tyran (tiran okunur, zorba, despot), Grekçe *tyrannos basileys*, Türkçe *tourhan* – turhan, *tarhan*, *baschi-li* / başı-lı.

Yukarıda T harfi ile başlayan kelimelere verilen örnekler oldukça eksiktir, fakat okuyucu hangi harf altında olursa olsun, birçok örnek bulacağından emin olabilir. Helen dilinin, Arapçanın, daha doğrusu copte –kıptî*1 dilinin akıcılığına sahip olmasına rağmen, kökeninin eski Türk *Gouryks* – Gouryk'ların dili olduğu yeterli derecede açık olarak görülüyor. Slav diline gelince, burada ancak son sırayı alıyor.

Aynı şekilde, İtalya'nın kolonileştirilme tarihi, bu tarih içinde var olduğu kabul edilen ve hiçbir şeyin doğrulamadığı, bu halkların gelgitleri olmaksızın, çok daha basit olurdu. İtalyan Japiges – Japij'lerin Japaria'sı ile, ancak Otranto boğazı ile ayrılan Tusci'lerin Epire Toscaria'sının benzerliğine inanıyoruz; ama, söylendiğine göre, İspanyol Ligur'larının*2, Gaule'lülerin Gaule'den İtalya'ya ters yönde kaçarken kolonileştirilmesine nasıl inanılır! Adı Illergètes, Illercaones, Ilıens'leri ve Iller, Ilek, Ill, Ille, Ilargus ve özellikle Touran –Turan Ili'sini hatırlatan Illyrie – İlirya oturanlarının kolonilerine gelince, bu ülkenin, herşeyden önce, Asya kökenli kabilelerin geçiş yolu üzerinde olduğu, fakat İtalya'yı doldurmak için büyük oranda İliryalıya(?) yer ayırmadığını sanıyoruz. Bir ülkeye yerleşen bir halk, oradaki en güzel vadilere yerleşir; fakat onlar da başka halklar tarafından sıkıştırılıp, dağlara sürüldüklerinde, oraları hemen hemen hiç terk etmezler. Dağları severler ve oralarda yetişen sürüler ovaya indiklerinde mahvolurlar. Avrupa'yı dolduranlar, hareket gerektiren bozkır yaşamındakiler olmuştur. Kabul etmek gerekir ki, geçici olarak

*1 Copte – Kıptî dili: Kökenini Eski Mısır dilinden alan ve Mısır Hristiyanlarının kullandığı ayin dili. (çn)

*2 Ligures – Ligurlar: Avrupa'nın tarihöncesi Alp yöresi halkı. 20. yy tarihçilerinden bazıları, bir Asya halkının adı olarak görüyorlar. (çn)

Kouban, Térek ve Kouma kıyılarında oturan bazı kabileler dışında, Kafkasya oturanları, bizim Guègues – Geg'ler, Lapithes – Lapit'ler ve bizim Toskes – Tosk'lar kadar eskidir.

Böylece, İtalya'nın eski halkları oldukça türdeş görünmektedirler. Adriyatik körfezinin dibinde Slav Vénètes – Venet'ler vardı; İtalya'nın kuzeyinde Gaule'lü Ombriens – Ombriyenler oturuyordu; Gênes – Cenova körfezinde Taurins – Tauren'ler ve Ligures – Ligur'lar yaşıyordu; Apeninlerde ise çobanlık yapan yiğit Marses – Mars'lar ve Sabelliens – Sabellien'ler vardı. Bütün İtalya, Tyrrhénien – Tiren ve Etrüsk şehirleriyle doluydu; Merkez İtalya'da, bilinmeyen Rha-Zenas (Rha'lı Zena?)'ların düzenlediği şehirler konfederasyonu vardı. Güney'de Sabin'ler veya Samnit'lerin savaşçı halkları ve şehirleri, belki de Igours – Uygur'ların Japyges – Japijlerin, Oenotriens – Önotriyenlerin ve Sicules –Sikül'lerin kalıntılarıyla oluşturdukları uygarlık tarafından konfederasyon haline gelmiş olarak, yaşıyorlardı; sonuç olarak belki de, Batı Türko-Araniyen kabileler (İmaüs'ün bu tarafındakiler) ve Turo-Araniyen uygarlık her tarafa yayılmıştı. İşte Eski İtalya'nın görünümü.

Bununla beraber, Tiber nehrinin sol kıyısında küçük bir Latium halkı vardı; Romalılar sayesinde dillerini bütün İtalya'ya yaydılar. Bunların Sikül'ler ve Tiren'lerlerle karışan bir Osk veya Ausoniens – Auson'lar kabilesi olduğu ve bu halkları oluşturduğu kabul ediliyor. Bu varsayım, Sikül'ler ve Cyclopes – Siklop'ları, Doğuluların Saklabes – Saklabları olarak kabul etmedikçe, bir şeyi açıklamıyor. Latium'un milliyetini, Osques - Osk'ların veya, Ammien'in Ascani diye adlandırdığı Ouzkiend'li Ouzes – Uz'ların yapılandırdığına inanıyoruz. Bunun nedeni, *us* son ekiyle tanımlanan Latince dilini ele aldığımızda, bu durum bize ister istemez, bize Küçük Asya'nın bazı Ouzes – Oğuz kolonilerini hatırlatıyor; bunlar ben anlamında, *euzum* – özüm, sen için *euz, euzun* – özün diyorlar ve yalnız her şeyi üçüncü tekil şahısta euz, euzy – öz, özü diye söylemiyorlar, aynı zamanda bu kelimeyle nesnelerin madde ve kimliğini belirtme alışkanlıkları var. Zaten Çinlilere göre, bütün Türk boylarının, özellikle Ouzes – Oğuzların ve hatta Ous-iun'ların bir dişi kurt tarafından emzirildiği öyküsü çok biliniyor[1]. Ammien'e göre, *Lithynon Pyrgon*, Ouzkiend yakınında *Ascanimia* dağının eteğinde bulunuyordu; bu da bize Énée'nin oğlunun Ascanius adını taşıdığın hatırlatıyor; fakat

(1) De Guignes'in saydığı Kam-mo, Ven-hien-tum-kao, Lie-tai-ki-su, Hen-chou.

Latin dili ancak Türklerle Slavların bir akrabalığı ile açıklanabilir; bunun kanıtı, Latin fiillerinin çekiminde, Slav ve Türk olmayan hiçbir son ek bulunmayışıdır. Örnek:

Şimdiki Zaman.

	Latince	Slavca	Türkçe son ekler
(Görüyorum)	video	vizu	em
	vides	vidisz	s-en
	videt	vidit	t-yr
	videmus	vidimy	mus
	videtis	viditie	is, tis
	vident	vizut	t-yr (lar)

Latince geçmiş zaman, tekrarlama bildiren fiillerin*1 şimdiki zamanına denk gelir. Örneğin:

(Ayakta duruyordum)	stabam, stavam
	stabas, stavasz
	stabat, stavaiet.

Slav tekrarlama bildiren fiillerin, hikâye birleşik zamanı eki, örneğin sta*valem*, sta*vales*, sta*val*, Türkçedeki *varim* - varım, *varsen* - varsın, *var*'dan başka bir şey değildir [je suis (jö süi okunur, benim); tu es (tü e okunur, sensin); il est (il e okunur, odur - vardır)] ve Latince -di'li geçmiş zaman üçüncü tekil şahıs çekimi Türkçedir; bununla beraber, Slav eklerin Latince etken fiillerini, ancak Türkçe olan -miş'li geçmiş zamana kadar desteklediği de yadsınamaz. Örneğin:

gesta*veram*, guetyrdy*imvar* – getirdiğim var,

gesta*veramus*, guetyrdy*musvar* – getirdiğimiz var.

abo ve *ebo* ile yapılan gelecek zaman da Slav kökenli olabilir; *am* ile olanı Türkçedir. Örneğin: j'attirerai (jattiröre okunur, çekeceğim, alacağım), *alliceam*, Türkçe *alyschaim* - alışayım, *alyschtiraim* – alıştırayım; *aro* ve *ero* ile yapılan yakın gelecek zaman ve *arem, erem, irem, verim issem* ile olan isimlerin bütün zamanları, bazı

*1 Tekrarlama bildiren fiiller: Bazı dillerde eylemin tekrarlandığını gösteren son ek'lerle oluşturulan fiillerdir. (çn)

zaman anlamlarındaki uyumsuzluklara rağmen Türk'tür. Örneğin: je durerais (jö düröre okunur, süreceğim, yaşayacağım), *duravero*, Türkçe *duraveryrim* – duraveririm; j'eusse frappé (jüs frappe okunur, vurmalıyım), *verberavissem*, Türkçe *vourmisch isam* – vurmuş isem; *evertimus, devirttimus*.

Şimdiye kadar Türkçe ve Latince, her iki dilde de var olan benzer oluşumları gördük. Latince mastar, Türkçe şimdiki zamanın üçüncü tekil şahısından oluşur. Örneğin: şuraya buraya koyuyor, Türkçe *serper*, Latince *serpere*. Latince geçmiş zaman ve supin*1, Türkçe –di'li geçmiş zamandan oluşmuştur. Örneğin: Türkçe *kapty* – kaptı, tuttu, buradan Latince *captus, captum*. Latince *turus* sıfat fiili, yürütme veya emir fiillerimizi temsil eder; bunun örneği contrar*ier* (kontrariye okunur, rahatsız etmek) ve contrain*dre* (kontrendr okunur, zorlamak) gibi Fransızca fiillerde görülür. Bu kuralların mutlak olduğunu iddia etmeksizin, edilgen Latince fiillerin çekiminin hemen özellikle Türk olduğunu görelim. Örneğin: *tremitur*, il fait trembler (il fe tramble okunur, titretiyor), Türkçe *titretyr* – titretir; elbise rengini kaybetti, Latince *vestis obsolescitur*, Türkçe *fistan solmaktedyr* – solmaktadır; soyez variés (suaye variye okunur, farklı olunuz), Latince *variamini*, Türkçe *vari, vari olyniz* – olunuz. Fakat bu bölümü, Virjil'in birkaç dizesinin çözümlemesiyle bitirelim:

"Zalim Alexis! Şarkılarımı küçümsüyorsunuz; acıma duyarsızsınız,
Ve sonunda beni öldüreceksiniz."

O crudelis Alexis, nihil mea carmina curas,
Nihil nostri miserere; mori me denique coges.

Crudelis, Türkçe *kuru deli*, kuru ve deli? Slav dilinde *okrutny*.

Nihil, Slavca *nic*, Türkçe *ne*, (Latince *nec*.)

Mea, Slav dilinde *moia*.

Carmen, Türkçe *karama*.

Curare, Türkçe *kourmak* – kurmak.

Noster, Slavca *nasz*, sondaki *ter* Türkçedir.

Miser, Türkçe *miskin*.

---

*1 Supin: Bkz. s.211, *2.

Mori, mortuus, argo Türkçede *mourt* – murt, mort.

Me, Slav dilinde *mene, mie.*

Denique-*son olarak*, deinde-*o zaman*, Türkçe *dein de*!

Cogere, Türkçe *kogmak, kovmak, koia-komak*?

"Size sepet dolusu çiçekler sunan Nymphes - Nimfelere bakın; Naïades'in*[1] en güzeli, sizin için menekşeler, gelincikler, o kadar tatlı koku yayan anason ve nergis topluyor. . . "

. . . . . *Tibi lilia plenis*
Ecce ferunt Nymphae calatis. Tibi candida Nais
Pallentes violas et summa papavera carpens,
Narcissum et florem jungit, bene olentis anethi. . .

Tibi (sen), Slav dilinde *tobie, tebie.*

Lilia, Slav dilinde *lilia*, Türkçe *lale* (lâle).

Plenus (dolu), Slavca *pełny.*

Ecce (bak!), Türkçe *iektsche, ischte* – işte, işte bak! . . .

Ferre Türkçede *vermek* - vermek, taşımak.

Nympha, Türkçede *nym-peri, nym-fée*, yarı-peri?

Calathus, Türkmence *kieletyr* – keletir, sepet, küfe.

Candidus, kaba Türkçede *kandjik* – kancık, bakire; *kandyl* – kandil, lamba; kanmak, *kandyrmak* – kandırmak, avoir la candeur (avuar la kandör okunur, dürüst olmak), ikna olmak.

Pallens (soluk), Slav dilinde *bialy* (beyaz), *blady* (soluk).

Viola (mor), Slavca *fiolek.*

Carpere, Türkçe *kyrpmak* – kırpmak, *tchyrpmak* – çırpmak, toplamak.

Narcissus, Türkçe narkis – nergis.

---

*1 Naïades - Naiad'lar: Su kaynakları, çeşme ve göllerin nymphe-nimfeleri (su perileri). Homer'e göre Zeus'un kızları; ölümsüz olmadıkları halde genç ve güzel olarak binlerce yıl yaşarlardı. (çn)

Summus, Slavcadaki *szumny* gibi görünüyor, Türkçedeki *uzun* değilse.

Anethus, Türkçe ve Slavca *anyz, anason.*

Jungere (katılmak), joug (jug okunur, boyunduruk)'dan Türkçe *iuk* - yük, *juk* - cük veya *ian komak* – yana koymak.

Flos (çiçek), Türkçede *flis* - filiz, bir çiçeğin, bitkinin, vb.'nin sürgünü.

Bu örnekleri birkaç sonuçla bitirelim:

1. Eğer Romalılar sayesinde küçük bir Latin halkının dili bu kadar önemli bir rol oynadıysa, Romalı Quirites – Kirit'ler Latin değillerdi. Latinlerin, MÖ 340 yılında, Romalılara uzun süre hizmet ettikten sonra, onların İtalya halklarıyla yaptıkları çetin bir savaştan faydalanarak, Roma'ya elçilerini gönderdikleri ve iki konsülden birinin ve senatörlerin yarısının Latium'dan seçilmesini istedikleri biliniyor; Romalılar tek bir ses halinde, bu isteği geri çevirdiler. Genel bir savaş tehlikesine rağmen, Manlius Imperiosus, senatoya gelip oturacak ilk Latin'i hançerlemeye yemin etti. Bütün tarihçiler, İtalya'nın bütün halkları arasında, Samnites – Samnit'lere çok benzeyen Sabin'lerin, Latin halkının oluşmasında en çok etkili kabile olduğu görüşündedirler. En etkin kabile olan Ramnenses - Ramnens'lere gelince, bunların Erymi veya Rymni diye anılan, Asya Samnitae – Samnit'lerine komşu, Batı Scythes – İskitler olduğu kanısı var.

Bu Samnit'ler, Ptolémée'ye göre, *Rhymnici* dağlarına kadar yayılıyordu. Bu eski coğrafya belirtilerine göre, Ramnens'lerin Kires (Bach-kires – Başkırlar, Kir-ghis – Kırgız, Kirdjali - Kırcali) kabile veya *Urbans* – Urban'larından biri olduğu görülüyor; aynı Titienses – Titien'ler, Sabins - Sabin'ler veya Samnites - Samnit'ler gibi... Gerçekten de, Quirites – Kirit'ler adı, Sabin'lerde ve Quirinius veya Romulus soyundan gelenlerde ortaktı. Luceri'ye gelince, Roma'nın*1 yenik düşmüş eski halkı oldukları anlaşılıyor.

2. Bununla birlikte, Roma'nın çekirdeğinin özellikle Türk olduğu görünüyorsa da, Roma halkı art arda bütün İtalya halklarını

*1 Roma'da kral Romulus yönetiminde üç ayrı kabile vardı, Ramnes'ler (Latin), Sabin'ler (Tities) ve Luceres'ler (Etrüsk). (çn)

bağrına kabul etti. Böylece, Büyük İskender ve Lysimaque'ın imparatorluğunun Trako-Slav karışımı gibi, bu da bir Türko-Slav birleşimiydi. Bu ad çerçevesinde bizim Arnavut Aryas'larımızı da anlıyoruz (*Alp*, yüksek, yiğit, Alp-Arslan ve *Othman* - Osman ve *Orkhan* - Orhan'ın silâh arkadaşlarının taşıdığı isim). Bundan sonra, Türklere karşı düşmanlıkta, Finno-Mongol'lar tarafından sürüklenen Türkiye'nin Yugo-Slav'larının körlüğü nasıl tanımlanabilir? Onları Bizanslılara ve Teuton'lara karşı silâhlandırarak örgütleyen Avar hanlarının olduğunu söyleyen Bizans yıllıklarında durumu aydınlatmak istemekten uzak, büyük ve ünlü Slav milletler esirliğe katlanırken, nasıl olup da, iki küçük Slav halkın Türkiye'nin kanatları altında, dolu dolu bir özgürlüğün tadını çıkardıklarını kendi kendilerine sormuyorlar. Dünya kadar eski olan Türko-Slav ve Sarmato-Slav birliği, görünen o ki, bu ırkın beşiği olmuştur. Bu bütün zamanların birliği, tek seçenek idi; çünkü yalnız Türkler milliyetlere ve dillere saygı gösterirler. Polonya'nın uzun süren kurbanlık dönemine bakmak yeter; kurumlarının kusurlarından çok, onu Türklere karşı ve muhalif din adamlarına karşı silâhlandıran Jésuites – Jezüit'ler*1 tarafından sonradan sunulan dinî görüşlerin, bu büyük milletin kaybedilmesine yol açtığını düşünmek gerekir; bu örnek, aynı yolla Moskovalı Starovertsy (Vieux-Croyants/ Eski İnananlar)'lerin*2 Slavlara hazırladıkları uçurumun derinliğini ölçmeye de yetecektir.

3. Aynı değerlendirme, Helenlerin eski Türko-Mısırlı veya Türko-Arap eski çekirdeğine de dokunur; bu ateşli çalkalanıma ve Avrupa karşıtlığı, onu, Rusya'nın sıkıştırmasında olsun, Avrupa'nın haklı öfkesinde olsun, çok kötü bir sona mahkûm edecek gibi görünüyor. Yunanistan'ın ada ve yarımadaları, coğrafî konumları nedeniyle, halkı köylü olmayan bir ülkede amaçsız olan, tarihte eşi görülmemiş bir merkezîleştirme denemesine meydan okumaktadırlar; oysa Yunanistan'ın her parçasındaki ticaret kendi kendine yeter. Bununla beraber, herşeylerini Avrupa'ya borçlu olan ve Moscovites –

*1 Jésuites-Jezüit'ler: 1537 yılında Ignace de Loyola'nın kurduğu katolik tarikatı. Papaya mutlak itaat, laiklerin giysilerinden farksız giyinme ve onur arama yasağı kurallarına uyarlar. Mart 2013'te seçilen Papa François, bu tarikattandır ve tarikat için bir ilk olmuştur. (çn)

*2 Starovertsy moscovites-Moskovalı Starovertsy (Eski İnananlar): 1650 yılında Rus Ortodoks Patriği Nikon'un yaptığı, ayinle ilgili değişiklikleri kabul etmeyen ve eziyet gören inananlar. Bunlardan bir grup Türkiye'ye de gelmiş ve 1960'lara kadar yaşamış ve eş bulma zorlukları nedeniyle Rusya ve Amerika'ya göç etmişlerdir. (çn)

Moskovit'leri kendilerine destek yapan Helenler, ahlâk ilkelerinden yoksun olarak, çok kötü bir görüntü vermektedirler. Alcibiade'ın*1 çocuklarının, bütün çıkarlarının Doğu'ya bağlı kalmak olduğunu nasıl olup da anlamadıklarını sormak komik olacaktır. Uygar ve liberal Avrupa'nın her zamankinden daha güçlü olduğu bir anda, bu daha da önemlidir. Süveyş kanalının açılmak üzere olduğu bugünlerde, Yunanistan kentleri, Türkiye ile samimî bir birlik oluşturarak, belki de Agésilas*2 ve İmparator Héraclius dönemlerinde sahip olmadıkları bir refaha kavuşabilirlerdi.

4. Türklerin Avrupa'da ne aradıklarını sorgulayan ve bunun günümüzde bir tarih yanılgısı olduğunu söyleyen, Dünyayı uygarlaştırdıklarını iddia edenlere gelince, bu büyük yenilikçilerin, asıl kendilerinin içler acısı bir tarih yanılgısı içinde olduklarını, 19. yüzyılın aydınlanmasıyla uyumlu olmayan düşüncelerini, gözlemleyelim.

5. Ünlü, soysal İndo-Germanizm kuramı, çok ucuz varsayımlar üzerine kurulmuş olması bir tarafa, yarısı Toures – Tur'lardan, Slavlardan ve Teutonlaştırılmış Prusyalılardan oluşan, genç teuton milletinin çekici ve bencil özelliğiyle açıkça ters düşmektedir. Sonsuz Türk fiilinin sözünü bile etmeden, sözde akrabalığı reddetmek için, teuton fiilinin kaba formlarını, Grek, Latin İtalyan fiillerininkilerle kıyaslamak yeter...(1) Aynı şekilde, asıl Türkler(?) ve Türkmenler veya Comans – Kumanlar olarak, Türklerin sınıflandırması, her türlü temelden yoksundur. Türk dilinin birçok diyalekti olduğu, Jafetik Aryas'ların çekirdeğinin Uzak Doğu'daki iki veya üç güçlü alt aileden oluştuğu ve nihayet Kafkas ırkından Türk ve Galat kabileleriyle aynı adda, sarı ırk kabileleriyle ilişkilerinde silinmez izleri olan kabilelerin var olduğu doğrudur. Türkler, batılı olsun, doğulu olsun, hanedanların, ülkelerin veya kentlerin özgün diyalektlerinin adlarını taşırlardı; aralarından, Türkistan'ın iki yaylasında yer bulamayan

---

*1 Alcibiade-Alcibiades: (MÖ 450-404) Atina'lı asker ve devlet adamı. Perikles ve Sokrates'in öğrencisidir. Peloponez savaşıyla ünlenmiştir. (çn)

*2 Agésilas-Agesilaus II.: Bkz. s.121, *5.

(1) Germanizm kelimesi, iermans – yerman'lar veya djermans – cermanlar'dan türemiş gibi görünüyor; bu kelime Türkçe'de aynı köken ve yerden olanlar anlamına gelebilir: *karamans*-karaman'lar, aynı topraktan; *kahramans*-kahraman'lar, çok güçlü; *kiermans*-kirman'lar, *tchermans*-çerman'lar, savaşçı adamlar. Germanie-Germanya'ya adını veren ilk oturanlar hakkında, özellikle güney Germanya'da Suevi, Boi, Touri, Kymri, Marsi, Alamani, vb. gibi kabileler üzerinde, burada fikir ileri sürmek çok yer tutar.

kabileler, bazı *koms* - kom'larda veya *communes* – kommün - kent'lerde daha az yerleşik bir hayat sürdürürlerdi; buradan adları Comans – Kuman'lar veya Tur-co-m-ans /Türkoman'lar – Türkmen'ler (daha önce açıklamasını verdiğimiz, *Tur* veya *Tour*; *co* veya *k*, bir arada yaşama uygulamasını belirtir: *com*, insan topluluğu: *man*, ben-im; ve Grekçe *an, an (er)*, Latince *ens*, o-dur). Türkçede, tam anlamıyla, türev fiillerin oluşumunda neredeyse her harf bir anlam üstlenir; Avrupa'nın oturanlarında, bu dilin incelenmesi için, belki bir gün, Sanskritçeden daha ilginç olduğu kanısı oluşacaktır.

6. Yedi yıl önce, silâhların eski yönteminin yetersizliğini belirtmiştim; bu yazım ancak nefret uyandırdı. . . Sadowa*1 benim öngörülerimi doğruladı. Bugün sadece Türk halkının, eskiden olduğu durumun ve reformun onu ne duruma getirdiğinin, resmini çiziyorum; günümüzde gölgesiz resim yapılmıyor. Bu nankör uğraşı neden ele aldım? Çünkü yurtseverliğin, tahta bağlılığın, dürüstlüğün, ülkesi için gayret göstermenin hatta kan dökmenin bizde suç sayıldığını iddia edenlerle aynı fikirde değilim. Hayır, Tanrının ve Hükümdarın, ellerine modern Pelasglar'ın kaderini teslim ettikleri, kahramanların yurtseverliğine inanıyorum; olasıdır ki, dünyada hiçbir millete kısmet olmayan bu kadar zafer ve tarihî haklar görüntüsünde, Türk ırklarının yetenekleri ve geleceği anlaşılacaktır.

7. Greko-Girit sorunu düşmanlıkları sırasında başlanan bu yazı, bugün bu konudan, Moskovit emelleri gün yüzüne çıkaran, Avrupa'nın uyumunu görebiliyor. Bu eğilimler sayesinde, *Avrupa'nın ve büyük Polonya milliyetinin dengesinin düzeltilmesiyle insanlık amacının büyük başarı kazanacağını ummak gerekir; yoksa Rusya'nın yararına, Doğu'daki kukla milliyetler ilkesinin mikroskobik uygulamalarıyla bu iş olmaz.**2 Gerçekten de, en iyi ilkeler, aşırı ötelenince, pratik hayatın içinde gözlenen olaylar ters uygulanınca, güncel toplumun şekli ve oranlarıyla, tehlikeli düşler haline gelir. Bu yüzden, insanlığın geleceğine ve haklarına inanalım ve bugün her zamankinden daha güçlü olan bu amacın saflarında, Fransa ve İngiltere, Avusturya, İtalya, Türkiye, İskandinavya ve yakında

*1 Sadowa (Königgrätz) Meydan Savaşı: 3 Temmuz 1866'da bugünkü Çek Cumhuriyeti topraklarında olan Bohemya'da, Sadova yakınında, Prusya krallığı ile Avusturya İmparatorluğu arasında yapıldı. Prusyalı General von Moltke'nin, savaş alanında birçok birliğin yoğunlaşması ile düşman kuvvetlerini imha etme yöntemi ile kesin zafer Prusya'nın oldu. Bundan sonra, Kuzey Almanya Konfederasyonu'nun kurulması, dört yıl sonra da Almanya'nın birleşmesi sağlandı. (çn)

*2 Bu cümle, metindeki gibi *italik* yazıyla aktarılmıştır. (çn)

belki de İspanya, vb.'nin görüleceğine sevinelim. O saflar arasına, görünüşe göre, kendi kendini, özellikle Posen büyük dükalığı*1, vb'ni yaratmakla meşgul, *Büyük milletler fabrikası*'nı da çekemez miyiz ?!

SON

*1 Posen-Poznan büyük dükalığı: 1815-1848 arasında Prusya krallığına bağlı özerk eyalet iken, Prusya anayasasına göre özerkliğine son verildi ve yönetimde ağırlık Prusyalılara geçti, eğitimde Alman dili ağırlık kazandı. (çn)

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN *ESKİ VE MODERN TÜRKLER* KİTABI ÜZERİNE DÜŞTÜĞÜ NOTLAR*

* Atatürk, *Eski ve Modern Türkler* kitabının ikinci basımını (Paris, 1870) okumuş, birçok sayfası üzerine eski ve yeni yazıyla notlar düşmüş, birçok cümlenin ve sözcüğün altını çizmiştir.
Aslı, Anıtkabir Atatürk Kitaplığı, Envanter No: 1372'de bulunan kitap üzerine Atatürk'ün eliyle düştüğü notların tamamı için bkz. fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar,* c.17, Anıtkabir Derneği Yayınları, Ankara, 2001, s.337-404.

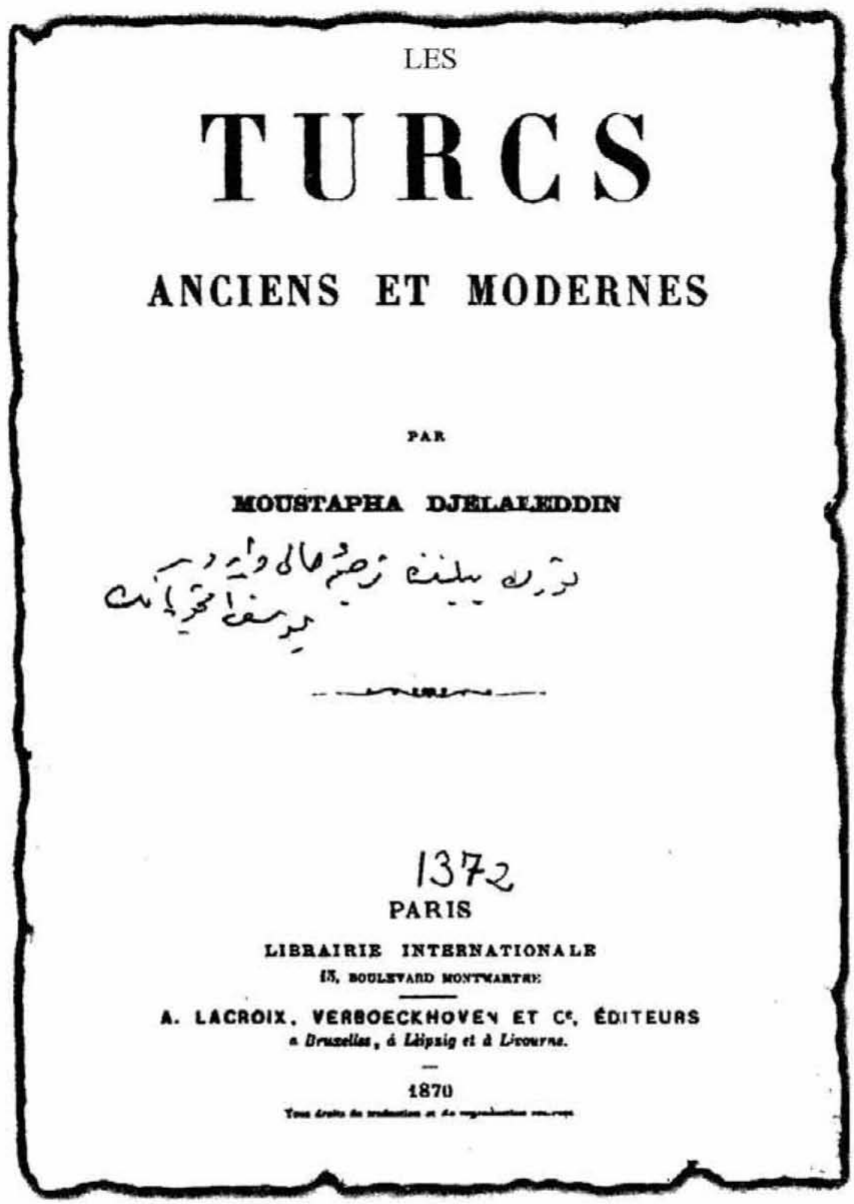

LES

TURCS

ANCIENS ET MODERNES

PAR

MOUSTAPHA DJELALEDDIN

1372

PARIS

LIBRAIRIE INTERNATIONALE

15, BOULEVARD MONTMARTRE

A. LACROIX, VERBOECKHOVEN ET Cᵉ, ÉDITEURS

à Bruxelles, à Leipzig et à Livourne.

1870

Mustafa Kemal Atatürk'ün *Eski ve Modern Türkler* kitabının (Paris, 1870) girişi üzerine Mustafa Celâlettin hakkında elyazısıyla düştüğü not:
"Yusuf Akçura'nın *Türk Yılı*'nda terceme-i hali [yaşamöyküsü] vardır."
Mustafa Celâlettin'in, Akçura'nın *Türk Yılı*'ndaki (1928) "Türkçülük" başlıklı yazısı içinde yer alan kısa yaşamöyküsü için bkz. Yusuf Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, Çevriyazı ve Yayıma Hazırlayan: Sadık Perinçek, Kaynak Yayınları, 2008, s.32-37.

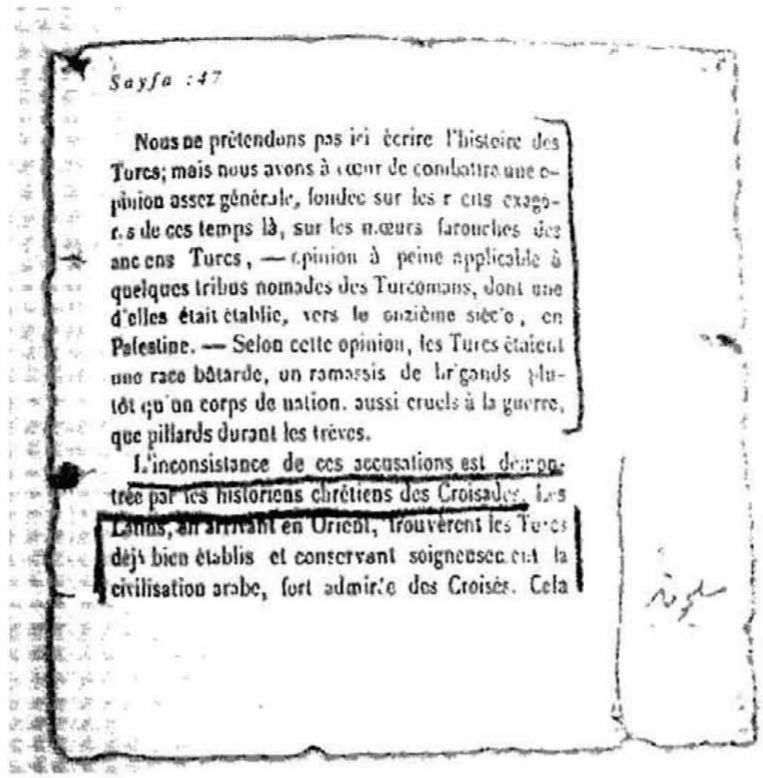

Sayfa 47

Nous ne prétendons pas ici écrire l'histoire des Turcs; mais nous avons à cœur de combattre une opinion assez générale, fondée sur les récits exagérés de ces temps là, sur les mœurs farouches des anciens Turcs, — opinion à peine applicable à quelques tribus nomades des Turcomans, dont une d'elles était établie, vers le onzième siècle, en Palestine. — Selon cette opinion, les Turcs étaient une race bâtarde, un ramassis de brigands plutôt qu'un corps de nation, aussi cruels à la guerre, que pillards durant les trèves.

L'inconsistance de ces accusations est démontrée par les historiens chrétiens des Croisades. Les Latins, en arrivant en Orient, trouvèrent les Turcs déjà bien établis et conservant soigneusement la civilisation arabe, fort admirée des Croisés. Cela

* Selçukîler

Sayfa 47

Burada Türklerin tarihini yazmak iddiasında değiliz; ancak gönlümüzde, eski Türklerin vahşi âdetlerini konu yapan, o dönemin abartılı anlatımları üzerine kurulu, genel bir görüşle savaşmak yatıyor. – Bu görüş ancak on birinci yüzyıla doğru Filistin'e yerleşen bir Türkmen boyunda olduğu gibi, bazı göçebe kabilelere uygun olabilir. – Bu görüşe göre, Türkler millî bir topluluktan çok, savaşta acımasız, ateşkes süresinde bile talancı, haydut sürüsünden ibaret, piç bir ırktır.

Bu suçlamaların tutarsızlığı, Haçlı Seferlerinin hristiyan tarihçileri tarafından ortaya konmuştur. Latinler, Doğuya ulaştıklarında, Türkleri buralarda yerleşmiş ve Haçlıların pek hayran oldukları Arap uygarlığını korur buldular.

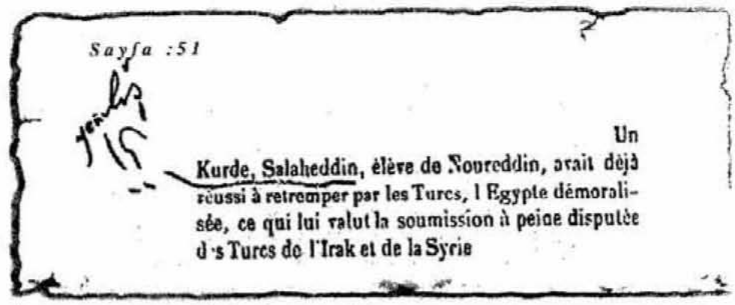

* Yanlış!?

Sayfa 51

Noureddin'in öğrencisi bir Kürt, Salaheddin, manevî gücü çökmüş olan Mısır'ı Türklerle kuvvetlendirmeyi başarmıştı bile. O sayede Irak ve Suriye Türklerini de kendisine bağlamıştı.

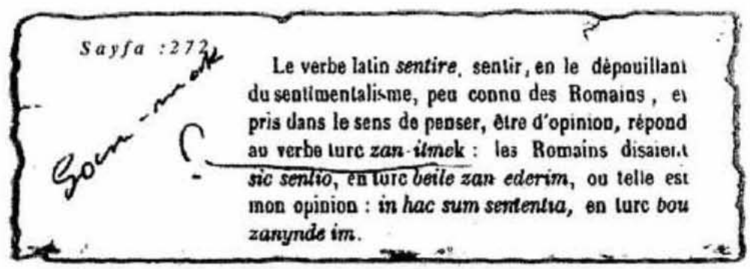

* san-mak ?

Sayfa 272

Latince fiil *sentire*, sentir (hissetmek), Romalıların pek bilmediği duygusallık dışlanmak şartıyla; ve düşünmek, kanısında olmak anlamıyla, Türkçe fiil *zan itmek* – zannetmek karşılığıdır: Romalılar *sic sentio*, Türkçe *beile zan ederim* – böyle zannederim, derlerdi veya benim görüşüm budur: *in hac sum sententia*, Türkçe *bou zanynde im* – bu zanındayım.

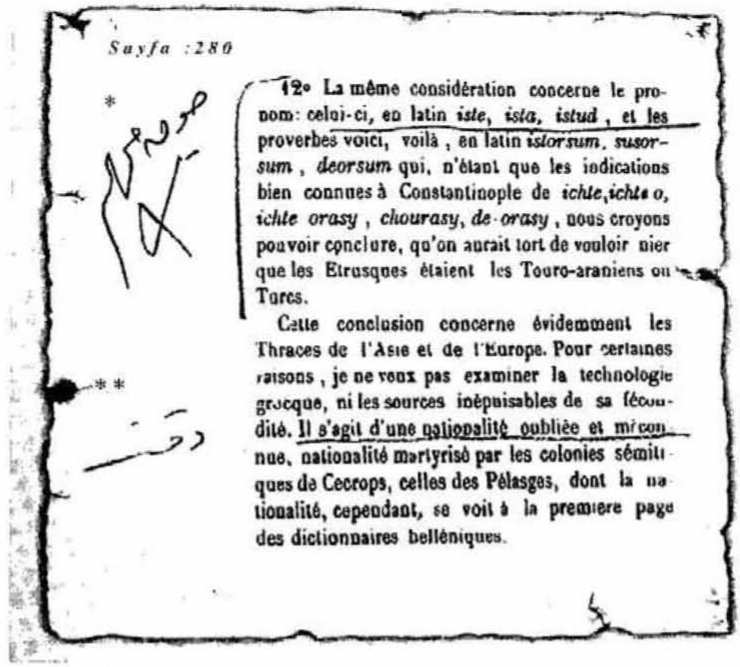

Sayfa :280

12° La même considération concerne le pronom: celui-ci, en latin *iste, ista, istud*, et les proverbes voici, voilà, en latin *istorsum, susorsum, deorsum* qui, n'étant que les indications bien connues à Constantinople de *ichte, ichte o, ichte orasy, chourasy, de-orasy*, nous croyons pouvoir conclure, qu'on aurait tort de vouloir nier que les Etrusques étaient les Touro-araniens ou Turcs.

Cette conclusion concerne évidemment les Thraces de l'Asie et de l'Europe. Pour certaines raisons, je ne veux pas examiner la technologie grecque, ni les sources inépuisables de sa fécondité. Il s'agit d'une nationalité oubliée et méconnue, nationalité martyrisé par les colonies sémitiques de Cecrops, celles des Pélasges, dont la nationalité, cependant, se voit à la premiere page des dictionnaires helléniques.

* Çok mühim
** Dikkat

Sayfa 280

12. Aynı değerlendirme zamir için de geçerlidir: celui-ci (sölüi-si okunur, bu-işte bu), Latincede *iste, ista, istud* ve voici (vuasi okunur, işte), voilà (vuala okunur, işte o) edatları, Latincede *istorsum, susorsum, deorsum*, Konstantinopolis'te iyi bilinen *ichte* – işte, *ichte o* – işte o, *ichte orasy* – işte orası, *chourasy* – şurası, *de-orasy* – de orası, edatları göz önüne alındığında, Etrüsklerin Turo-Araniyen veya Türk olduklarını reddetmek yanlış olacaktır.

Bu sonuç doğaldır ki, Asya ve Avrupa Trak'larını da kapsar. Bazı nedenlerle Grek teknolojisini ve doğurganlığının tükenmez kaynaklarını incelemek istemiyorum. Unutulmuş ve tanınmayan bir milliyet; Cecrops'un semitik kolonileri ve milliyetleri Helen sözlüklerinin daha birinci sayfasında görülen Pelasg'larınkiler tarafından acı çektirilen bir milliyettir söz konusu olan.

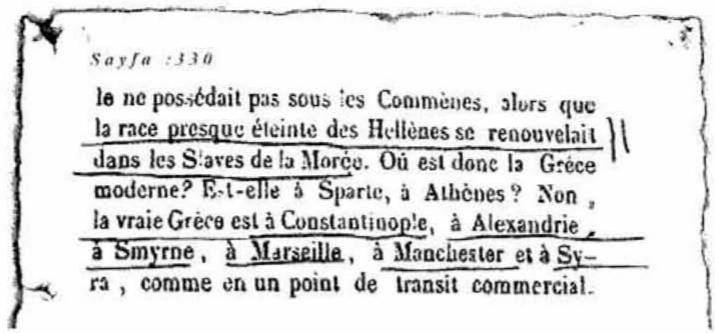
Sayfa :330

le ne possédait pas sous les Commènes, alors que la race presque éteinte des Hellènes se renouvelait dans les Slaves de la Morée. Où est donc la Grèce moderne? E-t-elle à Sparte, à Athènes? Non, la vraie Grèce est à Constantinople, à Alexandrie, à Smyrne, à Marseille, à Manchester et à Syra, comme en un point de transit commercial.

Sayfa 330

Yunanistan, Comnen'ler egemenliğinde olmayan bir nüfusu, Peloponez ve Rumeli'de toparlamış, Helenlerin hemen hemen sönmüş olan ırkı, Morée – Mora'nın Slavları ile yenilenmiştir. Peki, modern Yunanistan nerede? Sparta'da mı, Atina'da mı? Hayır, asıl Yunanistan, Konstantinopl'da, İskenderiye'de, İzmir'de, Marsilya'da Manchester'de ve Syra'da, bir ticarî transit noktasında gibidir.

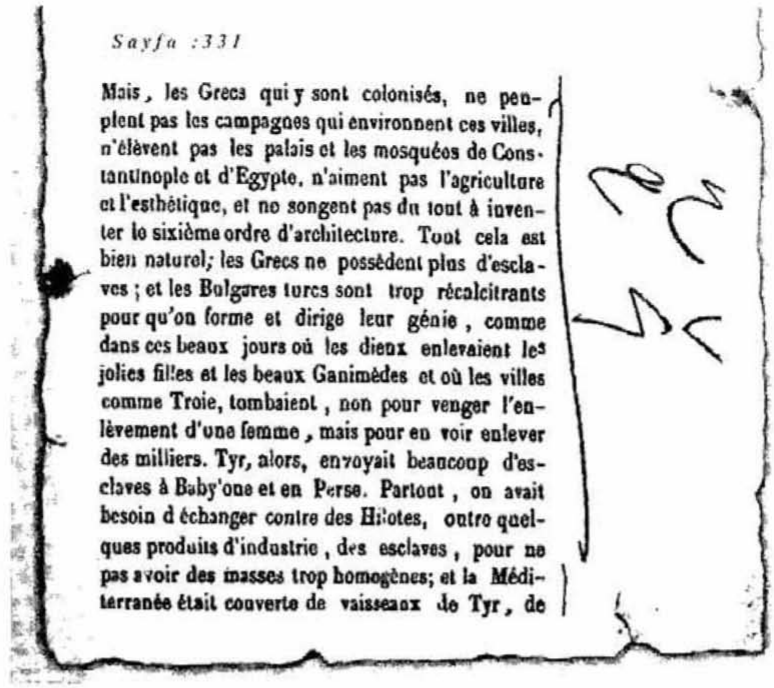

Sayfa :331

Mais, les Grecs qui y sont colonisés, ne peuplent pas les campagnes qui environnent ces villes, n'élèvent pas les palais et les mosquées de Constantinople et d'Egypte, n'aiment pas l'agriculture et l'esthétique, et ne songent pas du tout à inventer le sixième ordre d'architecture. Tout cela est bien naturel; les Grecs ne possèdent plus d'esclaves ; et les Bulgares turcs sont trop récalcitrants pour qu'on forme et dirige leur génie, comme dans ces beaux jours où les dieux enlevaient les jolies filles et les beaux Ganimèdes et où les villes comme Troie, tombaient, non pour venger l'enlèvement d'une femme, mais pour en voir enlever des milliers. Tyr, alors, envoyait beaucoup d'esclaves à Baby'one et en Perse. Partout, on avait besoin d échanger contre des Hilotes, outre quelques produits d'industrie, des esclaves, pour ne pas avoir des masses trop homogènes; et la Méditerranée était couverte de vaisseaux de Tyr, de

Sayfa 331

Fakat, oralarda yerleşen Grekler, bu kentleri çevreleyen kırsal alana gitmezler, Konstantinopl'un ve Mısır'ın saraylarını ve camilerini inşa etmezler, tarımı ve estetiği sevmezler ve mimarinin altıncı düzenini icat etmek için kafa yormazlar. Bütün bunlar çok doğaldır; Yunan'ların artık esirleri yoktur ve Türk Bulgarlar, yaratıcılıklarını biçimlendirmek ve yönetmek için çok inatçıdırlar; tanrıların güzel kızları ve yakışıklı Ganimèdes –Ganimet'leri kaçırdıkları ve Truva gibi kentlerin, bir kadının kaçırılmasının öcünü almak için değil, binlercesinin kaçırıldığını görmek için düştüğü, güzel günler geride kalmıştır. Tyr de o zaman, Babil'e ve İran'a çok esir gönderiyordu. Her yerde, Hilotes –Hilot'lara karşın birkaç endüstri maddesi dışında esirleri değiş tokuş yapmak gerekiyordu; böylece çok bağdaşık bir topluluk meydana gelmemiş oluyordu ve Akdeniz, Tyr,

Sayfa :331

Carthage, de l'Egypte, de Syracuse, de la Grèce, de l'Archipel, de la Cilicie, de Tarente, de l'Ionie, de la Taraconnaise, de l'Illyrie et de Massilia. Quelle langue pouvait-on parler dans ces exploitations du commerce ? Mais, précisément, celle des Tyrrènes, des Taurins, des Touroues, des Taraconnais et des Taures, et notamment, en prenant pour point de départ le noyau civilisé touranien, la langue des Gouryks, des Igours, des

Sayfa :332

Angures, des Ligures, des Huires et des Quirites. Il paraît cependant, qu'en des temps bien reculés (avant l'invention de l'écriture?), il se forma dans les villes du littoral de l'Asie Mineure, de Tyr, de Crète, etc., des langues écrites de la civilisation et du commerce, mélanges inégaux des idiomes turcs, d'arabe et de slave, qui seraient devenus autant de langues distinctes, sans la prédominance prise, bientôt, par la littérature et la civilisation des villes ioniennes d'Asie-Mineure, sans Homère, Hésiode, Thalès et Anacréon, qui formèrent la langue grecque et l'hellénisme.

Voici un fait à l'appui de cette assertion :

Les Macédoniens modernes ou dominateurs en Orient, sont les Ottomans qui n'aiment pas le nom des Turcs ni leur langue, comme les anciens Hellènes n'aimaient pas ceux des Palasgues, plus ou moins alliés ou barbares (de *beraber*, en turc ensemble). Les Ottomans se sont fait, depuis plusieurs

* Dikkat

Sayfa 331

Kartaca, Mısır, Sirakuze, Yunanistan, Takım Adalar, Cilicie-Kilikya, Tarente, İyonya, Taraconnaise, İllirya ve Massilia (Kartaca dilinde isim), gemileriyle doluydu. Bu ticaret sömürüsünde hangi dil konuşulabilirdi? Fakat, tam olarak, Tyrrène'lerin, Taurin'lerin, Tourone'ların, Taraconnais ve Taures'lerin ve özellikle çıkış noktası olarak touranien – Turanlı uygarlık nüvesi olarak Gouryk'ların, Igours – Igur'ların,

Sayfa 332

Augures – Ogur'ların, Ligures – Ligür'lerin ve Quirites – Kirit'lerin dili. Bununla birlikte, çok çok eski zamanlarda (yazının icadından önce?), Küçük Asya, Tyr ve Girit, vb'nin sahil kentlerinde, Türk, Arap ve Slav deyimlerinin dengesiz bir karışımı ile, uygarlık ve ticaretin yazılı bir dili oluşmuş gibi görünüyor; bunlar sonradan, kısa sürede Homère, Hésiode, Thalès ve Anacréon olmaksızın, Küçük Asya 'nın İyon şehirlerinin edebiyatı ve uygarlığının üstünlüğüyle, farklı diller haline gelmiş olabilirler; bunlar da daha sonra, Grek ve Helenizm dilini oluşturmuşlardır diye düşünülebilir.
İşte bu iddiayı destekleyen bir gerçek:
Doğu'daki modern Makedonya'lılar veya egemenler, tıpkı eski Helenlerin, az çok müttefik veya barbares (*beraber*'den, Türkçe'de, bir arada anlamında) olan Pelasg'ların dilini sevmedikleri gibi, Türklerin adını ve dilini sevmeyen Osmanlı'lardır.

Sayfa :332

siècles, une langue civilisée à eux, mélange élégant et harmonieux de l'arabe et du persan, implanté sur le riche fonds du turc; langue qu'aucun des Pélasgues turcs modernes ne comprend. Si cette langue factice n'a pas prévalu, malgré une multitude d'écrivains éminents, et si, au contraire, c'est la langue des Pélasgues peu lettrés qui a prédominé, à partir de la Bosnie, jusqu au fond de la Mésopotamie, la cause en est qu'Abdul-Baki,

Sayfa :333

prince des poètes lyriques, et Ghazali, l'Arétin des Ottomans, étaient condamnés à la tâche ingrate de se servir d'hiérogliphes sacrés, sémitiques. Il est probable, cependant, que si les Séldjukides et les Ottomans, huit ou dix siècles auparavant, n'avaient pas été musulmans, ces conquérants, se piquant toujours de civilisation et d'humanité, au lieu de se servir de l'arabe et du persan, auraient adopté le grec. Donc, comme il y a des historiens byzantins, qui font entrevoir que la noble progéniture d'Othman, n'est que celle du prince Jean Commène, réfugié jadis chez les Seldjukides, l'empire de ces nouveaux Héraclides aurait compté aujourd'hui au moins trente millions de Pélasgues, ne comprenant pas le grec. On aurait pu même soutenir, que ce furent les Grecs qui plantèrent leurs drapeaux devant Vienne, Diu et à Tébriz, et promenant victorieusement leur pa-

* Dikkat

Sayfa 332

Osmanlılar, birkaç yüzyıldan beri, Türkçe'nin zengin temeline oturan, Arapça ve Farsça'nın zarif ve kulağa hoş gelen bir karışımı, kendilerine has bir dili ortaya çıkardılar; bu dili, modern Pelasg Türklerin hiçbiri anlamaz. Eğer bu yapay dil, birçok seçkin yazara rağmen, egemen hale gelemediyse ve eğer tam tersine, az okumuş Pelasg'ların dili, Bosna'dan Mezopotamya'nın derinliklerine kadar, üstün geldiyse, nedeni coşkulu şairlerin şahı Abdul-Baki,

Sayfa 333

ve Osmanlıların Arétin'i, Ghazali'dir. Onlar, kutsal semitik hiyeroglifleri kullanmanın, nankör görevine mahkûmdular. Bununla beraber, Selçuklular ve Osmanlılar, sekiz ile on yüzyıl öncesinde müslüman olmamış olsalardı, bu fatihler, sürekli olarak uygarlık ve insanlığın etkisinde kalarak, Arapça ve Farsça kullanacaklarına, Yunancayı benimsemiş olabilirlerdi. Othman (Osman)'ın asil soyunun, bir zamanlar Selçuklulara sığınmış prens Jean Commène'inkiden başka bir şey olmadığını ileri süren Bizanslı tarihçiler olduğu gibi, bu yeni Héraclides'lerin İmparatorluğu, bugün en az otuz milyon Grekçe anlamayan Pelasg'lara sahip olacaktı. Hatta, sancaklarını Viyana, Diu ve Tebriz önlerine diken ve bayraklarını zaferle Akdeniz'de dolaştıran, Kıpçak ülkesinden Nahidjévan - Nahcivan ve Libya'nın içlerine, Semmering dağına ve Styrie sıradağlarına kadar, bütün dünyada *akindji* – akıncı'larını koşturanların Grekler olduğu savunulabilecekti.

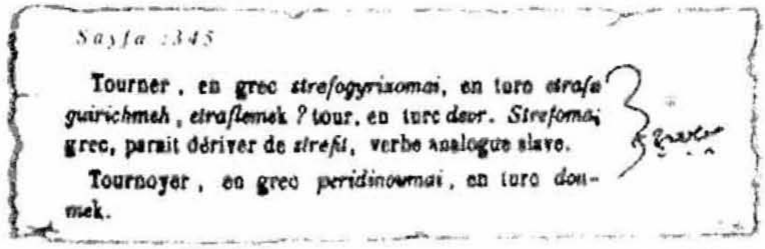
Sayfa 345

Tourner, en grec *strefogyrizomai*, en turc *etrafa guirichmeh*, *etraflemek* ? tour, en turc *devr*. *Strefomai*, grec, paraît dériver de *strefit*, verbe analogue slave.

Tournoyer, en grec *peridinoumai*, en turc *donmek*.

* Çocukça

Sayfa 345

Tourner (turne okunur, çevirmek, döndürmek), Grekçe *strefogyrizomai* - *çevirmek*, Türkçe etrafa *guirichmeh* – girişmek, *etraflemek?* – etraflamak? Tour (tuur okunur, dönme), Türkçe *devr* – devir. Grekçe *strefomai*, benzer Slav fiil *strefit*'ten türemiş görünüyor.
Tournoyer (turnuayye okunur, dönüp durmak), Grekçe *peridinoumai*, Türkçe *donmek* – dönmek.

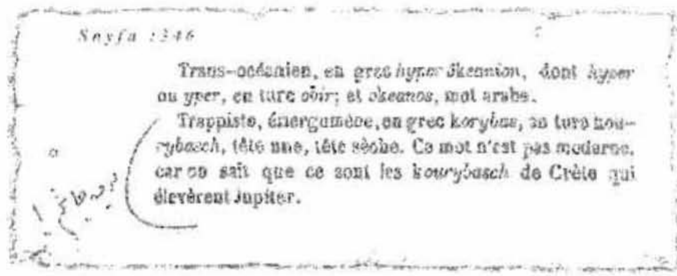
Sayfa 346

Trans-océanien, en grec *hyper ôkeanion*, dont *hyper* ou *yper*, en turc *öbür*; et *okeanos*, mot arabe.

Trappiste, énergumène, en grec *korybas*, en turc *kourybasch*, tête nue, tête sèche. Ce mot n'est pas moderne, car on sait que ce sont les *kourybasch* de Crète qui élevèrent Jupiter.

* Yok canım!

Sayfa 346

Trans-océanien (trans-oseaniyen okunur, okyanus aşırı), Grekçe *hyper ôkeanion*, buradaki *hyper* veya *yper*, Türkçe *obir* - öbür, *okeanos*, Arapça kelime.
Trappiste (trappist okunur, katolik rahibi), énergumène (energümen okunur, ateşli, gürültücü), Grekçe *korybas*, Türkçe *kourybasch* – kurubaş, çıplak kafa, kuru kafa. Bu modern bir kelime değildir, çünkü Jupiter'i büyütenlerin Girit'in *kourybasch* – kurubaş'ları olduğu biliniyor.

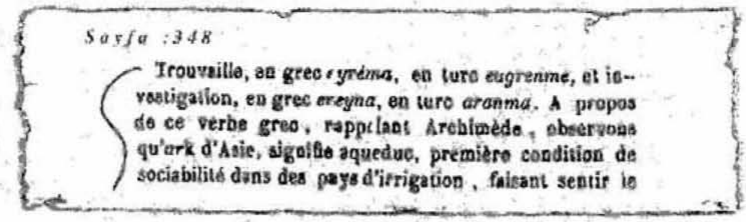

Sayfa :348

Trouvaille, en grec *eyréma*, en turc *eugrenme*, et investigation, en grec *ereyna*, en turc *aranma*. A propos de ce verbe grec, rappelant Archimède, observons qu'*ark* d'Asie, signifie aqueduc, première condition de sociabilité dans des pays d'irrigation, faisant sentir le

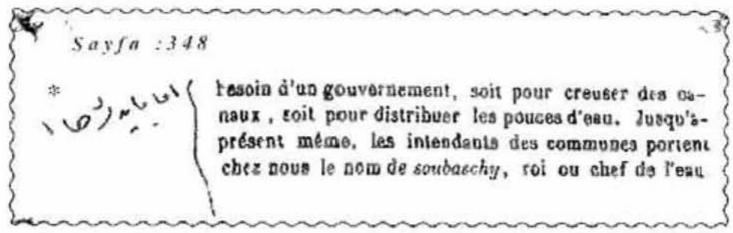

Sayfa :348

besoin d'un gouvernement, soit pour creuser des canaux, soit pour distribuer les pouces d'eau. Jusqu'à présent même, les intendants des communes portent chez nous le nom de *soubaschy*, roi ou chef de l'eau

* Amma yaptın ha!

Sayfa 348

Trouvaille (truvay okunur, buluntu, keşif), Grekçe *eyréma*, Türkçe eugrenme – öğrenme; ve investigation (envestigasyon okunur, soruşturma, araştırma), Grekçe *ereyna*, Türkçe aranma. Archimède'i hatırlatan bu Grekçe fiil ile ilgili olarak, Asya'nın *ark*'ının sukemeri anlamına geldiğini hatırlayalım; bu işlev, sulama yapılan ülkelerdeki toplumsallığın ilk koşuludur ve kanalların kazılması için olsun, suyun ölçülü dağıtılması için olsun, bir yönetimin gerektiğini hissettirir. Günümüzde bile, şehir güvenlik görevlileri bizde *soubaschy* – subaşı, su'yun kralı veya yöneticisi, adını alırlar

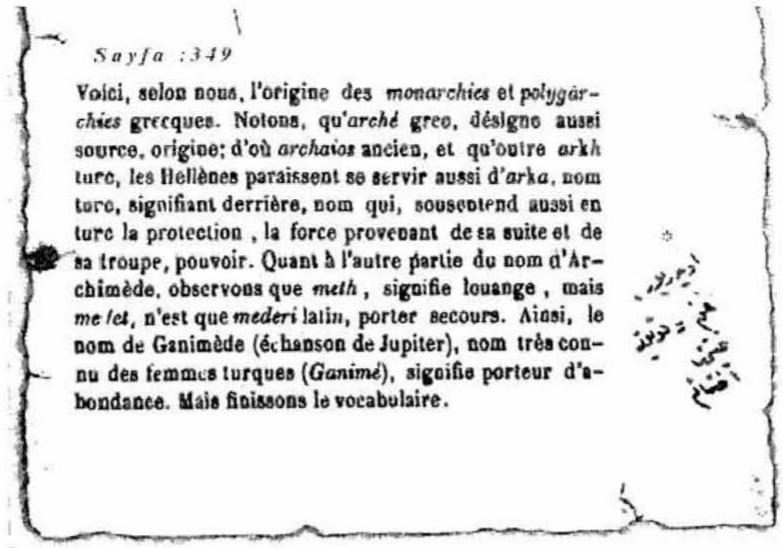

Sayfa :349

Voici, selon nous, l'origine des *monarchies* et *polygarchies* grecques. Notons, qu'*arché* grec, désigne aussi source, origine; d'où *archaios* ancien, et qu'outre *arkh* turc, les Hellènes paraissent se servir aussi d'*arka*, nom turc, signifiant derrière, nom qui, sousentend aussi en turc la protection, la force provenant de sa suite et de sa troupe, pouvoir. Quant à l'autre partie du nom d'Archimède, observons que *meth*, signifie louange, mais *me let*, n'est que *mederi* latin, porter secours. Ainsi, le nom de Ganimède (échanson de Jupiter), nom très connu des femmes turques (*Ganimé*), signifie porteur d'abondance. Mais finissons le vocabulaire.

* Uyduruyor
Ganem: Koyun
[okunamadı]
İgtinâm

Sayfa 349

İşte bize göre, Grek *monarchie*'leri ve *polygarchie*'lerinin kökeni. Grekçe *arché*'nin aynı zamanda kaynak, köken anlamına da geldiğini not edelim; buradan *archaios* eski ve Türkçe *arkh* – ark'tan başka, Helenler, Türkçe *arka*'yı da kullanıyor görünüyorlar; arka ismi, Türkçede aynı zamanda korunma anlamını da taşıyor, yakınları ve birliğinden gelen yetki, güç. Archimède adının diğer parçasına gelince, *meth*'in övgü anlamına geldiğini görelim, fakat *medet*, Latince *mederi*'den başka bir şey değildir, kurtarmak, yardım getirmek. Böylece Ganimède (Jüpiter'in içki sunucusu) adı, Türk kadınlarında çok görülen (Ganimé) ad, bolluk getiren anlamındadır; fakat kelime bilgisi bölümünü bitirelim.

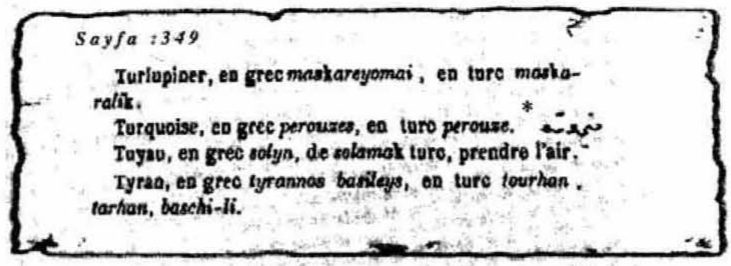

Sayfa :349

Turlupiner, en grec *maskareyomai*, en turc *maskaralik*.

Turquoise, en grec *perouzes*, en turc *perouze*. *

Tuyau, en grec *solyn*, de *solamak* turc, prendre l'air.

Tyran, en grec *tyrannos basileys*, en turc *tourhan*, *tarhan*, *baschi-li*.

* Firuze

Sayfa 349

Turlupiner (türlüpine okunur, tedirgin etmek), Grekçe *maskareyomai*, Türkçe *maskaralik* - maskaralık.
Turquoise (türkuaz okunur, firuze), Grekçe *perouzes*, Türkçede *perouze* – perûze.
Tuyau (tüiyo okunur, boru), Grekçe *solyn*, Türkçedeki *solamak* – solumak'tan, hava almak.
Tyran (tiran okunur, zorba, despot), Grekçe *tyrannos basileys*, Türkçe *tourhan* – turhan, *tarhan*, *baschi-li* / başı-lı.

1- 1866 - LE MONDE ILLUSTRE 1866 N 498 EXPLORATEURS DE L'AFRIQUECENTRALE - La Bibliothèque du Souvenir.url **S.A.A'ALI-PACHA**

2- 1869 Municipal Franchise Act.url

3- A Classical Dictionary, Containing a Copious Account of All the Proper Names ... - John Lemprière - Google Kitaplar.url **USCENUM, a town of the Jazyges. Ptol. 1839**

4- Abrégé de la nouvelle géographie universelle - William Guthrie, Langlois - Google Kitaplar.url **Les Mordvas de Moscou 1819**

5- An Introduction to the Study of Ancient Geography - Peter Edmund Laurent - Google Kitaplar.url **In the country of Metanastae, Uscenum, east of Shemnitz; 1830**

6- Annales européennes de physique végétale et d'économie publique - Google Kitaplar.url **Les fables que les bachkères débitent... 1825**

7- AVRASYA KARDEŞ ÜLKELER BİRLİĞİ TÜRK BİRLİĞİ - Ana Sayfa.url **Beylikler**

8- Basile Ier [i.e. premier], empereur de Byzance (867-886) - Albert Vogt - Google Kitaplar.url **Jean Trimiscès 1908**

9- Bulletin des sciences historiques, antiquités, philologie - Férussac - Google Kitaplar.url **Les Vendes et les Saxons 1830**

10- Byzantine Empire (historical empire, Eurasia) Andronicus II – Encyclopedia Britannica.url

11- byzantium a short history.url

12- CATHOLIC ENCYCLOPEDIA Giuliano Cesarini.url

13- Definition of metereaque. Meaning of metereaque. Synonyms of metereaque.url

14- Dictionnaire géographique-portatif, ou Description des royaumes, provinces ... - Jean- Baptiste Ladvocat - Google Kitaplar.url **Palus méotide 1776**

15- Dumbarton Oaks.url

16- Emperors of Byzantium.url

17- Encyclopaedic Historiography of the Muslim World - Nagendra Kr. Singh - Google Kitaplar.url **Karaferia 2003**

18- Encyclopédie des gens du monde répertoire universel des sciences, des ... - Artaud de Montor - Google Kitaplar.url **Vénède 1835**

19- Encyclopédie des gens du monde, par une société de savans - Google Kitaplar.url

20- Entretiens sur l'histoire de l'univers où lon voit la suite des grands ... - Henri Lelevel - Google Kitaplar.url **1690**

21- expressions françaises-fr Avoir le sel attique.url

22- GUMULJINA, or GUMURDJINA - Online Information article about GUMULJINA, or GUMURDJINA.url

23- Histoire de la décadence et de la chute de l'empire Romain - Edward Gibbon, François Pierre Guillaume Guizot - Google Kitaplar.url **Historien Cedreaus 1819**

24- Histoire de la ville Toulouse depuis sa fondation jusqu'à nos jours - Jean-Mamert Cayla - Google Kitaplar.url **Anne Commene 1839**

25- Histoire du Bas-Empire, en commençant à Constantin le Grand - Charles Le Beau, Hubert Pascal Ameilhon - Google Kitaplar.url **Zémarque**

26- Histoire générale depuis les temps les plus reculés jusquà l'an 1832 ... - Carl von Rotteck - Google Kitaplar.url **Kharismites**

27- Histoire générale des Huns, des Turcs, des Mogols, et des autres Tartares ... - Joseph de Guignes - Google Kitaplar.url **Kitap 8 Thoulounides 1756**

28- Histoire générale des Huns, des Turcs, des Mogols, et des autres Tartares ... - Joseph de Guignes, Desaint - Google Kitaplar.url Kitap 1 **Disabul 1756**

29- Histoire philosophique, politique et critique du christianisme et des ... - Louis Joseph A. de Potter - Google Kitaplar.url **Céciliens 1836**

30- Histoire Universelle, Sacrée Et Profane Depuis Le Commencement Du Monde ... - Augustin Calmet - Google Kitaplar.url **Joannice 1763**

31- History of Alexander the first, emperor of Russia - Ivan Gavrilovich Golovin - Google Kitaplar.url **Boristen 1858**

32- http--archive.org-details-histoiredubasem25beaugoog.url **Histoire du Bas-Empire 1819**

33- http--books.google.com.tr-booksid=-otOAAAAcAAJ&pg=PA18&dq=Pomoriens+et+les+Slaves&hl=tr&sa=X&ei=6ZGbUluuC46IhQfuj4CwAQ&ved=0CC0Q6AEwAA.url **Pomoriens 1823**

34- http--books.google.com.tr-booksid=ntYWAAAAQAAJ&pg=PA117&lpg=PA117&dq=Les+Kharesm&source=bl&ots=6CO2M1roJI&sig=JJ9_wtJeyRCWrGFxYF_CYhAwMmU&hl=tr&sa=X&ei=DqZAUYPFLMLNtQapq4HADg&ved=0CDMQ6AEwAg.url **Kharesm 1835**

35- http--books.google.com.tr-booksid=nV0PAAAAQAAJ&pg=PA7&lpg=PA7&dq=Yassy+capitale+du+Turkestan&source=bl&ots=x8LgjgrivI&sig=hMO4wmOFtr_SPGuYgYwlZN_dkAI&hl=tr&sa=X&ei=G3WnULzuBcqB4ASo2IHIDg&ved=0CGQQ6AEwCQ.url **Yassy capitale du Turkestan 1835**

36- http--books.google.com.tr-booksid=PLUTLx060zQC&pg=PA367&lpg=PA367&dq=Le+pretre+C%C3%A9cilien+de+Carthage&source=bl&ots=kNQ3jKHnUX&sig=vuDUQYW4nKCLBK9Qhk-Cabhl48A&hl=tr&sa=X&ei=hphtUbCfL6Sp7Aa6ilHADA&ved=0CC8Q6AEwAA.url **Cécilien 1759**

37- http--books.google.com.tr-booksid=T-e_sc8magcC&pg=RA1-PA8&lpg=RA1-PA8&dq=Golf+V%C3%A9n%C3%A9dique&source=bl&ots=s2ER3ss6TO&sig=3S9yQ8guuavSiLpQRT52lr-RbBCA&hl=tr&sa=X&ei=oqWTUPHqDaeo4gTQ94GwAQ&ved=0CBwQ6AEwAA.url **Golf Vénédique 1806**

38- https--tspace.library.utoronto.ca-citd-RussianHeritage-1.KR-KR.11.html.url

39- Ibn Batoutah Voyages (livre III).url

40- Imago Mundi Atabek..url

41- Internet History Sourcebooks Project.url

42- L'Art de verifier les dates des faits historiques, des chartes, des ... - Google Kitaplar.url **Atabeks 1770**

43- L'Empire ottoman du XIXe siècle de A à Z... Phanar... Phanariote... Porte....url

44- L'Université catholique, recueil religieux, philosophique, scientifique et ... - Aug Bonnetty, Eug Boré - Google Kitaplar.url **Langue malo-russe 1839**

45 L'épopée byzantine à la fin du 10e siècle - Gustave Schlumberger.url **1896**

46- La bible démasquée (Incohérences et contradictions) - Normand Rousseau - Google Kitaplar.url **Pélagiens**

47- La Constituante (1789-1791)..url

48- langues kru - 397 résultats sur Gallica.url

49- Larousse.fr encyclopédie collaborative et dictionnaires gratuits en ligne.url

50- Leibniz, Humbold, and the Origins of Comparativism Proceedings of the ... - Tullio De Mauro, Lia Formigari - Google Kitaplar.url **Peucins 1990**

51- Les sources de Théophylacte Simocatta historien - Thérèse Olajos - Google Kitaplar.url **Zémarque**

52- http://books.google.com.tr/ books?id=4wq80kgPYm8C&pg=PA229&dq=Z%C3%A9margue&hl=tr&sa=X&ei=cHvGUtKZCsewhAfrjoDgDA&redir_esc=y#v=onepage&q=Z%C3%A9margue&f=false **Zémarque 1855**

53- Mohammed And Mohammedanism 1876 - R. Bosworth Smith - Google Kitaplar.url

54- MOĞOLİSTAN-MONGOLİA TürkBilimi Bilim platformu Turks science.url

55- Nestorius (c.386-451) - ReligionFacts.url

56- NetArménie Religion ....url

57- Observations historiques et géographiques sur les peuples barbares qui ont ... - Charles de Peyssonnel - Google Kitaplar.url **Peuples Quades 1765**

58- Online Etymology Dictionary.url

59- Persée Portail de revues en sciences humaines et sociales.url **Les Origines Slaves 1896**

60- Précis de la géographie universelle ou, Description de toutes, les parties ... - Conrad Malte-Brun - Google Kitaplar.url **Arménien-unis 1833**

61- Records of travels in Turkey, Greece &c. and of a cruise in the Black Sea ... - Adolphus Slade - Google Kitaplar.url **Sélimnia 1833**

62- Recueil de voyages et de mémoires - Société de géographie (France), Marco Polo, Idrisi - Google Kitaplar.url **Sultanié 1839**

63- Site de Philippe Remacle.url

64- Tarih Portali Tarih Öğretmeni & Tarih Öğretmeni Portalı.url

65- The Celts A History - Dáithí Ó hÓgáin - Google Kitaplar.url **Vibantavarium 2002**

66- The Decline and Fall of the Roman Empire (Vol. 4) - Edward Gibbon, J. B. Bury - Google Kitaplar.url **Disabul Khan**

67- The Empire of the Steppes A History of Central Asia - René Grousset - Google Kitaplar.url **Menander's Silzibul 1970**

68- The history of the decline and fall of the Roman empire - Edward Gibbon - Google Kitaplar.url **Khan Disabul 1821**

69- Traité sur la guerre contre les Turcs. Tr. par L. Blesson - Georg Wilhelm Valentini (freiherr von.) - Google Kitaplar.url **Selimnia 1830**

70- TURK BITIG.url

71- Türkistan'dan Haberler.url

72- Vopiscus, Probus.url **Vie de Probus 1847**

73- Voyage du jeune Anacharsis en Grèce dans le milieu du quatrième siècle ... - Jean-Jacques Barthélemy - Google Kitaplar.url **Anacharsis 1817**

74- Voyage minéralogique et géologique, en Hongrie pendant l'année 1818 - François Sulpice Beudant - Google Kitaplar.url **Jasyges métanastes 1822**

75- World History HyperHistory.url

76- Xénophon Expédition de Cyrus (Anabse) livre IV (bilingue).url **Carduques 1859**

77- Xénophon Agésilas (bilingue).url **Agésilas 1859**

78- Çandarlı Vezir Ailesi Osmanlı Medeniyeti Bilgi Bankası Osmanlı Tarihi Hakkında B.url

79- http://artfl-project.uchicago.edu/content/advanced-search

Abbâsî, 70, 71, 77, 79, 80, 118, 187.
Abdoul-Faradj, 73.
Abdul-Baki, 252, 292.
Aderbidjan, 219.
Agésilas-Agesilaus, 121, 277, 303.
Ahmet Cevdet Paşa, 218.
Akademi, 14, 44, 121, 179.
Akamenid-Ahameniş, 48, 162, 180, 215.
Alaaddin Paşa, 73, 80.
Alanlar, 53, 54, 57, 58, 222, 228.
Alcibiade, 277.
Aleksis Komnen, 57, 64, 65.
Alexis III- Aleksis Angelos, 65, 99.
Ali Ağa, 136.
Âli Paşa, 15, 33, 125, 135.
Alparslan, 61, 71, 72.
Ammien Marcellin, 182, 230, 232, 271.
Anacharsis, 121, 222, 303.
Andronik II., 55, 99.
Andronik III., 119.
Anézès, 157.
Anne Commène, 57, 300.
Antakya, 70, 72, 99, 115, 182.
Arap, 20, 30, 32, 33, 53, 59, 69, 70, 72, 73, 76, 77, 79, 81, 83, 87, 94, 96, 102, 103, 112, 116, 117, 131, 140, 156-163, 170, 182, 186, 195, 199-205, 211, 214, 219, 223, 232-236, 239, 240, 251-257, 259, 260, 262, 263, 266, 267, 270, 276, 285, 291, 293, 294.
Arétin-Aretino, 252.
Ariana regio, 46, 180.
Aristide, 249.
Arkadion, 129.
Arnavut, 59, 81, 115, 118-120, 128, 131, 132, 137, 140, 141, 167, 205, 207, 214, 215, 223, 276.
Aryanizm, 10, 25, 26, 47, 179, 183, 184, 195, 216, 219, 222.
Atilla, 45, 49, 54, 186, 190, 218, 230.
Aurelien-Aurelianus, 53, 54, 61.
Avar, 45, 46, 49, 54, 56, 61, 117, 227, 230, 238, 276.
Azak, 47-49, 52, 62, 236, 237.

Baal, 246.
Bâb-ı Âlî, 124, 139, 142, 150, 250.
Bab'ül Mendep, 70.
Babylon, 162.
Bactriane-Baktria, 44, 180, 181, 215, 221.
Bağdat, 18, 70, 72, 83, 84, 138, 150, 157, 161, 162, 187, 252.
Bailly, 44, 180, 203.
Balkh-Belh, 44, 71, 181, 183, 207, 222, 237.
Bar, 53, 73.

Barbaresk, 44, 186.
Basile Bulgarocton, 118, 237.
Basile Makedonyalı, 96.
Bastarn, 47, 52, 53, 57, 59, 61, 65, 67, 186, 228-230.
Baş-Tarnlar, 52.
Başkır, 51, 63, 275.
Batum, 138.
Baudouin I., 66.
Baudouin II., 72.
Baudouin IX., 75.
Bavyera, 54, 56.
Berroe, 64, 65.
Blanchet Alex, 61, 64, 71, 118.
Boğdan, 62.
Bohémond d'Antioche, 72.
Bohemya, 46, 278.
Boniface de Monferrat, 66, 118.
Boreal, 220, 258.
Boristen, 48, 300.
Bosna, 59, 86, 87, 103, 138, 139, 150, 207, 223, 252, 293.
Bosphore Cimmérienne, 236.
Branas, 64.
Bretanya-Bretonya, 61, 94, 192.
Buhara, 44, 63, 69, 73, 120, 174, 180, 222, 234.
Bukovina, 54, 62.
Bulgar, 54, 56, 62-66, 81, 86, 87, 96, 97, 115-121, 131, 138, 142, 148, 150, 151, 155, 167, 184, 218, 219, 227, 229, 236-239, 251, 289.
Burgond, 58.
Butharin, 110.
Büyük İskender, 44, 52, 162, 221, 243, 249, 251, 276.
Bysanthios, 135.

Cafiristan-Kâfiristan, 183.
Caïanien-Kaianien, 187, 219, 229, 233.
Calliste, 190.
Calpé, 249.
Candaule-Kandaules, 247.
Carduhes-Karduh'lar, 116, 218, 303.
Carinthia, 46.
Carpini, 70.
Carrodunium, 53.
Casaubon, 49.
Casbek-Kazbek, 218.
Casques-Kasklar, 190, 218, 227.
Catalan-Katalan, 58, 66, 118.
Cecrops-Kekrops, 183, 213, 245, 287.
Cedrenus, 45, 190.
Cegène-Kegen, 63.
Cendereli, 80.
Chammars, 157.
Chéronée-Keronie, 249.
Chrobat-Krobat, 46, 48.
Cihannüma, 50, 51.
Cilicie-Kilikya, 72, 185, 251, 291.
Clive, 143.
Colonnes Mobiles, 157.
Constantinople, 65, 84.
Corneille, 127.
Couhistan-Kuhistan, 183.
Crassus, 48.
Crotoniate-Krotoniyat, 247.
Ctésiphone, 162.
Cyclopes-Sikloplar, 248, 271.
Cyrille-Kiril, 51, 56, 112, 220, 236, 238.
Cyrus-Kiros-Keyhüsrev, 65, 180, 215, 223.

Çerkez Abdi Paşa, 129, 133.
Çuçiler, 220.

Daç'lar, 49, 52, 54, 56, 57, 59, 62, 221, 228.
Daçya, 44, 47, 48, 52-54, 60, 184, 185, 233.
Dardania, 184, 186.
De Guignes, 58, 69, 76, 182, 187, 190, 197, 221, 224, 232, 245, 271, 300, 301.
Decebal-Diurpaneus, 48, 53, 238.
Decius, 61.
Delamarre, 179, 225.
Dinyeper-Dnieper-Özi, 46, 48, 62, 180, 214, 220.
Dinyester, 47, 61, 185.
Disabul, 53, 301, 303.
Diu, 252, 293.
Djafs, 157.
Djom, 246.

Doğu Seferi, 105, 127, 139, 174.
Don, 47, 62.
Dorylée, 72.
Duchinski, 179, 215.
Duruy, 59, 61, 249.

Ebu-Saoud, 167.
Ebül Gazi Bahadır Han, 183, 217, 218, 220.
Edebali, 80.
Édesse, 72-74.
Eleusis-Elefsina, 185.
Énée-Eneas, 154, 187, 189, 204, 271.
Epir, 131, 138, 140, 270.
Etrüsk, 26, 33, 184-186, 188, 189, 192, 193, 195, 198, 203, 205, 207, 213, 217, 228, 233, 240, 250, 271, 275, 287.
Eumalpe, 185, 189, 215, 250.
Eusèbe-Eusebius, 59.

Fâtımîler, 79.
Fennes-Fanlar, 52.
Franklar, 45, 53, 56, 58.
Galdan, 182, 235.
Galitzin, 109.
Gan-si, 182.
Ganimède-Ganimed, 230, 251, 269, 289, 296.
Gaule-Galya, 54, 59, 184-186, 191, 192, 220, 224, 233, 239, 247, 270, 271.
Gazneli Mahmut, 70, 222.
Georgius, 58.
Gepidler, 54, 60.
Gestis Longobardorum, 46.
Getler, 50, 52-55, 219, 221, 223, 228.
Ghazali-İmam Gazâli, 252, 293.
Gilferding, 236-238.
Goetland, 221.
Golconde-Gülkende, 175.
Got, 47, 53-55, 57, 59-61, 97, 219, 221, 222, 230, 238.
Guy de Lusignan, 72.

Hammer, 51, 62, 63, 70, 232.
Harezm, 70, 76, 81, 183, 217.
Harun Reşid, 80, 118.
Hayrettin Paşa, 80, 81.
Hazar, 45-47, 51, 54, 62, 63, 96, 117, 122, 181, 190, 214, 218, 219, 221, 228, 237, 238, 259.
Heleno-Baktrien, 44.
Hemus, 60, 65.
Heraklius, 46, 247.
Herodot, 25, 44, 53, 184, 223, 246, 247.
Herüller, 54, 58, 222.
Hırvat, 46, 56, 81.
Hicaz, 76, 116, 138, 146, 167.
Hindistan, 44, 70, 76, 143, 163, 174, 175, 181, 219-223, 234, 252, 255.
Hiong, 45.
Hive-Khiva, 70, 183.
Hongrie, 45, 303.
Horas-Horace, 58.
Horasan, 43, 46, 70, 180, 222.
Horzum, 51.
Hugues de Lusignan, 72.
Hun, 45-48, 51, 53, 54, 58, 61, 69, 76, 181, 187, 190, 218, 223, 224, 232, 238, 300.
Hüdavendigâr eyaleti, 155, 159.

Ikchidite-İhdişoğulları, 71.
Irkoutsk-İrkutsk, 163.
Isaac Ange-İsaakios Angelos, 64, 65.

İaguchinski, 109.
İbrahim Han, 81.
İlhan, 76, 77, 84, 187, 229.
İlirya-Illiria, 56, 59, 184, 270.
İmaüs, 234, 235, 271.
İndo-germen, 45, 193, 195, 216, 221, 277.
İssidon, 182, 186, 201, 230, 232.
İznik, 9, 60, 66, 72, 80, 96, 119, 131.

Jadzveng, 50.
Japhet-Yafes, 180, 185, 190, 218.
Jassy-İaşi, 50, 185, 221, 232.
Jasyge, 47-51, 53, 59-61, 67, 69, 117, 185, 221, 228, 229, 303.
Jaxartes, 50.
Jean Komnen, 64.
Jean Tsimiscès, 237.
Jean-Albert, 62.

Jeremiado, 135.
Jésuites-Jezüitler, 276.
Joannice-Kaloyan, 66, 118, 301.
Jonas, 66.
Jornandès, 52, 230.
Josselin d'Êdesse, 72, 74.
Jules David, 71, 102.
Justinus II, 53, 69.

Kaçar, 51, 76.
Kafkasya, 45, 47, 52, 53, 57, 58, 81, 165, 174, 177, 180, 190, 200, 204, 218, 223, 225, 228, 259, 271.
Kalmuklar, 67, 181, 182, 190, 224.
Karaferia, 64, 300.
Karpatlar, 22, 47, 48, 52, 54, 59, 61, 63, 82, 230.
Karplar, 54.
Kazan, 43, 186, 223.
Kerbelâ, 84.
Kertch-Keriç, 139, 236.
Khitaiens-Kitaylar, 181, 220, 223.
Kıbrıslı Mehmet Paşa, 148.
Kıpçak, 43, 52, 61, 63, 117, 228, 252, 293.
Kırgız, 43, 45, 63, 174, 181, 182, 233, 275.
Kırım, 18, 23, 43, 45, 49, 53, 84, 86, 87, 98, 105, 113, 128, 138, 139, 142, 153, 165, 174, 186, 188, 200.
Kiev, 63, 121, 179, 214, 237.
Klephtes-Kleftler, 60, 121, 174, 244.
Kolhis, 58, 139, 262.
Konstantin Dukas, 61, 99.
Konstantin Monomak, 63, 98.
Konstantinopolis, 46, 65, 66, 69, 75, 84, 87, 93, 96, 97, 103, 111, 117, 118, 167, 175, 193, 213, 238, 251, 287-289.
Koufa-Kûfe, 162.
Kouzistan-Kuzistan, 219.
Kozak-Kazak, 62, 63, 67, 115, 122.
Kudüs, 72-75, 122.
Kuman, 47, 49, 51, 52, 54, 55, 61-63, 65-67, 117, 118, 214, 221, 228, 238, 277, 278.
Kumuk, 52, 65.
Kutzo-Valak, 57, 59.
Küçük Asya, 51, 55, 56, 64, 70, 76, 77, 116, 117, 249-251, 271.
Kürt, 51, 55, 56, 64, 70, 76, 77, 116, 117, 249-251, 271, 291.

Ladislas, 82.
Lakidi, 115.
Landvehr, 128, 169.
Languedoc, 111, 151.
Latium, 186, 188, 246, 271, 275.
Le Beau Charles, 58, 64-66, 300.
Le Cid, 127.
Lena, 43, 82.
Leon-le-Diacre, 237.
Levant, 84, 93, 186.
Litvanya, 50, 174, 186.
Locrien-Lokriyen, 247.
Lombard, 45, 46, 54, 57.
Louis XIV., 82, 148.
Lucumon, 188.
Lycurgue, 109, 249.
Lydiens-Lidyalılar, 180, 184, 188, 206, 246, 247.

Macaristan, 14, 21, 44, 45, 48, 49, 52, 56, 59, 62, 63, 82, 191, 215, 223.
Mactonum, 53.
Mahmut II., 85, 147.
Mahmut Paşa, 81.
Makedonya, 52, 54, 55, 58, 63-66, 96, 116, 119, 120, 131, 151, 184-186, 219, 229, 238, 243, 244, 249, 250, 252, 291.
Mallouf, 44, 84.
Malta Şövalyeleri, 82.
Manastır, 19, 51, 64, 151, 185.
Mançur, 46, 181, 182.
Mantchou-Mançu, 182, 224, 235.
Manuel Komnen, 64.
Marcoman-Markoman, 49, 53.
Marcus Aurelius Antoninus, 49, 59, 95.
Marmarach-Maramureş, 62.
Marosch-Mureş, 59.
Marrah, 72.
Massilia, 251, 291.
Maures, 127.
Meyendorff, 63.
Med, 43, 48, 50, 116, 139, 162, 180, 181, 215, 219, 223.

Mekke Şerifi, 167.
Melkart, 246.
Metanast, 48, 50, 299, 303.
Mısır, 43, 71, 74-76, 79, 85, 96, 113, 116, 129, 139, 158, 161, 162, 167, 180, 184, 186, 197, 230, 231, 243-246, 250-252, 270, 276, 286, 289, 291.
Mingrélie-Megrelya, 81, 138.
Mirambella, 135, 137.
Mirko, 134.
Mithat Paşa, 29, 108, 148-151.
Mitridat, 48.
Moesia, 49, 51, 54, 60, 61, 184, 238.
Moğol, 43, 46, 58, 62, 63, 66, 70, 75-77, 80, 81, 162, 174-177, 181-183, 187, 195, 203, 217, 218, 220, 221, 223-225, 233, 240, 250, 300-302.
Moldavya, 47, 50, 54, 61, 62, 83, 215.
Mongol, 46, 276, 302.
Mordva, 66, 220, 237, 299.
Morée-Mora, 56, 113, 117, 250, 288.
Moréri, 47, 49, 52.
Mouça-Musa, 70.
Mukâtaa, 158-160.
Murat IV., 83, 161.

Naghaia, 58.
Namık Paşa, 161.
Necef, 84.
Nehrivan, 162.
Nersès, 117.
Nestorius, 96, 302.
Nevers dükü, 82.
Ninive, 162.
Nizamülmülk, 71, 252.

Ob nehri, 46.
Oder nehri, 45.
Oenotrien, 227, 243, 247, 248, 271.
Ogmios-Ogme, 247.
Oğuzlar, 54, 61, 117, 118, 187, 218, 228, 232, 234, 271.
Ohri, 129.
Oltenitza, 86.
Orphée, 185, 249.
Ortelius, 184.
Osman I., 81, 252, 293.
Otrar, 50.
Ovide, 49, 50, 58.
Oxus-Ceyhun, 44, 69, 70, 174, 181, 182, 191, 228, 235.

Ömer Camisi, 73.
Ömer Paşa, 17, 18, 86, 137.

Paleolog, 55, 58, 66, 119, 120.
Palladium, 154, 231.
Palus Méothide, 47, 300.
Pannonia, 49, 56, 57, 59.
Part, 48, 49, 162, 182, 192, 203, 215, 219, 239.
Patzinak, 63, 65.
Paul Diacre, 46.
Paul-Émile, 52.
Peçenek, 51, 52, 54, 55, 58, 61-65, 118, 227, 229, 230.
Pelasg, 186, 199, 214, 243-246, 249, 252, 253, 278, 287, 291, 293.
Peloponez, 121, 244, 246, 248, 250, 277, 288.
Pers, 43, 45, 52, 69, 116, 121, 162, 180-182, 187, 188, 215, 218, 219, 223, 233, 239.
Persée-Perseus, 52, 302.
Persepolis, 162.
Pétis de la Croix, 70.
Peucé-Pöse, 52, 63, 230.
Peucin-Pösen, 47, 52-54, 63, 228, 230, 231, 279.
Peutinger, 53.
Phanar-Fener, 60, 83, 115, 250, 302.
Philippopoli, 237.
Pierre le Grand, 110.
Pisistratides, 248.
Pline, 44, 46, 49, 52, 57, 65, 95, 186.
Podlasia, 50.
Podolya, 51.
Polonya, 15, 24, 31, 32, 45-48, 50, 51, 56, 57, 62, 67, 82, 83, 122, 123, 174, 177, 179, 214, 220, 230, 276, 278.
Pomeranya, 56.
Pomponius Mela, 44, 46, 50, 65.
Porte, 124, 209, 216, 302.
Probus Marcus Aurelius, 59-61, 303.

Prusya, 15, 16, 30, 56, 140, 175, 176, 277-279.
Prut, 61.
Ptolémée, 46, 47, 49, 50, 182, 184, 186, 190, 218, 230, 232, 243, 275.
Pydna, 52, 250.

Quades-Kadlar, 53, 54, 303.
Quirites-Kiritler, 251, 275, 291.

Ragıp Ağa, 133, 135.
Rama, 247.
Renaud de Châtillon, 72.
Reşit Paşa, 105, 154.
Rizo, 135.
Romanya, 44, 47, 50, 55, 57, 62, 86, 138, 233.
Romen Diyojen, 61, 71.
Rubruquis, 70, 182, 183, 221.
Ruryk-Rürik, 220.
Rusya, 14, 19, 44, 45, 47, 48, 56, 62, 63, 65, 83, 91, 105, 109, 110, 112, 116, 117, 120, 121, 124, 125, 140, 145, 163, 174, 177, 181, 215, 220, 221, 223, 224, 236, 237, 276-278.
Rutenler, 54, 220.

Sabellienler, 190, 227, 271.
Sabinler, 189, 190, 271, 275.
Sabirler, 190, 228.
Samanyd-Samâni, 44, 180.
Samnit, 190, 227, 271, 275.
Samogitia, 174.
Samoyedler, 220.
Sarmat, 47-50, 52, 54, 66, 222, 228, 230, 233, 244, 276.
Sasanî, 48, 162, 180, 187, 219.
Seleucie, 162, 185.
Selim I., 82, 83.
Selim III., 85.
Selino, 135.
Semmering, 252, 293.
Sen Sinod, 124.
Sencer, 70.
Seret nehri, 61.
Serrès-Serez, 65, 186.
Setia-Sezze, 185.
Setium, 185.
Seydlitz (Seydlytz), 140.
Sfakia, 135.
Sicules-Sikül'ler, 243, 248, 271.
Sicyone-Sisiyon, 244, 248.
Sieverien'ler, 46, 238.
Sigismond, 82.
Silistre, 86, 149.
Siméon, 118, 238.
Sinan, 81.
Sivastopol, 139, 153, 174.
Sogdia, 44.
Sokollu, 81.
Solon, 248.
Soronius, 66.
Soudav, 50.
Soudjava-Suceava nehri, 62.
Soui-chou, 187.
Sousdalie-Suzdal, 220.
St.Petersburg, 112, 124, 163, 220, 234, 236.
Strabon, 25, 44, 49, 50, 183, 184, 221, 230.
Styrie-Stiriya, 252, 253, 293.
Sulina, 138.
Sultaniye, 84.
Suze-Susa, 162.
Sviatoslav, 237.
Sybaris, 247, 248.
Sydon, 186.
Syracuse, 248, 250.

Şarlman, 45, 56, 220, 230.

Tacite, 52.
Tamchou, 187.
Tanais, 48, 244.
Tarquin, 188, 191, 233, 247.
Tarquinien, 189, 192.
Tarraconaise, 185.
Tata, 45.
Tatar, 45, 54, 55, 58, 62, 67, 77, 118, 177, 182, 186, 188, 190, 191, 195-200, 204-207, 212, 220, 224, 233, 237-240, 254, 258, 259, 263.
Tataristan, 43, 174, 175.
Taures, 188, 191, 222, 227, 251, 291.
Taurini, 188, 227.
Tauroiskitya, 45.
Tcham-kiao, 182, 235.
Terracine, 188, 191.

Tesalya, 54, 64, 120, 138, 139, 175, 188, 246.
Teuton-Töton, 50, 215, 225, 233, 264, 276, 277.
Tharse-Tarsus, 185.
Theisse-Tisza, 48, 59.
Théophane, 55, 56, 98, 190.
Thucydide-Tukudides, 185.
Thurgovie, 191, 228.
Thuringien, 186.
Tiber nehri, 184, 187, 271.
Tibère III, 69, 98.
Touikiches-Tuikişler, 51.
Toulounide-Tolunoğulları, 71, 76, 188.
Toumen-Teoman, 187.
Touraine, 186.
Tourones, 188, 222.
Trachin, 186, 188, 191.
Trachinie, 186.
Trakeotid-Silifke, 185.
Trakya, 52-54, 56-61, 63, 65, 66, 109, 118, 119, 180, 184-186, 189, 191, 219, 222, 224, 229, 238, 243, 249, 250.
Transilvanya, 62, 122, 175.
Transoxane, 69.
Trayan-Trajan, 48, 50, 53, 59.
Troki-Trakai, 186.
Tuğrul Bey, 72.
Tulumnius, 188, 233.
Tuna, 29, 47-55, 61-66, 82, 86, 108, 117, 119, 128, 131, 138, 140, 148-150, 237.
Tunguz, 46, 181, 182.
Turan, 25, 33, 44, 63, 76, 179, 186, 188, 189, 191, 216, 221, 232-234, 238, 239, 251, 270, 291.
Turchina, 188.
Turcilingues, 186.
Turnova, 184.
Turo-Araniyen, 25, 26, 33, 52, 186, 190, 198, 202, 213, 219, 223-225, 227, 239, 262, 271, 287.
Turo-Aryanizm, 10, 25, 179, 192, 216.
Türkistan, 43, 44, 50, 69, 70, 76, 180, 181, 184-186, 190, 191, 200, 203, 215, 218, 221, 232-235, 245, 277, 303.
Türkopol- Turcopol, 58, 66, 118.
Tyr, 186, 192, 201-204, 231, 246, 248, 251, 289, 291.
Tyrac-Turak, 63, 64.
Tyriens-Tirliler, 186, 236, 238.
Tyrrhènes-Tirenler, 186-188, 191, 192, 227, 246, 249, 271, 291.

Ukrayna, 43, 45-47, 51, 53, 61, 62, 139, 214, 237.
Uygur, 45, 46, 181-183, 188, 189, 203, 216-222, 228, 232, 234-236, 271.

Vaga Théodore, 46, 50, 57.
Valak-Valaque-Ulah, 55, 57-62, 64-66, 83, 115, 122, 167, 229, 237.
Valakia-Eflâk, 115, 175.
Valens, 61.
Valentin, 69, 303.
Vandal, 53, 54, 59-61, 102.
Varna, 82, 87.
Vendes-Vand'lar, 48, 52, 56, 58, 299.
Venedik Körfezi, 47.
Venhien-tum-kao, 187.
Vibantavarium, 53, 303.
Vidin, 138, 149.
Virjil-Virgile, 58, 95, 245, 273.
Vizigot, 53, 54.
Vologda, 163.
Volsinie, 188.
Volsques-Volsklar, 185, 190, 227.
Vulcain-Vulcanus, 189, 245, 246.

Wellington, 143.

Xénophon-Ksenofon, 65, 249, 303.

Yassı, 50, 51, 185, 232.
Yenikale, 139.
Yenisey, 46, 163.
Yue-chi, 221.

Zaporog, 62.
Zazalar, 139, 218, 223.
Zemark-Zémargue, 53, 69.
Zenghi, 74.
Zoroastre-Zerdüşt, 180-183, 216, 223, 234.
Zozime, 52.

MUSTAFA CELÂLETTİN PAŞA
POLONYA ASILLI BİR OSMANLI PAŞASIDIR.
TÜRK ORDUSUNDA YİRMİ YIL GÖREV YAPTIKTAN SONRA,
1869 YILINDA *ESKİ VE M*[illegible]I,
FRANSIZCA
KİTABINDA TÜRK TARİ[illegible],
DERİNLERDEN KAZI
TÜRK'Ü AVRUPALIYA

ÇOMÜ Kütüphanesi
222815
Eski ve modern Türkler

KİTABIN, ATATÜ
ÜZERİNE NOTLA
ANITKABİR MÜZESİ'NDE BULUNMAKTADIR.
KİTAP, YAZILDIĞINDAN 145 YIL, ATATÜRK'ÜN OKUDUĞUNDAN İSE
YAKLAŞIK 85 YIL SONRA, 2014 YILINDA TÜRKÇEYE ÇEVRİLMİŞTİR.

KİTAP, TÜRK MİLLETİNİN NASIL ORTAYA ÇIKTIĞINI,
DİLİNİN NASIL GELİŞTİĞİNİ, GÜNÜMÜZ
AVRUPA MİLLETLERİNİN DİLLERİNE ETKİSİNİ
İLGİNÇ ÖRNEKLERLE AKTARMAKTADIR.
19. YÜZYILDA ORTAYA ÇIKAN İNDO-GERMEN,
DAHA SONRAKİ ADIYLA HİNT-AVRUPA DİLLERİ KURAMINA
KARŞILIK OLARAK, TURO-ARYANİZM KURAMINI
YİNE ÇOK İLGİNÇ ÖRNEKLERLE, LATİNCE VE GREKÇE
KIYASLAMALARIYLA BİRLİKTE OKUYUCUYA SUNMAKTADIR.

MUSTAFA CELÂLETTİN PAŞA,
TÜRK DİLİNİN YABANCI KELİMELERDEN ARINDIRILMASINI İSTER.
ARAP ALFABESİNİN TÜRK DİLİNE UYGUN OLMADIĞINI BELİRTİR,
BUNUN YERİNE LATİN ALFABESİNİ ÖNERİR; BUNUNLA DA KALMAZ,
OĞLU ENVER CELÂLETTİN'E LATİN ALFABESİYLE
TÜRKÇE MEKTUPLAR YAZAR.

TÜRK KÜLTÜRÜNÜN DAHA MÖ 2 BİNLİ YILLARDAN BU TARAFA
NASIL GELİŞTİĞİNİ, NASIL YAYILDIĞINI, ÇİN, MOĞOL, FRANSIZ,
AVRUPALI MİSYONER KAYNAKLARINDAN AKTARARAK,
BUGÜNE KADAR HİÇ BİLMEDİĞİMİZ,
ÜSTÜ ÖRTÜLEN TARİHİMİZİ DE
DAHA 19. YÜZYILDA ORTAYA KOYMAKTADIR.

MUSTAFA CELÂLETTİN PAŞA'NIN BİZLER İÇİN BİR ÖNEMLİ YÖNÜ DE,
ÜNLÜ ŞAİRİMİZ NÂZIM HİKMET'İN
ANNE TARAFINDAN BÜYÜK DEDESİ OLMASIDIR.

TARİH-İNCELEME

ISBN 978-975-343-895-7
9 789753 438957
₺25

222815

KAYNAK YAYINLARI